

Na úvod

Vážení čtenáři,

Jménem autorského kolektivu si Vám dovoluji předložit nový výtisk čtvrtletníku Pamět národa. Jde už o jeho osmé číslo, pokusím se tedy o stručné zhodnocení v podstatě již druhého ročníku našeho časopisu. Po úvodní etapě, doprovázené řadou diskusí, našla Pamět národa svoji tvář. Jako iniciátor celého projektu jsem rád, že tento časopis ukázal řadě kolegů z ÚPN i mimo něj cestu při vyhledávání, prosazování a zpracovávání důležitých témat nejenom slovenské historie. Snažili jsme se být nadnárodním médiem, suveréním partnerem již existujících institucí v Německu, Polsku, Maďarsku, České republice a Rumunsku. Nakolik se nám to podařilo, o tom vypovídá i výtisk, který držíte v rukou.

Do úvodní rubriky *Fórum* přispěl ministr obrany František Kašický svojí statí „Socializmus: vyrovnávanie sa s totalitným režimom v podmienkach rezortu obrany“.

Podstatná část časopisu shrnuje poznání pracovníků ÚPN o činnosti jednotlivých součástí Státní bezpečnosti, včetně její spolupráce se sovětským vzorem – Výborem pro státní bezpečnost (KGB). Odhalování „špiónů“ v podání politické policie přiblíží v úvodním článku „Akcia ‚Jedľa‘“ Vladimír Palko jr. Ve své studii „Spolupráca maďarskej a československej tajnej služby při rozpracování Druhého vatikánskeho koncilu“ Jozef Hal'ko pokračuje v rozplétání aktivit tajných východoevropských služeb proti Vatikánu. P. Žáček ve stručném příspěvku „Služba zvláštního určení“ představuje snad nejtajnější úsek čs. rozvědného aparátu z šedesátých let minulého století. Zdaleka ještě nevyužitý potenciál Ústavu paměti národa naznačuje příspěvek Petra Rendeka „Červení kovboji“ – špionážna skupina Clyde Lee Conrada“ vycházející z originálních dokumentů čs. komunistické rozvědky.

V rubrice *Dokumenty* Patrik Košícký a P. Žáček poprvé prezentují jednu z mnoha bilaterálních dohod mezi StB a KGB, věnovanou společnému agenturně-operativnímu „boji“ proti tzv. ideodiverzním centrům v letech 1987 - 1989.

Jerguš Sivoš pro *ÚPN interne* připravil podrobnou studii „Konšpiračné a prepožičané byty Štátnej bezpečnosti“, která zcela jistě rozšíří naše znalosti o fungování komunistické politické policie na domácím území. Patrik Dubovský již tradičně představuje ve své stati „Archívne dokumenty k prenasledovaniu cirkvi v Archíve ÚPN“ činnost snad nejdůležitější části Ústavu paměti národa. Knihovnu ÚPN stručně prezentovala Monika Mifkovičová a Jana Mičíková. Rubriku uzavírají Drobničky „majstrov“.

V rubrice *Obete* seznámí Lubomír Morbacher čtenáře s dalším tragickým osudem Jozefa Remži, který skončil svůj život na elektrických drátech Železné opony.

Libuše Valentová pro Paměť národa zpracovala informativní článek o poměrně neznámé partnerské rumunské instituci - Národní radě pro studium archivů Securitate (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității). *Představujeme* je rozšířeno o rozhovor Michala Dzurjanina s Františkem Mikloškem s názvem „Ako štát a národ bez pamäti nedozrejeme“.

V *Apendixu* máme tu čest publikovat článek Imricha Kružliaka „Západné rozhlasové stanice v boji za slobodu a demokraciu“ a prostřednictvím Petra Blažka představit zajímavou výstavu v polské Vratislavi („Tváře tajné policie na vratislavském Rynku“). Časopis uzavírá recenze Miroslava Vilhana na knihu Jozefa Jablonického *Podoby násilia*.

Třetí číslo letošního ročníku Paměti národa vychází ve zjištěné době, která může být zlomovou pro příští činnost ÚPN. V takovémto období se vždy tříbí charaktery, ukazuje se, jak vážný je vztah všech zainteresovaných k poslání, které Ústavu před několika lety do vínku vložila Slovenská národní rada. Je nutné připomenout, že i dnes se ze zahraničí ozývají hlasy, které i nadále podporují vizi zakladatele - Jána Langoše. Věřme, že potřebná katarze - způsobená jeho tragickou a předčasnou smrtí - vyústí v řešení, které umožní ÚPN plnit jeho důležitou a nenahraditelnou úlohu.

Obsah

Fórum (4

Socializmus: vyrovnávanie sa s totalitným režimom v rezorte obrany
(František Kašícký)

Štúdie (9

Akcia „Jedľa“
(Vladimír Palko)

Spolupráca maďarskej a československej tajnej služby pri rozpracovávaní Druhého vatikánskeho koncilu
(Jozef Haľko)

Služba zvláštniho určení
(Pavel Žáček)

„Červení kovboji“ - špionážna skupina ...
(Peter Rendek)

Dokumenty (36

Československo-sovietská agenturně operativní spolupráce
(Patrik Košícký, Pavel Žáček)

ÚPN interne (54

Konšpiračné a prepožičané byty Štátnej bezpečnosti
(Jerguš Sivoš)

Archívne dokumenty k prenasledovaniu cirkvi v Archíve ÚPN
(Patrik Dubovský)

Knižnica Ústavu pamäti národa
(Monika Mifkovičová, Jana Mičíková)

Drobničky „majstrov“

Obete (80

Smrť robotníka na elektrických drôtoch
(Lubomír Morbacher)

Predstavujeme (85

Národní rada pro studium archivů Securitate
(Libuše Valentová)

Rozhovor s Františkem Mikloškom
(Michal Dzurjanin)

Apendix (92

Západné rozhlasové stanice v boji za slobodu a demokraciu
(Imrich Kružliak)

Tváře tajné policie na vratislavském Rynku
(Petr Blažek)

Fenomén politických procesov ...
(Miroslav Vilhan)

Socializmus: vyrovnávanie sa s totalitným režimom v podmienkach rezortu obrany

Mgr. František Kašický
(1968), minister obrany
Slovenskej republiky.

Totalitné režimy patrili medzi základné fenomény dvadsiateho storočia a sprevádzajú, žiaľ, vývoj ľudstva ešte aj v súčasnosti. Historické skúsenosti a teoretické zovšeobecnenia potvrdili, že medzi ich hlavné atribúty patrí:

1) jediná oficiálna štátna ideológia, ktorá zahŕňa všetky aspekty ľudskej existencie a obsahuje záväzné pokyny pre všetkých členov spoločnosti,

2) jedna masová, hierarchicky usporiadaná politická strana riadená vodcom či stranicovým vedením, ktorá je nadradená štátnemu aparátu alebo so štátnym aparátom priamo splýva,

3) absolútny monopol na kontrolu všetkých prostriedkov ozbrojenej moci (armády, polície) politickou stranou či s ňou spojenou a riadenou byrokraciou, sprevádza ju násilie a teror,

4) systém cieľavedomej, systematickej a všestrannej politickej kontroly spoločnosti, masových komunikačných prostriedkov, súdnicstva a ekonomiky,

5) politický a teritoriálny expanzionizmus.

Univerzálnosť týchto charakteristických čŕt totalitarizmu sa preukázala aj v bývalom Československu po vzniku monopolu komunistickej moci vo februári 1948. Nový režim s prihliadnutím na ešte živé vojnové skúsenosti slovenského a českého národa jasne ukázal, že komunizmus stojí na podobnom princípe ako napríklad nacizmus: má jednu základnú pravdu, v mene ktorej možno dovoliť a ospravedlniť všetko. Nacistická pravda hovorila o boji dobrej rasy s menejcennými, komunistická o boji pokrokovej triedy s reakčnou.

Sovietizácia armády

V mene a pod egidou tejto totalitnej pravdy aj československá armáda prešla totálnou sovietaizáciou a stala sa dôležitým mocenským nástrojom a oporou totalitného režimu. Implantácia sovietskych zásad ovládnutia a kontroly ozbrojených síl viedla k rozsiahlym politicky motivovaným čistkám vo veliteľskom zbere, v dôsledku ktorých museli z armády odísť stovky generálov a dôstojníkov, mnohí rovno do väzenia alebo dokonca na popravisko.

Do konca roka 1949 bolo prepustených celkom 2965 generálov a dôstojníkov, tzn. 22,2 percent všetkých príslušníkov dôstoj-

nickeho zboru oproti stavu k 15. februáru 1948. Z hľadiska činnosti v čase vojny išlo o 82 dôstojníkov z 1. čs. armádneho zboru (9,5% ich celkového počtu), 490 dôstojníkov z čs. jednotiek na západnom fronte (52,3%), 149 dôstojníkov - bývalých politických väzňov (20,3%), 126 dôstojníkov prevzatých z bývalého vládneho vojska (15,2%) a 318 z bývalej slovenskej armády (20%), 1731 dôstojníkov z tzv. domácej zložky (20,8%). Medzi prepustenými bolo, okrem iného, 57 generálov, 209 plukovníkov, 511 podplukovníkov, 634 majorov a 604 štábných kapitánov. Celkom 85,6% prepustených dôstojníkov a generálov malo českú a 14,4% slovenskú národnosť.

Ak by sme chceli byť konkrétnejší, napríklad v oblasti Západného odboja, po roku 1945 tvorili jeho príslušníci približne 10% všetkých dôstojníkov novobudovanej armády. V roku 1952 slúžilo už iba 15 „západniarov“, čo bolo 1,14% z ich pôvodného počtu z roku 1945.

Najviac boli postihnutí letci. Počas 2. svetovej vojny pôsobilo v britskom Kráľovskom letectve (RAF) päť česko-slovenských leteckých jednotiek – 310., 312. a 313. čs. stíhacia peruť, 311. čs. bombardovacia peruť a „B“ čs. stíhacia letka pôsobiaca v zostave 68. britskej nočnej stíhacej perute. V nich, ale ako jednotlivci aj v ďalších jednotkách RAF, slúžilo približne 3500 letcov a príslušníkov pozemného leteckého personálu, ktorí pochádzali z predvojnového Československa. Slovákov bolo 321. Spomedzi všetkých týchto letcov ostalo po demobilizácii v roku 1945 slúžiť v Československej armáde 346 dôstojníkov. Po februári 1948 boli označení za „štátne nespoľahlivých“. Z obavy pred perzekúciami sa následne podarilo opustiť republiku a emigrovať na západ 132 letcom. Ďalšia stovka odišla zo svojich útvarov, pretože vedeli, že ich budúcnosť vo vojenskom letectve sa skončila. Ani to ich však nezachránilo pred represáliami. V rokoch 1948 až 1955 bolo z bývalých československých letcov na Západe 53 dôstojníkov väznených, ďalší boli vyhnaní z bytov, degradovaní, zrušili im dôchodkové zabezpečenie a stigmu „politicky nespoľahliví“ si oni aj ich rodiny niesli so sebou ešte dlhé desaťročia. V roku 1955 slúžilo v armáde už iba 13 „západných“ dôstojníkov, pričom ich pozície boli veľmi ďaleko od toho, čo by im vzhľadom na skúsenosti a zásluhy patrilo.

Podobne zle na tom boli aj spravodajcovia. Len z tých, ktorí ešte v roku 1940 pôsobili v čs. vojsku vo Francúzsku, slúžilo v povojnovej armáde v roku 1948 až 33 dôstojníkov a dvaja poddôstojníci. O rok neskôr boli v uniforme už len traja. Deviatim sa podarilo utiecť na Západ a piati boli už vo väzbe. Roky perzekúcií a zatriedenie do pozície občana druhej kategórie však čakali aj na ostatných. Politické perzekúcie sprevádzali vývoj armády až do konca 50. rokov a okrem ďalších generálov a dôstojníkov zasiahli aj rotmajstrov, ďalej slúžiacich poddôstojníkov, poslucháčov vojenských škôl a civilných zamestnancov vojenskej správy.

Miesta nelojálnych, podozrivých a novej moci nepohodlných vojakov zaujali „politicky spoľahliví“ príslušníci vládnucej triedy a novej politickej elity. Armáda bola dôsledne spolitizovaná a vystavená ofenzíve novej ideológie. Ako súčasť totalitného systému bola zároveň zneužitá aj na politické represie voči „nespoľahlivej“ časti občanov. Hovorí o tom existencia pomocných technických práporov – vojenských táborov nútených prác, činnosť vojenskej kontrarozvedky či skrytá alebo otvorejšia účasť na potláčaní sociálnych a politických nepokojov.

Vojenské tábory nútených prác

Existencia vojenských táborov nútených prác – pomocných technických práporov v polovici 20. storočia predstavovala integrálnu súčasť mechanizmu politického násillia namiereného proti skutočným, potenciálnym alebo vykonštruovaným odporcom režimu. Išlo o jednu z foriem mimosúdnych perzekúcií. V rokoch 1948 až 1954 najskôr do cestných práporov ženijného vojska, a potom do PTP povolali približne 60 000 mladých mužov z celého Československa. Z nich 25 000 malo klasifikáciu „E“ – politicky nespoľahlivý. Z týchto „ečkárov“ bolo približne 5500 mužov zo Slovenska. Toto číslo však nie je celkom smerodajné, pretože napríklad v spisoch mnohých seminaristov teologických fakúlt uvedené „E“ chýba. Pri tom je zrejmé, že boli povolávaní ako politicky nespoľahliví. Povolávací rozkaz dostávali synovia živnostníkov, bratia emigrantov, nádejní umelci, budúci kňazi, perspektívni študenti či začínajúci gazdovia a ďalší, ktorí sa stavali k novému režimu negatívne a bolo ich treba umlčať. No nielen to. Nálepka politickej nespoľahlivosti visela nad nimi a ich rodinami až do roku 1989.

Armáda bola takto vtiahnutá do zápasu s vnútornou politickou opozíciou a zneužitá

na plnenie úloh, ktoré sotva mohli mať spoločného menovateľa s jej hlavnými cieľmi – zabezpečiť suverenitu, bezpečnosť a územnú celistvosť štátu. Uvedené štátno-bezpečnostné záujmy sa zakrátko dopĺňali so záujmami ekonomickými, keď bolo možné tisícky vojakov, ktorým odopreli výcvik so zbraňou, využiť ako lacnú pracovnú silu najmä v baniach, kameňolomoch, pri ťažbe dreva a pri rôznych stavebných prácach. Treba dodať, že vojenská služba v PTP bola predĺžovaná formou mimoriadnych cvičení, takže vojaci na nej strávili často aj vyše troch rokov.

Po čiastočnom uvoľnení politických represii v polovici 50-tych rokov minulého storočia bola hlavná úloha armády, t. j. garancia suverenity a vonkajšej bezpečnosti štátu, podriadená politickým a vojenským cieľom Sovietskeho zväzu. Okupácia Československa vojskami piatich štátov Varšavskej zmluvy potvrdila vazalské postavenie jej členov voči ZSSR. Znamenala prerušenie naštartovaných politických a spoločenských reforiem v ČSSR, vrátane procesu demokratizácie armády, diskusie o nových zásadách čs. vojenskej doktríny a úsillia o posilnenie právomocí v orgánoch Varšavskej zmluvy. V čase tzv. normalizácie prešiel veliteľský zbor armády novou etapou politických čistiek.

Obnova historickej pamäti

Na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia sa začal totalitný režim tak v Československu, ako aj v ostatných štátoch sovietskeho bloku rúcať a meniť na demokratický. Táto zásadná zmena sa výrazne dotkla celej strednej, východnej i južnej Európy a zásadným spôsobom zasiahla do ďalšieho vývoja európskych aj svetových dejín. Jej význam bol o to väčší, že nebola výsledkom násillia alebo vojny, ale slobodného rozhodnutia väčšiny obyvateľstva totalizovaných krajín a politického úsillia vtedajších veľmocí o likvidáciu bipolárneho sveta.

Vyrovňovanie sa s totalitou predstavuje dlhodobý, zložitý a vnútorne široko štruktúrovaný proces. Obnova demokratických hodnôt sa v ňom priamo spája so zaujatím primeraného, zákonného, a súčasne individuálne cieleného stanoviska k predstaviteľom totalitného režimu a nositeľom nezákonných metód, s transformáciou „pokrivených“ oblastí spoločenského a politického života, ako aj s úsillím o nápravu politických násillností a represii, respektíve o morálne i majetkové odškodnenie postihnutých.

Zrútenie sa totalitného režimu v Československu vytvorilo podmienky na nové štá-

toprávne usporiadanie vzťahov Čechov a Slovákov, ktorých výsledkom bol vznik Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu. Týmto rozhodnutím slovenský národ spolu s národnostnými menšinami na území Slovenska vzal na seba právo rozhodovať o svojom osude a prejavil tak odvahu aj schopnosť niesť zodpovednosť za vlastnú budúcnosť. Zároveň však prevzal aj povinnosť vyrovnávať sa s vyše 40-ročnou totalitnou minulosťou v rámci Československého štátu, tzn. pokračovať v demokratizačných premenách a procesoch začatých v rokoch 1989 – 1992, upevňovať a rozvíjať ich.

Po roku 1990 rehabilitačné komisie rehabilitovali za neoprávnené prepustenie z armády z politických dôvodov v rámci celej ČSFR 9074 vojakov z povolania. Na Slovensku to bolo asi 1100 ľudí, pričom v rámci celej ČSFR bolo rehabilitovaných približne 2000 Slovákov. Asi polovica z nich sa týkali armádne čistky po roku 1948. Druhú polovicu postihla normalizácia po roku 1968. Časť z týchto rehabilitovaných profesionálnych vojakov našlo i napriek dlhoročnému vynútenému prerušeniu služby uplatnenie v novej armáde Slovenskej republiky.

Tu je na mieste, aby som spomenul aspoň stručne aktivity a udalosti, ktoré v tomto smere inicioval rezort obrany SR. Rehabilitácie, ktoré sa začali ešte v rézii federálnej armády, sme už spomenuli. Čo sa týka účastníkov Západného odboja, hneď od začiatku roku 1993 slovenský vojenský pridelenec vo Veľkej Británii, plukovník Ján Sabo, začal oslovovať veteránov z 2. svetovej vojny žijúcich na britských ostrovoch a pochádzajúcich z územia Slovenska. Nadväzoval s nimi kontakty, pozýval ich na podujatia a slávnosti organizované slovenskou ambasádou s cieľom prezentovať záujem o nich aj zo strany novovzniknutého štátu. V tomto smere hneď od začiatku existovala a dodnes existuje výborná spolupráca s veľvyslanectvom Českej republiky v Londýne. Aj preto pri pozývaní príslušníkov Československej obce legionárskej a Zväzu letcov slobodného Československa, žijúcich v Británii, ani jedna z ambasád nerobí rozdiely, z územia ktorej krajiny ten-ktorý vojnový veterán pochádza. Tých, ktorí pochádzajú z územia SR, sa v roku 1998 podarilo prvý raz pozvať domov na oficiálnu pozvánku MO SR. Súčasťou programu boli stretnutia s predstaviteľmi rezortu, ekumenická bohoslužba a kúpeľná liečba pre nich aj ich manželky. Ministerstvo obrany v 90. rokoch zároveň participovalo na dôstojnom premiestne-

ni a uložení ostatkov hrdinu bojov o Britániu generálporučika Otta Smika v bratislavskom Slávičom údolí. MO SR možno trochu s oneskorením, ale predsa iniciovalo postavenie prvého pamätníka na území Slovenska na počesť príslušníkov Západného odboja. Stalo sa tak v novembri 2004 v centre Bratislavy na Šafárikovom námestí, pričom pamätník stojí na vojenskom pozemku. Možno tiež dodať, že aj vďaka bývalému veliteľovi vojenského letectva a v súčasnosti vojenskému atašé vo Veľkej Británii generálmajorovi Jozefovi Dunajovi, ďalším príslušníkom OS SR a iniciatíve spolupracujúcich organizácií letecká základňa v Prešove nesie meno po generálpukovníkovi Jánovi Ambrušovi, prvom česko-slovenskom veliteľovi 312. česko-slovenskej stíhacej perute Royal Air Force. No a základňu na Sliachi pomenovali po ďalšej mimoriadnej leteckej osobnosti západného leteckého odboja – úspešnom stíhačovi generálmajorovi Ottovi Smikovi. Obaja boli legendárni letci z bojov o Britániu a aj takto si v ozbrojených silách pripomíname tých, na ktorých sa dlhé desaťročia nesmeli spomínať.

Našej vojenskej histórii a jej sprostredkovaniu širokej verejnosti sme však v tejto oblasti ešte veľa dlžní. Možno spomenúť knižné publikácie o našich letcoch zo západného frontu z pera spisovateľa Drahoslava Machalu, pri príprave ktorých spolupracoval aj s našim Vojenským historickým ústavom. Za zmienku stojí aj dokument o letcovi generálmajorovi v.v. Ivanovi Schwarzovi, ktorý podľa námetu a scenára šéfredaktora nášho rezortného vojenského časopisu Obrana Pavla Vitka nakrútila a odvysielala televízia Markíza. Riaditeľ Vojenského historického ústavu Jozef Bystrický a jeho kolegovia sa podieľali veľkou mierou na príprave dokumentov Slovenskej televízie „Slováci na bojiskách Európy“ a „A čakalo ich peklo“, kde boli prezentovaní aj naši bojovníci na Západe a represie proti nim po roku 1948. Spomenúť možno tiež desiatky článkov v rezortnej a civilnej tlači, ako aj vystúpenia odborníkov a vojenských historikov o účasti Slovákov v Západnom odboji v rozhlasových a televíznych reláciách a na rozličných konferenciách. Vitam tiež iniciatívu ďalších partnerských organizácií či inštitúcií, ktoré majú rovnaký záujem. V tomto smere mi nedá nespomenúť na reprezentačnú výstavu Per Ardua ad Astra v roku 2004, ktorá mala v spolupráci s Veľvyslanectvom Veľkej Británie na Slovensku a ďalšími verejnými aj súkromnými organizáciami vernisáž v bratislavskom Slovenskom národnom múzeu

a ktorá priniesla podrobný obraz o pôsobení našich krajanov v RAF. Teší ma, že táto výstava ostala na Slovensku a je súčasťou expozície košického Technického múzea. Teší ma aj to, že dvoch z posledných troch slovenských vojnových veteránov žijúcich vo Veľkej Británii vyznamenal vlni pri príležitosti osláv Víťazstva nad fašizmom prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič vojenským Radom bieleho dvojkříža III. triedy Za mimoriadne zásluhy v boji proti fašizmu počas 2. svetovej vojny a Za zásluhy o Slovenskú republiku.

Aspoň čiastočná satisfakcia

Ak budeme rozprávať o náprave krívd, ktoré boli spáchané na príslušníkoch vojenských táborov nútených prác – pomocných technických práporov a cestných práporov ženijného vojska, je potrebné, aby sme sa vrátili na začiatok minulého desaťročia. Vtedy bol prijatý zákon č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách. Ten o. i. ustanovil, že sa ním rušia rozkazy, ktorými boli občania, označení za politicky nespoľahlivých, zaradení v rokoch 1948 až 1954 do týchto táborov počas základnej vojenskej služby a výnimočného vojenského cvičenia, a to od 2. augusta 1948 do 30. apríla 1954. Citovaný zákon zároveň upravil nárok na odškodnenie ujmy na zdraví podľa vtedy platných zákonov a vyhlášok. Vzhľadom na dlhodobé sťaženie spoločenského uplatnenia bol týmto ľuďom priznaný nárok na príplatok k dôchodku v sume 30 korún za každý mesiac zaradenia v týchto táboroch a v prípade úmrtia, súvisiaceho s činnosťou v týchto táboroch, bol vyplatený jednorazový príspevok stotisíc korún pre pozostalých.

V decembri 1996 vydal vtedajší minister obrany Ján Sitek detailné smernice na vykonávanie mimosúdnych rehabilitácií príslušníkov bývalých VTNP – PTP a 22. mája 1997 podpísal dohodu o spolupráci medzi MO SR a Slovenským zväzom vojenských táborov nútených prác – pomocných technických práporov. Po istej odmlke to bolo najmä zásluhou štátneho tajomníka MO SR Jozefa Pivarčího, spolupracujúceho s predsedníctvom uvedeného zväzu, ktorý inicioval v lete 2001 prípravu zákona na poskytnutie jednorazového finančného príspevku týmto osobám. V roku 2004 pripravilo Ministerstvo obrany SR návrh zákona umožňujúceho uvedeným ľuďom vyplatiť jednorazový peňažný príspevok. Zákon č. 726/2004 Z. z. o poskytnutí jednorazového peňažného príspevku osobám zaradeným v rokoch 1948 až

1954 do vojenských táborov nútených prác a pozostalým manželkám po týchto osobách nadobudol právnu účinnosť 1. januára 2005. Po necelom roku bol v záujme zjednodušenia niektorých postupov novelizovaný. Jeho vykonávateľom je MO SR. Čo sa týka výšky príspevku, je to 1500 Sk za každý mesiac zaradenia do vojenských táborov nútených prác za obdobie nepresahujúce 24 mesiacov. Tým, čo boli v uvedených táboroch dlhšie, prináleží za každý mesiac navyše 2000 Sk, pričom celková suma nemôže presiahnuť 60 000 Sk. Pozostalým manželkám zákon umožňuje vyplatiť polovicu zo sumy, ktorá by prináležala ich manželom, keby žili. O priebehu vyplácania jednorazových príspevkov som sa informoval počas augustovej návštevy Vojenského archívu v Trnave, ktorý participuje na overovaní potrebných dokumentov. Zároveň mám informácie z nášho Oddelenia vojnových veteránov a vydávania osvedčení, ktoré vyplácanie realizuje. Môžem teda povedať, že od začiatku účinnosti zákona do konca minulého roka vyplatilo ministerstvo obrany 4,2 milióna celkom 135 osobám. Tento rok to bolo do konca leta 29,7 milióna a príspevok dostalo približne 900 ľudí. Ďalšie príspevky v celkovom objeme 20 miliónov korún sú pripravené na vyplatenie. V zákonom stanovenej lehote nám prišlo do konca júna tohto roku cca 5200 žiadostí o príspevok, z ktorých už boli tri tisícky posúdené. Pozitívne rozhodnutie o priznaní príspevku padlo približne v troch štvrtinách žiadostí.

Samozrejme, aj v tomto smere ostávame ešte dosť dlhší našej verejnosti v oblasti informovania, pretože ak by si predstavovala život vo vojenských táboroch nútených prác len podľa knihy, filmu či seriálu Čierni baróni, bola by to mylná predstava. Preto ma teší,

Minister obrany František Kašícký s generálmajorom v.v. Ivanom Schwarzom, prezidentom Zväzu letcov slobodného Československa so sídlom v Londýne, ktorého na MO SR prijal 31. augusta s cieľom prerokovať spoluprácu jeho organizácie s rezortom obrany.

Foto: Mária Pažícký.

že túto smutnú etapu vojenských dejín na Slovensku analyzoval pracovník Vojenského historického ústavu Jan Štaigl v sumarizujúcej publikácii Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 v kapitole venovanej práve vojenským táborm nútených prác. Ministerstvo obrany na túto tému vydalo knihu Pavla Vitka a kol.: PTP – poníženie a satisfakcia. Tento vojenský novinár napísal námet a scenár pre dokument odovysielaný televíziou Markíza o PTP-ákovi Jozefovi Slipekovi, ktorý bol rok pred promóciou na teológii povolaný do vojenských táborm nútených prác, kde slúžil vyše troch rokov a kňazom sa mohol stať až po polstoročnej vynútenej prestávke. Pozitívne hodnotím konferenciu Vojaci postihnutí komunistickým režimom v rokoch 1948 až 1989, ktorú vo februári tohto roku zorganizovala Konfederácia politických väzňov Slovenska a MO SR práve na pôde nášho ministerstva.

Záver

Prioritou činnosti rezortu obrany je predovšetkým sústavné zvyšovanie bezpečnosti a obranyschopnosti Slovenskej republiky v rámci kolektívneho bezpečnostného systému Aliancie. Táto úloha je bezprostredne spojená s aktívnou účasťou Ozbrojených síl Slovenskej republiky na znižovaní medzinárodných bezpečnostných rizík, predovšetkým v oblastiach s hrozbou politického, nacionálneho, náboženského, rasového či inak motivovaného násillia a teroru. Predpokladá to, okrem iného, dokončenie reformy Ozbrojených síl SR na úseku ich organizačnej a personálnej výstavby, priestorového a dislokačného rozmiestnenia a logistického zabezpečovania. Na udržanie a ďalšie posilnenie vysokej dôvery, ktorú občania vyjadrujú ozbrojeným silám, je potrebné ešte zvýšiť ich transparentnosť a verejnú kontrolu a zintenzívniť komunikáciu s prezidentom Slovenskej republiky a Národnou radou SR a jej orgánmi. Za mimoriadne dôležité považujem aj rozšírenie spolupráce a koordi-

náciu činnosti ministerstva obrany s ďalšími rezortmi, spravodajskými službami a štátnymi orgánmi na úseku obrany a bezpečnosti. V neposlednom rade stojí pred ministerstvom obrany úloha dokončiť proces mimosúdnych rehabilitácií bývalých príslušníkov čs. armády, vojakov z povolania aj základnej služby, perzekvovaných totalitným režimom, ako aj vyplatenie príspevkov bývalým príslušníkom vojenských táborm nútených prác. Jej aktuálnosť vyplýva predovšetkým z neúprosneho pôsobenia faktoru času, ktorý stále znižuje počet žijúcich postihnutých.

Vyrovnať sa treba aj s majetkovými problémami vzniknutými v dôsledku zabratia stoviek hektárov pôdy a lesov a veľkého počtu rôznych objektov vojenskou správou totalitného štátu. Riešiť bude treba tiež otázku účelného a efektívneho využitia pomerne rozsiahleho vojenského majetku zdedeného po „socialistickej“ armáde pre potreby súčasných OS SR, respektíve iných rezortov, či verejného alebo súkromného sektora. Samostatný a dlhodobý problém predstavuje vyrovnanie sa s dôsledkami, najmä ekologickými, viac ako dvadsaťročného pobytu vojsk Sovietskej armády v posádkach na území Slovenska.

Pri tom všetkom považujeme za veľmi potrebné posilňovanie historického povedomia našich vojakov, ako aj ostatných obyvateľov Slovenska. Definitívne prekonanie negatívnych praktík bývalého režimu nie je možné bez systematického odhaľovania a skúmania jeho podstaty, vývoja a činnosti opôr politickej moci a jej nositeľov. Medzi záväzky ministerstva obrany preto patrí aj všestranná podpora výskumu jednotlivých otázok vojenských dejín Slovenska v minulom storočí. Nestranne a s vyvarovaním sa jednostranných neobjektívnych pohľadov pokladáme ich vedecké spracovanie a publicistické mapovanie za mimoriadne dôležitú súčasť vyrovnania sa s nedemokratickou minulosťou a naplňovania vízií o demokratickej prítomnosti a budúcnosti.

Akcia „Jedľa“

Skúsenosti s odhaľovaním „nebezpečných“ špiónov Štátnou bezpečnosťou

„Poznatky a výsledky našej kontrarozviednej činnosti aj v súčasnej dobe potvrdzujú, že spojenie agenta s nepriateľskou rozviedkou pomocou tajnopisu je klasickým spôsobom spojenia, ktoré však je súčasne kombinované s ďalšími spôsobmi spojenia a to podľa okolností, možností a podmienok, s cieľom dosiahnuť čo najmenšieho rizika odhalenia.“¹⁾

Tieto úvodné vzletné slová náučného zošitu, vydaného II. odborom Krajskej správy Ministerstva vnútra, ako zhrnutie akcie „Jedľa“ proti „agentovi nepriateľskej rozviedky“ Františkovi Šillerovi naznačujú, že ide o veľký úspech československej kontrarozviedky. Pomocný robotník tlačiarne Pravda F. Šiller dodával informácie vojenského a hospodárskeho charakteru prostredníctvom listov písaných neviditeľným atramentom agentovi bližšie nekonkretizovanej západnej tajnej služby Jozefovi Nemcovi, na jeho viedenskú adresu. Previerkou korešpondencie (PK) bol v rámci akcie N 60 odhalený 29. decembra 1961 Šillerov list obsahujúci tajnopis. Konkrétne chyby, vďaka ktorým bol list odhalený, nie sú známe, ani vyšetrovatelia neboli konkrétnejší: „Na dopise sa javili znaky, že je v ňom pravdepodobne zasielaná tajnopisná zpráva, čo potom aj chemická kontrola v Bratislave i v Prahe potvrdila.“²⁾ Jedným z nedostatkov, ktorých sa Šiller dopustil, bolo, že list posielal s falošným menom a adresou odosielateľa. Zachytenie týchto listov realizovali príslušníci II. zvláštneho odboru MV a 2. zvláštneho oddelenia Krajskej správy Ministerstva vnútra. Tito pracovali pod ochranným krytím na poštách a devizových kontrolách Ministerstva financií, a boli utajení aj pred ostatnými štátnobezpečnostnými zložkami. Kontrolovali listy a pohľadnice vo vnútroštátnom poštovom styku, v zahraničnom aj telegramy, tlačoviny a vo výnimočných prípadoch aj balíky. Pre lepšiu predstavu o rozsahu činnosti príslušníkov ŠtB vykonávajúcich PK: v roku 1966 prešlo ich rukami 99 miliónov zásielok, z toho 40 miliónov vo vnútroštátnom styku.³⁾ V roku 1961 však nebola k dispozícii nijaká technológia na otváranie a zalepovanie obálok, takže sa všetko robilo ručne a aj počet skontrolovaných listov bol podstatne menší.

Od r. 1956 zaviedol II. zvláštny odbor MV

masovú chemickú cenzúru, od r. 1958 zahŕňala chemická previerka korešpondencie okrem používania ultrafialového svetla aj používanie elektrostatického snímača na rozoznávanie niektorých druhov karbónového písma a fosforoskopu, pomocou ktorého sa zisťovalo používanie niektorých druhov neviditeľného atramentu. V roku 1959 prešlo chemickou previerkou okolo 100 000 zásielok.⁴⁾

Začiatkom roku 1962 bol zachytený ďalší list odoslaný z tej istej falošnej adresy na adresu Jozefa Nemca. Medzi riadkami viditeľného „oficiálneho textu“ v liste sa tiež nachádzal text písaný neviditeľným atramentom. Plán bol jasný: „Prvým úkolom operatívnych orgánov bolo vytypovať z ktorého miesta republiky pisateľ pochádza, v ktorom období a kde bol verbovaný, aký môže byť jeho vek a pod., a podľa toho určiť ďalší postup rozpracovania s cieľom odhalenia skutočného pisateľa.“⁵⁾ Vyšetrovatelia usudzovali, že pisateľ, resp. odosielateľ, je z Bratislavy, že ide o osobu, ktorá bola v zahraničí v roku 1961 a tam bola aj naverbovaná západným agentom. Pisateľ (Šiller) bol vzhľadom na neprofesionálne písanie tajnopisu a uvádzanie neexistujúcej adresy odosielateľa označený ako „agent začiatočník“.

Na základe expertízy Šillerovho rukopisu grafológ usúdil, že ide o osobu v strednom veku a priemerného vzdelania. Po vypracovaní tohto profilu si vyšetrovatelia zistili mená všetkých osôb, ktoré boli v roku 1961 v Rakúsku, vylúčili len mladistvých a príliš starých. Všetky osoby boli následne prelustrované a porovnané s databázou „závadných osôb“, ktoré boli vyšetované ŠtB v spojitosti so špiónážnymi aktivitami. Boli získané ich rukopisy, aby ich mohli porovnať s listami zadržanými pri PK. Pri podozrivých rukopisoch sa vyhľadávali aj staršie povolenia na pobyt, aby sa dala identifikácia určiť čo najdôveryhodnejšie. V priebehu troch dní, po intenzívnej práci niekoľkých príslušníkov ŠtB, sa podarilo porovnať podpis Františka Šillera na druhom zachytenom liste, kde sa podpísal ako František, s prihláškou na pobyt v Rakúsku. Od toho momentu bola všetka korešpondencia na adresu Jozefa Nemca vo Viedni obstavená a F. Šiller podľa potreby sledovaný: „Za krátko po týchto opatreniach

Mgr. Vladimír Palko
(1981), absolvent Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, pracuje v Ústave pamäti národa.

1) A ÚPN Bratislava, Nezariadené materiály, Náučný zošit, s. 1.

2) *Tamtiež*, s. 4.

3) POVLNÝ, Daniel: *Operatívna technika v rukou ŠtB*. Praha 2001, s. 46.

4) *Tamtiež*, s. 64.

5) A ÚPN Bratislava, Zošit, s. 4.

František Šiller
Zdroj: A ÚPN.

boli zachytené ďalšie dopisy s tajno-pisnými zprávami, na ktorých bola tiež uvádzaná ďalšia falošná adresa odosielateľa a to Vladimír ŠVARC, Trnava, Nádražná 22. Podpisy v dopisoch boli tiež používané rôzne ako Vladimír, Jozef, Michal.“⁶⁾

Po Šillerovom zadržaní grafológ Radovan Penniger posúdil jeho spontánny rukopis, perličkové písmo a paličkové písmo: „*Provedeným rozbo-*

rem, vyhodnotením a porovnávaním písma na sporných písomnostech – i tajnopisu (...) se srovnávacím materiálom, zkouškami písma Františka ŠILLERA (...) byla shledána shoda v technice psaní jednotlivých písmen a v grafické úpravě obálek, což dokazuje, že pisatelem předloženého sporného materiálu je František ŠILLER, nar. 19.11.1917.“⁷⁾ Šillerov rukopis mal niekoľko veľmi výrazných znakov, nevedel napr. písať veľké paličkové G, namiesto neho písal malé spontánne g, čo bolo zjavné najmä pri písaní Nemcovej viedenskej adresy KANDLgASSE 6/A 11.

František Šiller sa narodil v Zliechove, pochádzal z robotníckej rodiny, od roku 1945 pracoval ako robotník pri novinovej rotačke vo vydavateľstve Pravda. Bol ženatý so Štefániou Šillerovou, rod. Horníkovou, nemali nijaké deti. V čase, keď sa dal na dráhu „špióna“ a „agenta“, bývali na Obchodnej ulici č. 34 v Bratislave.

František Šiller mal vo Viedni tetu, Paulínu Pantlitschko, ktorú mal vo zvyku aj s manželkou navštevovať. Z Bratislavy sa zasa poznal s Rudolfom Krištofym, rakúskym občanom, majiteľom krajčírskych dielní, ktorý pracoval ako sprievodca počas zájazdov do ČSSR, najmä do Bratislavy, ale tiež si privyrábal pašeráctvom nedostatkového tovaru. ŠtB ho mala už niekoľko rokov rozpracovaného, podľa jej informácií pracoval pre západonemeckú tajnú službu a jeho riadiacim pracovníkom bol istý Klinger. Z toho usudzovali, že aj Nemec bol západonemeckým agentom pôsobiacim

na území neutrálneho Rakúska. Pracovníci kontrarozvedky zachytili 6. februára 1962 aj Šillerov list Kryštofymu, ktorý neobsahoval tajnopis, ale bol „rodinného charakteru“.

Pri jednej z návštev svojej tety Paulíny 22. augusta 1961 sa F. Šiller zastavil aj u svojho priateľa Krištofyo. Prítomný bol aj Jozef Nemec, s ktorým sa však v ten deň Šiller dôvernejšie nerozprával. Pri odchode Nemec navrhol Šillerovi, aby sa na druhý deň stretli len oni dvaja, aby sa mohli porozprávať „*v tom smere, ako sa v ČSSR žije, ako sa máme, a pod. Ja som s týmto súhlasil a tak sme sa dohodli, že sa stretneme pred domom KRIŠTOFYHO okolo 10.00 hodine.*“⁸⁾

J. Nemec ráno prišiel, ale nie sám, privedol aj známeho, ktorého meno si Šiller nezapamätal. Šli električkou do štvrte Mauer, kde strávili asi tri hodiny v záhradnej reštaurácii. Nemec po celý čas tlmočil otázky svojho spoločníka Šillerovi, lebo ten rozprával len po nemecky. Pýtali sa na Šillerovu prácu, strojnú vybavenie tlačiarne, vedúcich pracovníkov, a tiež, čo všetko tlačia. Ten odpovedal, že Rudé právo, Pravdu, Večerník a vojenský časopis Dukla. O ten Nemec prejavil záujem a navrhol Šillerovi, aby mu ho zaslal, ak bude môcť. Tiež chcel, aby mu zohnal časopisy Palcát, Vojenská mysl, Vojenský zápisník, Obrana vlasti, Bratislavská dráha a bratislavský telefónny zoznam. Už pri týchto otázkach sa začala prejavovať nepoužiteľnosť Šillera na jeho využitie ako agenta. Nevedel zodpovedať mená svojich nadriadených, ktorých poznal z osobného styku.

Ďalšie otázky smerovali na rafinériu Slovnaft, Dynamitku, bratislavský prístav, ostravskú banskú oblasť a veľké závody na území Československa. Postupne začal Nemec klásť otázky typu „či by bolo možné sledovať, koľko lodí chodí do bratislavského prístavu, aký tovar v akom objeme doručujú, či by Šiller mohol získať v Ostrave niekoho, kto by ho bližšie informoval o produkcii uhlia, atď.“ Nasledovali otázky vojenského charakteru, na ktoré Šiller odpovedal ako vedel: „*Povedal som mu (Nemcovi, pozn. V. P.), že vojenské letište je v Piešťanoch, pri Zvolene na Troch duboch, v Malackách, Vajnoroch a Ivanke pri Dunaji. Že sa letištiá v uvedených miestach nachádzajú som vedel jednak od ľudí a tiež aj sám som ich videl. NEMEC mi povedal, že on by mal záujem keby som mu zistil a oznámil, aká je rozloha jednotlivých letíšť, aké sú v rozmeroch štartovacie plochy, aké lietadlá na jednotlivých letištiach štartujú a koľko*

6) A ÚPN Bratislava, Nezaradené materiály, Náučný zošit, s. 7.

7) A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S – ŠtB Bratislava, V – 2348, Voľná príloha, Znalecký posudok, s. 139.

8) *Tamtiež*, Osobný vyšetrovací zväzok F. Šillera, Protokol o výpovedi obvineného, s. 47.

je tam vojakov. NEMCOVI som prisľúbil, že podľa možnosti mu požadované údaje zistím a pošlem. Mal som to zistiť jednak vlastným pozorovaním a tiež aj vyťažiť nejakých vojakov z týchto posádok.“⁹⁾ Ďalej sa Nemeč pýtal na rozmiestnenie raketových základní a tankistov v Martine. Šiller povedal, že tam je na základnej vojenskej službe jeho synovec Jozef Šiller, s ktorým ale nie je v kontakte. Nemeč ho inštruoval, aby si s ním začal dopisovať a pri prípadnom stretnutí sa s ním porozprával o tankoch, ktoré majú vo výzbroji. Nemeč zaujímala aj ochrana štátnej hranice v Petržalke a hranica so západným Nemeckom, výzbroj Pohraničnej stráže, či majú psov a radary a koľko sovietskych jednotiek je na našom území.

Nemeč Šillera uistoval, že komunikácia pomocou správ tajnopisom je neodhaliteľná, pokiaľ sa dodržia všetky postupy a zásady bezpečnosti. Pre naliehavé záležitosti si dohodli rôzne heslá: „V prípade čiastočnej mobilizácie mal Šiller na adresu NEMCA zaslať telegram s textom: „Srdečný pozdrav k narodeninám – František.“ (...) V prípade všeobecnej mobilizácie s textom: „Srdečný pozdrav k narodeninám – Šiller František.“ Ak by došlo k rýchlemu obsadzovaniu – text: „Srdečné pranie k meninám – Šiller František“, a v prípade postupného obsadzovania hraníc ten istý text, ale len s podpisom – František. Po všeobecnej mobilizácii, kedy by nedošlo dlhší čas k vojenským akciám, mal ŠILLER poslať telegram s textom: „Štefánia chce na dovolenku, prosím odpoved.“¹⁰⁾ Po prijatí tohto telegramu mal J. Nemeč poslať Šillerovi inštrukcie s ďalšími pokynmi. Heslo bolo dohodnuté aj pre prípad, že by sa mu minul atrament, ktorý dostal od Nemeča vo fľaštičke s nápisom „Borwasser“ (bórová voda, pozn. V. P.), telegram mal obsahovať text: „Medikament mi vyšiel.“ Šiller: „Čo znamená slovo „medikamen“ som ani sám nevedel. Chcel som zistiť, čo to znamená a tak som sa obrátil na SYNKU, ktorý vie nemecky. Menovnému som povedal, že som počul ako sa v rádiu hovorilo nejaké slovo „medikamen“, pričom som sa ho pýtal, čo to je. Na toto mi SYNKA povedal, že „medikamen“ to sú lieky. SYNKOVI som nepovedal nič viacej prečo sa na toto slovo dotazujem, takže pravú podstatu mojego dotazu na „medikamen“ nepoznám.“¹¹⁾

Štátna bezpečnosť, tak isto ako aj všetky zložky štátnobezpečnostných služieb komunistickeho bloku, sa venovala skúmaniu tajno-

pisných prostriedkov, ktoré používali západné spravodajské služby. Jednou z viacerých foriem chemického tajnopisu, ktorú používal aj František Šiller, bol neviditeľný atrament. Táto látka má farebnú reakciu na pôsobenie chemických a fyzikálnych metód, ktoré sú pre každú rozvedku špecifické, kvôli rozpoznaní napodobenín v prípade odhalenia a následného zasielania falošných správ nepriateľských kontrarozvedok. František Šiller vyrábal správy tzv. mokrou cestou, všeobecný postup výroby bol takýto: „Sympatetický roztok (tajnopisný prostriedok rozpuštný ve vode, alkohole nebo v roztoku vody a alkohole nebo v jiném vhodném roztoku) se nanáší na papír např. párátkem nebo hůlkou omotanou vatou. štětečkem, měkkým kovovým, případně skleněným perem, a to slabým tlakem. Papír je přitom vhodné podložit tvrdou a hladkou podložkou (...) Příznaky vedoucí k odhalení takového tajnopisu jsou např. částečné deformace povrchu papíru, jeho zvlhnutí, rozpíjení písma viditelného textu, viditelné stopy zdrhávání psacího prostředku, neobvyklé rozložení viditelného textu a stopy po sponkách a připínáčcích.“¹²⁾

Ďalším heslom - „Pozdrav od Rudy Mauer“ - sa mala predstaviť spojka vyslaná J. Nemečom. Tieto heslá si Šiller napísal na papier a pred odchodom do Bratislavy ho zložený vložil do špičky topánky a po návrate domov ho uschoval vo vrecku kabáta v skrini. Pri vyšetrovaní povedal: „Keď som tieto heslá písal sa mi úplne triasla ruka, čo je vidieť aj na písme, lebo som mal obavu, že jestli by mi toto bolo najdené na hraniciach, že by som bol odhalený z mo-

Nádoby s chemikáliami, ktoré používal F. Šiller na písanie tajnopisných správ. Zdroj: A ÚPN.

9) A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S - ŠtB Bratislava, V - 2348, Osobný vyšetrovací zväzok F. Šillera, Protokol o výpovedi obvineného, s. 52.

10) A ÚPN Bratislava, Nezaradené materiály, Náučný zošit, s. 13.

11) Tamtiež, f. KS ZNB S - ŠtB Bratislava, V - 2348, Osobný vyšetrovací zväzok F. Šillera, Protokol o výpovedi obvineného, s. 115.

12) POVOLNÝ, Daniel: *Operatívna technika v rukou ŠtB*, s. 68.

jeho spojenia s cudzími štátnymi občanmi, ktorí pracujú špionážne proti ČSSR.“¹³⁾

Z občasnej diskusie v nemčine medzi Nemcom a jeho spoločníkom F. Šiller zachytil, že sa rozprávajú o rádiu Slobodná Európa. Nemeck sa ho opýtal, či Slobodnú Európu počúva, Šiller povedal, že na jeho rádioprijímači sa nedá naladiť. Nemeck mu slúbil, že mu zašlú bony, aby si za ne kúpil nové rádio a mohol počúvať jej vysielanie, lebo „*táto vysielala aj v českej a slovenskej reči a takto, že sa dozviem pravdu o situácii, ktorá je, lebo že ČSSR sa situácia hodnotí tak, aby to vyhovovalo u nás a nehodnotí sa pravdivo, a takto keď budem počúvať „SE“, že sa dozviem pravdu.*“¹⁴⁾

Na záver ich posledného stretnutia podpísal po česky písané vyhlásenie o zaviazaní sa k spolupráci. U fotografa boli vyhotovené štyri Šillerove fotografie, ktoré boli priložené k podpísanému dokumentu. Pri rozlúčke dostal Šiller od J. Nemca 100 šilingov „na prilepšenie“.

Pohnútky, ktoré viedli Františka Šillera, aby sa nechal získať na spoluprácu, mali od začiatku finančný charakter. Bol veľmi frustrovaný svojou zlou finančnou situáciou, vysokými odvodmi, lebo s manželkou nemali deti, a tiež citlivo vnímal hospodárske problémy ČSSR, keďže si za svoje peniaze mohol kúpiť len taký tovar, ktorý bol v našich obchodoch: „*Nejako koncom marca 1962 som zaslal NEMCOVI do Viedne ďalšiu tajnopisnú zprávu, kde som mu oznamoval, že hospodárska situácia je u nás stále horšia a pomaly bude tomu tak ako to bolo v Maďarsku v roku 1956, že ľudia stoja v ČSSR vo fronte na kúsok mäsa, že nemáme nič len priateľstvo so SSSR. Týmto som dával NEMCOVI najavo môj ne-*

súhlas so zriadením v ČSSR.“¹⁵⁾ J. Nemeck mu za posielanie správ slúbil motocykel, ale Šiller uprednostnil peniaze, ktoré mu mali ukladať v niektorej banke vo Viedni, a ktoré si mal vybrať pri svojej ďalšej návšteve Rakúska. Ďalej to boli rôzne drobnosti, v ČSSR nezohľaditeľné, alebo len ako podpultový tovar, ktoré Nemeck posielal do Bratislavy po spojkke. Išlo o troje hodinky zn. Doxa a Junghans, štyri kusy rakúskych pištoľových zapaľovačov a rôzne perá.

V marci 1962 dostal František Šiller z Viedne telegram, v ktorom bol text, že teta Paulína je chorá a chce, aby aj s manželkou pricestovali na návštevu. Telegram bol však podpísaný menom Rudi, čo bolo znamenie, že telegram neposielala teta, ale R. Krištofy, aby Šiller mohol na jeho základe žiadať o povolenie na vycestovanie do Rakúska, pretože potreboval preškolenie v písaní neviditeľným atramentom. Štátna bezpečnosť však chcela, aby prišiel niekto z Viedne do Bratislavy za Šillerom, preto mu žiadosť zamietli: „*Hlavnou príčinou zamietnutia však bolo, aby sa vytvorili podmienky pre príchod Krištofyho, resp. Nemca, alebo inej spojky do ČSSR. K tomu nás viedlo i to, že cestou nášho zahraničného spolupracovníka „EUGEN“ nám bolo oznámené, že Krištofy sa chystá na cestu do Bratislavy. Zamietnutie cesty ŠILLER oznámil KRIŠTOFYMU.*“¹⁶⁾ To bol impulz k pozornejšiemu sledovaniu Šillera. Ten bol v polovici júna pozvaný listom na schôdzku k dnešnému Starému mostu, pri Šafárikovom námestí. Pracovníci sledovačky zistili, že sa stretol s vodičom cisternového nákladného auta s viedenskou značkou. „*Previerkou na OPK Berg (odbor pasovej kontroly, pozn. V. P.) bolo zistené, že vodičom tohto auta je Martin WEIHRAUCH, rakúsky štát. občan. Po tomto zistení bolo na OPK Berg zariadené, aby každý prechod WEIHRAUCHA do Bratislavy bol okamžite hlásený na tunajší 2. odbor. Za účelom okamžitého nasadenia sledovačky na WEIHRAUCHA bola určitá časť orgánov sledovačky v stálej pohotovosti.*“¹⁷⁾ M. Weihrauch sa narodil v roku 1921 v Litoböchu, okres Litomyšľ, bol nemeckej národnosti, mal rakúske štátne občianstvo a zamestnaný bol vo firme Kohn – Transporten Wien.

Prvý kontakt so Šillerom Weihrauch nadviazal len v prvej polovici júna 1962. Prišiel za ním do bytu a predstavil sa dohodnutým hes-

Príslušníci ŠtB fotograficky zaznamenali príchod Martina Weihraucha k Šillerovcom.
Zdroj: A ÚPN.

13) A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S – ŠtB Bratislava, V – 2348, Osobný vyšetrovací zväzok F. Šillera, Protokol o výpovedi obvineného, s. 113.

14) *Tamtiež*, s.170.

15) *Tamtiež*, s. 101.

16) A ÚPN Bratislava, Nezaradené materiály, Náučný zošit, s. 9.

lom „Pozdrav od Rudy Mauer“. Šiller ho pozval ďalej, tam mu Weihrauch odovzdal odkaz, že sa má viac snažiť pri písaní tajnopisov, lebo sú veľmi zle čitateľné. Informoval ho, že jazdí s cisternou do Bratislavy niekedy aj dvakrát do týždňa.

Posledná návšteva M. Weihraucha u Šillera sa uskutočnila 7. júla 1962 priamo v byte u Šillerovcov. Krátko po nej bol previerkou korešpondencie zachytený list od Šillera Nemcovi s tajnopisnou správou, ktorý však po vyvolaní nebolo možné zrekonštruovať do pôvodného stavu a odoslať, pretože Šiller použil novú písaciu látku s iným chemickým zložením, ktorú mu priniesol M. Weihrauch. Keďže nebolo možné pokračovať v sledovaní a odchytávaní Šillerových listov, rozhodlo sa o jeho vzatí do väzby: „*po dohode s orgánmi vyšetrovacieho odboru a prokuratúrou bol dňa 11. júla 1962 po vytvorení vhodnej legendy tajnou odluhou ŠILLER vzatý do väzby. Táto forma zaistenia ŠILLERA bola volená za účelom dočasného utajenia pred jeho manželkou, jeho blízkymi stykmi, ako aj k overeniu si, že WEIHRAUCH je skutočne spojkou nepriateľskej rozviedky, k zadokumentovaniu jeho trestnej činnosti a aby mohol byť po príchode do ČSSR zatknutý a za svoju trestnú činnosť vzatý k zodpovednosti.*“¹⁷⁾

Štefaniu Šillerovú zatkli dňa 13. júla 1962, pretože podľa zástupcu náčelníka odboru vyšetrovania kpt. Pavla Slopovského a vyšetrovateľa MV kpt. Jána Martáka, ktorý potom Šillerovú aj vypočúval, „*ponechaním obvinenej na slobode je nebezpečie, že by mohla maríť výsledky vyšetrovania, jednak pobytom na neznámom mieste a jednak pôsobením na osoby, ktoré vo veci doposiaľ vypočuté neboli.*“¹⁸⁾

Na prípade „Jedľa“ sa ďalej zúčastnili: kpt. František Greguš, náčelník odboru vyšetrovania, ktorý zahájil vyšetrovanie, za prokuratúru Dr. Pavol Winter, plán realizácie prípadu „Jedľa“ vypracoval npor. Ivan a na schválenie odporučil npor. Martišek, náčelník 2. odboru KS MV Bratislava. Znalecký rozbor písma realizovalo oddelenie Grafickej expertízy IX. správy MV, ktorého náčelníkom bol kpt. M. Dufek. Posudok o utajovaní vojenského časopisu Dukla vykonalo 1. oddelenie odboru Vojenskej kontrarozviedky (VKR), ktorého náčelníkom bol Július Šimurko.

30. júla 1962 bola u Šillerovcov uskutočnená domová prehliadka. Orgány ŠtB v byte našli okrem tajnopisného atramentu aj kalendár Štefanie Šillerovej, do ktorého si jej manžel zaznačoval dátumy odoslania tajnopisov, aby nestrácal prehľad a mal po príchode do Viedne predstavu o odmene za jeden list. Atrament aj listy boli skúmané na MV v Prahe, posudok vypracoval Ing. Jindřich Štercl. Nebola urobená žiadna expertíza látok nájdených vo fľaškách, len vágne konštatovania: „*Přesnou identifikaci jednotlivých látek nebude patrně možno provést vzhledem k malému množství vzorku, avšak oba roztoky jsou svým složením použitelné jako tajnopisné prostředky. (...) Použitý tajnopis odpovídá svým charakterem tajnopisným prostředkům obecně používaným nepřátelskými rozvědkami.*“²⁰⁾

“Tajné informácie“ zasielané Františkom Šillerom do Viedne celkovo v dvadsiatich tajnopisných správach za obdobie približne desať mesiacov:

- k čsl. armáde boli povolani záložníci
- armáda konfiškujú pre svoje potreby autá súkromných majiteľov
- opísal štátnu poznávaciu značku jedného vojenského nákladného vozidla
- poslal po M. Weihrauchovi časopis Československý vojak č. 13, tri výtlačky časopisu Dukla z 9. mája, 29. júna a 7. júla 1962, jeden výtlačok Obrancu vlasti, Bratislavskej dráhy a cestovný poriadok ČSD západoslovenského kraja. Vojenský časopis Dukla bol podľa znaleckého posudku majora Miloslava Černáka z VKR „*charakteru „jen pro vnitřní potřebu“.* (...) Z obsahu jsou vyloučeny údaje „*výhradně pro služební potřebu*“ a vyšší tajnosti v souhlase s vládním usnesením č. 808/57. Vzhledem k tomu, že tento časopis obsahuje vojenskou tematiku, je možnost soustavným vyhodnocováním jednotlivých čísel zjistit život vojáků u nižších jednotek, případně jiné vojenské údaje, které mohou v souhrnu tvořit údaje služebního charakteru. (...) Závěr: Vojenský časopis „DUKLA“ je jen pro vnitřní potřebu vojáků, neobsahuje údaje charakteru vojenského tajemství.“²¹⁾

- podľa informácií od kolegu-elektrikára potvrdil prítomnosť sovietskych jednotiek v Ostrave, a od kamaráta-ostravského baníka presun vojenského transportu cez Ostravu,

17) *Tamtiež*, s. 10.

18) *Tamtiež*, s. 11.

19) A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S - ŠtB Bratislava, V - 2348, Osobný vyšetrovací zväzok Štefanie Šillerovej, Návrh na vzatie do väzby, s. 1.

20) *Tamtiež*, Voľná príloha dokumentov, s. 30.

21) *Tamtiež*, s. 163.

počas ktorého boli prevážané aj tanky, smerom do Čiech

- napísal Nemcovi, že tankisti z Tábora sa presunuli na cvičenie do Týnu nad Vltavou, a krycí názov útvaru VÚ – 2520/C, že armáda má tanky, ktoré sú schopné prejsť cez vodu, a ich posádka tvorí päť vojakov

- od redaktora časopisu Dukla zistil „závažné fakty“, že: „Konkrétne, pokiaľ som si zapamätal hovoril, že tankisti majú na výložkách tank, letci majú krídla, ženisti majú kotvu, delostrelci majú v kruhu šípku, hraničníari majú zelené výložky aj čiapku, vnútorná stráž má výložky fialové aj čiapku, hudobníci majú na výložkách trúbku, žižkováci majú hviezdíčky a tiež pásky na rukávoch. Spomínal aj ďalšie druhy vojsk podľa označenia ovšem si už nepamätám čo všetko hovoril.“²²⁾

- popísal zloženie závodnej stráže na svojom pracovisku

- z rozhovoru s kolegom–strojmajstrom v Pravde sa Šiller dozvedel, že tento bol „na vojenskom cvičení v Kopčanoch, kde sú aj protiletadloví delostrelci, kde majú aj radary na menšiu diaľku zachytávania lietadiel a štart lietadiel, že je možné týmito radarmi zachytiť z Rakúska (...) a na zachytávanie z väčšej vzdialenosti štartu lietadiel majú radary v Prahe.“²³⁾

- potvrdil leteckú posádku vo Zvolene, vojenské podzemné sklady v Kubre pri Trenčíne

- odoslal správu, že pri letisku v Piešťanoch a pri Nových Zámkoch sa nachádzajú protiletadlové raketové systémy

- ako sídla ŠtB označil budovu na Račianskej ul., a riaditeľstvo ZNB pri dvoch levoch: „O okrskovej službe som povedal NEMCOVI (Šiller, pozn. V. P.) že títo majú určité menšie

obvody a tiež som mu povedal, že hliadky bezpečnosti sú aj vo dne a tiež aj v nočných hodinách (sic!).“²⁴⁾

Veľmi veľkú výpovednú hodnotu o prípade „Jedľa“ podávajú tri Šillerom písané tajnopisné listy zachytené 2. odborom MV:

1. list (dátum neznámy):

„Milí moji, stanú sa mi prípady, že sa pitam znamich kde služia vojnu ale to ťažko ide od každého. a cestovať? keď toho času tak neni lebo volni čas niekedy strávy(m) keď ide(m) nakupovať že mosí(m) všade stát ve fronte a tovaru je málo ženy nadávajú. Toto je atresa voj. útvaru býv. hurbanové kasárne VÚ 2a57/s neni to tak jako volakedy dnes je to tajné, tak len také značky majú. Teraz pracujem cez den, ništ nevidim. Do vlčieho hrdla už tečie Ruská nafta to je jako býv. Apolka. Jozifku tá laskavosť by se zešla aby sem si nečo virobil nejaké groše. dárek potešil aj dakujem len by sem ešte potreboval. učim sa poznať značky vojakú lebo je toho hodne. všelijaké zbrane to majú na výložkách. značky už poznám ale ešte málo len aby to klapalo dalej. pa“

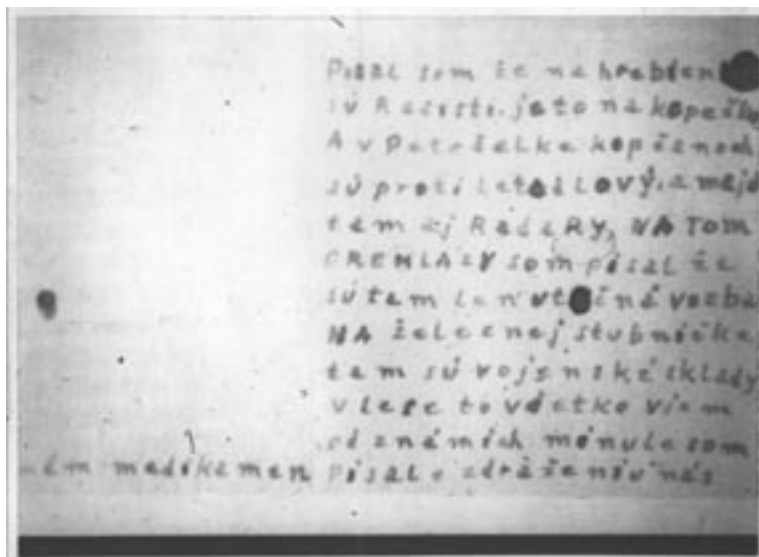
2. list (z 28. 2. 1962):

„Písal som že na Hrabíčné sú radisti. je to na kopečku a v Petržalke Kopčanoch sú protiletadlový a majú tam aj radary, na tom Oremlazy (Lešť, pozn. V. P.) som písal, že sú tam len útočná vozba. Na Železnej stubničke tam sú vojenské sklady v lese to všetko viem od známich minule som písal o zdražení u nás. kedy pride Rudi od Mauer lebo už nemám medikament.“

3. list (z mája 1962):

„14. V. nad ránom išiel transport smer od Kolína na Kutnú Horu same vojenské autá a malé delá aj tanky, všetko bolo zakrité s plachtami. v Prahe je to jak u sředeneho krámu ešte horšie snad jako na Slovensku.“

Ukážka jednej z tajných správ, ktoré boli zachytené previerkou korešpondencie realizovanej Štátnou bezpečnosťou.
Zdroj: A ÚPN.

22) Tamtiež, Osobný vyšetrovací zväzok F. Šillera, Protokol o výpovedi obvineného, s. 100.

23) Tamtiež, s. 88.

24) Tamtiež, s. 52.

*cez noc jezdi moc vlakú
nákladných.
V Táboře majú VÚ 2520/c.
Potrebujem jedni Doxa
hodinky aj to jak bolo
minule uvedene vojaci
jezdi hodne na dovolenou
budem mať hodne vipravovani
až by to dobre dopadlo.“²⁵⁾*

Samozrejme to dobre nedopadlo. Po niekoľkomesačnom vypočúvaní a prípravách podal krajský prokurátor Rudolf Mozoláni 11. septembra 1962 obžalobu na Františka Šillera za spáchanie tr. činu vyzvedačstva, jeho manželku Štefániu za tr. čin neoznámenia trestného činu a Martina Weihraucha tiež za vyzvedačstvo.

František Šiller sa ukázal ako veľmi agilný agent, čo sa však týka obsahu, mali jeho správy hodnotu nebezpečne sa blížiacu nule. Napriek tomu bol v súdnom procese odsúdený na 12 rokov, M. Weihrauch na 6 a Š. Šillerová na 2 roky väzenia. ŠtB nakoniec neváhala vydať náučný zošit o prípade „Jedľa“ a v podstate

vyhlásiť celú túto frašku za svoj veľký úspech. Za celý čas totiž Šiller neposlal jedinú správu, ktorá by obsahovala čo len trochu závažnejšiu, resp. tajnú informáciu. Ako vyplýva z jeho výpovede, väčšinu z nich získal od kolegov alebo priateľov, či rodinných príslušníkov, ktorí sa vojenskej, resp. hospodárskej problematike vôbec nerozumeli, informácie mali len z počutia, alebo mu v rozhovore povedali len minimum informácií (čo ale Šiller nedokázal rozoznať). ŠtB by pri najprísnejšom pohľade na vec mohla Šillera obviňovať len z veľmi chabého pokusu o vyzvedačstvo. Veď podľa súdneho znalca v odbore štátneho a služobného tajomstva, majora Stanislava Navrátila, jediné služobné tajomstvo, ktoré sa Šiller dozvedel od svojho príbuzného Jozefa Múčku, bola skutočnosť o presune tankovej jednotky z Tábora do Týna nad Vltavou. Takto Štátna bezpečnosť len opätovne dokázala svoju malosť, prízemnosť, brutalitu, absenciu akejkoľvek sebakritiky a jediný dôvod svojej existencie – za každú cenu nájsť a priviesť pred súd akýchkoľvek nepriateľov komunistického režimu.

RESUME

Operation „FIR“

Experiences with State Security Disclosure of „Dangerous“ Spies

On 22 August 1961, František Šiller, an auxiliary in the printing office, was recruited in Vienna, probably by West German secret service agent Jozef Nemeč, to whom Šiller was introduced by his friend, smuggler Rudolf Krištof. Šiller was unsatisfied with his financial situations and was fearful of his financial security in the future, and thus he let Jozef Nemeč coax him into sending Nemeč notes of economic and military character. He intended to do this with invisible ink and by writing in between lines of visible text. He communicated his situation to his wife Štefánia. But he was uncovered, through assessment of correspondence being done by State Security. Šiller was also monitored together with Martin Weihrauch, who served as the link between Šiller and Nemeč. On 11 July 1962, Šiller was apprehended. Over a time of circa ten months, he sent twenty coded messages, but information he sent was of low or no value and sounded more comical than serious. In spite of this State security initiated a trial, and Šiller was condemned to twelve years, Weihrauch to six years, and Šillerová to two years' imprisonment. This case was named „FIR“ and there was even an educational book published about the case; this farce was considered State Security's great success. Šiller did not send any news containing momentous or secret information. As his testimony shows, the majority of information he gained was from his colleagues, friends, or family members who did not understand military and economic problems. At other times, they passed along a minimum of informations that he was unable to analyze, which means that this case is not one of serious espionage. At most, state security could accuse Šiller solely of attempting to spy. But Communist-era secret police repeatedly showed its narrowness, shallowness, absence of any self-discipline, all testifying to the sole reason for its existence: to find and to judge any kind of Communist regime enemies at any cost.

25) A ÚPN Bratislava, Nezaradené materiály, Náučný zošit, fotografická príloha.

Spolupráca maďarskej a československej tajnej služby pri rozpracovávaní Druhého vatikánskeho koncilu

ThDr. Jozef Haľko
(1964), teológ – historik,
pôsobí na Katedre cirkevných dejín RK CMBF UK.

V dňoch 24. – 27. júla 1967 sa v Budapešti stretli reprezentanti tajných služieb socialistických štátov, aby prerokovali jediný bod programu: Druhý vatikánsky koncil, jeho vyhodnotenie z hľadiska rozpracovania a získaných poznatkov. Prítomní reprezentanti, medzi nimi za Československo náčelník Správy ŠtB Košice pplk. Ondrej Dovina, sa uzhodli spolupracovať ešte tesnejšie, aby nepripustili vytvorenie akéhokoľvek jednotného kresťanského bloku využívaním rozporov v Cirkvi a izoláciou katolíckych más od Vatikánu. Ten mal podľa úsudku zhromaždených súdruhov zahájiť voči socialistickým krajinám „novú taktiku“.¹⁾

József Mindszenty.

Tajná porada v hlavnom meste Maďarska nebola jednorazovým stretnutím, ale završením dlhodobej spolupráce rozvedok Varšavskej zmluvy, spoločne monitorujúcich Vatikánsky koncil. Ako vyplýva z dokumentov slovenského *Ústavu pamäti národa*, náplňou spolupráce bola najmä výmena získaných informácií, ktorá najintenzívnejšie prebiehala medzi československou a maďarskou rozvedkou. Na záhlaví do češtiny prekladaných správ je rukopisne zaznamenané buď oficiálne “z MLR”, “od maďarských bezpečnostných orgánov”, alebo familiárnejšie “od maďarských súdruhov”, či dokonca “od maďarských priateľov”. Tí sa naozaj už pol roka pred zahájením celocirkevného snemu výslovne zaviazali “zasílať získané informácie politickým orgánom štátů, jejichž delegace se zúčastní tohoto zasedání”.²⁾ Maďarským rozvedčikom sa skutočne podarilo vybudovať účinnú spravodajskú sieť, preniknúť do najrôznejších cirkevných prostredí, a tak získavať informácie hoci aj z najdiskrétnejších rokovaní najvyššej medzinárodnej úrovne. Dokumentá-

cia mapuje napríklad názory vplyvných jednotlivcov i skupín, diplomatické kontakty Vatikánu s USA, názory a aktivity vo Vatikáne pôsobiacich duchovných, cirkevnú politiku voči komunistickým štátom, a v neposlednom rade problematiku kardinála Józsefa Mindszentyho³⁾.

Problematiku tohto kardinála, izolovaného uprostred vlasti za múrmi Americkej ambasády, analyzujú maďarskí agenti už aj pred koncilom s výslednou konštatáciou, že “ve Vatikáne, pravdepodobne z americkej iniciatívy, se zrodil plán vyřešit tuto otázku pozváním Mindszentyho na ekumenický koncil”. V nadväznosti na toto zistenie sa podarilo monitorovať diplomatické iniciatívy štátneho sekretára Amleta Cicognaniho, vrátane jeho rokovaní so samým prezidentom J. F. Kennedym, ministrom zahraničia Ruskem, viceprezidentom Johnsonom a ďalšími činovníkmi štátneho departmentu. Pred nimi sa mal Cicognani vyjadriť, že Vatikán síce nie je proti prehodnoteniu Mindszentyho situácie, ale nesúhlasí s pokusmi maďarskej vlády redukovat ju na čisto bilaterálnu, americko-maďarskú otázku. “Podle našich informací,“ - referuje príslušná správa - „Cicognani údajně přesvědčoval Američany, aby se v případě jednání s MLR vyvarovali možnosti, aby maďarská vláda mohla vyslovit souhlas s vyvezením Mindszentyho z MLR.“ “USA se musí přidržovat názoru,“ - mal žiadať štátny tajomník - „že za určitých podmínek, položených Američany, mají Maďaři sami navrhnout Vatikánu, aby si ho vyvezli za hranice, a v takovém případě ne oni (rozumí se vláda MLR), ale my budeme moci klást požadavky.“⁴⁾

Konkrétnejšiu náplň týchto požiadaviek sa podarilo upresniť prienikom do jednej z kardinálskych komisií: Vatikán vraj mienil požadovať kompletizovanie maďarského biskupského zboru, potvrdenie reorganizácie tamojšej cir-

1) AMV ČR – Praha, f. A-7, kr. 496. Záznam o porade zástupcov ŠtB socialistických krajín po línii Vatikánu z 29. júla 1967. Zišli sa, okrem súdruhov z Československa, reprezentanti Bulharska, Maďarska, Východného Nemecka, Poľska, Rumunska a Sovietskeho zväzu. Porov. tiež KAPLAN, Karel: *Ťěžká cesta, spor Československa s Vatikánem 1963 - 1973*. Brno 2001, s. 145 – 156.

2) A ÚPN, f. I. správa SNB – odbor 31, podzväzok (pzv.) 10442/013, s. 140. Dokument “Politika Vatikánu v přípravě ekumenického koncilu” z 25. júla 1962.

3) József Mindszenty sa narodil v roku 1882 v švábskej rodine v Maďarsku. Jeho pôvodné rodinné meno znelo Pehm. Pozri: Jenő Gergely: Mindszenty (Pehm) József politikai tevékenysége az 1930-as években., s. 6. In: zost. Lajos T. Horváth: *Mindszenty József veszprémi puspok 1944-1945*. Veszprém 2006, s.118

4) A ÚPN, f. I. správa SNB – odbor 31, podzväzok (pzv.) 10442/013, s. 140. Dokument “Politika Vatikánu v přípravě ekumenického koncilu” z 25. júla 1962. Napokon došlo v polovici apríla 1964 v Budapešti k bilaterálnemu maďarsko-vatikánskemu stretnutiu. MLR reprezentoval predseda Štátneho úradu pre veci cirkevné Frantner a jeho námestník Miklós, za Vatikán rokovali štátny tajomník Casaroli a jeho spolupracovník Bonzanino. Tajná služba konštatovala, že “Američané jsou plně shodni s Vatikánem”, ktorého predstaviteľia konzultáciami na ambasáde USA v Budapešti zotrvali celkom 15 hodín. Konštatovali, že “Mindszenty je telesně i duševně plně svěží, že se zajímá o všechny otázky církevní i politické, ... prohlásil, že se necítí ničím viněn a že je věrným synem maďarského lidu”. Maďarskí súdruhovia vatikánskym diplomatom oznámili, že Mindszenty mu udelia amnestiu, aj keby o ňu nepožiadala, a súhlasia s jeho odchodom do Ríma – to všetko pod jedinou podmienkou: aby sa zaňho Vatikán písomne zaručil, že sa nebude miešať do pomerov v Maďarsku. Vatikán odmietol, lebo Mindszentyho pôsobenie a národné čítanie nemôže a ani nechce akokoľvek obmedzovať. AÚPN, f. I. správa SNB – odbor 31, pzv. 10442/014, s. 142. „Informace o jednání mezi zástupci Maďarské lidové republiky a Vatikánu” z 13. apríla 1964.

kevej hierarchie, akceptáciu osoby Vatikánom určeného kardinála, a napokon – nehatenie postihu duchovných, na ktorých sa vzťahoval cirkevný trest. “V prípade,“ - končí informácia o Mindszentym - „že maďarská vláda vyhovie týmto požiadavkám, pak Mindszenty bude odvolán do Ríma a preddepodobne bude určen do funkcie zástupce hlavy kongregácie “seminára.”⁵⁾ Aj v súvislosti so spomínaným doplnením biskupského zboru odchytili agenti detaily základných kritérií ich výberu: z politického hľadiska nech sú neutrálni, teda nie “fanaticí antikomunisti”, ale zároveň nielen odolní voči tlakom vlády a vytrvalí pri obhajobe vlastných práv. Svätá Stolica spomedzi kandidátov vylučovala “vlasteneckých duchovných” či iných prisluhovačov prokomunistických organizácií, lebo si neželala výmenu bývalých nekompromisných biskupov “papierovými figúrkami”.⁶⁾

Nekompromisní biskupi priťahovali pozornosť rozvedky aj za hranicami Maďarska, najmä dvaja vplyvní kardináli: presvedčený antikomunista Alfredo Ottaviani a viedenský arcibiskup Franz König, čerstvo menovaní do čela “Sekretariátu pre neveriacich”. Informácie o Ottavianim získali agenti odpočúvaním dôverného rozhovoru premonštráta Verenfrieda van Straatena a riaditeľa königsteinskej cirkevnej školy dr. Adolfa Kindermanna. Spomínajúc na kolokvium s Ottavianim debatovali o jeho názore nevyhnutne prerušiť východnú politiku pápeža Jána XXIII, ktorá hrozí veľkými újmami pre Katolícku cirkev. Preto je nevyhnutné nielen Koncil čím skôr ukončiť, ale aj verejne a rozhodne odmietnuť koexistenčnú politiku komunistov. Ottaviani mal od príslušných organizácií očakávať “zvlášť veľkú aktivitu v boji proti komunizmu”.⁷⁾ Jednou z nich bola “Kirche in Not”, organizácia zriadená - práve spomínaným van Straatenom - na podporu prenasledovaných kresťanov. V roku 1963 o ňom maďarskí agenti hlásili, že je otvoreným kritikom vatikánskej “Ostpolitik” a “depacellizácie”. Na XIII. zjazde “Kirche in Not” v Königsteine mal Van Straaten pochybovať, že jeden oslobodený biskup ešte nesvedčí o slobode cirkvi. Aj oslobodenie ukrajinského arcibiskupa Slipého označil za komunistickú kamufláž na zakrytie pretrvávajúcej duchovnej neslobody, podobne

mierových duchovných za púhe “bábky”, za “duchovných quislingov”. Výhrady neobišli ani niektorých biskupov, ktorí nie sú - uprostred “doktrínalnej a disciplinárnej krízy” - na patričnej výške.⁸⁾

Ottavianio ďalším nebezpečným spolupracovníkom mal byť “vedúci činiteľ politického života” a “znalec politiky proti socialistickým zemím”, Giuseppe di Maglio. Podľa maďarských bezpečnostných orgánov “v dobe maďarské kontrarevolúcie v r. 1956 prijel do MLR na príkaz Vatikánu jako filmový operatér *Sdružení sv. Pavla* a setkal se s kardinálom Mindszentym, od něhož dostal různé dokumenty, týkající se kontrarevoluce”.⁹⁾

O ďalšom kardinálovi, Franzovi Königovi z Viedne, referovali maďarské tajné služby v súvislosti s rozpracovávaním v Ríme žijúceho maďarského kňaza a “pápežského komorníka” Jána Tótha. Ten žiadal istého Miklósa Esta, žijúceho v Budapešti, aby na Cirkevnom úrade otestoval šance na prípadnú Königovu návštevu Maďarska. “Tento fakt zasluhuje pozornosť,“ - píše sa v príslušnej tajnej správe - „jelikož na zasedání ústředního přípravného výboru ekumenického koncilu, které se konalo koncem dubna t. r., bylo přijato usnesení, podle kterého kardinál König měl ve Vídni vytvořit přijímací kancelář pro delegáty na koncil, kteří tam jedou se socialistických zemí”.¹⁰⁾ Záujem o Königa vzrástol po jeho menovaní do čela “Sekretariátu pre neveriacich”, o ktorom sa vyjadril, že jeho úlohy majú nepolitický, predovšetkým pastoračný charakter, s prioritným zameraním na zamedzenie odpadov od viery, na zápas proti náboženskej ľahostajnosti a rôznym formám doktrínálneho ateizmu. S otvoreným bojom proti ateizmu kardinál nesúhlasil, cestu videl skôr v tlmení nenávisti a otváraní ciest k hlbšiemu precíťovaniu náboženstva. Pozitívne vnímal König aj rozširovanie kontaktov na socialistické krajiny ako šancu na uľahčenie situácie tamojších cirkví. Preto sú využiteľné všetky počestné prostriedky, ktoré nevedú k frontálnej zrážke s komunistickými vládami. Podľa správ získaných z prostredia maďarských emigrantov práve Königa považovali za najvhodnejšiu osobu na čele spomínaného Sekretariátu: nielenže pochádza zo

5) *Tamtiež*, s. 140. Dokument “Politika Vatikánu v príprave ekumenického koncilu” z 25. júla 1962.

6) *Tamtiež*, pzv. 10442/014, s. 173. Dokument “Názor Vatikánu na výber do funkcií biskupů” zo 6. augusta 1964. Podľa iného dokumentu z marca roku 1964 však Vatikán do funkcií svätciach biskupov predsa navrhoval pre Egerskú diecézu dovtedajšieho kapitulného vikára Brezanóczyho “který úzce spolupracuje s maďarskými orgány”, a za arcibiskupa pre Kalocsayskú diecézu biskupa Hamvasa, ktorý je “v úzkém kontaktu s vládnými orgány, je předsedou mírového hnutí maďarského duchovenstva (Opus Pacis)”. A ÚPN, f. I. správa SNB - odbor 31, pzv. 10442/014, s. 142. Dokument “Informace o jednání mezi zástupci Maďarské lidové republiky a Vatikánu” z 13. apríla 1964.

7) *Tamtiež*, s. 114. Dokument “Názory kardinála Ottavianio na východní politiku Vatikánu” z 29. decembra 1963.

8) *Tamtiež*, s. 194. Dokument “XIII. sjezd strádající cirkve” z 29. novembra 1963.

9) *Tamtiež*, pzv. 10442/013, s. 53. Dokument “Vytvoření nové informační služby ve Vatikáně” z 10. júla 1961.

10) *Tamtiež*, pzv. 10442/014, s. 140. Dokument “Politika Vatikánu v přípravě ekumenického koncilu” z 25. júla 1962.

štátu, susediaceho hneď s niekoľkými socialistickými krajinami, ale disponuje aj širokými skúsenosťami¹¹⁾. Ako Königovho spolupracovníka identifikovali agenti aj maďarského piaristu Jenő Töröka, ktorý mal vo Viedni z emigrantov vytipovávať prípadných ďalších spolupracovníkov. Maďarská rozviedka tvrdila, že Königovu inštitúciu má pod dohľadom a mieni ju naďalej “operatívne rozpracovávať” s následnými “pravidelnými opatreniami”.¹²⁾

Prienik socialistických tajných služieb smerom na Západ neskončil v Rakúsku, ba ani len v Európe. Na muške mali napríklad tajný dokument amerických diplomatov, odovzdaný vo Washingtone apoštolskému legátovi Egidovi Vagnozzimu. Text informoval o “rozpakoch amerických vládnych kruhov” nad najnovšími diplomatickými signálmi Vatikánu a samotného Jána XXIII., nad zákazom rozširovať na Koncile protikomunistické materiály o prenasledovaní Cirkvi v socialistických krajinách a nad zákrokom proti rímskej výstave o “Mlčiacej Cirkvi”. Apoštolský legát mal potom Vatikán informovať o “veľkom záujme”, s akým bude Amerika druhé zasadanie Koncilu sledovať. Americkí diplomati vraj obdržali inštrukciu získavať dôveru biskupov a radiť im, “aby na príštím zasedaní ekumenického koncilu byl komunismus slavnostně odsouzen”.¹³⁾ Postoj Vatikánu ku komunistickým krajinám neskôr – v roku 1964 – vysvetľoval kardinál Marella, mimoriadny pápežský vyslanec pri otvorení vatikánskeho pavilónu na Svetovej výstave v New Yorku. Počas diplomatických stretnutí ocenil opatrnú politiku USA voči Moskve, lebo návrat k studenej vojne by oslabil umiernenú vedúcu skupinu v ZSSR a hrozil by návratom stalinistickej frakcie. Marella mal tiež vysvetliť, že hoci Vatikán uznáva nevyhnutnosť línie Pia XII. v čase jeho pontifikátu “v záujme záchrany slobodného sveta”, dnes sa takejto politiky definitívne zriekol. Marella mal tiež USA ďakovať za to, že “vůči Maďarsku prováděly USA neoportunistickou politikou, což vedlo do jisté míry ke zmírnění napětí mezi státním zřízením a církví”, takže “třeba jít touto cestou a spojit požadavky obyvatelstva s požadavky církve”. Za hlavné smernice Pavla VI. označil kardinál opatrnosť, múdrosť a pokoj, keďže “čas pracuje v zájmu svobody”.¹⁴⁾

Pre lídrov totalitných režimov bolo dôležitou otázkou, aký dosah by mal zážitok tejto “slobody” na biskupov, blahosklonne uvoľnených na Vatikánsky snem. Maďarskej tajnej službe sa

podarilo zistiť, že podobnú problematiku zvažovali aj samotné vatikánske autority. Kardinál Bea sa napríklad obával, že ak aj biskupov pustia, niet nijakých záruk ich slobodného návratu; alebo im povolia vycestovať, ale iba na obmedzenú dobu. Kardinál Martini zasa predpokladal, že niekoľkí z biskupov budú chcieť dobrovoľne zostať v Ríme. Kardinál Döpfner mal polemizovať s návrhom kardinála Goodfryho, aby na prvú polovicu koncilu pozvali “obmedzovaných” biskupov: nie, to by evokovalo nežiadúci dojem “antikomunistického” kongresu. Kardinál Spellman zasa poukazoval na možnosť neúčasti biskupov zo sovietskeho bloku, čo by malo hlboký celosvetový psychologický účinok – preto navrhoval označiť miesta neprítomných koncilových otcov, vrátane Mindszentyho, viditeľným nápisom “obmedzovaný”. “Účastníci této tajné porady”, – sumarizuje príslušná tajná správa – „většinou hlasů schválili návrh, aby papež pozval na ekumenický koncil všechny biskupy”.¹⁵⁾

Okrem biskupov v Maďarsku zaujímali komunistov aj maďarskí duchovní pôsobiaci v Ríme, ktorí podľa agentúrnych hlásení vykazovali “veľmi aktívnu činnosť”. Zvlášť sa to týkalo Vince Tomeka, tiež dekana Gregoriánskej univerzity Zsolta Alszegiho a minoritu Rajmunda Rákosa. Z Alszegiho názorov zaujal jeho nesúhlas s rozširovaním kompetencií východoeurópskych biskupov: hrozila by ich väčšia ovplyvniteľnosť zo strany štátu, vybočenie z hájenia skutočných záujmov Cirkvi. Ďalší maďarský kňaz, Vince Tomek, sa vyjadril k verejnému odsúdeniu komunizmu: zanedbať ho azda povedie ku sklamaniu veriacich. Ba viac, podľa Tomeka by sa mali prísne potrestať duchovní, doma spolupracujúci so štátnymi úradmi. Aj Rajmund Rákos sa vyjadroval o domáciach kňazoch: morálne by ich posilnil návrat tých kolegov, ktorí sa po návrate zo zahraničia nemusia obávať nijakých represálií.¹⁶⁾

Na zisťovanie takýchto a podobných skutočností slúžili tajné analýzy korešpondencie medzi Rímom a Maďarskom. Keď napríklad čanádsky biskup Endre Hamvas obdržal koncilovú pozvánku, agenti to vyhodnotili ako “první krok k prověření stanoviska maďarské vlády”. Ďalší tajne prečítaný list pochádzal od “jedného biskupa”, ktorý od riaditeľa Maďarského pápežského ústavu Istvána Mestera žiadal stanovisko k svojej účasti na mierovom kongrese v Moskve. Mester zaujal “krajne reakčné stanovisko” a takúto účasť označil za napomáhanie

11) *Tamtiež*, s. 283. „Zpráva o sekretariátu řízeném arcibiskupem Königem“ z 24. novembra 1965.

12) *Tamtiež*, s. 273. „Informace o utvoření nového sekretariátu Vatikánu“ z 15. júla 1965.

13) *Tamtiež*, s. 28. Dokument “Zájem amerického státního departmentu o politiku Vatikánu” – nedatované.

14) *Tamtiež*, s. 194. „Informácia o kardinálovi Marellovi“ z 23. decembra 1964.

15) *Tamtiež*, s. 140. Dokument “Politika Vatikánu v přípravě ekumenického koncilu” z 25. júla 1962.

16) *Tamtiež*.

protináboženskému režimu, ale tiež kritizoval prílišnú ústupčivosť maďarského episkopátu. Takéto a podobné listy prehlbovali už beztak chorobný komunistický stihomam, v rámci ktorého aj citovaná správa konštatuje, že "Vatikán si klade za úkol zesilovať efektivnosť politiky, ktorou provádí predovšetkým v boji proti socialistickej ideológii a socialistickým zemím".¹⁷⁾

Na odhadnutie šanci "protisocialistickej ideológie" slúžilo skúmanie názorového rozvrstvenia maďarskej spoločnosti. O katolíckych veriacich agenti tvrdili, že ohlásený koncil medzi nimi nijaký zvláštny záujem nevyvolal, čo však neplatilo o duchovenstve, prejavujúcim "živý záujem". Istú apatiu - z nulových šanci dostať sa na Koncil - konštatovali u väčšiny biskupov, s výnimkou dvoch nemenovaných, ktorí do Ríma odoslali svoje návrhy, a to podľa pokynov prípravnej komisie. Názory na Vatikánsky snem boli aj u duchovenstva rozvrstvené: niektorí sa obávali, že snem ohrozí pozitívne smerovanie cirkevno-politických vzťahov v Maďarsku, iní zasa, titulovaní ako "klerikálna reakcia", sa mali stotožňovať s "krajne pravocovým smerovaním Vatikánu". "Klerikálna reakcia" mala konať pod politickým heslom "utvorenia protikomunistickej kresťanskej jednoty", pričom dôraz mali klášať aj na naprostú vernosť cirkvi.¹⁸⁾

Z doteraz uvedeného je jasné, maďarská - a nielen maďarská - rozviedka sa pokúsila rozpracovať Vatikán naozaj detailne. Nešlo o improvizáciu, ale systematický plán formulovaný v piatich bodoch už v lete roku 1962. Hneď v prvom sa *Hlavný politický pátrací*

odbor maďarského Ministerstva vnútra zväzuje vzhľadom na ohlásený ekumenický koncil "zvýšiť aktivitu v rozvedných prácach", čoho základným cieľom je "včas získavať informácie a podľa možnosti i dôverné dokumenty o plánech a usneseniach ekumenického koncilu". Druhý bod spomínaného plánu upresňuje tri objekty sprísnenej kontroly: skupiny klerikálnej reakcie, cirkevné podzemie a biskupský zbor. V prípade prílišnej aktivizácie "ilegálnych skupín" boli komunisti odhodlaní administratívne eliminovať najnebezpečnejšie z nich. Tretí bod postupu objasňuje nevyhnutnú propagačnú aktivitu: tlač programovo odhalí protikomunistické pozície Vatikánu, podporí spolupracujúcich duchovných, "abychom je obránili pred útoky a pomlouváním", a tiež celé mierové hnutie tak, aby bol reakčný klérus zatlačený do izolácie. Tajná služba tiež zabezpečí - prostredníctvom protestantských tlačovín - spochybňovanie ekumenizmu, jeho opodstatnenosti a úprimnosti. Štvrtý bod sa viaže na alternatívu, že maďarskej koncilovej delegácii odchod predsa povolia: v takom prípade bude s využitím všetkých možností zaistená kontrola maďarských koncilových otcov a ich ovplyvňovanie podľa komunistických záujmov.

Piaty bod už citovaný bol, a to v úvode tejto štúdie: v ňom sa maďarská rozviedka zaviazala preposielať svoje zistenia ostatným tajným službám východného bloku. Svoj záväzok dodržala, ako to dosvedčujú hore uvedené informácie. Akými informáciami sa odvdáčili československí agenti, to už je tajomstvom maďarských archívov...

RESUME

The Cooperation of Hungarian and Czechoslovak Secret Services at Exploration of the Second Vatican Council

The Second Vatican Council was interpreted by the Communist regime as an attempt to unify Christians and as a new attempt to vitalize the Catholic church. This fundamentally threatened the atheistic plans of communists in countries beyond the Iron Curtain. One of the individual secret services' major aims was to monitor the Council; in order to do so, the secret services cooperated closely, gaining information, exchanging analyses, and coordinating the sequences of their various activities. Czechoslovak agents cooperated most closely with their Hungarian colleagues, who together even managed to monitor - in addition to Vatican structures - the highest level of international exchange between the Vatican and the USA, for example. Representatives of secret services concluded after the Council's conclusion that they would continue their destructive anti-church activities, the priority of which was to prevent the formation of a „unified Christian block“ and to „isolate the Vatican from the believing masses“.

17) *Tamtiež.*

18) *Tamtiež.*

Služba zvláštního určení

Nejtajnější úsek čs. rozvědného aparátu, 1963-1969

PhDr. Pavel Žáček, PhD.

(1969), absolvent FSV UK Praha, bývalý náměstník řaditele ÚDV ZK v Praze, od roku 1999 pracuje v ÚSD AV ČR, v současnosti působí v Ústave paměti národa.

V březnu 1963 zřídila I. správa ministerstva vnitra v rámci svého aparátu službu zvláštního určení (SZU), podřízenou přímo náčelníkovi správy rozvědky plk. Josefu Houskovi. Do jejího čela byl k 1. dubnu 1963 zatím ustanoven mjr. (od 1. 7.1964 pplk.) Jan Ondrovčák – „Ostrovský“, který v čele 22. odboru setrval i po reorganizaci 1. února 1964, kdy se SZU změnila na 7. odbor I. správy MV.¹⁾ Činnost tohoto specifického nejtajnějšího úseku čs. komunistické rozvědky, zřízeného podle sovětského vzoru útvaru pro „mokryje děla“, je zřejmá z několika málo citátů statutu schváleného ministrem vnitra Lubomírem Štrougallem: hlavním úkolem byla příprava a provádění „diverzních, sabotážních, záškodnických a jiných akcí, zaměřených k narušení ekonomicko-vojenského potenciálu protivníka a to jak v mírové době, tak především za války, s cílem podpory zahraniční politiky a bezpečnosti světové socialistické soustavy“.

V případě potřeby pak plnila i další speciální úkoly stanovené vedením ministerstva vnitra a správy rozvědky MV. Službě zvláštního určení bylo „za účelem vytváření podmínek na území ČSSR“ povoleno využívat „možností všech součástí MV“. Obdobné pravomoci měla i v rámci I. správy MV: „K plnění svých úkolů využívá služeb všech součástí rozvědky, jejich nelegálních i agenturních spolupracovníků a pracovníků legálních residentur.“ Agentura určená k provedení „bojových akcí“, schválených ministrem vnitra, musela být „plně prověřena a spolehlivá“. Schvalování návrhu na získání speciálního agenta-vykonavatele připadlo přímo náčelníkovi I. správy MV. Nebylo divu, že základní dokument 22. odboru v závěru zdůrazňoval: „Úkoly a činnost služby zvláštního určení jsou mimořádně závažné svým obsahem a představují státní tajemství zvláštní důležitosti. Vyžadují proto přísného dodržování všech zásad konspirace jak ve vztahu služby zvláštního určení k jiným složkám MV, tak i rozvědky a přímo na pracovišti této služby, kteří se na této práci jakýmkoliv způsobem podílí.“ Nepřekvapí ani požadavek úzké spolupráce se sovětským KGB: „Akce a technická aktivní opatření širšího rozsahu

se konzultují a koordinují s Výborem Státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR.“²⁾

Nejznámější z činnosti 7. odboru I. správy MV z poloviny šedesátých let minulého století jsou koncepční práce specifického referátu služby zvláštního určení s příznačným krycím jménem „Vlast“, který se měl zabývat tzv. zrádci. Co si pod tím komunistická rozvědka představovala, je zřejmé z poznámek z 10. srpna 1966 o jeho základním pracovním zaměření: „Úsek VLAST Služby zvláštního určení čs. rozvědky se zabývá problematikou rozpracování osob, které se dopustily nebo dopouštějí obzvláště těžkých trestných činů proti ČSSR a které se v současné době nalézají na území některého z nepřátelských nebo nesocialistických států, což znemožňuje jejich bezprostřední potrestání. Konečným cílem rozpracování této báze je příprava a provádění takových agenturně-operativních opatření a kombinací, které by zajistili účinný postih těchto osob.“

Mjr. Zdeněk Hazlbauer – „Hegr“ ze 7. odboru od počátku při vytváření pracovní náplně vycházel ze sovětského modelu. Referát „Vlast“ měl zajišťovat aktivní rozvědnou práci „na těch osobách (především na čs. státních občanech nebo bývalých čs. státních občanech), které se dopustily obzvláště těžkých trestných činů proti ČSSR, byly v ČSSR podle platných čs. zákonů odsouzeny, výkonu trestu se však vyhnuly tím, že buď uprchly do zahraničí, nebo se odmítly ze zahraničí vrátit.“ Konečným cílem byla buď „agenturně-operativní kombinace, jejímž důsledkem by bylo utajené dopravení zájmové osoby na území ČSSR a její předání našim soudním orgánům k výkonu trestu“, diskreditace zájmové osoby v očích nepřítele, verbovka, anebo ve zcela výjimečných případech, „kde se bude jednat o mimořádné poškození zájmů ČSSR a kde pro to bude právní podklad, spočívající v odsouzení zájmové osoby čs. soudy k trestu smrti, bude po příslušném schválení a pokynu přistoupeno k její fyzické likvidaci přímo na území cizího státu“. Nejnáročnějším úkolem bylo „zakončení“ celé akce. „Před vlastním zakončením rozpracování je třeba nejprve provést

1) Pplk. J. Ondrovčák, definitivně ustanovený do funkce náčelníka SZU k 1. 12. 1964, v čele 7. odboru vydržel až do konce ledna 1969, poté se stal náčelníkem odboru „K“, v jehož rámci se sloučily 7. a 8. (aktivní opatření) odbor, po další transformaci k 1. 7. 1969 náčelníkem 3. odboru správy B hlavní správy rozvědky. „Tuto funkci jsem vykonával až do 7. 3. 1971. Dnem 8. 3. 1971 byl jsem prozatím ustanoven do funkce zástupce náčelníka I. správy MV.“ Srov. AMV Kanice, personální spis J. Ondrovčáka, doplňky k životopisu, 25. 3. 1971 a 18. 3. 1972.

2) Srov. dokument č. 1.

důkladnou analýsu zjištěných poznatků a rozhodnout, který způsob zakončení bude zvolen. Teprve na základě takto ujasněné situace je možno přikročit k přípravě a organizaci vlastního ukončení.“ Jako možnosti byly uvedeny varianty: utajená doprava do ČSSR (návrh: schvaluje ministr vnitra na základě požadavku příslušného soudu anebo generální prokuratury), diskreditace ve formě „provalu spolupráce s ČSSR“ (schvaluje náčelník I. správy MV, v závažných případech ministr vnitra), získání ke spolupráci (podle směrnic) a konečně fyzická likvidace (pokyn by vydával náčelník I. správy MV „a GP na základě platného rozsudku“). Při realizaci poslední etapy mohl referát „Vlast“ v příslušných teritoriích spolupracovat s nelegální rozvědkou, která by napomáhala nejenom s přípravou únosu, ale také s vyhledáváním a přípravou „vykonavatelů“, tj. fyzickou likvidací.

Po důkladném zvážení situace a po drobné konzultaci s představiteli hlavní správy rozvědky KGB, kteří – jak bylo zdůrazněno – „v oblasti operativního rozpracování zrádců mají dlouholeté úspěšné zkušenosti“, byla jako nejlepší předložena varianta specializovaného pracoviště o dvou úsecích. Operativním skupinám při vedení hlavní správy StB a 7. odboru I. správy MV by byla svěřena „příprava a provádění takových rozvědných agenturně operativních opatření, která by zajistila účinný postih těchto osob a tím i uplatnění jedné z hlavních úloh, které MV má v zajišťování socialistické zákonnosti a potírání nepřátel socialismu.“ Z dostupné dokumentace však bohužel není jasné, nakolik byl uvedený plán realizován.

Po zopakování pracovních metod referátu „Vlast“ následovalo upozornění: „Vzhledem k vysoce delikátnímu charakteru zpracovávané problematiky bude třeba v praktické činnosti uplatňovat zvláště důrazně některé mimořádné zásady agenturně operativní práce. Především je třeba zdůraznit naprostou konspiraci používané metodiky, stanovených cílů, rozpracovaných jednotlivých případů[,] jakož i dosažených konkrétních výsledků. Z těchto důvodů také je umístění pracoviště navrhováno jednak při vedení HS StB, jednak při 7. odboru I. správy MV. O existenci a úkolech tohoto pracoviště by měli být informováni pouze vedoucí pracovníci MV a náčelníci operativních správ centrály státní bezpečnosti... Nezbytným předpokladem úspěšné výslednosti bude velmi úzká spo-

lupráce příslušných pracovišť rozvědky a kontrarozvědky a mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem spravedlnosti. Účinnou pomocí jak metodickou tak i v konkrétních případech lze dle vyjádření sovětských přátel očekávat od sovětské rozvědky.“

V samotném závěru dokumentu jeho autoři vedení I. správy MV zdůraznili potřebu vytvoření útvaru pro „mokryje děla“ mj. s výhledem na případné zhoršení mezinárodní situace, resp. vypuknutí války: „Organisování boje proti zrádcům a politickým nepřátelům ČSSR se jeví za současných podmínek jako jeden z velmi důležitých úkolů čs. státní bezpečnosti... Navíc zkušenosti a znalosti, které budou takto získány za mírových podmínek budou velmi cennou investicí v případě mimořádných okolností, kde tato forma práce bude mít mimořádný význam.“³⁾

Díky Pražskému jaru, v jehož průběhu 7. odbor I. správy MV archivoval část své dokumentace, máme uchovány alespoň některé klíčové dokumenty. V průběhu reorganizace a vzniku hlavní správy rozvědky, se správa zvláštního určení spojila s bývalým 8. odborem a k 1. červenci 1969 vznikl 3. odbor správy B – i nadále v čele s oddaným a prověřeným pplk. J. Ondrovčákem – „Ostrovským“. Defektor Jo-

Ján Ondrovčák
Zdroj: Archiv MV ČR

3) ŽÁČEK, Pavel: Akce „Bratři“. Příprava únosu a vraždy Ctirada a Josefa Mašínových, 1957 - 1968. In: *Moc verzus občan. Úloha represie a politického násilí v komunizme*. Zborník z mezinárodního seminára. Bratislava 2005, s. 91-96.

sef Frolík po svém útěku do USA činnost úseku charakterizoval: „3. odbor správy B vznikl spojením aktivních opatření a speciálních operací. Prováděl dezinformační činnost, psychologickou válku a takzvané špinavé triky, dale plánoval a uskutečňoval vraždy, únosy, sabotáže...“⁴⁾ Toto je prozatím poslední známé svědectví, další oblasti činnosti služby zvláštního určení neznáme, stejně jako není úplně zřejmý její další vývoj po roce 1969. Věřme však, že tomu tak nebude navždy.

1.

1963, před 1. březnem, Praha. - Statut služby zvláštního určení I. správy ministerstva vnitra ČSSR, čj. A/1-0023/010-1963.

[...]⁵⁾

I.

1.

Služba zvláštního určení je součástí I. správy MV. Je podřízena náčelníku I. správy MV.

Ve své činnosti se řídí statutem I. správy MV,⁶⁾ statutem služby zvláštního určení a rozkazy ministra vnitra a náčelníka I. správy MV.

2.

Posláním služby zvláštního určení je příprava a provádění diverzních, sabotážních, záškodnických a jiných akcí, zaměřených k narušení ekonomicko-vojenského potenciálu protivníka a to jak v mírové době, tak především za války, s cílem podpory zahraniční politiky a bezpečnosti světové socialistické soustavy.

S tímto cílem se zabývá služba zvláštního určení rovněž přípravou a prováděním technických aktivních opatření demonstrativního charakteru.

V případě potřeby plní služba zvláštního určení i další speciální úkoly vedení MV a I. správy MV.

Služba zvláštního určení rozpracovává speciální záškodnické útvary protivníka s cílem jejich rozložení, kompromitace a zjištění obsahu a metodiky přípravy a záměrů.

3.

Kapitalistické země, ve kterých služba zvláštního určení plní toto poslání, jsou určovány na návrh náčelníka I. správy MV ministrem vnitra po konzultaci s vedoucími orgány KSČ.

Akce služby zvláštního určení jsou připravovány a prováděny proti nejcitlivějším a nejzranitelnějším objektům ekonomicko-vojenského charakteru, především v těchto odvětvích:

- energetická soustava
- systém výroby, rozvodu a skladování teplotných paliv
- komunikační soustava
- telekomunikační spoje
- hospodářsky a vojensky důležité průmyslové, zvláště chemické objekty
- zařízení pro zásobování vodou
- objekty přípravy a nasazení zbraní hromadného ničení a ochrany před nimi

a proti dalším objektům, které dodatečně stanoví vedení MV nebo I. správy MV.

II.

5.

Služba zvláštního určení vyhledává a rozpracovává ve smyslu svého poslání konkrétní objekty k provedení akcí a to jak vlastními prostředky, tak i prostřednictvím ostatních součástí rozvědky.

6.

Vzhledem k tomu, že akce služby zvláštního určení úzce souvisí se záměry operačního plánu Československé lidové armády, je výběr konkrétních objektů upřesňován s generálním štábem MNO.

Po upřesnění předkládá náčelník I. správy MV seznam objektů, vybraných k rozpracování, ke schválení ministru vnitra.

Plán rozpracování těchto objektů schvaluje náčelník I. správy MV.

7.

Návrh na získání agenta – vykonavatele schvaluje náčelník I. správy MV.

Návrh na založení bojové techniky do mrtvých schránek schvaluje ministr vnitra.

8.

O ukončených přípravách k akcím proti vybraným objektům předkládá náčelník I. správy MV hlášení ministru vnitra.

9.

Rozkaz k provedení akce vydává ministr vnitra.

III.

4) FROLÍK, Josef: *Špion vypovídá*. Praha 1990, s. 320.

5) Podle kopie č. 2 měl dokument 24. 4. 1963 schválit ministr vnitra Lubomír Štrougal.

6) Srov. *První správa. Československá rozvědka v dokumentech, 1945 - 1990*. ÚZSI, Praha 2000, s. 37 - 47.

10.

Ve své činnosti používá služba zvláštního určení všech prostředků rozvědné práce v souladu se statutem I. správy MV.

K plnění svých úkolů využívá služeb všech součástí rozvědky, jejich nelegálních i agenturních spolupracovníků a pracovníků legálních residentur.

Služba zvláštního určení pracuje přímo s

- a) nelegálním rozvědným aparátem, který pro ni vybírá, školí a dokumentuje nelegální součást I. správy MV.⁷⁾ Řízení nelegálního rozvědného aparátu v zahraničí provádí služba zvláštního určení podle statutu a směrnic nelegální rozvědky;⁸⁾
- b) agenturou, kterou získala svými silami i pomocí nelegální, legální⁹⁾ a vědeckotechnické¹⁰⁾ rozvědky, případně kterou od nich převzala.

Agentura, která je určena k provedení bojových akcí, musí být plně prověřena a spolehlivá.

Řízení agentury v zahraničí uskutečňuje služba zvláštního určení pomocí residentů – nelegálů, svých předem určených pracovníků na legálních residenturách čs. zastupitelských úřadů a podle potřeby i přes ostatní pracovníky legálních residentur.

Pro vytváření podmínek na území ČSSR v rámci plnění úkolů využívá služba zvláštního určení možností všech součástí MV.

11.

V souladu s posláním služby zvláštního určení vytváří se v jejím rámci speciální studijně technický úsek, který plní úkoly studia rozpracovávaných objektů, určování jejich důležitosti a jejich zranitelných míst, technické způsoby provedení akcí, konzultuje a školí operativní pracovníky a rozvědný aparát v provádění akcí za použití bojové techniky a vytváří bási vysoce účinné bojové techniky, zdokonaluje ji a připravuje k akcím.

12.

Pro úspěšné a operativní plnění úkolů je náčelník služby zvláštního určení oprávněn:

- a) schvalovat finanční výdaje do výše 1.000

Kčs i tomu odpovídající protihodnotu ve valutách (ve smyslu směrnic MV 15/1962¹¹⁾).

- b) Nakupovat v zahraničí materiály a pomůcky cizího původu pro potřebu služby zvláštního určení.
- c) Vést přímou služební korespondenci s residenturami v zemích, kde služba zvláštního určení plní úkoly, podepisovat telegramy a příkazy, týkající se práce služby zvláštního určení.

Řízení po své linii uskutečňovat praktickou pomocí a kontrolou na místech.

Zásadní příkazy podle stupně důležitosti schvaluje a podepisuje ministr vnitra, nebo náčelník I. správy MV.

IV.

13.

V rámci zajištění úkolů spolupracuje služba zvláštního určení:

- a) při výběru a upřesňování objektů s generálním štábem MNO;
k objektům, které byly schváleny k rozpracování, předává generální štáb MNO své materiály a poznatky službě zvláštního určení
- b) při vytváření technické báze se složkami ministerstva vnitra, Československé lidové armády a civilními výzkumnými ústavy, zabývajících se výzkumem a výrobou potřebné bojové techniky.

Akce a technická aktivní opatření širšího rozsahu se konzultují a koordinují s Výborem Státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR.

V.

14.

Služba zvláštního určení zpracovává samostatný mobilizační plán, který je součástí mobilizačního plánu I. správy MV. Obsahuje činnost služby zvláštního určení v době mimořádné situace a války, včetně provedení akcí a rovněž vzájemnou součinnost s ostatními součástmi rozvědky.

Mobilizační plán služby zvláštního určení schvaluje náčelník I. správy MV.

7) V centrále se nelegální rozvědka skládala ze VII. (budování a řízení residentur ve všech kapitalistických státech mimo SRN), X. (dokumentace pro rozvědky - nelegály), XII. (residentury v SRN), XIII. (residentury se speciálním určením v USA, SRN, Kanadě, Velké Británii a Francii) a XIV. (centrála radiospojení) odboru I. správy MV a nelegálního aparátu v zahraničí.

8) Statut nelegální rozvědky, zpracovaný pod čj. A/1-0020/010-63 z 28. 3. 1963, schválil 24. 4. 1963 ministr vnitra L. Štrougal.

9) Legální rozvědkou se rozumí rozvědný aparát I. S-MV v zahraničí krytý (legalizovaný) oficiálními diplomatickými i nediplomatickými funkcemi jiných resortů či organizací.

10) Vědeckotechnická rozvědka v roce 1963 byla organizována jako 16. odbor I. S-MV.

11) Srov. rozkaz ministra vnitra č. 15 „Směrnice o hospodaření se zpravodajským paušálem“ z 20. 6. 1962.

VI.
15.

Organizace a metodika práce služby zvláštního určení je podrobně rozpracována v souladu se zásadami, v tomto statutu uvedenými ve „Směrnících pro činnost služby zvláštního určení“.

„Směrnice“ a organizaci pracoviště služby zvláštního určení¹²⁾ schvaluje ministr vnitra.

16.

Úkoly a činnost služby zvláštního určení jsou mimořádně závažné svým obsahem a představují státní tajemství zvláštní důležitosti.

Vyžadují proto přísného dodržování všech zásad konspirace jak ve vztahu služby zvláštního určení k jiným složkám MV, tak i rozvědky a přímo na pracovišti této služby všemi pracovníky, kteří se na této práci jakýmkoliv způsobem podílí.

Mimořádné pozornosti při dodržování konspirace vyžaduje agenturně-operativní práce v zahraničí.

2.

1963, před 1. březnem, Praha. - Organizace pracoviště služby zvláštního určení I. správy ministerstva vnitra ČSSR, čj. A/1-0024/010-1963.

[...] ¹³⁾

Obecná část:

Pracoviště SZU je organizováno podle teritoriálního principu. Sestává z oddělení, organizovaných podle zemí určení a ze studijně-technického oddělení.

Teritoriální oddělení jsou obsazována schopnými a zkušenými operativními pracovníky, majícími dobré rozvědčné i kontrarozvědčné zkušenosti, kteří v dosavadní práci prokázali pečlivý a odpovědný přístup k plnění operativních úkolů.

Studijně-technické oddělení je obsazováno pracovníky s vysokoškolským, nebo nejméně středně technickým vzděláním, znalými technického provozu odvětví, které jsou rozpracovávány a práce s bojovou technikou a schopných pracovat v tomto směru jako konzultanti a instruktoři.

V zemích působení má SZU na legálních residenturách vysunuty své pracovníky ve vhodných legalizačních funkcích, umožňujících plnění zvláštních úkolů SZU.

Vlastní část:

Vzhledem k současné mezinárodní situaci působí SZU v NSR, Francii a zemích Beneluxu.

Na základě toho je SZU - 22. odbor¹⁴⁾ I. správy MV, organizačně uzpůsoben takto:

Vedení odboru

- náčelník odboru (plánovaná hodnost plukovník, funkční plat 2.520,- Kčs - 2.840,- Kčs);

- zástupce náčelníka odboru (plánovaná hodnost plukovník, funkční plat 2.180,- Kčs - 2.460,- Kčs).

Organizační referát

- organizační referent (starší referent, plán. hodnost major, funkční plat 1.800,- Kčs - 2.080,- Kčs);

- administrativní pracovník (referent, plán. hodnost nadpraporčík, funkč. plat 1.420,- Kčs - 1.620,- Kčs).

Oddělení N S R

- náčelník oddělení (plánovaná hodnost pplk., funkční plat 2.100,- Kčs - 2.380,- Kčs);

- 6 operativních pracovníků (starší referenti, plán. hodnost mjr. - pplk., funkč. plat 1.800,- Kčs - 2.080,- Kčs);

Oddělení Francie a Beneluxu -

- náčelník oddělení (plánovaná hodnost pplk., funkč. plat 2.100,- Kčs - 2.380,- Kčs);

- 6 operativních pracovníků (starší referenti, plán. hodnost mjr. - pplk., funkč. plat 1.800,- Kčs - 2.080,- Kčs);

Studijně technické oddělení

- starší referent - starší studijně-technického oddělení (specializace - inženýr chemie, plán. hodnost pplk., funkční plat 1.950 - 2.230,- Kčs).

- starší referent (specialista - elektro, nebo strojní inženýr, plánovaná hodnost pplk., funkční plat 1.800 - 2.000,-Kčs);

12) Viz následující dokument.

13) Podle kopie č. 2 měl 1. 3. 1963 dokument schválit ministr vnitra L. Štrougal; jeho originál se uložil na 22. odboru I. správy MV.

14) V rámci organizační struktury I. S-MV byla SZU od 1. 4. 1963 zařazena jako 22. odbor, poté od 1. 2. 1964 coby 7. odbor, který existoval až do 31. 1. 1969; během reorganizace a vzniku hlavní správy rozvědky na jaře 1969 se transformovala - společně s 8. odborem - na 3. odbor správy B I. správy FMV.

- starsí referent (specialista – pyrotechnik, plánovaná hodnota ppk., funkční plat 1.800 - 2.080,- Kčs).

Při obsazení těchto funkcí pracovníky s ukončeným vysokoškolským vzděláním připlácí se jim příspěvek do výše 200,- Kčs.

Celkem má 22. odbor (SZU) I. správy MV 21 plánovaných míst.

Náčelník odboru řídí odbor ve smyslu Statutu I. správy MV, Statutu SZU¹⁵⁾ a Směrnice pro činnost SZU, zodpovídá za operativní činnost příslušníků odboru, za jejich politickou a odbornou přípravu a za přidělené materiální prostředky. Přímou řídí organizační referát a studijně technické oddělení.

Zástupce náčelníka odboru pomáhá náčelníku odboru v jeho činnosti a v nepřítomnosti jej zastupuje.

Náčelníci oddělení organizují práci v určených jim zemích, podle pokynů náčelníka odboru.

SZU vysílá své pracovníky na následující residentury:

Frankfurt n/Moh. (Bonn)

Vídeň

Paříž

Brusel¹⁶⁾

SZU je vybavena jedním větším vozidlem s řidičem a pěti /5/ referentskými vozidly.

Grafické schéma SZU se přikládá.¹⁷⁾

RESUME

Duty of Extraordinary Purpose

The Most Secret Section of Czechoslovak Espionage Machinery, 1963 – 1969

In March 1963, Czechoslovak Communist espionage established a duty of extraordinary purpose within its own machinery. It was subordinated directly to the Ministry of the Interior's chief of the I. Administration, Colonel Josef Houska. In April 1963, Major (later Lieutenant Colonel) Ján Ondrovčák – „Ostrovský“ was appointed Head of Special Duty and led the Espionage Administration's 22. Department (beginning in 1964, the 7. Department) espionage administration's department until 1969. This section was created after the Soviet pattern for „mokryje děla,“ and activities of this specific and most secret communist espionage section are evident from the statute citation approved by Interior Minister Lubomír Štrougal: the main aim was the preparation and realization of „*diversionary, sabotage, subversive and other activities aimed at disruption of the enemy's economic and military potential both in peace and, mainly, in war, with the interest of foreign political support and of world socialist system security.*“ In case of urgency, the duty of extraordinary purpose

fulfilled also other special tasks assigned by the Ministry of the Interior's establishment and the Espionage Administration. It is no wonder that the basic document stressed at the end: „*The missions and activities of the duty of extraordinary purpose are exceptionally serious in their content... That is why I require strict abidement by conspiracy regulations...*“ The requirement to cooperate with the Soviet KGB is also anticipated: „*Actions and active technical arrangements of a wider extent should be consulted and coordinated with the State Security Committee at the SSSR Board of Ministers.*“ More recent information about concrete activities of the duty of extraordinary purpose are not available, nor is information about its evolution after 1969.

15) Viz předchozí dokument.

16) K 1. 12. 1969 se počet příslušníků SZU na legálních rezidenturách snížil – po jednom rozvědčikovi působili v Bruselu (krytí: pracovník Čedoku), Paříži (pracovník MZV) a Vidní (pracovník ministerstva dopravy).

17) Schéma nebylo přiloženo.

„Červení kovboji“ - špionážna skupina

Clyde Lee Conrada v dokumentoch čs. rozviedky

Nakoniec by som sa rád stretol s jednou osobou (nanajvýš dvoma), ktorá je splnomocnená vykonať záväznú dohodu, aby tak mohla začať naša práca s čo najmenšími problémami.

Z listu Clyde Lee Conrada predstaviteľom čs. rozviedky, máj 1982.

Mgr. Peter Rendek

(1976), absolvent FIF KU
Ružomberok, pracuje
v ÚPN.

Od konca sedemdesiatych rokov minulého storočia agentúrna sieť spravodajských služieb USA vo východnej Európe hlásila, že sa do rúk Sovietov dostávajú vo veľkom rozsahu prísne tajné materiály Spojených štátov. Takmer desať rokov pátrania a vyšetrovania pod krycím názvom *Canasta Player* prinieslo očakávaný výsledok. S cieľom nájsť zodpovednú osobu, resp. skupinu osôb, úzko spolupracovali tri spravodajské služby – CIA, FBI a vojenská FCA (*Foreign Counterintelligence Activity*).¹⁾ S pomocou západonemeckých spravodajcov a úradov zatkli 23. augusta 1988 v Nemecku hlavného podozrivého, bývalého amerického vojaka, seržanta 1. triedy Clyde Lee Conrada (1947 - 1998). Šiesteho júna 1990 ho súd v nemeckom Koblenzi odsúdil na doživotie za to, že v období 1975 - 1988 odovzdával krajinám Východného bloku prísne tajné materiály z proveniencie americkej armády a NATO. Tento trest za zločin velezrady bol najprísnejším verdiktom nemeckej justície od konca II. svetovej vojny v procesoch vedených za špionáž.

*Clyde Lee Conrad pred
vynesením rozsudku.
Zdroj: internet.*

Jadro deväťčlennej špionážnej skupiny tvoril Zoltán Szabo a Clyde Lee Conrad. Tá v rokoch 1972 - 1988 odovzdávala vojensko-strategické informácie NATO a Spojených štátov do rúk maďarskej vojenskej rozviedky a v období 1982 - 1986 paralelne do rúk československej rozviedky. Celkový finančný profit, ktorý im táto spolupráca priniesla, sa vyšplhal do výšky viac ako milión dolárov od maďarskej strany a sumy 207.000 dolárov a 7.000 západonemeckých mariek od československej strany. Vyšetrovanie vedené

Američanmi a Nemcami postupne preukázalo, že išlo o najväčší únik utajovaných informácií NATO od konca druhej svetovej vojny. Podľa neho mala v osemdesiatych rokoch minulého storočia Varšavská zmluva na čele so Sovietskym zväzom pravidelný prístup k aktuálnym vojenským informáciám svojho protivníka, týkajúcim sa oblasti strednej Európy. Rozsah spôsobených škôd bol taký veľký, že v prípade ozbrojenej konfrontácie v strednej Európe by USA a NATO museli voliť medzi kapituláciou a zúfalým použitím jadrových zbraní na území Nemecka.

Činnosť skupiny začala v roku 1972. Rok predtým získala maďarská vojenská rozviedka (MNVK-2) na spoluprácu Zoltána Szaboa – maďarského emigranta, ktorý sa usadil v USA. Ten neskôr pre konflikt so zákonom dobrovoľne vstúpil do americkej armády.²⁾ Väčšinu svojej vojenskej kariéry strávil v Európe ako príslušník 8. pešej divízie, s veliteľstvom v západonemeckom Bad Kreuznach. V hodnosti seržanta 1. triedy pracoval až do svojho odchodu do výslužby v roku 1979 v operačnej a plánovacej sekcii G-3. Tu mal priamy prístup k tajným vojenským dokumentom. Kvalita a kvantita odovzdávaných materiálov bola veľmi vysoko hodnotená a čoskoro sa Zoltán stal hlavným agentom maďarskej vojenskej rozviedky. Na zabezpečenie svojho zdroja Maďari nasadili do úlohy kuriérov medzi Nemeckom a Budapešťou bratov Šándora (kr. meno ALEX) a Imreho Kericsika (kr. meno VIKTOR). Obaja emigranti sa usadili v neutrálnom Švédsku a popri nelegálnej činnosti si tu budovali úspešnú kariéru ako lekári.³⁾ Szabo v roku 1975 do skupiny naverboval Američana Clyde Lee Conrada, svojho podriadeného v sekcii G-3. Po odchode Szaboa do výslužby sa Conrad stáva hlavným agentom maďarskej služby až do svojho zatknutia v auguste 1988.⁴⁾ Spolu so Szabom, ktorý presídlil do neutrálneho Ra-

1) Oficiálna internetová stránka FCA: <http://www.inscom.army.mil/902nd/fca/index.htm>

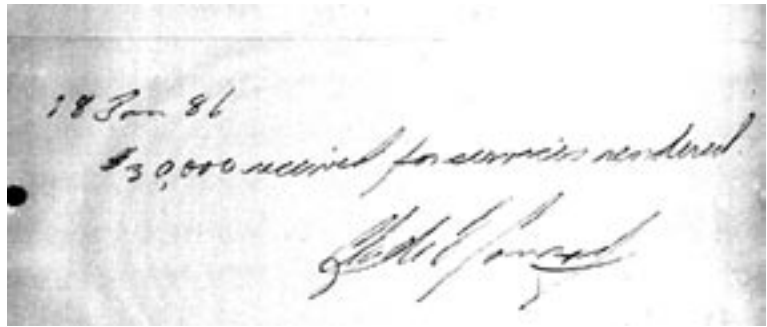
2) Z Vietnamu sa vrátil v dôstojníckej hodnosti kapitána, ale nakoľko v povojnovom období nespĺňal požiadavky na dôstojnícku funkciu (univerzitné vzdelanie), bola mu ponúknutá poddôstojnícka funkcia, ktorú prijal. Porov.: HERRINGTON, A. Stuart: *Traitors among us - inside the spy catcher's world*. USA 1999, s. 79 - 80.

3) Čs. rozviedka pre bratov používala krycie mená ALEX a IMRE. Šándor bol Maďarmi naverbovaný v roku 1968 a Imre v roku 1980.

4) Rozsah tajných materiálov, ktoré Conrad odovzdal Maďarom, ich natoľko udivoval, že v roku 1980 Budapešť hrdo oznámila Zoltánovi Szabovi: „Conrad je najlepší agent, ktorého Východný blok získal od konca II. svetovej vojny.“ *Tamtiež*, s. 159.

kúska, sa rozhodli, že budú rovnaké informácie odovzdávať aj československej strane za patričný finančný obnos. Zvolili si civilnú rozvedku a v marci 1982 vykonal Szabo prvý kontakt na zastupiteľskom úrade ČSSR v Bonne, kde odovzdal 45 nevyvolaných kinofilmov s tajným materiálom a predložil podmienky spolupráce. Rozvedka v spolupráci so Sovietmi vyhodnotila, že nejde o „podstavu“ protivníka a začala s prípravou akcie ALAN. Začiatkom mája 1982 náčelník I. správy genmjr. Karel Sochor o prípade informoval ministra vnútra Jaromíra Obzinu⁵⁾ a náčelník 37. odboru (odbor NSR a Rakúsko) mjr. PhDr. Vilém Václavek „KAINAR“ vydal súhlas so založením zväzku agenta s krycím menom „MESON“. Sám začína operáciu riadiť, pričom v neskoršom období vstupuje do kontaktu s Conradom ako jeho riadiaci orgán.⁶⁾

Ako hlava celej skupiny vystupoval Clyde Lee Conrad, ktorý používal v kontakte s čs. rozvedkou krycie meno RICHARD.⁷⁾ Zoltán Szabo bol známy ako ALAN. Pre čs. rozvedku bola dlho identita oboch mužov neznáma a až po určitom čase a po zložitých agentúrnych operáciách sa jej ich podarilo úspešne identifikovať.⁸⁾ V období od marca 1982 do leta 1986 sa uskutočnilo spolu 34 riadnych, odovzdávacích a mimoriadnych schôdzok s pracovníkmi čs. rozvedky, na ktorých obaja striedavo doručili 366 veľmi cenných, 76 cenných a 20 zaujímavých materiálov rozličného stupňa utajenia. Väčšina stretnutí prebehla na území Rakúska, prevažne vo Viedni. Schôdzka dlhodobejšieho charakteru sa medzi Conradom a príslušníkmi rozvedky uskutočnila v termíne od 26. septembra do 2. októbra 1985 v Bratislave - Lamači vo vile ministra vnútra SSR Štefana Lazara. Tu sa prejednával celý rad otázok týkajúcich sa bezpečnosti, riadenia, budovania agentúrnej siete, problematiky RJAN/INN⁹⁾ a pod. Takmer od začiatku spolupráce odovzdávala československá rozvedka materiály ďalej na analýzu „priateľom“ z KGB do Moskvy a rovnako tiež československej vojenskej rozvedke (ZS GŠ MNO). KGB bola teda o prípade informovaná po celý čas spolupráce.¹⁰⁾ Československá strana spočiatku

o spolupráci ALANA a RICHARDA s Maďarmi nič nevedela a sovietska strana na ich otázky odpovedala záporne. Až neskôr, keď bol z akcie vylúčený Szabo, Conrad potvrdil čs. rozvedke Szabovce styky na maďarskú službu, pričom svoju vlastnú spoluprácu zamlčal.

K ukončeniu spolupráce zo strany Conrada prišlo v druhej polovici roku 1986, keď sa

Viedeň, 18. január 1986
– Conrad potvrdzuje prevzatie 30 000 amerických dolárov „za poskytnuté služby“.

Zdroj: A ÚPN.

Zoltán Szabo.

Zdroj: A ÚPN.

opakovane nezúčastnil niekoľkých plánovaných stretnutí. Čs. rozvedka sa ho snažila opätovne skontaktovať, no bezúspešne. V apríli 1988 preto celá operácia skončila, zväzok bol uložený do archívu. V zázname o ukončení spolupráce rozvedka konštatuje, že „za obdobie spolupráce sa podarilo získať veľké množstvo tajných dokumentov špecifického charakteru, ktoré boli využité prevažne sovietskymi priateľmi. Akcia splnila svoje ciele“.¹¹⁾ Conrad však naďalej plnil pomocou

5) Pozri dokument č. 5.

6) Mjr. PhDr. Vilém Václavek „KAINAR“ (1944) v rokoch 1981 - 84 náčelník 37. odboru I. S ZNB, 1984 - 1986 zástupca náčelníka I. správy ZNB, 1989 - 1990 náčelník I. správy ZNB v hodnosti pplk. Conradovým riadiacim orgánom z maďarskej vojenskej rozvedky bol András Berenyi „MIKLOS“.

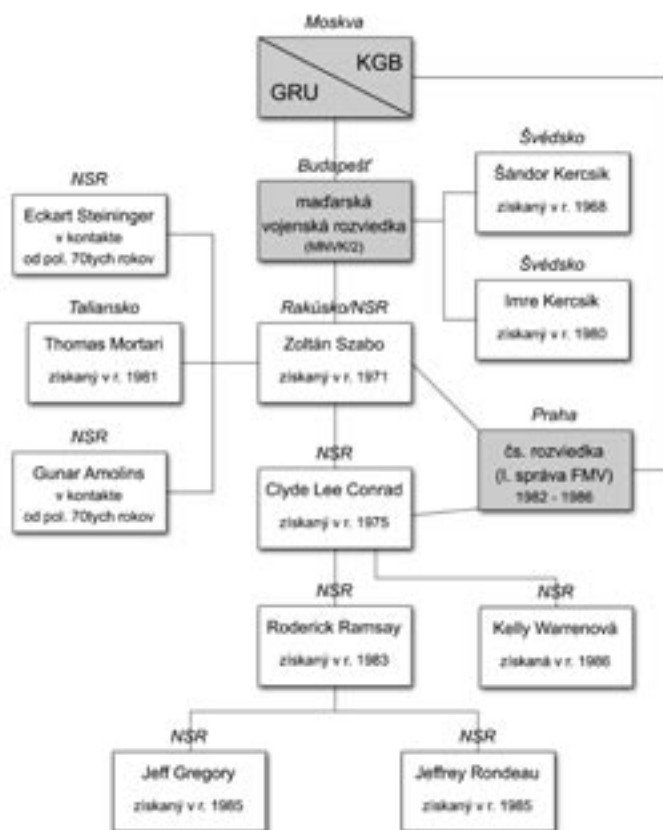
7) Spočiatku ho rozvedka v materiáloch označovala ako DVOJKU, oficiálne MESON. Maďarská vojenská rozvedka mu dala krycie meno CHARLIE.

8) Na zistenie identity Zoltána Szaboa použila rozvedka agenta 23. odboru I. správy ZNB - nelegálnej rozvedky.

9) RJAN - raketovo jadernoje napadenie. Sovietske označenie jednej z primárnych úloh tajných služieb komunistických štátov, kde sa predpokladal možný náhly raketový úder NATO na krajiny Varšavskej zmluvy. Československá strana používala aj označenie: INN - index náhleho napadnutia.

10) Maďari zas svoje poznatky posúvali partnerskej službe GRU (sovietska vojenská rozvedka).

11) Archív ÚPN, fond: I. správa ZNB, č. zv.: 47930.

Špionážna skupina Zoltána Szaba a Clyde Lee Conrada (schéma).

vybudovanej siete úlohy pre Maďarov až do svojho zatknutia.¹²⁾

Desať rokov po zatknutí a vynesení rozsudku Conrad v januári 1998 v nemeckom väzení zomrel. Szabo bol odsúdený v roku 1989 v Rakúsku paradoxne iba na 10 mesačný trest aj vďaka tomu, že pomáhal americkým vyšetrovateľom pri usvedčení Conrada. Ďalšími členmi skupiny boli:

- seržant Roderick Ramsay (RUDOLF), získaný Conradom v roku 1983. Zatkli ho v roku 1990 a o tri roky neskôr bol odsúdený na trest 36 rokov väzenia.

- seržanti Jeff Gregory a Jeffrey Rondeau - oboch získal Ramsay. V roku 1994 odsúdení na trest 18 rokov väzenia. Všetci traja spomenutí slúžili v 8. pešej divízii v Bad Kreuznachu.

- Kelly Therese Warrenová, získaná v roku 1986. Vo februári 1999 odsúdená na trest 25 rokov väzenia.

Bratov Šándora a Imreho Kercsikovcov zatkli vo Švédsku v rovnakom čase ako Conrada. V byte prvého z nich našli vyšetrovatelia vysielačku a šifry pre kontakt s centrárou v Budapešti. Podľa švédskych zákonov im hrozil trest maximálne do výšky dvoch rokov väzenia. Šándora Kercsika opätovne zaistili nemecké orgány na letisku vo Frankfurte nad Mohanom vo februári 2004.

Tejto problematike sa v knihe *Zradcovia medzi nami* venuje Stuart Arthur Herrington,¹³⁾ bývalý plukovník americkej vojenskej kontrarozviedky a veliteľ FCA, ktorý podrobne opisuje z pohľadu amerických spravodajských služieb vyšetrovanie celého prípadu. Prípacom sa zaoberá aj Karel Pacner v knihe *Československo ve zvláštních službách*¹⁴⁾ v kapitole *Operácia Mason*, avšak s viacerými nepresnosťami.¹⁵⁾ Čitateľom sme pripravili niekoľko dokumentov, ktoré bezprostredne poukazujú na to, akú pozornosť prípadu venovala čs. rozviedka a sovietska KGB. Pre zaujímavosť uvádzame, že výdavky čs. rozviedky počas celej operácie, spojené s organizovaním schôdzok, boli 9.297 Kčs, 8.506 západonemeckých mariek a 138.501 rakúskych šilingov.

**1.
1982, 26. marec, Praha. – Informácia
37. odboru I. správy ZNB pre sovietsku
rozviedku, podpísaná zástupcom ná-
čelníka čs. rozviedky pplk. Štefanom
Viedenským, č.j.: A-00340/37-82.**

Pre priateľov KGB

Vec: Akcia ALAN – žiadosť

V prílohe zasielam 22 máp kópií materiálov k vojenskej problematike vojska USA a NSR. Ide o prvú časť 45 zväzkového materiálu, ktorý

12) Američanmi bol v roku 1986 identifikovaný a až do zatknutia sledovaný. Do jeho blízkosti nasadili agenta s krycím označením *Controlled Source 170 (CS 170)*. Porov.: HERRINGTON, A. Stuart: *Traitors...*, s. 132.

13) *Tamtiež*, s. 63 - 247.

14) PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914 - 1989*. Díl IV. 1961 - 1989, Praha 2002, s. 597 - 606.

15) Napríklad už samotný názov by mal správne znieť Operácia MESON. Rozviedka totiž založila zväzok na meno James Noon, kde z posledných písmen odvodila krycie meno agenta. Neskôr po zistení pravého mena sa zväzok preregistroval na meno Clyde Lee Conrad, ktorý vystupoval ako RICHARD a rozviedka toto meno prevzala. Taktiež informácia, že KGB spočiatku považovala materiály za podvrh, sa nezakladá na pravde. Sovietska strana potvrdila pravosť už v apríli 1982 (mesiac po prvej odovzďávke v Bonne) a opakovane v nasledujúcom období (pozri dokument č. 3). ZS GŠ ČSLA rovnako uviedla, že dokumenty zodpovedajú kritériu pre najvyšší stupeň hodnotenia. Americké *The New York Times*, priniesli rozsiahle informácie o zatknutí už 26. augusta 1988, teda tri dni po zatknutí Conrada a opakovane sa k prípadu vracali v nasledujúcich dňoch. Tvrdenie autora, že tieto noviny sa prvýkrát k prípadu vyjadrili až v marci 1989, je zavádzajúce. Napr. *Newsweek* k prípadu napísal prvý článok s odkazom na titulnej strane 5. septembra 1988. Prípád vyvolal v amerických a západoeurópskych médiách veľký ohlas.

bol čs. rozviedke odovzdaný v polovici marca neznámou osobou (dobrožetateľ) na ZÚ ČSSR v Bonne.

Vzhľadom k charakteru informácií žiadam o nasledujúce:

1) Vyhodnotenie odovzdaných materiálov z hľadiska ich kvality a serióznosti k vyjasneniu, či neide o podvrhnuté materiály.

2) Vyhodnotenie technického úkonu (efír)¹⁶⁾ v Bonne 15. marca 1982 v dobe od 11.00 do 16.30 hod. Upozorňujem nato, že 15.03.1982 zachytila naša rezidentúra silné relácie na frekvencii 172,240 MHz o 13.43 14.31 15.00 15.03 a na frekvencii 172,300 MHz o 14.16 14.21 14.31 15.48 15.50 15.53 15.54 15.55 15.58 16.04.

3) Posúdenie možnosti analýzy situácie pre kontakt a schôdzku v akcii ALAN vo Frankfurte nad Mohanom vrátane vašej pomoci v kontrasledovaní a nasadenie technických prostriedkov k odhaleniu sledovačky.

4) Vzájomnú spoluprácu rezidentov oboch našich rezidentúr v Bonne, ktorí vyjasnia podrobnosti operatívnej akcie na základe pokynov svojich centrál.

Náčelník I. správy ZNB
genmjr. Karel Sochor
v. z. *Viedenský*¹⁷⁾

Archív ÚPN, fond I. správa ZNB, reg.č.: 47930.

**2.
1982, 30. marec, Praha
Priebežné hodnotenie materiálov ALAN Spravodajskou správou Generálneho štábu ČSLA.**¹⁸⁾

Ide o priebežné hodnotenie fotokópií 22 filmov.

Ide o závažné materiály, vzbudzujúce údiv svojim rozsahom a detailmi, ktoré obsahujú.

- plán (ostrý) úloh 1. obrnenej divízie v prípade vojny v jednotlivých fázach boja, priestory použitia divízie, brigády, práporov, harmonogram presunov, plány palebných postavení.

- organizácia delostrelectva, zloženie pre

bojovú fázu, priestory delostrelectva – detailne – vrátane postavenia rádiolokátorov, plánov spojenia, dislokácia skladov s jadrovými zbraňami, poplachové priestory, zoznam cieľov delostrelectva, princípy vyhlásenia a uvedenia do chodu pri náhlych udalostiach (napadnutie, diverzia a pod.), tylové zabezpečenie.

- plán činnosti rádioelektronického boja (REP), spojenie, súčinnosť s vojenskou políciou (MP), súčinnosť s pohraničníkmi (BGS) a dielčie plány jednotlivých operácií.

- plán odsunu civilného obyvateľstva z ohrozených a napadnutých priestorov.

- plány presunu jednotiek v súvislosti so situáciou na BSV (blízky Stredný Východ – pozn. P.R.) v roku 1974 (Izrael, Kréta, Cyprus).

- US predpis z roku 1954 – prehľad jadrovej munície USA zavedenej do výzbroje v 50. rokoch, materiál z väčšej časti už prekonaný dobou.

Celkovo:

Priebežne materiál hodnotený ako závažný a seriózny. V tomto rozsahu a podrobnostiach komplexne máme prvýkrát k dispozícii. Niektoré plány divízie (USA) sú mimo záujem sledovania GŠ, iné v priamom záujme, vrátane plánov francúzskej armády (ktoré zatiaľ ešte v kópii nedostali, ale poznajú podľa ... obsahu filmov.)

Materiály študujú, kompletujú!

Ukazuje sa, že okrem 1. materiálu z roku 1954 ide o materiál z rokov 1978 – 1981, i keď na niektorých je dátum uvedený razítkom, ktoré mohlo byť doplnené kedykoľvek (antidatovanie). Materiál však na niekoľkých listoch obsahuje popisky rukou, čo dokazuje, že niekto s materiálom pracoval ako s pracovnou pomôckou.

Zatiaľ sa ukazuje ako nedostatok, že niektoré materiály nie sú úplné (chýba napr. 1-5 strán), ktoré sa však môžu nachádzať v dosiaľ neodoslaných fotokópiách.

30.3.82¹⁹⁾

Archív ÚPN, fond I. správa ZNB, reg.č.: 47930, rukopis.

16) Technický úkon EFÍR (éter) zahŕňal rádiový odposluch a kontrolu vybraných frekvencií s cieľom odhaliť možnú spravodajskú činnosť „nepriateľskej“ služby v okolí veľvyslanectva (rezidentúry).

17) Podpis vlastnou rukou, plk. Štefan Viedenský (1931) v rokoch 1980 – 1988 1. zástupca náčelníka I. správy ZNB.

18) Ide o rukopis od Spravodajskej správy Generálneho štábu ČSLA.

19) Nečitateľný podpis.

3.
1982, 11. apríl, Moskva – Informácia KGB pre čs. rozvedku, vyhodnotenie materiálu, príloha č. 1, č.j.: A0011681/1782.²⁰⁾

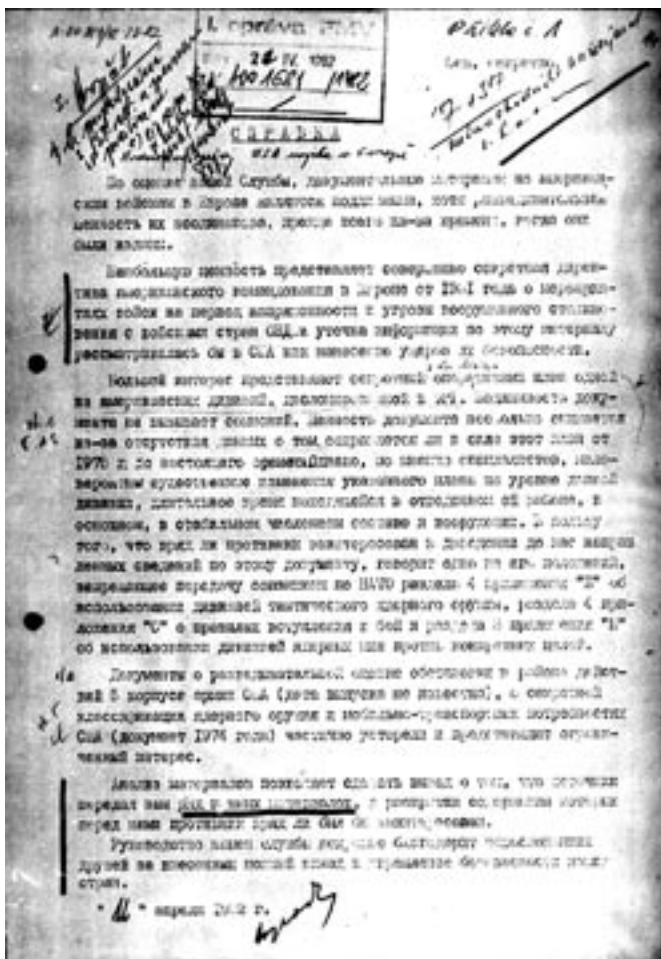
prisne tajné

Informácia²¹⁾

Podľa hodnotenia našej Služby, dokumentačné materiály k americkým vojskám v Európe sú pravé, hoci ich spravodajská hodnota nie je jedinečná, predovšetkým kvôli času, v ktorom boli vypracované.

Najväčšiu hodnotu predstavuje prisne tajná smernica amerického veliteľstva v Európe z roku 1981 o akciách vojsk v období napätia a hrozby ozbrojeného konfliktu s vojskami krajín Varšavskej zmluvy a únik informácií v súvislosti s týmito materiálmi by bol považovaný zo strany USA ako ohrozenie ich bezpečnosti.

Zdroj: A ÚPN.

20) Preklad správy z abzuku.

21) Pečiatka I. správa FMV, dňa 22. IV. 1982. Rukou dopísané: Hodnotenie správy USA vojska v Európe. Vpravo poznámka náčelníka I. správy ZNB genmjr. Sochora: 17 + 37 nutno hodnotit každý mat., podpis. Vľavo nečitateľná poznámka.

22) Rukou zvýraznený text.

23) Nečitateľný podpis.

Veľký význam predstavuje tajný operatívny plán jednej z amerických divízií, dislokovanej v NSR. Pravosť dokumentu nevyvoláva pochybnosť. Hodnota dokumentu je znížená kvôli chýbajúcim informáciám o tom, či tento plán z roku 1978 je v platnosti až doposiaľ. Napriek tomu, podľa špecialistov, sú málo pravdepodobné podstatné zmeny stanoveného plánu na úrovni tejto divízie, ktorá sa dlhší čas nachádza v určenom priestore, v základnom, stabilnom počte a výzbroji. V prospech toho, že nepriateľ nemá záujem, aby sa informácia o tomto dokumente dostala k nám, hovorí jedno z jeho uznesení, ktoré zakazuje odovzdanie spojencom NATO časti 4 prílohy „E“ o použití divízií taktických jadrových zbraní, časti 4 prílohy „C“ o pravidlách začatia boja a časti 3 prílohy „H“ o použití divízií jadrových mín na konkrétne ciele.

Dokumenty o spravodajskom hodnotení situácie v oblasti pôsobenia 5 armádneho zboru USA (dátum vzniku neznámy), o tajnej klasifikácii jadrových zbraní a mobilno-transportných potrebách USA (dokument z roku 1974) sú čiastočne zastaralé a predstavujú obmedzený záujem.

Na základe analýzy možno konštatovať, že nám prameň odovzdal rad cenných materiálov²²⁾, o odhalení ktorých by nepriateľ nemal záujem.

Centrála našej služby úprimne ďakuje československým priateľom za prinesený cenný vklad, ktorý posilní bezpečnosť našich krajín.

11. apríla 1982²³⁾

Archív ÚPN, fond I. správa ZNB, reg.č.: 47930.

4.
1982, 7. máj, Praha – Návrh náčelníka I. správy ZNB genmjr. K. Sochora a schválenie finančnej odmeny v akcii ALAN ministrom vnútra ČSSR Jaromírom Obzinom, č.j.:A-00540/37-82

Schvaľujem:

Obzina, v.r.

Minister vnútra ČSSR

doc. PhDr. Jaromír Obzina, CSc.

Vec: Návrh na finančnú odmenu v akcii ALAN

Navrhujem odovzdať finančnú odmenu vo výške 20.000 dolárov US za odovzdané materiály a 20.000 dolárov US za budúce materiály, ktoré odovzdá ALAN na riadnej schôdzke 15. mája 1982 vo Viedni – Rakúsko.

Finančná odmena je za materiály, majúce vojensko-strategický charakter a význam pre velenie Varšavskej zmluvy.

V prílohe prikladám:

- preklad zoznamu odovzdaných materiálov
- hodnotenie materiálov priateľmi ZSSR
- hodnotenie materiálov MNO GŠ-ZS

genmjr. Karel Sochor, v.r.²⁴⁾

Archív ÚPN, fond I. správa ZNB, reg.č.: 47930/020.

5.

1982, 7. máj, Praha – Informácia náčelníka I. správy ZNB genmjr. Karla Sochora ministrom vnútra Jaromírovi Obzinovi, č.j.: A-00539/37-82.

Súdruh
doc. PhDr. Jaromír Obzina, DrSc.,
minister vnútra ČSSR

Praha

Vážený súdruh minister,

V prílohe vám zasielam informácie k akcii „ALAN“.²⁵⁾

So súdružským pozdravom
genmjr. Karel Sochor, v.r.²⁶⁾

V polovici marca 1982 sa dostavil na ZÚ ČSSR v Bonne neznámy muž „ALAN“. Ponúkol čl. rozviedke spoluprácu v oblasti odovzdávania vojensko-strategických materiálov – dokumentov armády USA a ďalších NATO armád v NSR. Súčasne odovzdal prvú sadu uvedených materiálov (11 operačných plánov US armády v NSR). Materiály boli vyhodnotené expertmi v Sovietskom zväze a ZS/GŠ ČSLA ako veľmi cenné a označené ako veľmi dôle-

NÁČELNÍK I. SPRÁVY ZNB

V Praze dne 7. května 1982

Č.j.: A - 00 539/37 - 82

Přísně tajně

PRVOPISEK

Podst. listů 1 1

Záloh. příloh. 1 3/4

S sh v a l u j i
.....
Minister vnútra ČSSR
doc. PhDr. Jaromír OBZINA, DrSc.

Vše: Návrh na finanční odměnu v akci "ALAN"

Navrhuji předat finanční odměnu ve výši 20.000 dolarů US za předané materiály a 20.000 dolarů US za budoucí materiály, které předá ALAN na řádné schůzce 15. května 1982 ve Vídni - Rakousko.

Finanční odměna je za materiály, mající vojensko-strategický charakter a význam pro vedení Varšavské smlouvy.

V příloze přikládám

- přehled seznamu předaných materiálů
- hodnocení materiálů přáteli ZSSR
- hodnocení materiálů MNO GŠ-ZS

Předáno s. ministromi - odesláno GŠ k
informaci - 17/5 11.00 hod. gen. Sochor
genmjr. Karel SOCHOR

žité pre ochranu krajín Varšavskej zmluvy pred agresívnymi plánmi nepriateľa.

Zdroj: Archív ÚPN.

Vzhľadom k strategickému významu odovzdaných písomných materiálov a možností získania ďalších materiálov pripravila a realizovala čl. rozviedka 3. 5. 1982 operáciu zaisťujúcu utajené stretnutie s „ALANOM“. Operácia taktiež obsahovala ochranu čl. záujmov pred možnou provokáciou nepriateľa, ale súčasne i ochranu „ALANA“ pred nepriateľskou kontra-rozviedkou. Akcia úspešne prebehla a z jednaní s „ALANOM“ vyplynulo:

„ALAN“ je ochotný v priebehu 3-4 rokov odovzdávať 3-4 krát ročne najprísnejšie utajované dokumentárne materiály k ozbrojeným silám USA v NSR a perspektívne i materiály zo štábu NATO v Bruseli. Za materiály v jednotlivých pre dávkach požaduje 100.000 \$. Súhlasí so zásadou, že materiál bude zaplatený až po zhodnotení odborníkmi. Požadovanú čiastku pokladá za primeranú vzhľadom na riziko pre seba a svojho priateľa, s ktorým pri zaobstarávaní materiálov údajne spolupracuje.

24) Poznámka rukou: Předáno s. ministromi - odesláno GŠ k informaci - 17/5 11.00 hod. gen. Sochor.

25) Kancelária ministra dokument zaevidovala pod č.j.: KPS-00484/KM-82.

26) Poznámka rukou: Předáno s. ministromi - odesláno GŠ k informaci - 17/5 11.00 hod. gen. Sochor.

Čs. rozvedku si vybral preto, že ďalšie v úvahu neprichádzajú rozvedky ZSSR a NDR sú v NSR prísne strážené. Podľa jeho vyjadrenia zohralo svoju úlohu i poznanie, že čs. rozvedka sa neuchyľuje k vydieraniu, ako to praktizujú rozvedky ZSSR a NDR.

Pre ďalšiu spoluprácu ponúkol operačné plány letectva USA v NSR, materiály 5. armádneho zboru a radu ďalších materiálov k americkej armáde, jednotkám USA v NSR, vrátane presunovaných jednotiek, podľa našich požiadaviek.

Vyhodnotením priebehu operácie a jednania s ALANOM vyšiel záver, že akcia nie je s najväčšou pravdepodobnosťou pod kontrolou nepriateľa, čo nám umožňuje v akcii pokračovať.

Ďalšia schôdzka s ALANOM bola dohodnutá na polovicu mája do Viedne, kde očakáva odovzdanie požadovanej čiastky valút a mieni odovzdať materiály k letectvu USA v NSR vrátane najprísnejšie strážených bodov.

Doporučujem nasledujúci postup:

Odovzdať ALANOVI na schôdzke vo Viedni 20.000 US dolárov, ako odmenu za odovzdané dokumentárne materiály. Pri jednaní urobiť všetko, aby táto čiastka bola akceptovaná. Na schôdzke tiež odovzdať 20 000 US dolárov ako zálohu na ďalšie materiály, ktoré odovzdá na tejto schôdzke. Znovu zdôrazniť, že odmeňovanie bude uskutočňované podľa kvality odovzdaných materiálov.

Vzhľadom k tomu, že ALAN nemá za danej situácie žiadnu inú reálnu možnosť ako speňažiť svoje materiály je predpoklad, že navrhovanú čiastku prijme.

Na záver upozorňujem na súčasný a perspektívny význam materiálov pre ochranu krajín Varšavskej zmluvy pred silnejúcou vojnovou hrozbou amerického imperializmu.

Plné zhodnotenie významu operatívnej akcie zatiaľ ešte nie je možné stanoviť, ale doterajšie poznatky ukazujú, že by mohlo ísť o významný zdroj vojensko-strategických informácií.²⁷⁾

Archív ÚPN, fond I. správa ZNB, reg.č.: 47930/021.

6.

1982, 9. september, Praha – Informácia náčelníka I. správy ZNB genmjr. Karla Sochora predstaviteľovi rozvedky KGB k akcii ALAN, č.j.: A-001026/37-82.

Predstaviteľ KGB

Vec: Akcia „ALAN“

Informujem Vás, že dňa 2. 9. 1982 sa uskutočnila ďalšia predávací schôdzka s ALANOM. Na tejto schôdzke odovzdal ALAN ďalšie vojensko-strategické materiály k armáde USA a NATO. Odovzdal tiež dopis od RICHARDA, v ktorom požaduje na ďalšej predávacej schôdzke odovzdanie 40.000 US dolárov za dve minulé zásielky a 20.000 za túto zásielku. V prípade, že nebudú jeho požiadavky splnené, odmieta odovzdávať ďalšie materiály a jednať s nami. Termín ďalšej predávacej schôdzky je 23. 10. 1982, resp. 30. 10. 1982.

Materiály, ktoré ALAN odovzdal, Vám zasielam. Vzhľadom k zistenému významu skôr odovzdaných materiálov považujem za vhodné previesť urýchlené vyhodnotenie týchto materiálov Vašimi odborníkmi a na jeho základe rozhodnúť o ďalšom postupe.

Náčelník I. správy ZNB
genmjr. Karel Sochor, v. r.

Archív ÚPN, fond: I. správa ZNB, reg.č.: 47930.

7.

1984, 11. október, Praha – Záznam z jednania československej rozvedky a rozvedky KGB v Moskve v dňoch 25. – 28. september 1984, schválený náčelníkom I. správy ZNB genmjr. K. Sochorom.

Schvalujú:
genmjr. Sochor, v.r.

Náčelník I. správy ZNB
genmjr. Karel Sochor

27) Na konci správy je rukou dopísaná poznámka ministra vnútra zo 7. mája 1982 v znení: *P.S. Doporučujem zahájiť vecné jednanie so sovietskymi priateľmi, pretože my nie sme schopní ani tak vysoké čiastky uhradiť, ani získané materiály úplne využiť, pretože majú globálny charakter. Obzina, v.r.*

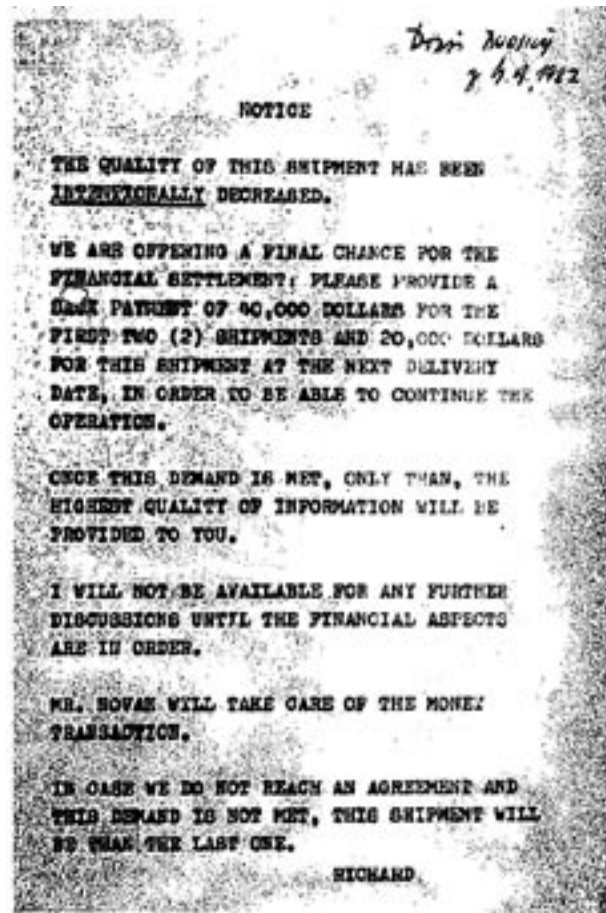
Vec: Záznam z jednania s gen. Krjučkovom, náčelníkom PHS - VSB²⁸⁾

Delegácia čsl. rozviedky vedená ZNS (zástupcom náčelníka správy – pozn. P.R.) mjr. Kainarom, uskutočnila v dňoch 25. – 28. 9. 1984 jednanie s predstaviteľmi PHS-VSB v Moskve. 27. 9. 1984 bola delegácia prijatá tiež súdruhom Krjučkovom. Sovietsku delegáciu viedol zástupca náčelníka PHS-VSB s. gen. Leonov, ktorý sa v dôsledku iných pracovných povinností prijatia u súdr. Krjučkova nezúčastnil.

Prijatia u s. Krjučkova boli prítomní za čsl. stranu: ZNS mjr. Kainar, NO 37 mjr. Drtina, NO 52 pplk. Viktor, NO 47 plk. Závada, ZNO 52 pplk. Kavan.²⁹⁾ Za sovietsku stranu: s. Abraškin (ZNO po línii NSR), ktorý rovnako organizoval prijatie, s. Kulik (NO arabských krajín), s. Slavnov (ZNO po línii USA).

Na úvod predal s. Kainar pozdrav náčelníka I. ZNB gen. Sochora s. Krjučkovovi. Ďalej informoval s. Krjučkova o priebehu rozhovorov z hľadiska hodnotenia našej strany. Označil rozhovory za vecné a konkrétne, čo je najlepším výrazom vzájomnej dôvery v spolupráci oboch rozviedok. Stručne zhodnotil priebeh jednania po zúčastnených líniiach politickej rozviedky v súvislosti so súčasnou vyostrenou medzinárodnou situáciou. Ocenil otvorený prístup sovietskej strany k rozhovorom a praktickú pomoc sovietskej rozviedky pri našej rozviednej činnosti. Na záver poďakoval za prijatie u s. Krjučkova a za celkový prístup sovietskej strany voči našej delegácii.

S. Krjučkov v priebehu svojho vystúpenia poďakoval za pozdravy s. Sochora a rovnako požiadal o odovzdanie jeho pozdravu. Vo svojom hodnotení rozhovorov vychádzal z ... sovietskej strany.³⁰⁾ Zhodne s nami zhodnotil rozhovory ako vecné a konkrétne, čo je ich hlavný zmysel. Urobil stručný rozbor medzinárodnej situácie z hľadiska ... jej zostrovania, ako dôsledku militaristickej politiky USA a NATO. Upozornil na aktuálne prejavy západonemeckého revanšizmu, podporovaného vládou USA, na militarizáciu Bundeswehru (schopnosť účinného nasadenia B. do vojenskej akcie), na citlivosť vzťahu NSR – NDR, kde zosilujú západonemecké zámery na perspektívu zjednotenia Nemecka. Ďalej upozornil na pokračujúcu agresivnosť bloku NATO.

V súvislosti s politickým hodnotením ukázal s. Krjučkov na význam rozviednej práce proti USA, NATO zvlášť z hľadiska získavania vojensko-strategických informácií a materiálov o úmysloch nepriateľa napadnúť ZSS (krajinu socialistického spoločenstva – pozn. P.R.). Uviedol, že z ich strany je toto oblasť prioritná a jej ... sovietskymi miestami dávame plnú podporu vrátane finančných prostriedkov. Za ďalšiu závažnú oblasť označil ekonomiku a oblasť vedy a techniky.

Konštatoval, že čsl. rozviedka má výsledky v oblasti vojensko-strategickej, v oblasti VTR a v poslednej dobe dochádza k zlepšeniu našej práce v oblasti nelegálnej rozviedky, ktorej sovietska strana vždy prikladala veľký význam. Z problémových oblastí pre sovietsku rozviedku a bilaterálne vzťahy upozornil s. Krjučkov na činnosť špeciálnych služieb VB (Veľká Británia), keď tieto služby prekračujú únosné hranice (viď prípad BITOV, záhadné úmrtie ženy obch. prac. NSR v Londýne, v jej tele boli

Zdroj: A ÚPN.

28) Vladimír Alexandrovič Krjučkov (1924), náčelník rozviedky KGB - I. hlavnej správy Výboru pre štátnu bezpečnosť (PHS - VSB), v rokoch 1988 - 1991 šéf KGB.

29) Zástupca náčelníka I. správy ZNB mjr. Vilém Václavek „KAINAR“ (1944), náčelník 37. odboru (odbor NSR a Rakúsko) I. správy ZNB mjr. Oldřich Vaca „DRTINA“ (1939), náčelník 52. odboru (odbor USA a Latinská Amerika) pplk. Stanislav Ulík „VIKTOR“ (1945), náčelník 47. odboru (odbor Afrika, Stredný a Ďaleký Východ) plk. Josef Zelenka „ZÁVADA“ (1930), zástupca náčelníka 52. odboru pplk. Vladimír Knop „KAVAN“ (1932).

30) Nečitateľné údaje sme vyznačili tromi bodkami.

nájdené jedy a iné prípady). Uviedol, že sovietska strana preskúmava svoj postup voči VB.

S. Krjučkov ďalej zmienil plánovanú návštevu s. Čebrikova³¹⁾ v ČSSR v novembri 1984 s tým, že o zložení delegácie zatiaľ nie je rozhodnuté.

V druhej časti prijatia prebehlo jednanie medzi s. Krjučkovom a s. Kainarom k akcii RICHARD a MOUR.

RICHARD – s. Krjučkov je o akcii plne informovaný. Označil ju za dôležitú z hľadiska prínosu vojensko-strategických materiálov. Zmienil pôvodné vysoké požiadavky RICHARDA na odmeňovanie s tým, že nákladnosť akcie v jej počiatku sa môže postupne upraviť. Uviedol príklad sovietskej rozviedky, keď agent v podobnom postavení ako RICHARD požadoval státisícové čiastky v dolároch, čo priatelia riešili fixným platom a prémiami za veľmi dobré materiály.

K tomu som uviedol, že RICHARD svoje pôvodné požiadavky 100.000 dolárov za každú zásielku znížil pod našim riadením na akceptovateľnú úroveň a súhlasí s odmeňovaním 4.000 dolárov mesačne ako fixný plat a prémie za veľmi kvalitné materiály.

S. Krjučkov konštatoval, že akcia je natoľko dôležitá, že je ju potrebné udržať. Zdôraznil nutnosť konšpirácie a pýtal sa, ako je akcia zakonšpirovaná u nás. Uviedol som, že v súčasnej fáze je o akcii plne informovaný s. Sochor a ja, ktorý ju osobne riadim. Nové postupy v akcii sú prejednávané len na tejto úrovni.

S. Krjučkov bol informovaný o vývoji situácie vzťahu RICHARD – ALAN. Doporučil vypojenie ALANA z akcie pod vhodnou legendou. Výslovná zmienka ALANOVI, že vieme o jeho spolupráci s MLR nepokladá za vhodné.

Požiadala som s. Krjučkova o pomoc sovietskej strany pri zistení, či ALAN skutočne spolupracuje s MLR (vojenskou rozviedkou). S. Krjučkov uviedol, že urobí príslušné opatrenia k zisteniu našich požiadaviek.

Ďalej som informoval o ponuke RICHARDA presadiť nášho agenta do štábu US – armády v Európe. Išlo by o miesto s prístupom najtajnejším americkým dokumentom. RICHARD podľa vlastného vyjadrenia by pripravil podmienky a súčasne pomohol pri zaškolení (zaobstaranie podkladových materiálov a pod.) pre prijatie. Uviedol som, že si uvedomujem, že spoľahlivého agenta s možnosťami dať nemožno a nespoľahlivého tiež nie. V prípade

realizácie je východisko v spoľahlivom agentovi bez možností. Naša rozviedka teraz takého agenta nemá.

S. Krjučkov spočiatku vylúčil možnosť využitia nelegála (neudržala by sa legenda). Návrh však celkovo označil za zaujímavý s tým, že sovietskou stranou budú preskúmané možnosti.

Doporučil s RICHARDOM prejednať vysadenie jeho človeka do štábu a ďalšie jeho využívanie. K tomu som uviedol, že s RICHARDOM bola i táto možnosť prejednaná a v prvej fáze sa k nej postavil pozitívne.

Rozhovor k RICHARDOVI zakončil s. Krjučkov konštatovaním, že dá príslušné pokyny zástupcovi s. Leonovi k realizácii opatrení s tým, že so s. Leonovom bude ešte jednať.

MOUR – akciu označil s. Krjučkov za zaujímavú a rozviedne dôležitú predovšetkým z hľadiska vzťahu MOURA k egyptskému vedeniu, k egyptskej rozviedke a ku krtkom USA. Uviedol, že o význame akcie bol informovaný gen. Kulikom. Súčasne bol informovaný o účasti s. Sochora na jednaní s MOUREM, čo malo podľa sovietskej strany dopad v skvalitnení prípadu. Akcia si podľa s. Krjučkova vyžaduje citlivé a kvalitné riadenie. Je potrebné zväziť riadenie v tretích krajinách, nakoľko v Egypte je riadenie značne rizikové.

S. Krjučkov ďalej požiadal o predanie informácie pre s. Sochora, že bude začiatkom októbra v Iraku. Zaujímal sa o naše vzťahy po línii MV s Irakom. K tomu som ho stručne informoval o niektorých problémových otázkach vzťahu. S. Krjučkov predpokladá, že iracká strana sa bude na nás pri jeho pobyte sťažovať. O týchto prípadných sťažnostiach nás bude informovať.

So s. Lenovom som prejednal akciu RICHARD – ALAN. Zoznámil som ho s niektorými novými aspektmi situácie po poslednej schôdzke s RICHARDOM. S. Leonov sa bude záležitosťou ďalej zaoberať z operatívneho hľadiska a v prípade našej potreby je ochotný k účasti na aktuálnych operatívnych konzultáciách.

mjr. Kainar, v.r.

Archív ÚPN, fond: I. správa ZNB, reg.č.: 47930/024, rukopis.

8.

1985, 15. júl, Berlín – Ďakovný list šéfa východonemeckej rozviedky genplk. Marcusa Wolfa náčelníkovi I. správy ZNB genmjr. K. Sochorovi, č.j.: C/5243/85.

Min. rada NDR
Ministerstvo ŠtB
náместnik ministra

prísne tajné

FMV ČSSR
náčelník I. správy
súdrh genmjr. Sochor

Vážený súdrh genmjr. Sochor!

Vami zaslaný dokument „Rozkaz č. 1 pre vojenskú zemskú obranu v Bavorsku“ obsahuje pre nás nové spravodajské poznatky a je nami vysoko hodnotený. Obsahuje dôležité poznatky o konkrétnych úlohách a okruhu úloh teritoriálnych ozbrojených síl NSR v krízovom a výnimočnom prípade a umožňuje závery na operačné plánovanie a plánované nasadenie ozbrojených síl NATO (USA, NSR a Francúzsko) v stredoeurópskom priestore. Nami doposiaľ získané poznatky mohli byť, na základe Vami odovzdaného dokumentu, potvrdené, doplnené a podstatne rozšírené.

MINISTERRAT
DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK
MINISTERIUM FÜR STAATSSICHERHEIT
Stellvertreter des Ministers

Dat. 15. 7. 85
Typ-Nr. C/5243/85
Streng geheim

FMI der CSSR
Leiter der I. Verwaltung
Genossen Generalmajor Sochor

Wertes Genosse Generalmajor Sochor!

Das von Ihnen übersandte Dokument zum "Befehl Nr. 1 für die Militärische Landesverteidigung in Bayern" besitzt für uns einen hohen nachrichtendienstlichen Neuwert und wurde als sehr wertvoll eingeschätzt. Es vermittelt wichtige Erkenntnisse über die konkreten Aufgaben und Aufgabebereiche der Territorialstreitkräfte der BRD im Spannungs- bzw. Kriegsfall und ermöglicht Rückschlüsse auf die Operations- und Einsatzplanung der NATO-Streitkräfte (USA, BRD und Frankreich) im zentral-europäischen Raum. Von uns bisher gewonnene Erkenntnisse konnten durch das von Ihnen übergebene Dokument bestätigt, ergänzt und wesentlich erweitert werden. In Auswertung des Dokuments wurde eine Information für die militärpolitische und militärische Führung der DDR erarbeitet.

Es besteht großes Interesse an der Übermittlung ähnlicher Dokumente.

Generalmajor

VERBODEN TOEGANG VOOR ALIENEN

Z vyhodnotenia dokumentu bola spracovaná informácia pre vojensko-politické a vojenské vedenie NDR.

Zdroj: A ÚPN.

Máme veľký záujem o predávanie podobných dokumentov.

genplk. Wolf, v.r.

Archív ÚPN, fond: I. správa ZNB, reg.č.: 47930.

RESUME

Red cowboys – Clyde Conrad`s spying in Czechoslovak intelligence documents

During the period 1972 – 1988, the 8th Infantry Division of the U.S. Army, located in West Germany, included a group of spies who sold top secret NATO information to Hungarian military intelligence and, during the period 1982 – 1986, to Czechoslovak intelligence (1st Directorate of the National Security Corps). Information obtained in Budapest and Prague was automatically shared with Moscow (GRU and KGB). The spy ring's founder was Sergeant 1st Class Zoltan Szabo, a Hungarian emigrant, who began spying in 1972. His contacts were brothers Sandor and Imre Kercsik, emigrants living in Sweden. In 1975, Sergeant 1st Class Clyde Lee Conrad (Czechoslovak code name: MESON) became the group's new leader. Conrad had been recruited recruited by Szabo (code name: ALAN). The group's destructive work ended with Conrad's arrest in 1988. In 1990 he was sentenced to life in prison for treason. The total profits he received for selling information totaled over one million dollars from Hungary and 207,000 dollars from Czechoslovakia. Unclassified documents on this case from Czechoslovak intelligence files show the information flow behind the Iron Curtain and a tight cooperation among Communist intelligence services.

author`s translation

Československo–sovětská agenturně operativní spolupráce

StB a KGB proti tzv. ideodiverzním centrům, 1987 - 1989

**Patrik Košícký,
Pavel Žáček**

Jedna z posledních dohod o vzájemné spolupráci a společném postupu československé a sovětské Státní bezpečnosti byla uzavřena v reakci na výsledky mnohostranné porady po linii „boje proti ideologické diverzi“ uskutečněné ve dnech 14. – 17. října 1986 v Praze. X. správa Sboru národní bezpečnosti (správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli) a V. správa Výboru Státní bezpečnosti (KGB) SSSR připravily podklady společného agenturně-operativního působení proti vybraným centrům tzv. ideologické diverze i některým jednotlivcům nepřátelsky orientovaným proti komunistickým zemím.

Z různých podkladů Státní bezpečnosti vyplývá, že pojem ideologická diverze měl široký význam a v pojetí bezpečnostních složek východního bloku pokrýval veškeré aktivity demokratického Západu, které politické policie vnímaly jako pokusy o ohrožení či změnu komunistického systému. „*Ideologická diverzia je vedomou antisocialistickou činnosťou v oblasti ideologického myslenia a ovplyvňovania, ktorej cieľom je rozvracať marxizmus-leninizmus a nahradzovať v jeho jednotlivých sférach cudzími buržoáznymi a maloburžoáznymi názormi... pre ktorú je charakteristické využitie rafinovaných metód ideologického a psychologicky emocionálneho ovplyvňovania pomocou klamstiev, zámerných dezinformácií a polopráv.*“¹⁾ Konkrétní obsah tohoto pojmu se měnil v závislosti na vývoji prostředků demokratického Západu určených k působení za železnou oponou.²⁾

Jak potvrzuje západní odborná literatura, věnovala sovětská Státní bezpečnost ideologické diverzi a centrům ideologické diverze značnou pozornost v podstatě až do konce své existence.³⁾ Je známo, že na agenturně operativní činnosti v této oblasti se podílel zejména 4. odbor X. správy SNB, který měl odhalovat

„*nepřátelské záměry a způsoby pronikání vymezených ideodiverzních a emigrantských center*“ a organizovat opatření k maření jejich záměrů.⁴⁾ Neznámá však až dosud zůstává podoba sovětského partnera – V. správy KGB, která měla na starosti právě boj proti ideologické diverzi (a v rámci této specializace sledování disentu).

Předseda KGB při Radě ministrů SSSR Jurij Vladimirovič Andropov prosadil v létě 1967 v politbyru ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu zřízení nového centrálního státobezpečnostního útvaru. V. správa – v rámci sovětské Státní bezpečnosti zřízená k 25. červenci rozkazem č. 0096 ze 17. 7. 1967 – byla pověřena organizací kontrarozvědné práce „*v boji proti ideologické diverzi na celém území státu*“.⁵⁾ Náčelníkem správy byl jmenován A. F. Kadašev, podřízený jednomu ze dvou prvních zástupců předsedy KGB genpor. Semenu Kuzmiči Cvigunovi, jehož 23. května 1969 nahradil genmjr. Filip Denisovič Bobkov.⁶⁾ Útvar nepatřil k nejrozsáhlejším – 201 příslušníků KGB spolu s náčelníkem řídili první zástupce a dva zástupci zpočátku prostřednictvím několika štábních útvarů – sekretariátu, finančního odboru, skupiny kádrů a skupiny mobilizační práce. V. správa KGB při RM SSSR se členila na šest operativních odborů (*otdělov*), jejichž zaměření bylo slovy sovětské státobezpečnostní terminologie následující:

1. odbor – kontrarozvědná činnost na úseku kulturní výměny, rozpracování cizinců, tvůrčích svazů, vědecko-výzkumných institucí, kulturních a lékařských institucí.

2. odbor – plánování a realizace kontrarozvědných opatření společně s I. hlavní správou KGB (rozvědka) proti centrům ideologické diverze imperialistických států, zamezení činnosti NTS⁷⁾, nacionálních a šovinistických elementů.

1) Srov. „Podstata, formy a mechanismus pôsobenia ideologickej a ekonomickej diverzie“ (1981). Archiv ÚPN, neuspořádaný materiál.

2) V čs. podmínkách byl zjevně podle sovětského vzoru pojem „ideologická diverze“ použit již při vytvoření tzv. jednotné kontrarozvědky (tj. k 1. 1. 1964). Srov. KOUDELKA, František: *Státní bezpečnost 1954-1968. Základní údaje*. Praha 1993, s. 144 - 146.

3) Srov. např. ANDREW, Christopher – MITROCHIN, Vasilij: *Neznámé špiónážní operace KGB. Mitrochinův archiv*. Praha 2001, s. 316 - 342.

4) ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978-1989*. Praha 2001, s. 206; srov. TÝŽ: Jan Kavan v labyrintu tajných služeb. In: VACHALOVSKÝ, Přemysl – ŽÁČEK, Pavel: *Jan Kavan v labyrintu služeb*. Praha 2003, s. 233-262.

5) Západní odborná literatura nepřesně uvádí, že V. správa KGB vznikla až v reakci na Pražské jaro. ANDREW, Christopher – GORDIJEVSKIJ, Oleg: *KGB. Důvěrná zpráva o zahraničních operacích od Lenina ke Gorbačovovi*. B.m. 1994, s. 393; ANDREW, Ch. – MITROCHIN, V.: *Mitrochinův archiv*, s. 320.

6) Poněkud bagatelizující pohled na činnost V. správy KGB formuloval arm. gen. Bobkov ve svých pamětech. Srov. BOBKOV, F. D.: *KGB i vlast*. Moskva 1995, s. 192 ad.

7) Nacionalno-trudovoj sojuz byl založen v Bělehradě v roce 1930 jako protikomunistická organizace mladé generace ruských emigrantů. Definitivní název NTS se ustálil v červenci 1957. Kromě provozování rozhlasové stanice „Svobodné Rusko“ a jiných aktivit založil NTS dodnes fungující vydavatelstvo Possev. V roce 1996 bylo řádně zaregistrováno na ministerstvu spravedlnosti Ruské federace jako politické

3. odbor – kontrarozvědná činnost na úseku studentských výměn, zamezení nepřátelské činnosti studentské mládeže i profesorsko-učitelského sboru.

4. odbor – kontrarozvědná činnost v prostředí církevních, sionistických i sektářských elementů a proti zahraničním církevním centrům.

5. odbor – praktická pomoc místním orgánům KGB při předcházení masových protispolečenských vystoupení. Pátrání po autorech antisovětských anonymních dokumentů a letáků. Prověrka signálů teroru.

6. odbor – zobecnění a analýza údajů o realizované ideodiverzní činnosti protivníka. Rozpracování akcí, perspektivní plánování a informační činnost.

Po sérii explozí u mauzolea V. I. Lenina a neúspěšném pokusu o atentát na generálního tajemníka ÚV KSSS L. I. Brežněva v srpnu 1969 byl na správě vytvořen **7. odbor**, který převzal pátrání po autorech anonymních dokumentů, prověrku signálů vnitřního teroru, rozpracování podezřelých, řízení a kontrolu rozpracování u místních orgánů KGB.⁸⁾ Nejpozději v květnu 1971 přešla V. správa KGB při RM SSSR pod zástupce předsedy KGB genmjr. Viktora Michailova Čebrikova.⁹⁾

V červenci 1973, v souvislosti s růstem emigračních nálad v prostředí sovětských Židů, vznikl **8. odbor** V. správy. Jeho úkolem se stalo „odhalování a zamezování akcí ideologické diverze podvrtných sionistických center“.

Jako reakce na růst disidentského hnutí a rozšíření jeho vztahů se západními organizacemi na ochranu lidských práv se v květnu 1974 organizační struktura V. správy rozšířila o dva nové odbory. **9. odbor** se zabýval „rozpracováním nejdůležitějších osob podezřelých z organizování antisovětské činnosti (kromě nacionalistů, věřících, sektářů); odhalováním a mařením nepřátelské činnosti osob, zhotovujících a rozšiřujících antisovětské materiály; prováděním agenturně-operativních opatření odhalujících na území SSSR antisovětskou činnost zahraničních revizionistických center“. Úkoly **10. odboru** byly stanoveny: „provádění kontrarozvědných opatření (společně s I. hlavní správou) proti centrům ideologické diverze imperialistických států a zahraničních antisovětských organizací (kromě nepřátelských organizací

ukrajinských a pobaltských nacionalistů)“.

Jedním z důležitých opatření sovětské moci v rámci příprav XII. olympijských her se již v červnu 1977 stalo vytvoření **11. odboru** V. správy KGB při RM SSSR, který organizoval „operativně-čekistická opatření ke zmaření podvrtných akcí protivníka a nepřátelských elementů v období příprav a realizace letních Olympijských her v Moskvě“. Po skončení akce nebyl odbor zrušen, ale převzal zodpovědnost za agenturně-operativní kontrolu sportovních, lékařských a vědeckých organizací.

V polovině 70. let minulého století vznikla na správě v postavení odboru **12. skupina (grupa)** pro koordinaci činnosti správy s bezpečnostními orgány satelitních komunistických zemí.

V únoru 1982 se V. správa KGB SSSR rozrostla ještě o dva odbory. Úkoly **13. odboru** byly formulovány jako „odhalování a zamezování projevů s tendencí k přerůstání v politicky škodlivé sdružování, napomáhající nepříteli v ideologické diverzi proti SSSR“. Sovětská státobezpečnostní i stranická nomenklatura reagovala na ztrátu vlivu a kontroly mezi mládeží, která se stále častěji orientovala na „neformální mládežnická hnutí“, za něž považovala příznivce punku, rocku, mystiky anebo rozličné sektáře. **14. odbor** se měl zabývat „předcházením akcí ideologické diverze, zaměřeným na oblast Svazu žurnalistů SSSR, spolupracovníky prostředků masové informace a společensko-politických organizací“.¹⁰⁾

Dne 16. února 1982 se navíc genpor. F. D. Bobkov stal zástupcem předsedy KGB SSSR; na postu náčelníka V. správy KGB SSSR ho v lednu 1983 vystřídal genpor. Ivan Pavlovič Abramov, který byl o tři měsíce později jmenován členem Kolegia KGB SSSR.¹¹⁾

Posledním odborem zřízeným na V. správě KGB v listopadu 1983 byl **15. odbor**, který se věnoval tzv. kontrarozvědné práci ve sportovním klubu „Dynamo“. Ostatní sportovní objekty nadále agenturně-operativně kontroloval 11. odbor, pouze Ústřední sportovní klub armády (CSKA) sledovala vojenská kontrarozvědka (3. hlavní správa KGB). Již v roce 1982 V. správa KGB dosáhla počtu 424 příslušníků.¹²⁾

Gen. I. P. Abramov byl v květnu 1989 z funkce náčelníka správy odvolán a nahrazen genmjr. Jevgenijem Fjodorovičem Ivanovem,

hnutí. Bližší informace viz www.ntsrs.nm.ru.

8) JAKOVLEV, A. N. a spol.: *Ljubjanka. Organy VČK-NKVD-NKGB-MGB-MVD-KGB. 1917-1991*. Moskva 2003, s. 165-166.

9) *Tamtéž*, s. 170.

10) *Tamtéž*, s. 166-167.

11) *Tamtéž*, s. 173-174.

který se zároveň stal členem Kolegia KGB SSSR. Rozhodnutí sovětského politického vedení a následný rozkaz KGB SSSR č. 00124 z 29. srpna 1989 vedl až ke zrušení V. správy KGB SSSR a její nahrazení správou ochrany sovětského ústavního zřízení (správa Z), v jejímž čele byl v průběhu září potvrzen Je. F. Ivanov.¹³⁾ Náčelníky sestav správy Z doplnili 1. zástupce náčelníka správy Jurij Vladimirovič Denisov a zástupci Alexandr Nikolajevič Karbainov, Igor Valentijevič Pefiljev a Valerij Pavlovič Vorotnikov.¹⁴⁾ V čele 1. odboru (NTS, zahraniční IDC – Radio Svoboda, RSE, Amnesty International) stanul náčelník Viktor Vasiljevič Děktjanikov, 2. odboru (vnitřní nacionalismus a zahraniční nacionalistická centra) Jurij Vladimirovič Balev, 3. odboru (antisovětské struktury, neformální organizace, sionismus) Jevgenij Alexejevič Popov, 4. odboru (církve, zahraniční církevní organizace a židovské náboženství) neuveden, 5. odboru Bulat Bazerbajevič Imambajev (organizovaná trestná činnost a masové nepokoje), 6. odboru Vladimír Konstantinovič Baskakov (vnitřní i zahraniční terorismus), 7. odboru (pátrání po autorech anonymních protisocialistických materiálů) Eduard Jemeljanovič Kasparov, 8. odboru (kanály mezinárodní výměny – kultura, sport věda, společenské organizace, kromě studentů) Andrej Pavlovič Blagovidov, 9. odboru (problematika mládeže a zahraničních studentů) Viktor Alexandrovič Petrenko, 10. odboru (analyticko-informační odbor) Vladimír Fadějevič Maslenikov, 11. odboru (společné podniky v problematikách správy Z) Alexandr Vasiljevič Moroz a 12. skupiny (problematika odboru mezinárodních styků) Oleg Nikolajevič Kuzmin.¹⁵⁾

Odvolání genmjr. V. P. Vorotnikova, náčelníka správy Z instalovaného v lednu 1991, v důsledku neúspěšného puče k 25. září 1991, znamenalo zrušení celého útvaru, nástupce V. správy KGB.¹⁶⁾

X X X

Od počátku šedesátých let minulého století, kdy sovětská Státní bezpečnost změnila formu řízení a kontroly satelitních politických policíí, se rozmohlo uzavírání poměrně podrobných bilaterálních smluv. Z této praxe nevybočuje ani editovaná dohoda, stvrzená

kromě náčelníků operativních součástí také šéfy obou resortů, která byla rozdělena na dvě části – obecnou a konkrétní, postihující společná agenturně operativní opatření. První část (dokument č. 1) názorně a přesvědčivě vypovídá, jak oba státobezpečnostní útvary v éře nadcházejícího mezinárodněpolitického uvolnění (perestrojky) nadále vnímaly svého zahraničního - a zčásti i vnitřního - nepřítele. Stávající dikce politických policíí sovětského typu se nijak nezměnila (a to šlo o výhled až do konce roku 1991!).

Druhá část (dokument č. 2) velmi konkrétně specifikuje plánované nasazení agenturní a důvěrnické sítě do akcí víceméně sovětského operativního zájmu. Velmi zajímavé je pozadí této operativní přílohy – nutným předpokladem byla oboustranná znalost tajných spolupracovníků (tj. nejen čs. agenturní sítě sovětskou stranou, ale i naopak). Vzhledem k tomu, že X. správa SNB do jednotlivých akcí navrhla tzv. agenturní prostředky nejen svého 4., 5. a 2. operativního odboru, ale také II. odborů v krajích, byla poměrně nesnadná jejich identifikace (např. tajného spolupracovníka s tuctovým krycím jménem „VÁCLAV“). Přesto jsme se o to pokusili. Poznámkový aparát jsme nakonec rozšířili i o odkazy nasvědčující průběhu plánovaných operací.

Oba editované dokumenty – resp. jejich kopie – pocházejí ze sbírky P. Žáčka; jejich překlad provedl P. Košický.

**1.
1986, október, Praha. - Plán spolupráce a súčinnosti medzi 10. správou Zboru národnej bezpečnosti Československej socialistickej republiky a 5. správou Výboru štátnej bezpečnosti Zväzu sovietskych socialistických republík na roky 1987-1991.**
[...]¹⁷⁾

S cieľom ďalšieho rozvoja spolupráce po línii boja s nepriateľskou činnosťou špeciálnych služieb a zahraničných ideodiverzných centier protivníka sa X. správa ZNB ČSSR a V. správa KGB ZSSR na základe záverov XVII. zjazdu KSČ a XXVII. zjazdu KSSZ, a tiež na

12) *Tamtéž*, s. 167-168.

13) Organizační struktura správy „Z“ byla stanovena rozkazem KGB SSSR č. 00140 z 26. 9. 1989. *Tamtéž*, s. 175.

14) Srov. ŽÁČEK, Pavel: *V čele ŠtB. Pád režimu v záznamech důstojníka tajnej policie*. Bratislava 2006, s. 36.

15) AMV ČR, f. 34/1, inv. j. 983. Informace R-Moskva, 17. 10. 1989.

16) JAKOVLEV, A. N. a spol.: *Ljubjanka*, s. 176, 178.

17) Plán spolupráce vlastnoručně signovali ministr vnitra ČSSR V. Vajnar (31. října 1986) a předseda KGB SSSR V. Čebrikov (24. 12. 1986). JUDr. Vratislav Vajnar (nar. 1930) byl ministrem vnitra ČSSR od 20. 6. 1983 do 11. 10. 1988; arm. gen. Viktor Michajlovič Čebrikov

základe Protokolu o výsledkoch rozhovorov medzi delegáciami federálneho ministerstva vnútra ČSSR a KGB ZSSR zo 14. novembra 1984 dohodli spolupracovať v rokoch 1987 až 1991 podľa nasledujúcich smerníc:

na úseku boja s podvratnou činnosťou zahraničných centier ideologickej diverzie protivníka

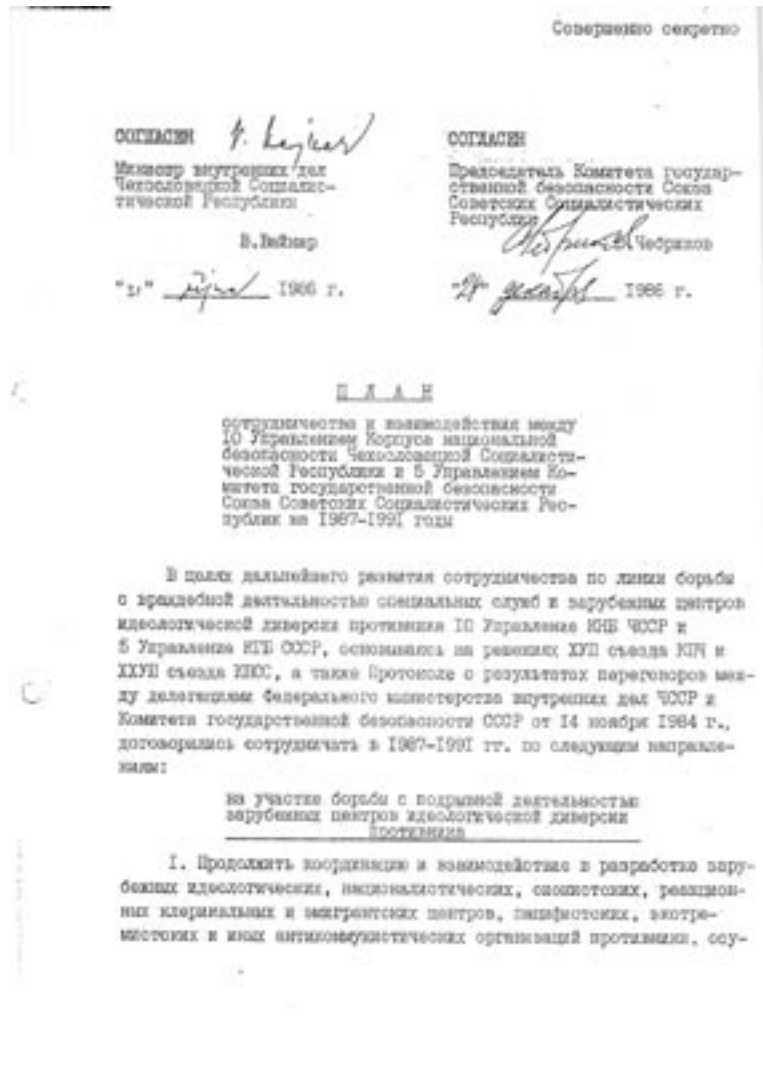
1. Pokračovať v koordinácii a súčinnosti v rozpracovávaní zahraničných ideologických, nacionalistických, sionistických, reakčných klerikálnych a emigrantských centier, pacifistických, extrémistických a iných antikomunistických organizácií protivníka, vykonávajúcich ideologickú diverziu proti krajinám socialistického spoločenstva.

V súvislosti s ich rozpracovaním zamerať sa predovšetkým na:

- získanie informácií s náznakmi možnej prípravy protivníka k neočakávanému raketo-vo-jadrovému útoku na tábor socializmu,
- odhalenie, narušenie a dokumentovanie zámerov, konkrétnych príprav a nepriateľských akcií ideodiverzných centier protivníka zameraných na rozklad a oslabenie vojensko-ekonomického potenciálu a spoločensko-politického zriadenia našich krajín,
- odhalenie a zamedzenie špiónážnej a emisárskej činnosti týchto centier a organizácií,
- odhalenie a zmarenie pokusov protivníka založiť na území našich krajín hlboko zakonzpironované ilegálne podzemné organizácie.

2. Obidve strany pripravujú zoznamy prvordých operatívnych záujmov vzhľadom ku konkrétnym rozpracovaným ideodiverzným centrom protivníka. Určia okruh agentov a dôverníkov¹⁸⁾, ktorí majú alebo by mohli mať možnosti rozpracovať tieto centrá a dajú im inštrukcie na získavanie informácií podľa týchto zoznamov. Dostatočne včas si budú vymieňať získané poznatky s cieľom vypracovania a uskutočnenia ďalších spoločných agentúrno-operatívnych opatrení.

3. Na základe analýzy získaných materiálov o podvratnej činnosti protivníka a narastajúcich pracovných skúseností pripravovať spoločné opatrenia s cieľom špiónážnych prienikov do popredných zahraničných ideodiverzných centier protivníka.

4. Aktívnejšie pracovať pri získavaní informačných prameňov z radov cudzincov navštevujúcich naše krajiny, u ktorých je známe ich prepojenie na zahraničné podvratné centrá a organizácie. Obmieňať si získavané poznatky o takýchto osobách kvôli organizovaniu ich spoločného rozpracovania.

5. Hľadať dostupné obojstranné možnosti pre vytvorenie podmienok k získaniu prístupu našich prameňov k informačno-vyhľadávacím systémom zahraničných centier ideologickej diverzie protivníka s cieľom získať a operatívne výhodne využiť obsahujúce v nich informácie.

6. Vykonávať spoločné agentúrno-operatívne a kontra propagandistické opatrenia, nasmerované na neprípustnosť koordinácie činnosti rôznych centier ideologickej diverzie protivníka a blokovania ich na jedinej antisocialistickej platforme.

(1923-1996) byl předsedou KGB SSSR od 17. 12. 1982 do 1. 10. 1988.

18) K státozbezpečnostní terminologii tajných spolupracovníků a spolupracovníků Státní bezpečnosti srov. ŽÁČEK, Pavel: „Ostrá zbraň“

7. Zhromažďovať, analyzovať a operatívne si vymieňať informácie o činnosti centier ideologickej diverzie protivníka, znovu odhalených podvratných organizáciách, ich funkcionároch, emisároch a osobách udržiujúcich s nimi styky.

Prostredníctvom dostupných agentúrnych a iných možností vnášať medzi spomínané osoby nesúlad, vykonávať spoločné opatrenia vedúce ku kompromitácii a diskreditácii pred vedením týchto centier a tiež pred svetovou verejnosťou.

8. Hľadať možnosti na získavanie informácií o činnosti „Rady pre medzinárodné rozhlasové vysielanie“ (USA), kontrolujúcej politickú, finančnú a administratívnu činnosť rozhlasovej stanice RS/RSE [Rádio Sloboda / Rádio Slobodná Európa] a ktorá sa ukazuje základným koordinujúcim centrom protivníka pri realizácii plánov nového propagandistického nástupu proti Sovietskemu Zväzu a iným krajinám socialistického spoločenstva.

Odkrývať styky RS/RSE s inými podvratnými centrami a organizáciami, predovšetkým s NTS [Národný robotnícky zväz] a OUN [Organizácia ukrajinských nacionalistov], „Světectví“, „Listy“ a iné.

Zisťovať charakteristické údaje na spolupracovníkov CIA [Central Intelligence Agency], pracujúcich v týchto centrách.

9. Pozorne sledovať úsilia protivníka napríklad „Internacionály odporu“, pri prenikaní v hnutie obrancov mieru s cieľom jeho rozkladu a diskreditácie mierumilovnej zahraničnej politiky socialistických štátov. Odhaľovať a zabráňovať pokusom zahraničných podvratných centier nadväzovať vzťahy s rovnako zmýšľajúcimi ľuďmi v našich krajinách, stimulovať ich nepriateľskú činnosť pod prikrývkou tzv. „nezávislých hnutí za mier“, „skupín dôvery“ a ďalších.

10. Zamerať špionáž našich krajín na získavanie informácií o pokusoch špeciálnych služieb protivníka využiť vo svojich zámeroch hnutie za mier v západných krajinách.

Prostredníctvom špionáže ovplyvňovania a iných možností dosiahnuť to, aby vodcovia týchto organizácií dementovali demagogické obvinenia voči socialistickým krajinám z porušovania ľudských práv, podávané nezávislými protivojnovými hnutiami atď.

Pretrhávať kontakty týchto organizácií s nepriateľskými a antispoločenskými elementmi

v našich krajinách.

Spolupracovať v rozpracovaní pacifistickej organizácie „Ground-Zero“ (USA), ktorá od roku 1983 uskutočňuje takzvaný „Projekt družobných miest“, zameraný na inšpiráciu v socialistických krajinách tzv. „nezávislého pacifistického hnutia“.

11. Spolupracovať pri uskutočnení agentúrno-operatívnych opatrení s cieľom získania informácií o využívaní medzinárodného PEN KLUB-u protivníkom. Včas zamedziť pokusom tejto organizácie preniknúť do ČSSR, ZSSR a iných socialistických krajín.

12. Pripravovať a uskutočňovať spoločné agentúrno-operatívne kombinácie s cieľom odkrytia, zadržania a v nevyhnutných prípadoch likvidácie kanálov stykov zahraničných podvratných centier a organizácií so svojimi agentmi a prívržencami v ČSSR a ZSSR.

Podstavovať týmto centrách preverenú agentúru orgánov štátnej bezpečnosti.

Pri vzniku priaznivých situácií pripravovať podmienky pre zavedenie operatívnych hier s konkrétnymi centrami ideologickej diverzie protivníka.

13. Uskutočňovať spoločné agentúrno-operatívne opatrenia pre odhalenie a zamedzenie protivníkových kanálov prepravy ideologicky škodlivých tlačенých materiálov, magnetofónových kaziet, videoprodukcie a inej techniky cez územie Československa a Sovietskeho zväzu.

14. Vymieňať si skúsenosti práce pri odhaľovaní a zamedzovaní kanálov prenosu ohováračskej informácie nepriateľskými elementmi na Západ a tiež pre nich určenej zahraničnej materiálnej a technickej pomoci s cieľom stimuluovania ich protispoločenskej činnosti.

15. Uskutočnením dohodnutých operatívnych opatrení odhaľovať a zabráňovať pokusy protivníka zamerané na legalizáciu a internacionalizáciu činnosti protispoločenských elementov v ČSSR, ZSSR a iných socialistických krajinách.

Včas uplatňovať komplexné agentúrno-operatívne a zákonodarne opatrenia odkrývajúce jeho úmysly vytvoriť na území našich krajín antisocialistické ilegálne organizácie.

16. Prijímať nevyhnutné opatrenia vedúce k odhaleniu a zabráneniu zámerov protivníka

spojiť antisocialistickú činnosť s akciami diverzno-teroristického charakteru.

17. Včas odkrývať a lokalizovať pokusy protivníka preniesť túto činnosť na územie socialistických krajín.

O dosiahnutých poznatkoch k týmto otázkam sa neodkladne navzájom informovať s cieľom vypracovania spoločných protiopatrení.

Venovať náležitú pozornosť novým odhaleným zámerom a formám ideologickej diverzie protivníka, napríklad nimi využívaného pacifizmu, rôznych nábožensko-mystických učení, antisocialistických prejavov medzi mládežou, zakladaniu tzv. „nezávislých hnutí za mier“ a podobne.

Vykonávať dôkladnú a hlbokú analýzu faktov a príčin negatívnych prejavov spojených s podobnou činnosťou protivníka a vzájomne sa o tom informovať.

18. Rozpracovať spoločné opatrenia nasmerované na včasné odhalenie a zamedzenie pokusov tajných služieb a zahraničných centier ideologickej diverzie protivníka, dodávať nepriateľské súčasti mikroelektronickej výpočtovej techniky umožňujúcej zašifrovať, uchovávať a predávať na Západ v zakódovanej forme prostredníctvom telefónu a rádiokanálov rozviednu a inú informáciu, dešifrovať získané správy zo zahraničia, rozmnožovať ideologické nepriateľské materiály, viesť lokálne televízne vysielanie cestou vysielania do éteru textov a obrazov podnecujúceho charakteru.

19. Rozpracovávať a realizovať spoločné kontrapropagandistické opatrenia, odhaľujúce reakčnú podstatu centier ideologickej diverzie protivníka, odkrývajúce ich spojenie so špeciálnymi službami imperialistických štátov.

20. Včas si vymieňať získané informácie o zámeroch, charakteristických zvláštnostiach a zmenách v taktike, formách a metódach činnosti rozpracovávaných centier ideologickej diverzie protivníka.

Dvakrát do roka pripravovať a postupovať si navzájom súhrnnú informáciu k danej téme.

boj s podvratnou činnosťou zahraničných sionistických organizácií, centier ukrajinskej reakčnej emigrácie, NTS a RS/RSE

1. Obidve strany budú pokračovať v spoločných opatreniach vedúcich k odhaleniu,

upozorneniu a zabráneniu podvratných zámerov sionistických centier a organizácií, v agentúrnom preniknutí do ich riadiacich funkčných skupín, v odhaľovaní emisárov, v zachytávaní kanálov spojenia s nepriateľskými elementmi v ČSSR a ZSSR a v pripravovaní podmienok k začatiu spravodajských hier.

2. Spoločné opatrenia po línii boja s podvratnou činnosťou OUN zamerať na odkrytie plánov a zámerov ich vodcov uskutočniť nepriateľské akcie proti našim krajinám, na odhalenie metód a taktiky ich činnosti, emisárov a prívržencov národnostných centier, na zachytenie nelegálnych kanálov oúnovcov s ČSSR a ZSSR a ich operatívne využitie.

Organizovať spoločnú prípravu agentúry na dlhodobé vysadenie do zahraničia s cieľom preniknúť do centier OUN.

Pri realizácii agentúrno-operatívnych opatrení základné úsilie proti protivníkovi nasmerovať na zabránenie založenia organizovaného nacionalistického podzemia na území našich štátov, na odhalenie osôb z radov nacionalistických elementov, ktoré sú účastné na podvratnej činnosti zahraničných OUN, na organizovanie ich spoločného rozpracovania s cieľom dokumentovať a zabrániť protiprávnej činnosti, na zabránenie úniku ohováračskej a antisocialistickej informácie. Prijímať opatrenia k narušeniu blokovania ukrajinských nacionalistov s inými antisocialistickými elementami.

Prostredníctvom existujúcich agentúrno-operatívnych a iných možností organizovať nepretržité rozpracovávanie doposiaľ odhalených emisárov a spojencov zahraničných OUN pre prípad ich návštevy našich krajín.

Pokračovať v koordinácii a spolupráci v kontrarozviednom zabezpečení každoročných folklórnych festivalov ukrajinskej piesne a tancov v meste Svidník (ČSSR).

Kontrapropagandistické opatrenia podriaďiť odhaleniu reakčnej podstaty ukrajinského buržoázneho nacionalizmu pred svetovou verejnosťou, spojenia OUN s tajnými službami fašistického Nemecka a krajín NATO. Organizovať výmenu kontrapropagandistických materiálov za účelom ich operatívneho publikovania v tlači ČSSR a ZSSR a spoločného pretlačenia do západných masovokomunikačných prostriedkov.

3. Agentúrno-operatívnu prácu proti NRZ zamerať na agentúrne preniknutie do tejto podvratnej organizácie a jej štruktúrovaných častí, odhalenie jej emisárskej činnosti na území

ČSSR a ZSSR, odhalenie jej ilegálnych kanálov spojenia s nepriateľsky naladenými osobami v našich krajinách a tiež kanálov dodávania podvratnej literatúry, prevedenie odhaľujúcich a kontrapropagandistických opatrení.

4. V práci na RS/RSE základné úsilie oboch strán zamerať na realizáciu opatrení pri agentúrnom preniknutí v spomínané centrá, objavenie a odhalenie ich kádrových spolupracovníkov a agentov, odkrytie, zachytenie a kontrolu kanálov spojenia RS/RSE s protipoloženskými elementmi v Československu a Sovietskom zväze, získavaní dokumentácie o plánoch a úmysloch vodcov týchto centier, zámeroch nimi prevádzanej podvratnej činnosti proti našim krajinám.

odpor voči akciám ideologickej diverzie protivníka pod náboženským krytím

1. Pokračovať v súčinnosti pri prijímaní kontrarozviednych opatrení odporu proti pokusom tajných služieb a iných reakčných síl medzinárodného imperializmu použiť cirkev a vierovyznanie ako nástroj svojich politických, antisocialistických zámerov a cieľov na destabilizáciu situácie vo svete, nepriateľského preniknutia do krajín socialistického spoločenstva.

Počas realizácie agentúrno-operatívnych opatrení sa zameriavať hlavne na:

- odhalenie a zamedzenie činnosti protivníka pri kompromitácii štátnej cirkevnej politiky v socialistických štátoch,

- odhalenie a zamedzenie pokusov protivníka stimulovať činnosť rôznych nelegálnych náboženských siekt, rádov a iných podzemných zoskupení na území socialistických štátov,

- zabránenie preniknutia Vatikánu do našich krajín, ktorý sa v súlade so svojou „východnou politikou“ usiluje uskutočňovať praktické opatrenia s cieľom politizovať náboženstvo, posilniť svoje pozície medzi katolíckym duchovenstvom v socialistických štátoch a oživiť činnosť ilegálnych katolíckych a unitárskych skupín v našich krajinách,

- odvrátenie pokusov tajných služieb protivníka použiť tzv. „islamský faktor“ v podvratnej činnosti proti socialistickému táboru,

- odhalenie a zamedzenie zámerov protivníka vplývať na široké masy obyvateľov socialistických štátov cestou vnášania na západe moderných nábožensko-mystických učení a zakladania rozličných druhov nezaregistro-

vaných nábožensko-filozofických seminárov, škôl, teologických krúžkov a pod.

- realizáciu prostredníctvom agentúrno-operatívnych, administratívnych a právnych možností preventívneho pôsobenia na veriacich, dopúšťajúcich sa politicky škodlivých prejavov.

2. Prostredníctvom dostupných agentúrno-operatívnych a iných možností preukazovať všemožnú podporu cirkevným a náboženským kruhom, prejavujúcim aktivitu v boji za mier, proti nebezpečenstvu jadrovej vojny a podporujúcim spravodlivý boj národov za slobodu a nezávislosť.

3. Prijímať skoordované opatrenia, namierené na odhalenie a zamedzenie pokusov podvratného preniknutia protivníka do základných medzinárodných náboženských organizácií napríklad ako Svetová rada cirkví, Konferencia európskych cirkví, Kresťanská svetová konferencia, Berlínska konferencia katolíkov Európy a ďalšie. Prostredníctvom agentúrnych a iných možností posilňovať v týchto organizáciách pozície cirkví zo socialistických štátov.

4. Prevedením skoordovaných agentúrno-operatívnych opatrení prejavovať pre nás výhodný vplyv na tieto organizácie. Prostredníctvom dostupných agentúrno-operatívnych a iných možností podporovať pokrokovú zmyslajúcich spolupracovníkov, organizovať rozpracovanie osôb predstavujúcich obojstranný operatívny záujem, odhaľovať ich zámyery, styky, pramene financovania a ďalšie.

5. Pokračovať v koordinácii a súčinnosti v kontrarozviednom zabezpečení ďalšej práce Kresťanskej svetovej konferencie (KSK), ktorá má v súčasných podmienkach mimoriadny politický a strategický význam.

Používať dostupné agentúrne a iné možnosti na ochranu KSK pred preniknutím nepriateľského vplyvu západných predstaviteľov cirkví a centier ideologickej diverzie protivníka a tiež na poskytnutie výhodného pre nás vplyvu na pokrokové mierumilovné, pacifistické a lojálne skupiny a jednotlivých ľudí s cieľom zainteresovania ich do činnosti KSK.

Osobitne sa venovať odhaleniu ideologickej škodlivého vplyvu na KSK zo strany západných pacifistických organizácií: „Medzinárodná cirkevná rada Holandska“ (IKV), „Európske jadrové odzbrojenie“ (END), „Kampaň za jadrové

odzbrojenie“ (KND), „Pax Christi Internationalis“ (PCI), Action Zjunecajchen (FRG).

Dosahovať zmeny v pozíciách týchto organizácií v otázkach tzv. ľudských práv a náboženských slobôd a v ich vzťahoch k antisocialistickým elementom v socialistických štátoch. Smerovať ich úsilie na aktívny boj za mier a na podporu sovietskych mierových iniciatív.

Pripraviť podmienky pre podchody preverených agentov a dôverníkov spriatelovaných orgánov Štátnej bezpečnosti, predstaviteľov rôznych západných organizácií a skupín schopných realizovať mierumilovnú politiku socialistických štátov k vedúcim funkcionárom v ústredí KSK v Prahe a v regionálnych výboroch. Zabráňovať pokusom protivníka zmeniť líniu vytyčenú závermi XI. Všekresťanského svetového kongresu, ktorý sa konal v júli roku 1985 v Prahe.

6. Spolupracovať s orgánmi Štátnej bezpečnosti iných socialistických štátov pri uskutočňovaní agentúrno-operatívnych a propagandistických opatrení pre budúce posilnenie autority „Berlínskej konferencie katolíkov Európy“ (BKKE) a pri vytvorení podmienok pre zjednotenie ľavičiarov katolíkov v boji za mier a odzbrojenie na základoch tejto organizácie.

Prijímať skordinované opatrenia na ochranu BKKE pred pokusmi reakčných síl využiť ju pre svoje antisocialistické ciele.

7. Smerovať spoločné úsilie na získanie dokumentov kompromitujúcich Vatikán a jeho predstaviteľov pred veriacimi a v očiach svetovej spoločnosti.

Aktívne ich využívať (dokumenty) v operatívnej praxi a pri uskutočnení celoštátnych kontrapropagandistických akcií. Sústrediť pozornosť na zhromaždenie dôkazov, dokazujúcich spojenie Vatikánu s NRZ, medzinárodným sionizmom, rozhlasovou stanicou RS/RSE a inými skompromitovanými pred svetovou spoločnosťou podvrátnymi centrami a organizáciami.

Získavať poznatky o podvrátnosti činnosti, ktorú uskutočňuje „Sekretariát pre zjednotenie kresťanov“, „Sekretariát neveriacich“, „Sekretariát pre veci cirkevné“, „Východná kongregácia“ a „Kongregácia (pre náuku) viery“ proti Sovietskemu zväzu, Československu a iným socialistickým krajinám.

Odvracáť aktivity Vatikánu pri podnecovaní tzv. „ekumenického hnutia“ na území našich krajín. Uskutočnením komplexných agentúrno-operatívnych, administratívnych a zákonných opatrení odhaľovať a energicky potláčať podvrátné prenikanie Vatikánu v cirkevné prostredie.

8. Organizovať spoločné opatrenia vo vzťahu k predstaviteľom medzinárodných protestantských organizácií takých, ako Svetová rada cirkví, Konferencia európskych cirkví, Svetový reformátorský zväz a pod. s cieľom stimulovať spomedzi nich predstaviteľov s antikatólickymi náladami a zamedziť konkrétnej ekumenickej spolupráci s Vatikánom.

9. Pokračovať v spolupráci pri rozpracovaní zahraničného klerikálno-podvrátného centra-sekty „Svedkovia Jehovovi“.

Včas si vymieňať dosiahnuté poznatky o nepriateľskej činnosti sekty, odhalených emisároch a kuriéroch prichádzajúcich do Sovietskeho zväzu, Československa a iných socialistických krajín.

10. Spolupracovať pri rozpracovaní tzv. „sektárskeho hnutia“, predstavujúceho v ČSSR sektu „Rozhodní kresťanskí pentekostalisti“, v ZSSR sektu „Pentekostalisti“ (*u nás známi pod pojmom letničári, pozn. autora*).

11. Použiť dostupné agentúrno-operatívne možnosti spomedzi grécko-katolíckeho duchovenstva na odkrytie úmyslov a konkrétnych činností vodcov zahraničných unitárov (kardinál M. Ľubachivskij, biskup M. Rusnak) pri aktivizácii činnosti prívržencov unitárskej cirkvi na území ZSSR.

12. Nasmerovať úsilie oboch strán na zhromaždenie informácií o úmysloch protivníka využiť cirkevné oslavy 600-ročnice pokresťančenia Litvy (r. 1987), 1000-ročia pokresťančenia Ruska (r. 1988) a iných výročných cirkevných dátumov na aktivizovanie antisovietskych zahraničných kampaní, posilnenie náboženských nálad v krajinách socialistickej spolupráce, inšpiráciu extrémistických prejavov spomedzi veriacich.

na úseku boja s akciami ideologickej diverzie protivníka cestou vedeckých, kultúrnych, mládežníckych a športových výmen

1. Odhaľovať a zabráňovať pokusom tajných služieb protivníka a zahraničných centier ideologickej diverzie využiť rozšírenie kontaktov a výmen v oblasti vedy, vzdelania a kultúry

na vznik podvratného preniknutia do rozličných sfér nášho socialistického spoločenstva.

2. Prijímať skoordované opatrenia s cieľom odhalenia, upozornenia a zabránenia zámerov protivníka využiť tribúnu rôznych medzinárodných fór (vedeckých, kultúrnych, mládežníckych, športových) na uskutočnenie podvratných a iných nepriateľských akcií, namierených na diskreditáciu vonkajšej a vnútornej politiky štátov socialistického spoločenstva, ideológie marxizmu-leninizmu.

Do členov delegácií, cestujúcich na tieto fóra, zaraďovať agentov a dôverníkov, schopných odhaľovať, predchádzať a vzdorovať možným nepriateľským akciám protivníka.

3. Včas si vymieňať získané informácie o úmysloch protivníka využiť medzinárodné fóra na nepriateľské ciele a o konkrétnych osobách, ktorých sa ich zúčastňujú a predstávajú operatívny záujem.

4. Odhaľovať, dokumentovať a uskutočňovať výmenu dôkazov o pokusoch tajných služieb protivníka a zahraničných podvratných centier vnášať rozkol do medzinárodného mládežníckeho hnutia, konkrétne do „Medzinárodného zväzu študentov“ (MZŠ) a do „Svetovej federácie demokratickej mládeže“ (SFDM).

5. Uskutočňovať spoločné kontrarozvedne zabezpečenie činnosti medzinárodných organizácií nachádzajúcich sa v ČSSR („Medzinárodná organizácia novinárov“, „Svetová odborová federácia“, „Medzinárodný zväz študentov“ a ďalšie), ktoré môžu byť objektom zámerov protivníka.

Agentov a dôverníkov, pracujúcich v týchto organizáciách, využiť tiež na rozpracovanie cudzincov podozrivých zo spolupráce s tajnými službami a podvratnými centrami protivníka a na získanie politickej a rozviednej informácie.

6. Realizovať spoločné agentúrno-operatívne opatrenia na odkrytie a lokalizáciu pretrvávajúcích pokusov protivníka podnecovať antisovietsku kampaň na Západe o údajnom využívaní psychiatrie v socialistických krajinách na politické ciele.

7. Vymieňať si skúsenosti práce so zahraničnými študentmi a stážistami, ktorí študujú v našich štátoch.

Navzájom sa informovať o konkrétnych osobách predstavujúcich operatívny záujem.

Organizovať spoločné rozpracovanie objektov spomedzi zahraničných študentov a stážistov, ktorí študujú v našich štátoch pri príchode do ZSSR alebo ČSSR.

8. X. správa ZNB ČSSR bude informovať V. správu KGB ZSSR o agentoch z radov zahraničných študentov a stážistov, ktorí po ukončení štúdia a odchode domov nebudú využívaní československou rozviedkou. V prípade rozhodnutia o vhodnosti využitia ich operatívnych možností v záujmoch KGB ZSSR, títo agenti budú odovzdaní na stykovú činnosť sovietskej rozviedke.

Záver

1. Kontakty, vyplývajúce z plnenia úloh, uvedených v tomto pláne, budú uskutočňované v súlade s Dohodou o spolupráci medzi KGB ZSSR a FMV ČSSR z 10. februára 1972 a plánmi pracovných stretnutí oboch ministerstiev, potvrdených predstaviteľom Výboru štátnej bezpečnosti ZSSR [KGB ZSSR] a ministrom vnútra ČSSR.

2. Výmena informácií bude uskutočňovaná prostredníctvom odborov medzinárodných vzťahov oboch zmluvných strán a cez zastupiteľstvo KGB ZSSR pri FMV ČSSR v Prahe.

3. Jednotlivé tézy tohto plánu môžu byť po návrhu jednej zo strán a po predchádzajúcom dohovore zodpovedných náčelníkov správ a so súhlasom predsedu Výboru štátnej bezpečnosti ZSSR [KGB ZSSR] a ministra vnútra ČSSR doplnené, zmenené alebo vyňaté.

4. Opatrenia uvedené v tomto pláne, na uskutočnenie ktorých je nevyhnutné využitie možností iných operatívnych pododdielov KGB ZSSR a FMV ČSSR, alebo ktoré sa týkajú objektov, ktoré sú súčasne objektmi iných operatívnych pododdielov, budú uskutočňované V. správou KGB ZSSR a X. správou ZNB ČSSR spoločne so zodpovednými pododdielmi KGB ZSSR a FMV ČSSR.

5. Neoddeliteľnou súčasťou tohto plánu je Zoznam spoločných agentúrno-operatívnych

opatrení na objekty vzájomného záujmu, ktorý po dohode náčelníkov správ a v súlade s potrebami oboch strán môže byť doplnený.

6. Plán vstupuje do platnosti 1. januára 1987 s účinnosťou do 31. decembra 1991 a musí byť potvrdený predsedom Výboru štátnej bezpečnosti ZSSR a ministrom vnútra ČSSR.

Plán bol vypracovaný v Prahe ___ októbra 1986 v dvoch vyhotoveniach, v ruskom a českom jazyku, pričom obidva texty majú ten istý význam.

[...]19)

2.

1986, október, Praha. - Zoznam spoločných agentúrno-operatívnych opatrení k záujmovým objektom X. správy Zboru národnej bezpečnosti ČSSR a V. správy Výboru štátnej bezpečnosti ZSSR.

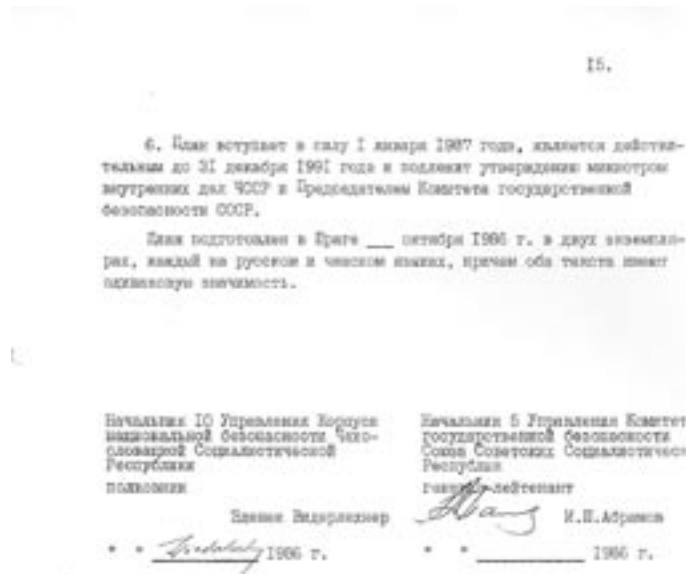
1/ Pri rozpracovaní rozhlasovej stanice Sloboda /RS/ využiť možnosti agentov „KARLA“²⁰⁾, „GRAND“²¹⁾ /ZNB ČSSR/, „FEJA“, „BARIŠEV“ /KGB ZSSR/.

2/ Pokračovať v realizácii opatrení zameraných k zapojeniu agenta „GRANDA“ /ZNB ČSSR/ do rozpracovania spolupracovníka „ruskej sekcie“ RS v Mníchove Davida Allis, nar. 1933, manžela objektu prípadu „LEVICA“ – Alexandry Allis, nar. 1934, české národnosti.²²⁾

Pre tento účel využiť priateľské vzťahy „GRANDA“ s „LEVICOU“.

V prvom štvrtroku 1987 vyslať „GRANDA“ do NSR za účelom stretnutia sa s uvedenými objektmi.

Vzhľadom k tomu, že ALLISOVCI udržiujú styky s nepriateľsky zameranou čs. emigráciou, zamerať agenta na odhalenie možných

kanálov, cez ktoré objekty získavajú od zdrojov medzi emigrantmi informácie pre RS o socialistických štátoch.

3/ Pripraviť a uskutočniť opatrenia zamerané na použitie agenta „KARLA“ /ZNB ČSSR/ pri rozpracovaní pracovníka ukrajinskej sekcie RS PANČUKA Grigorija.

Za týmto účelom vyslať v r. 1987 „KARLA“ do NSR, aby sa stretol s PANČUKOM. Pripraviť mu zodpovedajúcu líniu správania.

Agent bude mať tiež odporúčanie ukrajinských nacionalistov, ktorí sú rozpracovanými objektmi X. správy ZNB ČSSR a bude informovať Pančuka o svojich stykoch na Ukrajine.

V tomto prípade rátať s tým, že prostredníctvom „KARLA“ bude Pančukovi podstavený agent KGB ZSSR.

4/ Pri rozpracovaní RSE využiť možnosti agentov „ARAMIS“²³⁾ /ZNB ČSSR/, „GOJA“ /KGB ZSSR/.

Štátnej bezpečnosti. In: *Paměť národa*, október 2004, s. 4-27.

19) Plán vlastnoručne podpísali také náčelníci X. správy SNB plk. Zdeněk Wiederlechner a V. správy KGB SSSR genpor. I. P. Abramov. Plk. Z. Wiederlechner (nar. 1930) byl náčelníkem X. správy SNB od 1. 6. 1982 do 31. 7. 1988; gen. Ivan Pavlovič Abramov byl náčelníkem V. správy KGB SSSR od ledna 1983 do května 1989.

20) Agentúrny zväzok „KAREL“ s reg. č. 27198, vedený k osobe Dimitrij Gaydečka (nar. 1946), bol 27. 8. 1986 registrovaný 2. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 1. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.

21) Agentúrny zväzok s reg. č. 19488 „KAREL“ - od 7. 10. 1980 „GRAND“ - vedený k osobe Karel Vacek (nar. 1938), bol 11. 6. 1980 zaregistrovaný 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 30. 5. 1989 archivovaný 3. oddelením 12. odboru II. S-ZNB.

22) Alexandra Allisová (nar. 1934) bola 4. odborom X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1983-1989 preverovaná v rámci akcie „LVICE“ (reg. č. 25143).

23) Agentúrny zväzok „ARAMIS“ - pôvodne „ALBERT“ - s reg. č. 14561 vedený k osobe Josef Klokočník (nar. 1932), bol 10. 10. 1979

5/ Pokračovať v opatreniach vzťahujúcich sa k podstave agenta „ARAMISA“ /ZNB ČSSR/ do RSE, s ktorým už naviazal kontakt emisár RSE, objekt akcie „JEHLA“ – SCHNEIDER Thomas, nar. 1957.²⁴⁾ „JEHLA“ dal pokyn „ARAMISOVI“ zbierať informácie ktoré zaujímajú RSE. Vzhľadom k tomu, pri plánovaní a uskutočňovaní opatrení počítat s možnosťou prípravy X. správou ZNB ČSSR a V. správou KGB ZSSR dezinformácie, ktorú v prípade potreby doručí RSE agent „ARAMIS“. Pri najbližšom príjazde „JEHLY“ do ČSSR alebo ZSSR budú uskutočnené také operatívne opatrenia, ktoré zabránia dekonšpirácii „ARAMISA“. Naplánovať v tejto akcii vytvorenie podmienok k vyvedeniu „JEHLY“ v prípade nutnosti na územie ČSSR alebo ZSSR a pripraviť jeho pristihnutie pri číne.

6/ Pripravovať a uskutočňovať spoločné kontrapropagandistické opatrenia na odhalenie podvratnej činnosti RS/RSE a ich prepojenia s CIA. Za týmto účelom využiť informácie a dokumentačný materiál od bývalého pracovníka RS TUMANOVA, ktorý sa vrátil do ZSSR ako i tie materiály, ktorými disponuje ZNB ČSSR alebo budú novozískané.

7/ Pri rozpracovaní AMNESTY INTERNATIONAL /AI/ využiť možnosti agentov „RAD-

KO“²⁵⁾, „MARKA“²⁶⁾ /ZNB ČSSR/, „CHOLGER“ /KGB ZSSR/.

8/ Rozpracovanie milánskej pobočky AMNESTY INTERNATIONAL uskutočniť prostredníctvom agenta „RADKA“, ktorý bol podstavený pracovníčke tejto pobočky objektovi „SVATAVA“ – VYHNÁLKOVÁ Svatava, nar. 1930, českej národnosti, ktorá emigrovala v r. 1948.²⁷⁾ „Svatava“ odovzdáva informácie získavané od agenta ústrediu AMNESTY INTERNATIONAL v Londýne. Využiť túto skutočnosť na doručenie, prostredníctvom „RADKA“ a „SVATAVY“, do centra AI v Londýne materiálov, ktoré budú hovoriť o neperspektívnosti podvratnej činnosti AI proti krajinám socializmu. Posúdiť možnosť prípravy a uskutočnenia opatrení na podstavu AI cez agenta „RADKA“ agenta KGB ZSSR.

9/ Pri rozpracovaní PENKLUBU využiť možnosti agentov „ANNA“²⁸⁾ (ZNB ČSSR) a „MICHAJLOV“ /KGB ZSSR/.

10/ V akcii „STRELA II“, v ktorej ide o podstavy agentov KGB ZSSR a ZNB ČSSR zahraničnému centru NTS využiť novo zistené možnosti pre agentov „MARTINA“²⁹⁾, „MILANA“³⁰⁾, „IVANOVA“³¹⁾, „BENA“³²⁾, „RADU“³³⁾, „STAŇKA“³⁴⁾, „BORISE“³⁵⁾, „SAŠU“³⁶⁾, „ARIS-

prevzatý 2. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 6. 12. 1989 zničený na 1. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.

24) Thomas Schneider (nar. 1957) bol 2. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1986-1989 preverovaný v rámci akcie „JEHLA“ (reg. č. 32455).

25) Agentúrny zväzok „RADEK“ s reg. č. 28189, vedený k osobe Jiří Marek (nar. 1946), bol 31. 8. 1984 registrovaný 2. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 1. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.

26) Agentúrny zväzok „MARCO“ s reg. č. 9967, vedený k osobe Petr Kautský (nar. 1948), bol 25. 6. 1976 registrovaný 4. oddelením 2. odboru X. S-ZNB, v rámci reorganizácie prevedený z 2. oddelenia 4. odboru X. S-ZNB na 2. oddelenie 12. odboru II. správy ZNB a 8. 12. 1989 zničený.

27) Svatoslava Vyhňalová (nar. 1930) bola 2. oddelením 4. odboru X. S-ZNB v rokoch 1985-1988 preverovaná v rámci akcie „SVATAVA“ (reg. č. 31236).

28) Agentúrny zväzok „ANNA“ s reg. č. 13408, vedený k osobe Marta Kadlečíková (nar. 1935), bol 22. 9. 1978 registrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

29) Agentúrny zväzok „MARTIN“ s reg. č. 20623, vedený k osobe Vjačeslav Šťoviček (nar. 1956), bol 29. 5. 1981 registrovaný 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.

30) S najväčšou pravdepodobnosťou je myslený agentúrny zväzok „MILAN“ s reg. č. 20172, vedený k osobe Milan Derenin (nar. 1956), ktorý bol 15. 3. 1978 registrovaný 3. oddelením II. odboru S-ŠtB Plzeň. 31. 3. 1989 odovzdaný na 2. oddelenie toho istého odboru a po 11. 5. 1989 preregistrovaný na 2. oddelenie II. odboru S-ŠtB Ústí nad Labem (reg. č. 26931).

31) Agentúrny zväzok „IVANOV“ s reg. č. 21781, vedený k osobe Otakar Ivanovič Pěchov (nar. 1940), bol 18. 8. 1980 registrovaný 3. oddelením II. odboru S-ŠtB Plzeň, 31. 3. 1989 prevedený na 2. oddelenie II. odboru; jeho zničenie v registračnom protokole nevyznačené.

32) Agentúrny zväzok „BEN“ s reg. č. 19163, vedený k osobe Andrej Arnaudov (nar. 1953), bol 14. 5. 1980 registrovaný 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.

33) Agentúrny zväzok „RADA“ s reg. č. 23477, vedený k osobe Alexandr Straževský (nar. 1941), bol 19. 6. 1980 registrovaný 4. oddelením II. odboru S-ŠtB Brno a zničený v decembri 1989.

34) Agentúrny zväzok „STANĚK“ s reg. č. 18050, vedený k osobe Boris Ivanovič Ulybin (nar. 1947), bol 29. 9. 1980 zaregistrovaný 3. oddelením II. odboru S-ŠtB Hradec Králové a zničený 6. 12. 1989.

35) Agentúrny zväzok „BORIS“ s reg. č. 22007, vedený k osobe Boris Grigorjevič Monoszon (nar. 1955), bol 12. 6. 1985 registrovaný 1. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 3. oddelením toho istého odboru 23. 3. 1988 archivovaný. Okrem operatívneho využitia služobnej cesty tajného spolupracovníka „BORIS“ na Západ k ďalšiemu kontaktu vedenia NTS malo byť v roku 1987 realizované „prepojenie TS na spolupracovníkov Zvláštneho odboru KGB ZSSR pri Strednej skupine vojsk podľa schváleného súčinnostného plánu.“ AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. j. 330. Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu X. S SNB v problematikách 4. odboru na rok 1987, 28. 1. 1987.

36) Spis KTS (od 3. 2. 1986) a agentúrny zväzok „SAŠA“ s reg. č. 25606, vedený k osobe Viktor Androščuk (nar. 1959), bol 12. 12. 1986 registrovaný 3. oddelením II. odboru S-ŠtB Plzeň, 31. 3. 1989 prevedený na 2. oddelenie toho istého odboru; jeho zničenie nie je

TOTEĽA³⁷⁾ /ZNB ĆSSR/, „VOLKOV“, „JENISEJSKIĽ“, „NOVYĽ“, „ALEXANDROV“ /KGB ZSSR/. Pre kaĽdĽeho z agentov vypracovať konkrĽtnu lĽniu chovania, ktorej realizácia napomŕže rozšíriť ich moĽnosti pri rozpracovanĽ NTS.

11/ PokraĽovať v uskutoĽňovanĽ spoločných opatrenĽ pri podstave agentov „ALEXANDROVA“ a „JAKOVLEVA“ /KGB ZSSR/ spolupracovníkom rakúskeho centra NTS PFANDLYMU a RŔGLOVI cez agenta „ARIS-TOTEĽA“ /ZNB ĆSSR/.

Predovšetkým sa zamerať na vytváranie podmienok, ktoré by nabádaĽi NTS ku spojeniu s „ALEXANDROVOM“ a „JAKOVLEVOM“ prostredníctvom pracovníkov rakúskeho zastupiteľského úradu v Moskve.

V tejto akcii naplánovať variant s pristihnutím emisára alebo spojky NTS na územĽ jednej z našich krajĽn.

Prijať opatrenia na vytvorenie podmienok pre spoločné vysadenie agentov KGB ZSSR z teritŔria ĆSSR do zahraniĽných nacionalistických centier s vyuĽitím tzv. fiktĽvnych manželstiev.

12/ V roku 1987 zaĽať spoločnú prípravu agenta „MARTINA“ (ZNB ĆSSR) na vysadenie k dlhodobĽmu pobytu v zahraniĽĽi s cieľom preniknúť do centra NTS.

„MARTIN“ je aktĽvne vyuĽívaný pri rozpracovanĽ NTS, jeho informácie sú operatívne zaujímavé.³⁸⁾ Niekoľkokrát absolvoval kurz NTS

v zahraniĽĽi, bol zaradený medzi externých spolupracovníkov NTS. Bolo mu ponúknuté, ŕe mŕže pracovať v NTS ako riadny zamestnanec.³⁹⁾

13/ PokraĽovať v práci na opatreniach smerujúcich k podstave agenta „VOLKOV“ /KGB ZSSR/ do centra NTS cez agenta „RADA“ /ZNB ĆSSR/.⁴⁰⁾

„RADA“ informoval NTS o „VOLKOVOM“ a poslal centru jeho Ľlánok.⁴¹⁾

Vzhladom k predpokladanĽmu vyslaniu emisára NTS k „RADOVI“ alebo „VOLKOVOM“ a prejavu záujmu o posledne menovanĽho, bude v roku 1987 vyslaný „VOLKOV“ do ĆSSR s cieľom upevnenia priateľstva s „RADOU“ a obom bude urĽená zodpovedajúca lĽnia chovania.

Pri vypracovanĽ opatrenĽ k prípadu je potrebnĽ brať do úvahy moĽnosť vzájomnej dešifrácie agentov a mať tieĽ pripravený variant pristihnutia emisára NTS pri jeho vyslanĽ k „RADOVI“ alebo „VOLKOVOM“ v prípade, ŕe to bude nevyhnutné.⁴²⁾

14/ UrĽiť pre agenta „BENA“ /ZNB ĆSSR/, ktorý si dopisuje s pracovníkom NTS ARTĽMOVOM a dostáva materiály NTS zo zahraniĽcia, lĽniu chovania, ktorá by nabádaĽa NTS k tomu, aby s nĽm bol nadviazaný osobný kontakt.

Hľadať moĽnosť vyslania „BENA“ do zahraniĽcia, aby sa stretol s ARTEMOVOM.

v registraĽnom protokole vyznaĽené.

37) Agentúrny zväzok „ARISTOTEĽS“ s reg. Ľ. 13900, vedený k osobe Valentin FjodoroviĽ Dikarev (nar. 1946), bol 14. 8. 1980 zaregistrovaný 2. oddelenĽm II. odboru S-ŠTB Košice, 29. 8. 1988 postúpený na 12. odbor II. S-ZNB, 8. 9. 1988 preregistrovaný 3. oddelenĽm na reg. Ľ. 36020 a 8. 12. 1989 zniĽený na 2. oddelenĽm 12. odboru II. S-ZNB.

38) Tajný spolupracovník 4. odboru X. správy ZNB „MARTIN“ mal dôveru V. správy KGB, pretoŕe uĽ bol riadený ich príslušníkmi v rámci akcie „OFFENBACH“: „Na základe souĽinnostního plánu s V. S-KGB byl do SSSR vyslán TS MARTIN, který byl po dobu pobytu předán do řízení sovětským přátelům, s cílem navázat kontakty do zájmového prostředí z řad kulturních pracovníků v Moskvě. V akci jsou vytvořeny předpoklady pro rozehrání agenturně-operativní hry s protivníkem.“ AMV ĆR, f. X. S-SNB, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce 4. odboru za III. ĽtvrtletĽ roku 1984, 19. 9. 1984.

39) Agentúrno-operatívna kombinácia mala pokraĽovať prípravou dvoĽch ďalších Ľlánkov „dezinformaĽného“ charakteru pre časopis Posev, prijatĽm emisára NTS v júni a decembri 1987 (bez „našich opatrenĽí“), realizáciou súkromnej cesty do ZSSR v máji 1987 „s cieľom prípravy propojení TS na agenturu sovětských přátel“ a vysadenia tajného spolupracovníka „do zájmového prostředí“. *TamtieĽ*, inv. j. 330. RozpracovanĽ hlavných úkolŔ roĽního plánu X. S SNB v problematikách 4. odboru na rok 1987, 28. 1. 1987.

40) Podstava tajného spolupracovníka V. správy KGB „VOLKOV“ bola v rámci akcie „FRANKFURT“ plánovaná uĽ v júli 1984, a to na základe informáciĽ získaných agentom „MILAN“ od emisára NTS G. Kuniuse: „Poznatky k emisarovĽ byly předány sovětským přátelům a jsou připravena společná agenturně-operativní opatření k jeho dalšímu příjezdu. Zejména se jedná o vytvoření moĽnosti pro napojení sovětské agentury (TS VOLKOV) na centrálu NTS.“ AMV ĆR, f. X. S-SNB, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce 4. odboru za III. ĽtvrtletĽ roku 1984, 19. 9. 1984.

41) BlĽiŕšie údaje boli v hodnotenĽ z polovice roku 1986: „V akci RADA bylo realizováno setkání našeho TS se sov. agenturou, v rámci kterého došlo k upevnĽní legend obou TS před NTS. TS VOLKOV předal našemu TS RADOVI materiály pro POSEV (dezinformaĽního charakteru), které TS odešlo do konce Ľervna 1986 centrále NTS.“ *TamtieĽ*. Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních problĽmech práce na 4. odboru X. správy SNB ve II. ĽtvrtletĽ roku 1986, 20. 6. 1986.

42) Plán hlavných úloh na nadchádzajúci rok vzájomné odhalenie tajných spolupracovníkov nepredpokladal: „TS zaŕle pozvanĽ TS přátel VOLKOV k návštěvě ĆSSR, jejíž uskuteĽněním bude nadále upevňována legenda mezi obĽma TS (TS seznámenĽ bez rozšířovky).“ AMV

15/ Vyslať do zahraničia agenta „SOKOLA“⁴³⁾ /ZNB ČSSR/, ktorý má stále styky s nepriateľsky zameranými zástupcami pravoslávnej cirkvi vo Francúzsku a v NSR a má možnosti na odhalenie ich predpokladaných kanálov spojenia na území ČSSR, PLR a ZSSR.⁴⁴⁾

Prostredníctvom agenta „SOKOLA“ organizovať previerku signálu o spojení poľských kňazov MATRENCZYKA a SZAJKOWSKÉHO s NRZ a Medzinárodnou literárnou asociáciou a tiež o jej využití na prepravu nepriateľských materiálov do ZSSR.

16/ Dokončiť opatrenia spojené s podstavou centra NTS vo Francúzsku agenta „NOVÉHO“ /KGB ZSSR/ cez agenta „MILANA“ /ZNB ČSSR/. V roku 1987 vyslať „MILANA“ do Francúzska, aby sa stretol so zamestnancami NTS a odovzdal im cielene zameranú informáciu o „NOVOM“.⁴⁵⁾

17/ Dokončiť prípravu a uskutočniť kontrapropagandistické opatrenia smerujúce k odhaleniu nepriateľskej činnosti NTS. V tejto súvislosti využiť v hromadných oznamovacích prostriedkoch materiály, získané od agenta „ATAMAN“⁴⁶⁾ /ZNB ČSSR/, ktorý predtým pracoval v centre NTS.

18/ Pokračovať v uskutočňovaní spoločných opatrení zameraných na odhalenie emisárov a spojok OUN v akcii „TRASA“. Pri týchto opatreniach využiť agentov „TARAS“⁴⁷⁾, „HELENA“⁴⁸⁾, „JUDITA“⁴⁹⁾, „INTER“⁵⁰⁾, „KAREL“⁵¹⁾ /ZNB ČSSR/, „VASILJEV“, „RIČKO“, „JAVORNICKIJ“, „MAXIM“, „NALIVAJKO“, „VĚRA“, „BESKYD“ /KGB ZSSR/.

Vzájomne spolupracovať pri rozpracovaní odhalených emisárov OUN KRAWTCHENKA⁵²⁾, HIMKO⁵³⁾, VERIHY⁵⁴⁾, KYSELICKA⁵⁵⁾, CHOMIAKA⁵⁶⁾, SENKUSE⁵⁷⁾, PALME⁵⁸⁾ a iných.

- ČR, f. X. S-SNB, inv. j. 330. Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu X. S SNB v problematikách 4. odboru na rok 1987, 28. 1. 1987.
- 43) Agentúrný zväzok „SOKOL“ s reg. č. 22482, vedený k osobe Josef Hauzar (nar. 1959), bol 5. 4. 1982 registrovaný 3. oddelením II. odboru S-ŠtB Plzeň, 31. 3. 1989 prevedený na 2. oddelenie toho istého odboru; jeho zničenie nie je v registračnom protokole vyznačené.
- 44) Už v septembri 1984 sa 4. odbor X. S-ZNB pochválil výsledkami akcie „EIFEL“: „V akcii je zapojen TS SOKOL, ktorý na základe nášho úkolovania pronikl do kanálu spojení medzi opozícií PLR a cirkevnými pravoslávnyimi kruhy vo Francii. Na základe nášho úkolovania, SOKOL navštívil PLR i Francii, kde jednal s osobami, ktoré sa interesujú o prevoz závadové literatury do PLR. V akcii jsou pripravena opatření na jejichž základě budou totožněny a rozpracovávány spojky přijíždějící z Francie.“ AMV ČR, f. X. S-SNB, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce 4. odboru za III. čtvrtletí roku 1984, 19. 9. 1984.
- 45) Podľa plánu práce malo byť v rámci akcie „FRANKFURT“ pokračované v prerušenej agenturno-operatívnej kombinácii, TS „MILAN“ po stretnutí s predstaviteľmi vedenia NTS vyškolený a novo inštruovaný, pripravená jeho ďalšia služobná či turistická cesta do NSR a Francúzska; ďalšia z úloh (do 30. 10. 1987) znela: „realizovať pozvání pro TS přátel NOVYJ k léčebnému pobytu v ČSSR a na tuto dobu navrhnout NTS setkání s ním.“ AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. j. 330. Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu X. S SNB v problematikách 4. odboru na rok 1987, 28. 1. 1987.
- 46) Agentúrný zväzok „ATAMAN“ s reg. č. 11486, vedený k osobe Anatol Dobry – Bočkov (nar. 1923), bol 4. 10. 1976 registrovaný 2. oddelením 4. odboru X. S-FMV a 3. oddelením toho istého odboru 31. 5. 1988 archivovaný. Od 21. 8. 1981 zvláštna blokácia. Pôvodný plán predpokladal jeho využitie už v priebehu roku 1985: „V akcii ATAMAN je v rámci súčasnostného plánu splněn požadavek přátel na přípravu naš[eho] TS v sovětské televizi v rámci obecné prevence.“ *Tamtiež*. Vyhodnocení hlavních úkolů 4. odboru vyplývajících z plánu práce X. správy SNB za rok 1985, 13. 1. 1986.
- 47) Agentúrný zväzok „TARAS“ s reg. č. 13969, vedený k osobe Pavol Durkot (nar. 1931), bol 2. 11. 1981 zaregistrovaný 2. oddelením II. odboru S-ŠtB Košice; zničenie nie je v registračnom protokole vyznačené.
- 48) Agentúrný zväzok „HELENA“ s reg. č. 18856, vedený k osobe Olena Štédrovská (nar. 1943), bol 26. 7. 1982 registrovaný 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.
- 49) Agentúrný zväzok „JUDITA“ s reg. č. 20080, vedený k osobe Olga Albrechtová (nar. 1943), bol 31. 7. 1981 registrovaný 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.
- 50) Agentúrný zväzok „INTER“ s reg. č. 14788, vedený k osobe Dušan Kostovčik (nar. 1946), bol 6. 12. 1985 registrovaný O-ŠtB Michalovce; jeho zničenie nie je v registračnom protokole vyznačené.
- 51) S najväčšou pravdepodobnosťou je myslený agentúrný zväzok „KAREL“ s reg. č. 25148, vedený k osobe Vladimír Horpeniak (nar. 1948), ktorý bol 11. 12. 1984 registrovaný 3. oddelením II. odboru S-ŠtB Plzeň a 31. 3. 1989 odovzdaný 2. oddeleniu toho istého odboru; jeho zničenie nie je v registračnom protokole vyznačené.
- 52) Bohdan Krawchenko (nar. 1946) bol 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1986-1989 preverovaný v rámci akcie „DANKO“ (reg. č. 31739).
- 53) John Paul Himka (nar. 1949) bol 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1983-1989 preverovaný v rámci akcie „HYNEK“ (reg. č. 26089).
- 54) Vasil Veriha (nar. 1922) bol 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1983-1989 preverovaný v rámci akcie „SILVER“ (reg. č. 26808).
- 55) Štefan Kyselick (nar. 1941) bol 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1982-1989 preverovaný v rámci akcie „BERT“ (reg. č. 22713).
- 56) Bohdan Chomiak (nar. 1953) bol 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1980-1989 preverovaný v rámci akcie „CHAMELEON“ (reg. č. 20013).
- 57) Roman Senkus (nar. 1952) bol 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1982-1989 preverovaný v rámci akcie „SENEKA“ (reg. č. 22716).
- 58) Imma Palme (nar. 1951) bola 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1986-1989 preverovaná

Prijať koordinované opatrenia na vytvorenie podmienok pristihnutia emisára OUN pri číne počas najbližšej návštevy ČSSR alebo ZSSR.

19/ Dokončiť opatrenia zamerané na preverenie agenta „FILIPA“⁵⁹⁾ /ZNB ČSSR/. V prípade získania poznatkov o konšpiratívnom spojení „FILIPA“ so zahraničným centrom OUN začať s jeho aktívnym rozpracovaním.

Pokračovať vo využívaní „FILIPA“ k podstateniu centru OUN agenta „VASILJEVA“ /KGB ZSSR/. S týmto cieľom vyslať v prvej polovici roku 1987 „VASILJEVA“ do ČSSR. Vytvoriť podmienky, aby v tomto období prišiel za „VASILJEVOM“ emisár OUN.

20/ Pri rozpracovaní objektu akcie „NEPRIATEĽ“⁶⁰⁾ /ZNB ČSSR/, ktorý odovzdal tzv. „memoáre“ centru OUN v Mníchove, využiť agentov „KITY“⁶¹⁾, „LAŠTOVKA“⁶²⁾, „VÁCLAV“⁶³⁾, „KAREL“ /ZNB ČSSR/, „MAXIM“, „NALIVAJKO“ /KGB ZSSR/.

Cez agenta „NALIVAJKO“ organizovať výjazd „NEPRIATEĽA“ do ZSSR, kde budú k nemu prevedené agentúrno-operatívne opatrenia.

Do rozpracovania „NEPRIATEĽA“ zapojiť agenta „TULSKÉHO“ /KGB ZSSR/ bytom v Karlových Varoch, ktorého objekt považuje za svojho spovedníka.

„TULSKÉHO“ zamerať na rozpracovanie

„NEPRIATEĽA“, odhalenie jeho spojení so zahraničnými podvratnými centrami, na systematické preventívne pôsobenie na objekt.

21/ Pripraviť a uskutočniť opatrenia na obnovenie spojenia medzi agentom „TARASOM“ /ZNB ČSSR/ a zahraničným centrom OUN s tým, aby sa k OUN dostala informácia o sympatizujúcej s nimi osobe na Ukrajine – agent „RIČKO“ /KGB ZSSR/⁶⁴⁾ a o tom, že „TARAS“ s „RIČKOM“ majú spoľahlivý kanál spojenia cez agentov „IGORA“⁶⁵⁾ (ZNB ČSSR) a „ANTEJ“ (KGB ZSSR).

22/ Pokračovať v opatreniach zameraných na upevnenie kontaktu medzi agentom „JUDITA“⁶⁶⁾ (ZNB ČSSR) so stykmi v USA, ktoré sa podieľajú na činnosti OUN proti ZSSR a na podstatenie im agenta KGB ZSSR cez „JUDITU“.

23/ Aktivizovať rozpracovanie ukrajinského nacionalistu, objektu akcie „DANKO“ /ZNB ČSSR/ – Nevrlý Mikuláš, nar. 1916⁶⁷⁾, so zámerom odhalenia a operatívne výhodného využitia jeho existujúceho kanálu spojenia s OUN cez pracovníka talianskeho zastupiteľského úradu v Prahe SANTE Cavina.

Za týmto účelom využiť agenta „LITERU“⁶⁸⁾ /ZNB ČSSR/ a vyslať do ČSSR agenta „VERU“ /KGB ZSSR/ a dať im príslušnú líniu chovania.

v rámci akcie „PALMA“ (reg. č. 31075).

- 59) Agentúrny zväzok „FILIP“ s reg. č. 20687, vedený k osobe Pavel Muraško (nar. 1939), bol 16. 12. 1980 registrovaný 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 15. 5. 1986 archivovaný. Už v roku 1985 sa 4. odbor X. správy ZNB v súčinnosti s príslušným odborom V. správy KGB podieľal na preverke akcie „FILIP“, ktorá vychádzala z informácií o neserióznosti tajného spolupracovníka pri kontaktoch s cudzincami. „Ve spolupráci se sovětskými přáteli byla prováděna kontrola jeho pobytu na území SSSR, při které bylo zjištěno, že FILIP vystupoval nepřátelsky. V současné době není možno realizovat kontakt ze strany orgánů MV ČSSR, bude však navržena kombinace za účelem prověrky TS tohoto kontaktovat sovětskými soudruhy.“ AMV ČR, f. X. S-SNB, Vyhodnocení hlavních úkolů 4. odboru vyplývajících z plánu práce X. správy SNB za rok 1985, 13. 1. 1986.
- 60) V akcii „NEPŘÍTEL“ bol O-ŠtB Cheb v rokoch 1972-1985 rozpracovaný Sergej Najdko (nar. 1904); 3. oddelenie 4. odboru X. správy FMV zároveň od 5. 10. 1972 do 4. 4. 1986 viedlo k akcii kontrolný zväzok (reg. č. 4238).
- 61) Agentúrny zväzok „KITY/KITTA“ sa zatiaľ nepodarilo identifikovať.
- 62) Agentúrny zväzok „LAŠTOVKA“ s reg. č. 25033, vedený k osobe Jan Křivka (nar. 1926), bol 23. 5. 1983 registrovaný 3. oddelením II. odboru S-ŠtB Plzeň; zničenie v registračnom protokole nie je vyznačené.
- 63) Agentúrny zväzok „VÁCLAV“ sa zatiaľ nepodarilo identifikovať.
- 64) Tajní spolupracovníci „TARAS“ a „RIČKO“ boli seznámení v lete 1984 v rámci akcie „ZEBRA“: „Na základě součinnostního plánu s V. S-KGB, byla provedena kombinace s cílem seznámení našeho TS TARAS s TS přítel RIČKO. Seznámení bez vzájemné rozšířovky bylo úspěšně uskutečněno za přímého řízení VSRS 3. oddělení a příslušného pracovníka V. S-KGB v průběhu Ukrajinských slavností na Svidníku.“ AMV ČR, f. X-SNB, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce 4. odboru za III. čtvrtletí roku 1984, 19. 9. 1984.
- 65) Agentúrny zväzok „IGOR“ sa zatiaľ nepodarilo identifikovať.
- 66) Agentúrny zväzok „JUDITA“ s reg. č. 20080, vedený k osobe Olga Albrechtová (nar. 1943), bol 31. 7. 1981 registrovaný 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.
- 67) Mikuláš Nevrlý (nar. 1916) bol II. odborom S-ŠtB Bratislava v rokoch 1986 -1989 rozpracovaný v signálnom zväzku „VEDEC“ s reg. č. 13083; akcia bola od januára 1988 dozorovaná 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB, resp. 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v kontrolnom zväzku „DANKO“ (reg. č. 34943).
- 68) Agentúrny zväzok „LITERA“ s reg. č. 5154 k osobe Václav Židlický (nar. 1931) bol 1. 10. 1973 registrovaný zrejme 2. oddelením 2. odboru X. S-FMV, neskôr z 3. oddelenia toho istého odboru prevedený na 2. oddelenie 4. odboru X. S-FMV a ďalej po niekoľkých zmenách

24/ Pri rozpracovaní ukrajinských nacionalistov, objektov akcie „HARFA“ – DUTKO Oľga, nar. 1910⁶⁹⁾, a DOLINAJE Ivana, nar. 1911, ktorí údajne majú kanál spojenia so zahraničným centrom OUN, využiť možnosti agentov „BESKYD“, „JAVORNICKIJ“ /KGB ZSSR/, ktorí budú s týmto cieľom vyslaní v roku 1987 do ČSSR.⁷⁰⁾

25/ Zakončiť prípravu spoločného aktívneho kontrapropagandistického opatrenia zameraného na odhalenie v očiach svetovej verejnosti reakčnej podstaty ukrajinského buržoázneho nacionalizmu, spojenia OUN so spravodajskými službami fašistického Nemecka. Pre tento účel vydať vo veľkom náklade z vybraných archívnych a iných materiálov brožúry a cez naše možnosti rozšíriť ich za hranicami.⁷¹⁾ Na príprave brožúr sa bude podieľať agent „REPO“⁷²⁾ /ZNB ČSSR/.

26/ Prostredníctvom možností agentov „MIREK“⁷³⁾, „PROFESOR“⁷⁴⁾, „HRDLIČKA“⁷⁵⁾ /ZNB ČSSR/, „SVĚTOV“ /KGB ZSSR/ kontrolovať a usmerňovať prípravu Svetovej ekumenickej konferencie „Spravodlivosť, mier a integrita stvorenia“, ktorú Svetová rada cirkví pripravuje zvolať v roku 1990. Za pomoci vplyvovej agentúry dosiahnuť to, aby do prípravy

konferencie bola zapojená Kresťanská mierová konferencia, ktorá je schopná orientovať ju pokrokovu a čeliť protikomunistickým a protisocialistickým prejavom.

27/ Spoločnými silami kontrolovať a usmerňovať prípravu VII. Valného zhromaždenia Svetovej rady cirkví, ktorá sa uskutoční v roku 1991. Upriamiť pozornosť predovšetkým na ďalšie upevnenie a doplnenie orgánov a výborov Svetovej rady cirkví kandidátmi z krajín socialistického spoločenstva a z nezúčastnených krajín.

28/ Pokračovať v spoločnom rozpracovaní generálneho sekretára SRC Emilio CASTRO. Prostredníctvom dostupných agentúrnych a iných prostriedkov „JESTŘÁB“⁷⁶⁾, „PROFESOR“, „MILAN“⁷⁷⁾ /ZNB ČSSR/, „OSTROVSKIJ“, „SVETOV“, „NESTEROVA“ /KGB ZSSR/ a ďalších zbierať naňho a jeho príbuzných charakterizujúce poznatky, odhaľovať jeho styky v politických, náboženských kruhoch, medzinárodných organizáciách a ovplyvňovať ho v žiaducom smere.

29/ Prostredníctvom operatívnych možností agentov „ŽANETA“⁷⁸⁾, „ONDREJ“⁷⁹⁾, „JOHN“, „MIREK“ /ZNB ČSSR/, „DROZ-

a reorganizáciách 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 12. odboru II. S-ZNB.

69) Olga Michajlovna Dutková (nar. 1910) bola 3. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 2. oddelením 12. odboru II. S-ZNB v rokoch 1986-1989 rozpracovaná v rámci akcie „OLINA“ (reg. č. 32703).

70) Úzka súčinnosť s V. správou KGB v akcii „BESKYD“ mala v roku 1987 umožniť realizáciu previerkových a agentúrno-operatívnych opatrení k objektu akcie „OLINA“, ďalej „získať prehľad o osobách zapojených do činnosti souboru BYZANTION, o miestach jeho zkušok a koncertů, o dotaci souboru ze státních prostředků s tím, na co byla dotace použita“, tajné vniknutie do bydliska (ANALÝZA) a inštalácia dlhodobého odposluchu (DIAGRAM), v neposlednom rade tiež vytipovanie vhodnej osoby ako kandidáta tajnej spolupráce. AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. j. 330. Rozpracovaní hlavných úkolů ročního plánu X. S SNB v problematikách 4. odboru na rok 1987, 28. 1. 1987. Nasadenie agenta V. správy KGB „BESKYD“ do akcie na území ČSSR pokračovalo ešte 17. 11. 1989. Srov. ŽÁČEK, Pavel: *V čele ŠtB. Pád režimu v záznamoch důstojníka tajnej policie*. Bratislava 2006, s. 62-63.

71) Táto akcia sa pripravovala najskôr od začiatku roku 1986: „Po linii OUN bylo v akci ARCHIV ve spolupráci se sovětskými přáteli překročeno k vytěžení archivních materiálů potvrzující činnost ukrajinských nacionalistů ve prospěch fašistického Německa. Šlo o 1. etapu akce, jejímž cílem je vydávání publikace v ČSSR o spojení OUN s fašisty v ČSSR. Během vytěžování archivů byly získány potřebné podklady pro literární zpracování.“ AMV ČR, f. X. S-SNB, Průběžná informace o výsledcích činnosti 4. odboru za I. čtvrtletí 1986, 21. 3. 1986. Kniha TS „REPO“ ako spoločné aktívne opatrenie „odhaľujúce zámery a formy práce vnútorného a vonkajšieho protivníka v otázkách OUN“ mala byť v ČSSR vydaná pod názvom „Nepříjemní hostia“ a v ZSSR „Vyhláste pátranie“.

72) Agentúrny zväzok „REPO“ s reg. č. 10687, vedený k osobe Tomáš Řezáč (nar. 1935), bol 10. 2. 1976 obnovený 1. oddelením 2. odboru X. S-FMV a 30. 9. 1988 archivovaný; 4. 11. 1988 zaregistrovalo 2. oddelenie 12. odboru II. S-ZNB spis dôverníka „TOM“ s reg. č. 36200, zničený 1. 12. 1989. Porov. BAŠTA, Jiří: Agent REPO – spisovateľ ve službách komunistické propagandy. In: *Securitas Imperii*, č. 8, 2001, s. 6-69.

73) Agentúrny zväzok „MIREK“ s reg. č. 15917, vedený k osobe Lubomír Mířejovský (nar. 1925), bol 23. 9. 1978 preregistrovaný 2. oddelením 5. odboru X. S-FMV a zničený 8. 12. 1989 na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB.

74) Agentúrny zväzok „PROFESOR“ – pôvodne „DOCENT“ - s reg. č. 10767, vedený k osobe Josef Smolík (nar. 1922), bol 23. 2. 1976 preregistrovaný 1. oddelením 5. odboru X. S-FMV, v rámci reorganizácie prevedený z 2. oddelenia toho istého odboru na 2. oddelenie 9. odboru II. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený.

75) Agentúrny zväzok „HRDLIČKA“ s reg. č. 22437, vedený k osobe Pavel Vychopeň (nar. 1951), bol 7. 5. 1982 registrovaný 2. oddelením 5. odboru X. S-ZNB a zničený 8. 12. 1989 na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB.

76) Agentúrny zväzok „JESTŘÁB“ – pôvodne „SLÁVEK“ - s reg. č. 2021, vedený k osobe Jaroslav Ondra (nar. 1925), bol 27. 1. 1971 preregistrovaný 2. oddelením 3. odboru II. správy FMV, v rámci reorganizácie prevedený z 2. oddelení 5. odboru X. S-ZNB na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený.

77) Agentúrny zväzok „MILAN“ s reg. č. 4096, vedený k osobe Milan Opočenský (nar. 1931), bol 11. 7. 1985 registrovaný 2. oddelením 5. odboru X. S-ZNB a zničený 4. 12. 1989 na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB.

78) Agentúrny zväzok „ŽANETA“ s reg. č. 4250, vedený k osobe Anežka Ebertová (nar. 1923), bol 11. 8. 1986 preregistrovaný 2. oddelením 5. odboru X. S-ZNB a zničený 4. 12. 1989 na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB.

79) Agentúrny zväzok „ONDREJ“ s reg. č. 2371, vedený k osobe Dušan Ondrejovič (nar. 1930), bol 18. 9. 1981 obnovený zvláštnym

DOV“, „REMARK“, „MICHAJLOV“ /KGB ZSSR/ a ďalších prijať opatrenia na podporu osôb, ktoré majú pre nás výhodnú orientáciu a presadiť ich na posty predsedu a podpredsedu prezídia Konferencie európskych cirkví (KEC), upevneniu mierového zamerania tejto organizácie a zabezpečeniu realizácie prijatia pozitívnych uznesení na IX. Valnom zhromaždení.

30/ Na odkrytie úmyslov zahraničnej uniatskej cirkvi pri prenikaní do ČSSR a ZSSR využiť možnosti agentov „ONDREJ“, „SKROMNÝ“⁸⁰⁾ /ZNB ČSSR/, „VARUŽAN“, „KAPLUNOV“, „NEPTÚN“ /KGB ZSSR/.

Za týmto účelom vyslať do Kanady a USA na stáž po línii uniátov agentov „ONDREJE“, „SKROMNÉHO“ a do ČSSR agentov „POTOČINA“, „PRAVOSLAVNYJ“, „ZIMA“ /KGB ZSSR/, ktorí majú spojenie s osobami blízkymi uniatskej cirkvi.

31/ Uskutočniť spoločné kontrarozviedne opatrenia zamerané na:

- zabezpečenie dôstojných osláv na počesť 30-tého výročia založenia KMK /rok 1988/

- zabezpečenie prípravy a priebehu zasadania Výboru na pokračovanie práce KMK na jeseň v roku 1988 v Görlitz /NDR/

- kádrové a ideové zabezpečenie prípravy VII. Všekresťanského mierového zhromaždenia, ktoré sa uskutoční v roku 1992 v Prahe

- zabezpečiť prípravu tzv. budapeštianskeho mierového teologického seminára „Na ceste k teológii mieru“, ktorý sa uskutoční v januári roku 1987 v Prahe a tzv. budapeštianskej mierovej konferencii v októbri roku 1987 v Budapešti

- zabezpečenie X. pléna Berlínskej konferencie na území NDR v roku 1987.

32/ Organizovať spoločné rozpracovanie objektu akcie „FIALKA“ – Franke FLEISCHHAMMER, nar. 1957, Hamburg, zamestnankyňa KMK, podozrivá so spojenia

s tajnými službami NSR.

Pri rozpracovaní „FIALKY“ využiť agentov „LADA“⁸¹⁾, „MIREK“, „ROHÁČ“⁸²⁾ /ZNB ČSSR/, „PROCHOROV“ /KGB ZSSR/.

33/ Organizovať spoločné rozpracovanie objektu akcie „RYBA“ – zamestnanca vedeckeho oddelenia KMK Stephana FISCHERA (občana USA), podozrivého zo spolupráce so špeciálnymi službami USA. Pri jeho rozpracovaní využiť agentov „HRDLIČKU“, „MIRKA“, „LADU“ /ZNB ČSSR/, „PROCHOROVA“ /KGB ZSSR/.

34/ Agenta „MIŠA“ /KGB ZSSR/, študujúceho na Husovej bohosloveckej fakulte v Prahe, využiť pri preskúmaní situácie v seminári a pri odhalení negatívnych prejavov spomedzi študentov. Nasmerovať ho tiež na odhalenie prenikania ideí katolicizmu a letničného hnutia medzi študentov.

35/ K vysadeniu agentúry na zahraničné podvratné centrá využiť „Letné kurzy slovan-ských jazykov“ pri Karlovej univerzite, ktorých sa zúčastňujú poslucháči z USA, Anglicka, Francúzska, Kanady a ďalších kapitalistických štátov.

S týmto cieľom X. správa ZNB ČSSR nasmeruje úsilie na získanie agentúry z radov lektorov a poslucháčov týchto kurzov a V. správa KGB ZSSR vyšle na tieto kurzy 2-3 agentov.

36/ Pri rozpracovaní objektu akcie „SÁVA“ /Ivan HAVEL, chartista/⁸³⁾ bolo zistené jeho spojenie s NALIMOVEM Vasiliom Vasilijevičom /vedecký pracovník laboratória štatistických metód MGU/. Preskúmať možnosť operatívneho využitia NALIMOVA v akcii „SÁVA“.

37/ Rozpracovanie zahraničných sionistických organizácií /SŽK, SSO a iné/ a ich emisárov uskutočňovať cez agentov „JANA“⁸⁴⁾, „REDAKTORA“⁸⁵⁾, „ARTURA“⁸⁶⁾, „KADILA-

oddelením 2. odboru XII. S-ZNB a 7. 12. 1989 zničený pravdepodobne na 3. oddelení toho istého odboru.

80) Agentúrny zväzok „SKROMNÝ“ (rus.: „ČESTNYJ“) s reg. č. 24720, vedený k osobe Ján Sucháň (nar. 1951), bol 13. 3. 1981 registrovaný 5. oddelením II. odboru S-ŠtB Bratislava a 7. 12. 1989 zničený.

81) Agentúrny zväzok „LADA“ s reg. č. 2023, vedený k osobe Jiří Svoboda (nar. 1934), bol 27. 1. 1971 preregistrovaný 2. oddelením 3. odboru II. S-FMV, v priebehu reorganizácie prevedený z 2. oddelenia 5. odboru X. S-ZNB na 2. oddelenie 9. odboru II. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený.

82) Agentúrny zväzok „ROHÁČ“ s reg. č. 6034, vedený k osobe Emanuel Varga (nar. 1928), bol 7. 12. 1973 registrovaný 2. oddelením 3. odboru II. S-FMV, v priebehu reorganizácie prevedený z 2. oddelenia 5. odboru X. S-ZNB na 2. oddelenie 9. odboru II. S-ZNB a 16. 6. 1989 archivovaný.

83) Ivan Havel (nar. 1938) bol 1. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 3. oddelením 10. odboru II. S-ZNB v rokoch 1977-1989 preverovaný a rozpracovaný v akcii „SÁVA“ (reg. č. 12815).

84) Agentúrny zväzok „JAN“ – pôvodne „PAVEL“ - s reg. č. 10130, vedený k osobe Daniel Mayer (nar. 1957), bol 27. 7. 1979 registrovaný 1. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB.

85) Agentúrny zväzok „REDAKTOR“ s reg. č. 16310, vedený k osobe Desider Galský (nar. 1921), bol 14. 2. 1979 registrovaný 1. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB.

86) Agentúrny zväzok „ARTUR“ s reg. č. 27697, vedený k osobe Jiří Vrba (nar. 1924), bol 11. 6. 1986 preregistrovaný 3. oddelením II. odboru

KA⁸⁷), „SLÁVKA“⁸⁸), „PROCHÁZKU“⁸⁹) /ZNB ČSSR/, „VOSTOKOV“, „LENSKIJ“, „ZAVJALOV“ /KGB ZSSR/.

38/ Uskutočňovať spoločné opatrenia na odhalenie nepriateľskej činnosti sionistických emisárov a židovských nacionalistov, navštevujúcich československé medzinárodné kúpele v Karlových Varoch a Piešťanoch.

S uvedeným cieľom bude V. správa KGB ZSSR vysielat' do týchto kúpeľov v letných mesiacoch preverených agentov. X. správa ZNB ČSSR určí okruh cudzincov židovského pôvodu, prichádzajúcich do kúpeľov pravidelne a na ktorých sú vedené operatívne zaujímavé poznatky. V prípade ich najbližšieho príjazdu do krajiny bude pri ich rozpracovaní využitá agentúra z radov zdravotníckeho personálu a agentov po línii boja s podvratnou činnosťou zahraničných sionistov „ARTUR“, „KADILAK“, „SLÁVEK“.

Kontrola vybraných objektov rozpracovania bude tiež vykonávaná za pomoci operatívno-technických prostriedkov.

Na koordinovanie opatrení s X. správou ZNB ČSSR a práce s agentúrou v ČSSR bude na toto obdobie vyslaný operatívny pracovník V. správy KGB ZSSR.⁹⁰⁾

39/ Uskutočňovať spoločné kontrapropagandistické opatrenia na odhalenie reakčnej

podstaty medzinárodného sionizmu, ich nepriateľských úmyslov pri prenikaní do socialistických krajín.

Československá strana bude využívať skúsenosť činnosti Protisionistického výboru sovietskej spoločnosti a pripravovať podmienky na preklad a publikovanie materiálov s protisionistickou tematikou v ČSSR a v zahraničí.

40/ Spolupracovať v prevedení agentúrno-operatívnych opatrení na kontrarozvednu ochranu nasledujúcich významnejších medzinárodných akcií:

- medzinárodný hudobný festival „Pražská jar“ /uskutočňuje sa každoročne v máji v Prahe/. Pri opatreniach využívať možnosti agentov „HORÁK“⁹¹), „VILÉM“⁹²), „LEVIKÝ“⁹³), „EVAN“⁹⁴), „BURIAN“⁹⁵), „OTAKAR“⁹⁶) /ZNB ČSSR/.

- medzinárodný knižný veľtrh v Moskve /uskutočňuje sa raz za 2 roky/, agent „PAVEL“⁹⁷), dôverník „JITKA“⁹⁸) /ZNB ČSSR/, „VOLODIN“, „PETROV“, „VLADIMIROV“, „TONIN“ /KGB ZSSR/.

- medzinárodný knižný veľtrh vo Frankfurt nad Mohanom /uskutočňuje sa každoročne v októbri/, dôverníci „JITKA“, „JAN“⁹⁹) /ZNB ČSSR/, „ALEXEJ“, „ARKAĐJEV“, „ZAGORUKO“ /KGB ZSSR/.

- medzinárodný filozofický kongres v Dillí, India, rok 1987, agent „ORGANIZATOR“¹⁰⁰) /ZNB ČSSR/.

ru S-ŠtB Plzeň, 10. 10. 1989 prevedený na 1. oddelenie toho istého odboru; jeho zničenie nie je v registračnom protokole vyznačené.

87) Agentúrny zväzok „CADILAK“ s reg. č. 19359, vedený k osobe Štefan Fajdala (nar. 1919), bol 29. 3. 1977 registrovaný 4. oddelením II. odboru S-ŠtB Bratislava a zničený 7. 12. 1989.

88) Agentúrny zväzok „SLÁVEK“ s reg. č. 7002, vedený k osobe Vladimír Sadek (nar. 1932), bol 11. 3. 1974 preregistrovaný 3. oddelením 3. odboru II. S-FMV, v priebehu reorganizácie prevedený z 1. oddelenia 4. odboru X. S-ZNB na 2. oddelenie 9. odboru II. S-ZNB a zničený 8. 12. 1989.

89) Agentúrny zväzok „PROCHÁZKA“ s reg. č. 31705, vedený k osobe Bohumil Heller (nar. 1912), bol 28. 2. 1986 preregistrovaný 1. oddelením 4. odboru X. S-ZNB a zničený 8. 12. 1989 na 2. oddelení 9. odboru II. S-ZNB.

90) Plán hlavných úloh na rok 1987 konkretizoval, že sa na akcii „SPLENDID - VŘÍDLO“ okrem centrály budú podieľať i 2. odbory S-ŠtB Plzeň a ich agentúrne prostriedky, predovšetkým TS „ARTUR“, „KRÁLOVNA“, „CADILAK“ a „SLÁVEK“. „K zajištění tohoto cíle budou vytvářeny podmínky pro realizaci podstaty vytypovaným osobám kvalifikovanou agenturou V. S VStB SSSR - ROŠČIN a NOVIKOV, jejichž řízení bude zajišťovat vyslaný operativní pracovník V. správy V StB SSSR.“ AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. j. 330. Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu X. S-SNB v problematikách 4. odboru na rok 1987, 28. 1. 1987.

91) Agentúrny zväzok „HORÁK“ s reg. č. 15272, vedený k osobe Libor Ládek (nar. 1952), bol 23. 6. 1978 preregistrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-FMV a 8. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

92) Agentúrny zväzok „VILÉM“ s reg. č. 18536, vedený k osobe Lubor Konětopský (nar. 1920), bol 26. 11. 1979 registrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-FMV a 17. 12. 1987 archivovaný.

93) Agentúrny zväzok „LEVIKÝ“ s reg. č. 17066, vedený k osobe Vladimír Černý (nar. 1922), bol 14. 6. 1979 registrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-SNB a 7. 12. 1987 archivovaný.

94) Agentúrny zväzok rezidenta „EVAN“ s reg. č. 29099, vedený k osobe Antonín Svoboda (nar. 1922), bol 2. 11. 1984 registrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

95) Agentúrny zväzok „BURIÁN“ s reg. č. 15063, vedený k osobe Zdeněk Marat (nar. 1931), bol 4. 2. 1983 registrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

96) Agentúrny zväzok „OTAKAR“ s reg. č. 29441, vedený k osobe Ota Kramarz (nar. 1950), bol 11. 12. 1984 obnovený 1. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

97) Agentúrny zväzok „PAVEL“ s reg. č. 21823, vedený k osobe Petr Cincibuch (nar. 1943), bol 15. 3. 1982 registrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB; od 4. 12. 1981 viedlo 1. oddelenie 2. odboru X. S-ZNB ešte ďalší agentúrny zväzok „PAVEL“ k osobe Petr Porkert (nar. 1946), taktiež 8. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

98) Spis dôverníka „JITKA“ - pôvodne „LÁN“ - s reg. č. 3437, vedený k osobe Otakar Lanc (nar. 1930), bol 4. 5. 1972 preregistrovaný 1. oddelením 1. odboru II. S-FMV, v rámci reorganizácie prevedený z 1. oddelenia 2. odboru X. S-ZNB na 3. oddelenie 11. odboru II. S-ZNB a 6. 12. 1989 zničený.

99) Spis dôverníka „JAN“ s reg. č. 10292, vedený k osobe Jan Pilař (nar. 1917), bol 9. 12. 1975 preregistrovaný 1. oddelením 2. odboru X. S-FMV a 7. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

100) Agentúrny zväzok „ORGANIZATOR“ s reg. č. 5585, vedený k osobe František Pospíšil (nar. 1939), bol 22. 12. 1973 registrovaný 2.

- svetový kongres „Hnutie doktorov za odvrátenie jadrovej vojny“ /IPPNV/ v Moskve, september 1987. Dôverníci: „VEDEC“⁽¹⁰¹⁾, „EXPERT“⁽¹⁰²⁾ /ZNB ČSSR/. X. správa ZNB ČSSR vyšle do Moskvy operatívneho pracovníka za účelom kontrarozviednej ochrany kongresu.

- európska konferencia IPPNV – Praha, november 1987. Dôverníci: „VEDEC“, „EXPERT“ /ZNB ČSSR/.

- Svetový kongres politológov, Rio de Janeiro, Brazília, rok 1989. Agenti: „PRÁVNÍK“⁽¹⁰³⁾, dôverníci „BLAHOŠ“⁽¹⁰⁴⁾, „MATOUŠ“⁽¹⁰⁵⁾ /ZNB ČSSR/.

- Svetový kongres psychiatrov, Berlín, 1989. Agent: „MAX“⁽¹⁰⁶⁾, dôverník „ARIS“⁽¹⁰⁷⁾ /ZNB ČSSR/. X. správa ZNB ČSSR vyšle operatívneho pracovníka na kontrarozviedne zabezpečenie kongresu.

- Kongres medzinárodnej organizácie žurnalistov /MON/, r. 1991.

- Svetový kongres slavistov, Praha, r. 1987.

- Svetové a európske športové šampionáty.

- Letné olympijské hry, Kórea, r. 1988.

- Zimné olympijské hry, Kanada, r. 1988.

RESUME

Czechoslovak and Soviet Agency Cooperation of ŠtB and KGB against so-called Ideological Diversionary Centers , 1987 – 1989

At the beginning of the 1960s, Soviet state security (KGB) changed its way of managing and controlling the political policies of satellite states. In individual lines of work, special KGB operative administrations still reached agreements about agency – operative co-operation against strictly-defined „objects.“ This practice of bilateral contracts held on until the Soviet bloc extinction. To illustrate mutual co-operation we choose two documents describing in detail the co-operation of the Fifth KGB administration and Tenth ŠtB administration (counter-intelligence administration for fight against interior enemy). The co-operation is dated October 1986 and is related to state security (counter-intelligence) activities against ideological diversionary centers. Both documents declare their emanation from Soviet power interests; the degree of control by Czechoslovak State Security is also evident. What is startling is not only operative aims: everything from agency infiltration and control to misinformation activities, but also simple mention of ideological diversionary centres. These are related to the a wider societal, political and scientific spectrum – Radio Free Europe/Radio Freedom, Amnesty International, NTs, Ukrainian nationalists, and various international church organizations. As some documents certify, this co-operation came to a close at the end of State security activity at the turn of 1989 and 1990.

oddelením 2. odboru X. S-SNB a 30. 12. 1988 archivovaný.

101) Spis dôverníka „VĚDEC“ s reg. č. 23650, vedený k osobe Zdeněk Dienstbier (nar. 1926), bol 25. 7. 1984 registrovaný 2. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 1. 6. 1989 archivovaný 3. oddelením 11. odboru II. S-ZNB.

102) Spis dôverníka „EXPERT“ s reg. č. 25352, vedený k osobe Zbyněk Piša (nar. 1924), bol 25. 7. 1984 registrovaný 2. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 5. 12. 1989 zničený na 3. oddelení 11. odboru II. S-ZNB.

103) Agentúrny zväzok „PRÁVNÍK“ s reg. č. 5400, vedený k osobe Zdeněk Masopust (nar. 1938), bol 14. 5. 1973 preregistrovaný 2. oddelením 1. odboru II. S-FMV, v rámci reorganizácie prevedený z 2. oddelenia 2. odboru X. S-ZNB na 2. oddelenie 11. odboru II. S-ZNB a 8. 12. 1989 zničený.

104) V agentúrnej sieti operatívnych útvarov riadených FMV sa podarilo identifikovať iba spis dôverníka „BLAHOŠ“ s reg. č. 37195, vedený k osobe Miroslav Bláha (nar. 1960), ktorý bol 23. 5. 1985 registrovaný útvarom PS Znojmo; jeho zničenie nie je v registračnom protokole vyznačené.

105) Spis dôverníka „MATOUŠ“ s reg. č. 40724, vedený k osobe Vendelín Bočinec (nar. 1928), bol 26. 9. 1984 registrovaný 4. oddelením IIa odboru S-ŠtB Praha, 17. 8. 1989 prevzatý 5. oddelením II. odboru a 8. 12. 1989 zničený.

106) Agentúrny zväzok „MAX“ s reg. č. 20314, vedený k osobe Jozef Pogady (nar. 1924), bol 17. 11. 1980 registrovaný 2. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 4. 11. 1988 archivovaný.

107) Spis dôverníka „ARIS“ s reg. č. 19028, vedený k osobe Eugen Vencovský (nar. 1908), bol 4. 1. 1980 registrovaný 2. oddelením 2. odboru X. S-ZNB a 19. 1. 1988 archivovaný.

Konšpiračné a prepožičané byty Štátnej bezpečnosti

Mgr. Jerguš Sivoš

(1979), absolvent
Pedagogickej fakulty UK
Bratislava, doktorand na
Katedre histórie TU Trnava,
pracuje v Ústave pamäti
národa.

Začiatkom 50. rokov 20. storočia sa súčasťou agentúrno-operatívnej práce československej kontrarozvedky stali konšpiračné a prepožičané, tzv. schôdzkové byty. Z hľadiska konšpirácie zastávali významnú úlohu, a preto ich Štátna bezpečnosť využívala na schôdzkovú činnosť s preverenou agentúrou, teda len „... s úplne spoľahlivými a dôkladne preverenými tajnými spolupracovníkmi“.¹⁾

Konšpiračný byt sa prvýkrát objavil v prípade bezpečnostnému kolégium a sovietskym poradcom z 21. novembra 1950.²⁾ Bol to samostatný objekt, samostatný byt alebo iná miestnosť získaná a obhospodarovaná priamo útvarom kontrarozvedky, ktorá pod legendou slúžila na schôdzkovú činnosť s tajnými spolupracovníkmi. Konšpiračný byt bol v správe ministerstva vnútra. Pred verejnosťou a oficiálnymi inštitúciami bol maskovaný ako úrad alebo súkromný byt. Jeho užívateľom bol pracovník kontrarozvedky, ktorý vzhľadom na vlastné utajenie používal krycí občiansky preukaz.³⁾

V podmienkach XII. správy ZNB Bratislava⁴⁾ boli konšpiračné byty získavané najmä jej vnútorným odborom cez bytový odbor Národného výboru hlavného mesta SSR Bratislava, jednotlivými operatívnymi pracovníkmi cez vedúcich bytových úradov obvodných národných výborov, alebo výmenou nevyhovujúceho bytu so Správou služieb diplomatického zboru cez legalizovaného kádrového príslušníka Štátnej bezpečnosti pplk. Stanislava ZAPLATÍLKA.⁵⁾ Pred konečným získaním bytu a jeho zavedením do agentúry predkladal pracovník kontrarozvedky tzv. návrh na získanie konšpiračného bytu, ktorý schvaľoval náčelník odboru. V návrhu bolo uvedené, kde sa byt nachádza, z koľkých miestností pozostáva, kto ho ministerstvu vnútra prideliť, výška nájomného, mená a osobné údaje susedov a rodinných príbuzných spolu s ich štátno-bezpečnostnou previerkou, krycie meno a osobné údaje príslušníka Štátnej bezpečnosti, na ktorého bol byt vedený, možnosti a spôsoby využitia bytu, krycie mená a evidenčné čísla tajných spolupracovníkov, ktorí mali byť do bytu zavedení, a tiež legendy pre obsluhujúceho príslušníka

a tajných spolupracovníkov. Všetky výdavky spojené s využívaním konšpiračného bytu (nájomné, zariadenie bytu, poistenie, energie, opravy, pohostenie a odmeny pre tajných spolupracovníkov) boli hradené z agentúrnych prostriedkov, tzv. zvláštnych finančných prostriedkov.

Prepožičané, tzv. schôdzkové byty zaviedla Smernica o agentúrno-operatívnej práci, vydaná ako súčasť tajného rozkazu ministra vnútra č. 72 o práci s agentmi v apríli 1954. Bol to „vhodný objekt, byt či jeho časť v majetku oprávneného užívateľa, vedome prepožičaný pracovníkovi kontrarozvedky ku schôdzkovej činnosti s tajnými spolupracovníkmi“, ktorý umožňoval utajenie pravého účelu schôdzok pred rodinnými príslušníkmi majiteľa, obyvateľmi domu a okolím. Podľa Smerníc pre prácu s tajnými spolupracovníkmi československej kontrarozvedky, ktoré tvorili prílohu rozkazu ministra vnútra č. 8 z roku 1972 boli „z hľadiska možnosti získania, udržania, finančných nákladov a utajenia pred verejnosťou najvyužívanejším typom miest na schôdzky“.⁶⁾

Majiteľ prepožičaného bytu bol tajný spolupracovník, zvlášť získaný za účelom prepožičania bytu či miestnosti na uskutočňovanie konšpiratívnych schôdzok pracovníkov kontrarozvedky s tajnými spolupracovníkmi, ktorý poskytoval záruku utajenia záujmu Štátnej bezpečnosti. Podľa citovaného rozkazu ministra vnútra z roku 1954 sa majitelia prepožičaných bytov „získavajú z preverených, čestných a ľudovodemokratickému zriadeniu oddaných ľudí, ktorých byty musia zodpovedať nutným požiadavkám prijímania agentúry – malé množstvo spolubývajúcich, vhodné umiestnenie, vjazdy, vchody a východy zabezpečujúce konšpiráciu v práci“. Prepožičanie bytu či miestnosti sa uskutočňovalo na základe osobitnej dohody o prepožičaní objektu, ktorú s majiteľom podpisoval poverený pracovník Štátnej bezpečnosti. Dohoda zavazovala Štátnu bezpečnosť využívať byt či miestnosť výlučne na operatívne ciele v urči-

1) Rozkaz Ministra vnútra ČSSR č. 3 z 25. januára 1978. Smernice pre prácu so spolupracovníkmi kontrarozvedky (A-oper-I-3).

2) ŽÁČEK, Pavel: „Ostrá zbraň“ Štátnej bezpečnosti. In: *Pamäť národa*, č. 1/2004, s. 8.

3) Krycí občiansky preukaz bol riadny občiansky preukaz vystavený na falošné meno. Bol súčasťou krytia osoby, ktorej boli vytvorené falošné osobné údaje – dátum a miesto narodenia (často boli zhodné so skutočným dátumom a miestom narodenia konkrétneho príslušníka ŠtB), národnosť, rodinný stav, politická príslušnosť, bydlisko a zamestnanie.

4) XII. správa ZNB Bratislava – Správa kontrarozvedky v Bratislave bola zriadená Rozkazom Ministra vnútra ČSSR č. 15 z 20. mája 1974 k 1. júlu 1974. V rokoch 1974 až 1989 bola centrálnym slovenským útvarom Štátnej bezpečnosti.

5) Pplk. Stanislav ZAPLATÍLEK (1937) vstúpil do služieb ZNB v roku 1958. Od roku 1974 bol legalizovaný ako činná záloha (zamestnanec ministerstva vnútra legalizovaný na vybranom mieste v štátnej správe, kde plnil úlohy dôležité pre operatívnu činnosť Štátnej bezpečnosti) na Správe služieb diplomatického zboru v Bratislave.

6) Rozkaz Ministra vnútra ČSSR č. 8 zo 16. februára 1972. Smernice pre prácu s tajnými spolupracovníkmi československej kontrarozvedky (A-oper-I-3).

té dni, resp. určitú dennú dobu a v súvislosti s tým hradiť všetky výdavky spojené s prepožičiavaním objektu. Majiteľ prepožičaného bytu vyhlasoval, že objekt prepožičal dobrovoľne a zaväzoval sa, že o využívaní objektu orgánmi Štátnej bezpečnosti zachová úplnú mlčanlivosť pred rodinou aj verejnosťou. Súčasťou dohody bola tiež tzv. **legenda**, pod ktorou tajní spolupracovníci byt navštevovali. Jej cieľom bola legalizácia schôdzkovej činnosti v konšpiračnom, resp. prepožičanom byte. Išlo o určitý dohodnutý príbeh, ktorý mal kryť skutočný dôvod návštevy bytu cudzími osobami pri dotazoch majiteľov susedných bytov, resp. príbuzných. Legenda bola vypracovaná zvlášť pre operatívneho pracovníka a jednotlivých tajných spolupracovníkov. Oboznámený s ňou bol majiteľ bytu, tajní spolupracovníci a operatívni pracovníci dochádzajúci do bytu. Pracovník kontrarozvedky, ktorý byt obsluhoval, preveroval po určitom čase „účinnosť legendy“ a podľa potreby ju upravoval alebo menil.⁷⁾ Vykonával potrebné opatrenia, aby nedošlo k vyraďeniu skutočného účelu bytu pred nepovolnými osobami a orgánmi národných výborov. Zabezpečoval tiež, aby majiteľ prepožičaného bytu nezistil totožnosť tajných spolupracovníkov dochádzajúcich do objektu.

Pred prepožičaním objektu, resp. podpísaním dohody o prepožičaní objektu, vykonali pracovníci Štátnej bezpečnosti previerku majiteľa prepožičaného bytu. Vzhľadom na využívanie bytu či miestnosti kontrarozvedkou na schôdzky s preverenou agentúrou sa zdôrazňovalo predovšetkým zabezpečenie konšpirácie. Previerkou preto prechádzala aj rodina majiteľa prepožičaného bytu, blízki príbuzní, susedia a ďalšie osoby, ktoré mali vzťah k nemu alebo prepožičiavanému objektu.

Konšpiračné a prepožičané byty boli vyberané najmä s ohľadom na možnosti uskutočňovania schôdzok za ich úplného utajenia. Museli mať všetky znaky bežných občianskych bytov či miestností podľa schválenej legalizácie. Nemohli sa však nachádzať v objektoch Komunistickej strany Československa, iných politických strán a v úradoch zastupiteľských zborov všetkých stupňov. Aj napriek tomu, že konšpiračné a prepožičané byty mali byť využívané „výhradne na schôdzky s absolútne spoľahlivými a spravodajsky skúsenými tajnými spolupracovníkmi“;⁸⁾ Smernice pre prácu so spolupracovníkmi kontrarozvedky z 25. januára 1978 pripúšťali možnosť so súhlasom náčelníka vyčleniť byty alebo miestnosti na schôdzky s cudzincami pripravovanými na

spoluprácu s kontrarozvedkou a na schôdzky s vybranými, ale zatiaľ nepreverenými tajnými spolupracovníkmi a kandidátmi tajnej spolupráce.

Povinnosťou operatívneho pracovníka bolo viesť presný časový záznam a prehľad všetkých pracovníkov kontrarozvedky a tajných spolupracovníkov, ktorí do bytu dochádzali. Náčelníci mali dozerať na to, aby do bytov prichádzal obmedzený počet tajných spolupracovníkov, resp. počet zodpovedajúci legende bytu a aby v ňom neboli uskutočňované viac než dve alebo tri schôdzky denne.

Z hľadiska utajenia konšpirácie bola dôležitou súčasťou agendy obsluhujúceho príslušníka Štátnej bezpečnosti kontrolná a previerková činnosť. Najmenej jedenkrát za rok sa vykonávalo komplexné zhodnotenie stavu utajenia využívaného konšpiračného alebo prepožičaného bytu. O výsledku hodnotenia a vykonaných opatreniach sa spracoval záznam, ktorý schvaľoval náčelník. Jedenkrát za päť rokov sa vykonávala hĺbková previerka a vyhodnotenie konšpiračného alebo prepožičaného bytu. Písomné materiály o výsledku previerky sa predkladali s návrhom náčelníkovi so schvaľovacou právomocou, ktorý rozhodol o ďalšom využívaní alebo výmene konšpiračného alebo prepožičaného bytu.

Konšpiračné a prepožičané byty boli evidované najprv v agentúrnej evidencii, neskôr v registračných protokoloch, kde sa zaznamenával dátum založenia zväzku, resp. získania objektu, registračné číslo, druh a krycie meno zväzku, resp. objektu, meno, priezvisko a dátum narodenia osoby, ktorá bola majiteľom konšpiračného alebo prepožičaného bytu, útvár, odbor, oddelenie a operatívny pracovník, ktorý zväzok zaviedol, resp. konšpiračný alebo prepožičaný byt obsluhoval, problematika, na ktorú bol objekt získaný a ďalšie údaje, ktoré sa zapisovali pri preberaní zväzku iným útvárom, pri zmene kategórie zväzku alebo pri archivácii, resp. skartácii zväzku.

Obsah zväzkov konšpiračných a prepožičaných bytov tvoril:

- zoznam dokumentov nachádzajúcich sa vo zväzku,
- zoznam osôb vystupujúcich vo zväzku,
- prehľad častí dielov a zložiek,
- zoznam pracovníkov a tajných spolupracovníkov dochádzajúcich do bytov, a ďalšie písomnosti zaraďované chronologicky podľa dátumu ich vzniku:
- previerkové materiály o vhodnosti bytu,

7) Podľa Smerníc pre agentúrno-operatívnu prácu Štátnej bezpečnosti, ktoré tvorili súčasť Rozkazu Ministra vnútra ČSSR č. 13 zo 16. mája 1962, bol zodpovedný pracovník kontrarozvedky povinný preverovať „účinnosť legendy“ raz za tri mesiace.

8) RMV ČSSR č. 8 Smernice pre prácu s tajnými spolupracovníkmi československej kontrarozvedky zo 16. februára 1972.

SEZNAM
preverení a TB dochádzajúcich do KB a PB
str. 6. 20927

meno pracovníka a adresa	číslo bytu	registračné číslo bytu	pred obdobie	koniec obdobie	stav obdobie
Ing. Hložník	16/102	16/102	2.9.		
Ing. Hložník	3/F	16/102	1983		
Ing. Hložník	-	BURJAN	23	24	Znam 20
-	-	HRIVÁK	25	26	Znam 20
-	-	KUTOSLAV	27.10.	27.11.	Znam 20
-	-	MARTIN	1983	1983	obdobie
Ing. Ráčeni	-	HURBAN	26.4.	29.4.	Znam 20
-	-	HRIVÁK	1983	1987	Znam 20
-	-	KUTOSLAV	27.10.	27.11.	Znam 20
Ing. Tuzar	-	ZABO	1983	1984	obdobie
Ing. Ráčeni	-	PREČEDA	1986	1987	Znam 20
Ing. Štálica	-	BURJAN	24	24	Znam 20
-	-	HRIVÁK	25	25	Znam 20

Zoznam príslušníkov a tajných spolupracovníkov dochádzajúcich do PB „ZUZANA“.
Zdroj: A ÚPN.

- previerkové materiály držiteľa prepožičaného bytu, členov jeho rodiny, prípadne ďalších osôb majúcich k majiteľovi bytu alebo členom jeho rodiny alebo užívaným miestnostiam určitý vzťah,
- návrh na získanie bytu, situačný a technický plán bytu, prípadná fotodokumentácia prístupu do bytu,
- legendy ku krytiu schôdzok, pre držiteľa bytu, riadiaceho pracovníka a tajného spolupracovníka,
- dohoda uzatvorená s držiteľom prepožičaného bytu alebo dekrét na konšpiračný byt,
- údaje krycieho preukazu,
- legenda používaná pracovníkom alebo tajným spolupracovníkom, prípadné zmeny legendy,
- časové údaje, čiastky a spôsoby povinných platieb,
- záznamy o montáži a demontáži technických prostriedkov,
- previerkové materiály o utajení bytu v priebehu jeho užívania,
- iné písomnosti, ktoré súviseli s užívaním miestností alebo ich majiteľom.

Využívanie konšpiračných a prepožičaných bytov kontrarozvedkou bolo ukončené

v prípadoch, keď došlo k dekonšpirácii bytu, k zrade alebo emigrácii tajného spolupracovníka alebo osôb, ktoré vedeli, že byt bol využívaný kontrarozvedkou, resp. kvôli nevhodnému režimu. V dôvodovej správe k uloženiu zväzku do archívu uvádzal operatívny pracovník, kedy bol konšpiračný alebo prepožičaný byt získaný, na akú problematiku sa využíval, krycie mená a evidenčné čísla tajných spolupracovníkov, mená a osobné evidenčné čísla operatívnych pracovníkov, ktorí dochádzali do bytu, dôvody ukončenia využívania bytu, vyplatené finančné odmeny, resp. výdavky na byt, mená operatívnych pracovníkov, ktorí boli so zväzkom oboznámení a počet strán, ktoré zväzok obsahoval.

Počet konšpiračných a prepožičaných bytov zaevidovaných na jednotlivých krajských správach Štátnej bezpečnosti v rokoch 1954 - 1989

Krajská správa ŠtB	Počet KB	Počet PB	Spolu
Bratislava	1123	646	1769
Banská Bystrica	815	117	932
Košice	316	132	448

Prepožičaný byt „ZUZANA“

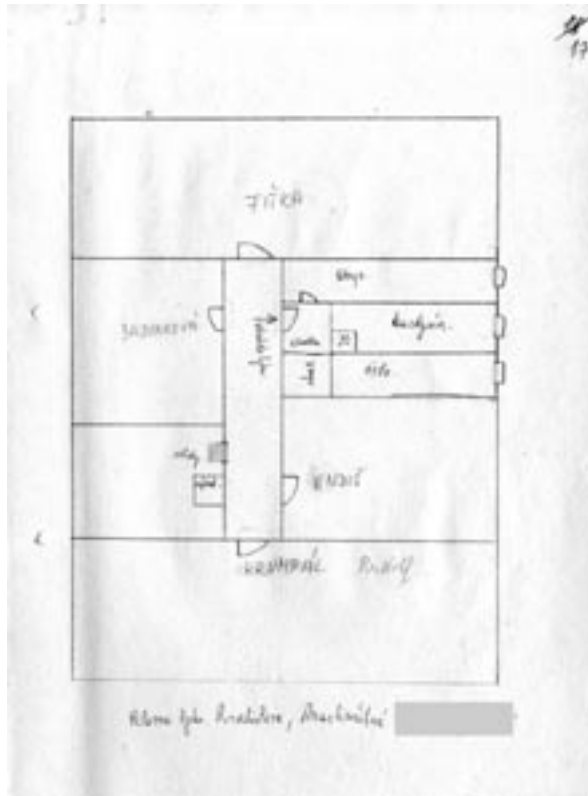
Získanie majiteľa prepožičaného bytu k spolupráci s kontrarozvedkou, riadenie tajných spolupracovníkov dochádzajúcich do prepožičaného bytu, predkladanie a schvaľovanie jednotlivých návrhov súvisiacich s agendou prepožičaných bytov sa pokúsime ukázať na zväzku prepožičaného bytu s krycím menom „ZUZANA“. Zväzok bol zavedený 2. oddelením 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava po problematike CHÉMIA na meno Zuzana MATAJSOVÁ. Do registračného protokolu bol zaevidovaný dňa 2. novembra 1983 pod registračným číslom 28987.

Zväzok sa zachoval takmer kompletný. Skartovaných alebo zo zväzku vyňatých bolo päť dokumentov. Zväzok obsahuje nasledujúce dokumenty: Zoznam dokumentov vo zväzku, Zoznam osôb, Prehľad častí, dielov a zložiek, Zoznam pracovníkov a tajných spolupracovníkov dochádzajúcich do prepožičaného bytu, Žiadosť o vykonanie lustrácie majiteľky prepožičaného bytu a susedov, Návrh na získanie prepožičaného bytu, Memorandum, Dohoda o prenechaní bytu do dočasného užívania a Plán bytu. Ďalej obsahuje návrhy na zavedenie jednotlivých tajných spolupracovníkov do prepožičaného bytu, návrhy na zakúpenie za-

riadenia, zoznamy prideleného zariadenia, návrhy na udelenie odmeny majiteľke prepožičaného bytu, vyhodnotenie prepožičaného bytu za roky 1984 a 1988, záznamy o vyvedení tajných spolupracovníkov z prepožičaného bytu, záznam o prevzatí zväzku novým obsluhujúcim príslušníkom, a napokon návrh na archivovanie zväzku. Súčasťou zväzku sú aj podzväzky Prevádzka v prepožičanom byte a Finančná zložka. V prvom sú zachytené presné časy schôdzok pracovníkov kontrarozvedky s tajnými spolupracovníkmi, v druhom všetky výdavky spojené s prepožičaním bytu.

Návrh na získanie prepožičaného bytu

Dňa 26. septembra 1983 predložil starší referent špecialista 2. oddelenia 3. odboru XII. Správy ZNB Bratislava kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA návrh na získanie prepožičaného bytu s krycím menom ZUZANA.⁹⁾ Zhrnul v ňom cieľ získania bytu, dôvod jeho prepožičania majiteľkou, výsledky bezpečnostnej preverky užívateľov susedných bytov, spôsob vykonania viazacieho aktu a legendu, ktorej úlohou bolo kryť pravý účel návštev pred užívateľmi susedných bytov. Jeden a pol izbový byt v družstevnom vlastníctve, ktorý sa nachádzal na Martinčekovej ulici č. 6 v Bratislave, mal slúžiť na schôdzkovú činnosť s agentúrou na úseku kontrarozviednej ochrany československej ekonomiky. Jeho užívateľkou bola ZUZANA MATAJSOVÁ (1929). Podľa „Návrhu“ mala byť získaná na ideovom základe. „Jedná sa o osobu, ktorá má kladný vzťah k nášmu socialistickému zriadeniu čo potvrdzovala svojou dobrou prácou, ako i tým, že jej dve deti sú pracovníkmi ZNB.“¹⁰⁾ Viazací akt mal spolu s kpt. MIKOLÁŠKOM vykonať vedúci starší referent špecialista 2. oddelenia 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava kpt. Ing. Jozef TURZA.¹¹⁾ Osobný kontakt s užívateľkou bytu sprostredkoval npor. Ing. Rudolf ČEPEL, zať

ZUZANY MATAJSOJEJ, ku ktorému sa v septembri 1983 presťahovala na dlhšiu dobu, aby mohla pomáhať s výchovou detí.¹²⁾ Úvodná časť rozhovoru mala byť zameraná na jej pobyt u zaťa a dcéry a následne na otázku prepožičania bytu. Pripravená bola aj legenda, podľa ktorej počas prechodného pobytu užívateľky bytu u dcéry je byt prepožičaný zaťom rodinnému príslušníkovi. Ten ako pracovník centrálného orgánu pripravuje teoretickú vedeckú prácu spolu s kolegami, ktorí ho navštevujú za účelom vedeckých konzultácií. S legendou mali byť oboznámení známi, členovia rodiny, susedia a tajní spolupracovníci dochádzajúci do bytu. Návrh odporučil na schválenie vedúci starší referent špecialista 2. oddelenia, ako aj

Schéma prepožičaného bytu „ZUZANA“.
Zdroj: A ÚPN.

9) Kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA (1941) vstúpil do služieb ZNB v roku 1970. Pracoval na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava po problematike CHÉMIA od 1. januára 1978 ako starší referent a od 1. marca 1980 ako starší referent špecialista. Od 1. januára 1988 bol ako vedúci starší referent špecialista poverený viesť 3. oddelenie 3. odboru a od 1. októbra 1988 5. oddelenie 1. odboru XII. správy ZNB Bratislava. K 1. júlu 1988 bol povýšený do hodnosti majora. Dňa 15. februára 1990 bol zaradený do záloh pre prechodne nezaradených. V roku 1982 absolvoval Vysokú školu ZNB a získal akademický titul JUDr.

10) Syn Zuzany MATAJSOJEJ, npor. Miroslav MATAJS (1952), pracoval od roku 1977 na XII. správe ZNB Bratislava a od roku 1983 na III. správe ZNB v Českých Budějoviciach (Vojenská kontrarozvedka). Dcéra, kpt. PhDr. Zuzana ČEPELOVÁ (1950), pracovala od roku 1975 na XII. správe ZNB Bratislava ako prekladateľka. V roku 1981 sa vydala za npor. Rudolfa ČEPELA (1950), pracovníka 2. oddelenia 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava.

11) Kpt. Ing. Jozef TURZA (1947) vstúpil do služieb ZNB v roku 1975. Pôsobil na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava od 1. decembra 1975 ako starší referent, od 1. apríla 1978 ako starší referent špecialista a od 1. marca 1980 ako náčelník oddelenia. Na základe výsledkov komplexnej preverky Inšpekcie Ministra vnútra ČSSR zo septembra 1986 bol z dôvodu neoprávneného nakladania so zvláštnymi finančnými prostriedkami v decembri 1986 dočasne pozbavený výkonu funkcie a v apríli 1987 uvoľnený zo služieb ZNB.

12) Npor. Ing. Rudolf ČEPEL (1950) vstúpil do služieb ZNB v roku 1977. Pracoval na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava po problematike kontrarozviednej kontroly ekonomickej pravice (boj proti vnútornému nepriateľovi v oblasti československej ekonomiky) ako starší referent a od 1. augusta 1986 ako starší referent špecialista. Vo februári 1990 bol zaradený do záloh pre prechodne nezaradených. V apríli 1984 bol povýšený do hodnosti kapitána a v auguste 1989 do hodnosti majora.

náčelník III. odboru, za ktorého návrh podpísal jeho zástupca kpt. Ing. František STREDL.¹³⁾ Za náčelníka XII. správy ZNB Bratislava ho schválil jeho zástupca pplk. JUDr. Anton FAŤOL.¹⁴⁾

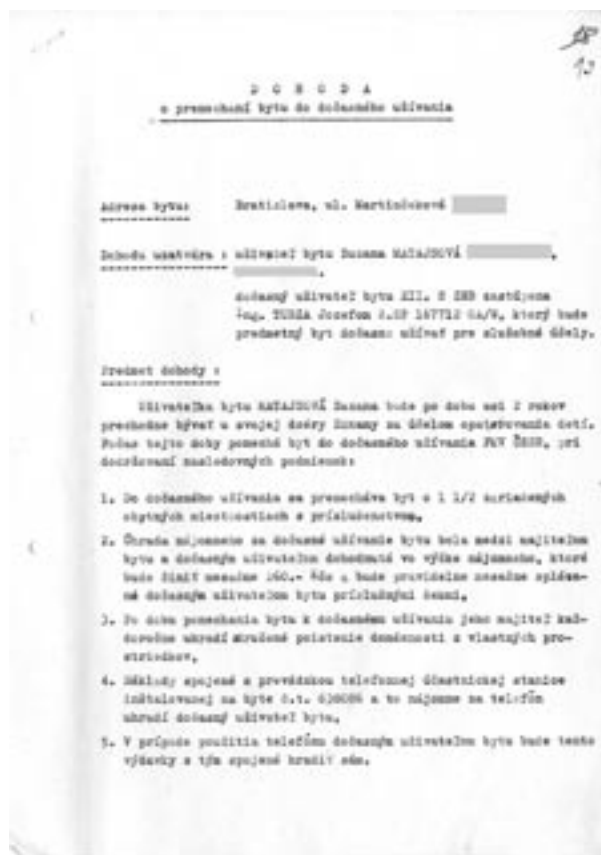
Bezpečnostná previerka užívateľky bytu, ako aj 34 susedov bola vykonaná 26. augusta 1983 na Štatisticko-evidenčnom odbore správy Verejnej bezpečnosti Bratislava a 21. septembra 1983 na XII. správe ZNB Bratislava. Majiteľka prepožičaného bytu bola 30. augusta 1983 lustrovaná aj v databázach Štatisticko-evidenčného odboru sekretariátu FMV Praha (XIII. správa ZNB).¹⁵⁾ Dňa 26. septembra 1983 bolo zároveň vypracované tzv. Memorandum (životopis) na majiteľku prepožičaného bytu. Obsahovalo osobné údaje Zuzany MATAJSO-VEJ a rodinných príslušníkov, jej stručný životopis,

informácie o stykoch v zahraničí, činnosti v období rokov 1968-69, dôvody prepožičania bytu a mená pracovníkov XII. správy ZNB Bratislava, ktorých osobne pozná. Vypracoval ho kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA.

*Dohoda o dočasnom
užívaní bytu Štátnou
bepečnosťou.
Zdroj: A ÚPN.*

Dohoda o prenechaní bytu do dočasného užívania

Dohoda o prenechaní bytu do dočasného užívania Štátnej bezpečnosti nadobudla účinnosť 29. septembra 1983. Jej súčasťou bola adresa bytu, zmluvné strany, predmet dohody, legenda a vyhlásenie, ktorým sa užívateľka bytu zaväzovala, že o prepožičaní bytu ZNB „zachová prísnu mlčanlivosť pred čs. úradmi a úradmi v zahraničí, ako aj príbuznými a známymi v súlade so zákonom č. 102/71 Zb., a vykonávacími predpismi o ochrane štátneho tajomstva“. Za XII. správu ZNB Bratislava uzatvoril dohodu kpt. Ing. Jozef TURZA, schválil zástupca náčelníka XII. správy ZNB Bratislava pplk. JUDr. Anton FAŤOL za nasledovných podmienok:

„1. Do dočasného užívania sa prenecháva byt o 1 ½ zariadených obytných miestnostiach s príslušenstvom,

2. Úhrada nájomného za dočasné užívanie bytu bola medzi majiteľkou bytu a dočasným užívateľom dohodnutá vo výške nájomného, ktoré bude činiť mesačne 260,- Kčs a bude pravidelne mesačne splácané dočasným užívateľom bytu príslušnými šekmi,

3. Po dobu ponechania bytu k dočasnému užívaniu jeho majiteľ každoročne uhradí združené poistenie domácnosti z vlastných prostriedkov,

4. Náklady spojené s prevádzkou telefónnej účastníckej stanice inštalovanej na byte č. t. 638086 a to nájomné za telefón uhradí dočasný užívateľ bytu,

5. V prípade použitia telefónu dočasným užívateľom bytu bude tento výdavky s tým spojené hradíť sám,

6. Dočasný užívateľ bytu bude v priebehu roka hradíť všetky finančné výdavky tý-

13) Kpt. Ing. František STREDL (1942) vstúpil do služieb ZNB v roku 1975. Od 1. marca 1978 pôsobil ako náčelník 2. oddelenia 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava, od 1. apríla 1980 ako zástupca náčelníka 3. odboru a od 1. februára 1984 ako náčelník 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava. Na základe výsledkov komplexnej previerky Inšpekcie Ministra vnútra ČSSR zo septembra 1986 bol z dôvodu neoprávneného nakladania so zvláštnymi finančnými prostriedkami v marci 1987 prepustený zo služobného pomeru príslušníka ZNB.

14) Pplk. JUDr. Anton FAŤOL (1937) vstúpil do služieb ZNB v roku 1961. Od 1. júla 1974 pôsobil na XII. správe ZNB Bratislava ako zástupca náčelníka II. odboru, od 1. decembra 1979 ako zástupca náčelníka XII. správy ZNB Bratislava a od 1. novembra 1985 ako I. zástupca náčelníka XII. správy ZNB Bratislava. Na základe výsledkov komplexnej previerky Inšpekcie Ministra vnútra ČSSR zo septembra 1986 bol z dôvodu neoprávneného nakladania so zvláštnymi finančnými prostriedkami v decembri 1986 dočasne pozbavený výkonu funkcie a v marci 1987 odvolaný z funkcie I. zástupcu náčelníka XII. správy ZNB Bratislava. Vzápätí však bol poverený funkciou náčelníka II. odboru. Od 1. októbra 1988 pôsobil ako náčelník I. odboru a od 1. januára 1990 súčasne ako zástupca náčelníka XII. správy ZNB Bratislava. Dňa 15. februára 1990 bol zaradený do záloh pre prechodne nezaradených. V rokoch 1975, 1980 a 1986 absolvoval niekoľkokomesačné kurzy KGB v Moskve.

15) XIII. správa ZNB - Odborové výpočtové a informačné stredisko – bola zriadená Rozkazom ministra vnútra ČSSR č. 27/1979 ako útvar ZNB zložky ŠtB s úlohou zabezpečovať a spracovávať štátno-bezpečnostné fondy ako jednotný a ucelený informačný systém zložky ŠtB. Ako samostatná súčasť ŠtB bola zrušená 1. 3. 1982, kedy bola zaradená ako súčasť sekretariátu Federálneho ministra vnútra. V roku 1988 dostala krycie označenie XIII. správa Zvláštna správa ZNB, ktorá sa zaoberala šifrou a rádiokontrarozvedkou.

kajúce sa bytu. Vyúčtovanie nákladov bude uskutočňované 1-2 krát ročne s majiteľkou bytu,

7. Užívateľ bytu súhlasí s tým, že byt bude dočasne užívaný denne mimo soboty a nedele v čase od 6,00 hodiny do 24, 00 hodín,

8. Užívateľ bytu osobne, alebo písomne prostredníctvom svojho zaťa Rudolfa ČEPELA včas vyrozumie dočasného užívateľa bytu:

a) o zrušení dohody, ktorá sa ukončí do 30 dní po dohode strán,

b) o iných skutočnostiach, ktoré by bránili využívať byt dočasnému užívateľovi.

Zároveň užívateľ bytu zabezpečí, aby jeho rodina či už z Bratislavy, alebo mimo Bratislavy, nenavštevovala jeho byt v pracovných dňoch,

9. Užívateľ bytu a dočasný užívateľ bytu vypracujú inventárny zoznam zariadenia ponechaného spolu s bytom do dočasného užívania. Inventárny zoznam bude tvoriť prílohu k dohode o prepožičaní bytu do dočasného užívania,

10. Dočasný užívateľ bytu zodpovedá v plnom rozsahu za prípadné škody vzniknuté počas užívania bytu a zaväzuje sa byt a jeho zariadenie udržiavať v naprostom poriadku,

11. Upratovanie bytu zabezpečí užívateľ bytu na jeho vlastné náklady,

12. Ak sa užívateľ bytu pri dodržovaní ustanovení bodu 8 písm. a) tejto dohody rozhodne dohodu zrušiť, bude ZNB jeho rozhodnutie rešpektovať a byt prenechaný do dočasného užívania uvoľní.“

Tajní spolupracovníci

V septembri a októbri 1983 predložil operatívny pracovník 2. oddelenia 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA, ktorý byt obsluhoval, návrhy na zavedenie šiestich tajných spolupracovníkov do prepožičaného bytu „ZUZANA“. Všetci šiesti tajní spolupracovníci boli pred zavedením do prepožičaného bytu „ZUZANA“ obsluhovaní v konšpiračnom byte „SMUTNÝ“,¹⁶⁾ kde bola

schôdzková činnosť ukončená z dôvodu dekonšpirácie.

Návrh obsahoval odôvodnenie zavedenia tajných spolupracovníkov do bytu, legendu a poučenie, ktorým boli tajní spolupracovníci upozornení, aby sa vyhýbali stretnutiam so známymi osobami v blízkosti prepožičaného bytu, aby legendu využívali len v prípade nutnosti a pri jej použití o tom okamžite informovali svojho riadiaceho operatívneho príslušníka. Návrhy zavedenia tajných spolupracovníkov do prepožičaného bytu schválil vedúci starší referent špecialista 2. oddelenia 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava kpt. Ing. Jozef TURZA.

Od septembra, resp. októbra 1983 dochádzali do prepožičaného bytu nasledujúci tajní spolupracovníci:

1. TS „RADO“, r. č. 7974¹⁷⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na ideovom základe do problematiky ochrany československej ekonomiky na úseku investičnej výstavby chemického priemyslu v roku 1973. Kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA ho charakterizoval ako „spolahlivého a prevereného TS s veľmi dobrým vzťahom k spolupráci“. TS „RADO“ bol od 16. septembra 1975 do 18. augusta 1983 obsluhovaný v konšpiračnom byte „SMUTNÝ“. Prvú schôdzku v prepožičanom byte „ZUZANA“ absolvoval 13. októbra 1983. Jeho riadiacim operatívnym pracovníkom bol vedúci starší referent špecialista 2. oddelenia 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava kpt. Ing. Jozef Turza. V roku 1983 navštívil prepožičaný byt „ZUZANA“ 3-krát, v roku 1984 7-krát, v roku 1985 8-krát a v roku 1986 6-krát. Poslednú schôdzku v prepožičanom byte absolvoval 26. novembra 1986. V rokoch 1983 až 1986 v prepožičanom byte „ZUZANA“ vykonal celkom 24 agentúrnych schôdzok.

2. TS „HRONSKÝ“, r. č. 16172¹⁸⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na ideovom základe do problematiky ochrany československej ekonomiky v roku 1974. Kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA ho charakterizoval ako „prevereného, spo-

16) Konšpiračný byt s krycím menom „SMUTNÝ“ sa nachádzal v Bratislave na Prievozskej ulici č. 27. Od 20. novembra 1973 bol využívaný 3. odborom Hlavnej správy ŠtB Bratislava a od roku 1974 2. oddelením 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava. V roku 1983 bola schôdzková činnosť z dôvodu dekonšpirácie ukončená a byt dňa 17. januára 1985 odovzdaný bytovému odboru. V rokoch 1973 až 1983 bolo do konšpiračného bytu „SMUTNÝ“ zavedených 15 tajných spolupracovníkov, ktorých riadilo 9 operatívnych pracovníkov.

17) Agentúrny zväzok „RADO“ k osobe Ing. Jozef NITRAN (1927) bol zavedený 11. mája 1973 na 3. odbore Hlavnej správy ŠtB Bratislava po problematike kontrarozvednej ochrany investičnej výstavby podnikov GR SLOVCHÉMIA a ku kontrole osôb rozpracovávaných v operatívnych zväzkoch pre podozrenie z poškodzovania hospodárskych záujmov ČSSR v styku so zástupcami kapitalistických firiem pod reg. č. 7974. Zväzok bol archivovaný dňa 7. júla 1987 pod arch. č. 105705.

18) Agentúrny zväzok „HRONSKÝ“ k osobe Ing. Vojtech VÁMOŠ (1932) bol zavedený 14. októbra 1974 na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava k operatívnej kontrole zástupcov kapitalistických firiem a monopolov, k ochrane socialistickej integrácie a ku kontrole štátno-bezpečnostne zaujímavých osôb zamestnaných na Ministerstve priemyslu SSR pod reg. č. 16172. V registračnom protokole nie je vyznačený záznam o archivácii zväzku.

lahlivého spolupracovníka“ a v záujme „oddržiavania zásady konšpirácie, skvalitnenia úkolovania, vyťažovania a výchovy“ ho navrhol zaviesť do prepožičaného bytu „ZUZANA“. TS „HRONSKÝ“ bol od 6. apríla 1982 do 31. augusta 1983 obsluhovaný v konšpiračnom byte „SMUTNÝ“. Prvú schôdzku v prepožičanom byte „ZUZANA“ absolvoval 2. septembra 1983. Jeho riadiacim orgánom bol kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA. Dňa 26. januára 1988 prevzal riadenie tohto tajného spolupracovníka Vladimír ZÁMEČNÍK.¹⁹⁾ TS „HRONSKÝ“ navštívil prepožičaný byt „ZUZANA“ v roku 1983 9-krát, v roku 1984 24-krát, v roku 1985 16-krát, v roku 1986 16-krát, v roku 1987 10-krát, v roku 1988 16-krát a v roku 1989 minimálne 15-krát. Podľa záznamov absolvoval poslednú schôdzku na prepožičanom byte 10. novembra 1989. V rokoch 1983 až 1989 vykonal v prepožičanom byte „ZUZANA“ so svojim operatívnym pracovníkom minimálne 105 agentúrnych schôdzok!

3. TS „MARTIN“, r. č. 21807²⁰⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na ideovom základe do problematiky ochrany československej ekonomiky v roku 1978. Kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA ho navrhol zaviesť do prepožičaného bytu „ZUZANA“ z rovnakých dôvodov ako tajného spolupracovníka s krycím menom „HRONSKÝ“. TS „MARTIN“ bol od 8. januára 1981 do 31. augusta 1983 obsluhovaný v konšpiračnom byte „SMUTNÝ“. Prvú schôdzku v prepožičanom byte „ZUZANA“ absolvoval 3. októbra 1983. Jeho riadiacim orgánom bol kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA. Posledná schôdzka, na ktorej bola zároveň ukončená spolupráca s tajným spolupracovníkom, sa uskutočnila 15. decembra 1983.

4. TS „HURBAN“, r. č. 13464²¹⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou v roku 1972 na ideovom základe do problematiky ochrany československej ekonomiky „k odhaľovaniu, rozpracovaniu a dokumentácii zámerov kapitalistických firiem,

ktoré poškodzujú čs. ekonomiku, k odhaľovaniu osôb z radov čs. občanov z oblasti chemického priemyslu, ktoré presadzujú záujmy firiem či už z nepriateľstva voči nášmu zriadeniu alebo zo zisťujúcich dôvodov“. Od 1. októbra 1974 do 31. septembra 1983 vykonával schôdzkovú činnosť v konšpiračnom byte „SMUTNÝ“. Prvú schôdzku v prepožičanom byte „ZUZANA“ vykonal 30. septembra 1983. Jeho riadiacim orgánom bol kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA, od 31. mája 1984 por. Ing. Vladimír RONČKEVIČ a od 27. mája 1987 kpt. RNDr. Peter SEDLÁČEK.²²⁾ V roku 1983 navštívil prepožičaný byt „ZUZANA“ 3-krát, v roku 1984 15-krát, v roku 1985 4-krát, v roku 1986 11-krát, v roku 1987 9-krát a v roku 1988 minimálne 3-krát. V roku 1988 sa rátao s ukončením spolupráce s TS „HURBAN“ z dôvodu jeho pracovného zaradenia, kde nemal spravidajské možnosti. Jeho spolupráca s pracovníkmi kontrarozvedky však pokračovala a podľa záznamov z finančnej časti agentúrneho zväzku vedeného k jeho osobe absolvoval v roku 1989 v prepožičanom byte minimálne jednu schôdzku 6. júna 1989. V rokoch 1983 až 1989 vykonal so svojimi operatívnymi riadiacimi pracovníkmi minimálne 46 agentúrnych schôdzok.

5. TS „HRIVŇÁK“, r. č. 13409²³⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na ideovom základe do problematiky ochrany československej ekonomiky v roku 1972. Tajný spolupracovník „HRIVŇÁK“ bol „získaný do problematiky chemického priemyslu, s cieľom odhaľovať záujmy kapitalistických firiem, ich poškodzovanie čs. zahraničného obchodu a korumpovanie čs. občanov, odhaľovať sabotáže a záškodnícku činnosť nepriateľských osôb“. V roku 1987 bolo jeho zameranie ako tajného spolupracovníka doplnené „o kontrolu činnosti a zisťovanie záujmov pracovníkov zastupiteľských orgánov kapitalistických štátov v ČSSR, novinárov z KŠ. Prehľbovať možnosti oficiálnych stykov na ZÚ KŠ, na východné oddelenia kapitalistických firiem s cieľom zisťovať, či

19) Vladimír ZÁMEČNÍK (1948) vstúpil do služieb ZNB v roku 1975. Dňa 7. júla 1975 bol prijatý na vnútorný odbor XII. správy ZNB Bratislava ako vodič - mechanik. V roku 1988 pracoval na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB a po reorganizácii od 1. októbra 1988 na 3. oddelení 1. odboru XII. správy ZNB Bratislava.

20) Agentúrny zväzok „MARTIN“ k osobe Karol ADÁMEK (1924) bol zavedený 26. júna 1979 na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 21807. Zväzok bol archivovaný 25. júna 1984 pod arch. č. 77005.

21) Agentúrny zväzok „HURBAN“ k osobe Ing. Ľudovít HUMAJ (1933) bol zavedený 15. decembra 1972 na 3. odbore Hlavnej správy ŠtB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 13464. V registračnom protokole nie je vyznačený záznam o archivácii zväzku.

22) Por. Ing. Vladimír RONČKEVIČ (1955) vstúpil do služieb ZNB v roku 1983. Pracoval ako starší referent na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava po problematike kontrarozviednej ochrany chemického priemyslu. Dňa 1. apríla 1987 bol povýšený do hodnosti nadporučika. Dňa 31. júla 1987 bol na základe vlastnej žiadosti uvoľnený zo služobného pomeru príslušníka ZNB. Kpt. RNDr. Peter SEDLÁČEK (1948) vstúpil do služieb ZNB v roku 1975. Služobne bol zaradený na 1. oddelení, neskôr 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava.

23) Agentúrny zväzok „HRIVŇÁK“ k osobe Ing. Stanislav HARMANIÁK (1933) bol zavedený 27. novembra 1972 na 3. odbore Hlavnej správy ŠtB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 13409. Zväzok bol archivovaný 18. júla 1988 pod arch. č. 116427.

neprejavujú záujem o utajované skutočnosti v chemickom priemysle, či nekontaktujú čs. pracovníkov s cieľom ich typovania. Včas odhaľovať a informovať o príznakoch nedovoleného obohacovania sa pracovníkov VHH SLOVNAFT, zisťovať, či týmto ich konaním nedochádza k úniku ŠT, presadzovaniu firiem v ČSSR. Získavať informácie k osobám vedeným v bázach.“ Od 8. januára 1975 do 7. júla 1983 bol obsluhovaný v konšpiračnom byte „SMUTNÝ“. Prvú schôdzku v prepožičanom byte „ZUZANA“ absolvoval 18. novembra 1983. Jeho riadiacim orgánom bol najprv kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA, od 5. júna 1984 por. Ing. Vladimír RONČKEVIČ a od 20. júna 1987 kpt. RNDr. Peter SEDLÁČEK. V roku 1983 vykonal so svojim riadiacim orgánom 4 schôdzky, v roku 1984 14 schôdzok, v roku 1985 9 schôdzok, v roku 1986 11 schôdzok, v roku 1987 8 schôdzok a v roku 1988 5 schôdzok. V júni 1988 bol poverený výkonom funkcie generálneho riaditeľa n. p. SLOVNAFT, vzhľadom na to bola spolupráca 20. júna 1988 ukončená. Poslednú agentúrnu schôdzku v prepožičanom byte „ZUZANA“ absolvoval 25. apríla 1988. V rokoch 1983 až 1988 vykonal so svojimi operatívnymi riadiacimi pracovníkmi celkom 51 agentúrnych schôdzok.

6. TS „KVETOSLAV“, r. č. 13717²⁴⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na ideovom základe do problematiky ochrany československej ekonomiky v roku 1973. Od 27. februára 1976 do 22. júna 1983 vykonával schôdzkovú činnosť v konšpiračnom byte „SMUTNÝ“. Prvú schôdzku v prepožičanom byte „ZUZANA“ absolvoval 7. októbra 1983. Jeho riadiacim orgánom bol kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA a od 27. apríla 1984 por. Ing. Vladimír RONČKEVIČ. V roku 1983 vykonal v prepožičanom byte 2 schôdzky, v roku 1984 12 schôdzok, v roku 1985 4 schôdzky a v roku 1986 2 schôdzky. Poslednú 21. mája 1986. V rokoch 1983 až 1986 vykonal so svojimi riadiacimi orgánmi v prepožičanom byte „ZUZANA“ celkom 20 agentúrnych schôdzok.

Návrh na zavedenie novozískaného tajného spolupracovníka do prepožičaného bytu „ZUZANA“ pod rovnakou legendou predložil v máji 1985 por. Ing. Vladimír RONČKEVIČ.

TS „PRESEDA“, r. č. 25073²⁵⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontra-

rozvedkou do problematiky CHÉMIA v roku 1975. Podľa predloženého návrhu „doterajšia schôdzková činnosť sa vykonávala po pracovnej dobe v reštauračných priestoroch v blízkosti PB a miesto PB vyhovuje pre TS na schôdzkovú činnosť. Pred vstupom TS PRESEDA do PB ZUZANA bude prevedená previerka z hľadiska spoznania TS obyvateľmi domu, aby nedošlo k dekonspirácii TS“. Cieľom služby tajného spolupracovníka v prepožičanom byte bolo zabezpečiť „zlepšenie podmienok pre úkolovanie a vyťažovanie TS, podmienky pre zlepšenie výchovného vplyvu na TS a zvýšenie konšpirácie schôdzkovej činnosti“. Riadiacim orgánom TS „PRESEDA“ bol sám por. Ing. Vladimír RONČKEVIČ. Prvá schôdzka sa konala 6. júna 1986 a posledná 27. januára 1987. Za toto obdobie absolvoval TS „PRESEDA“ v prepožičanom byte „ZUZANA“ celkom 11 agentúrnych schôdzok.

V októbri 1987 odovzdal kpt. JUDr. Július MIKOLÁŠKA zväzok prepožičaného bytu „ZUZANA“ kpt. RNDr. Petrovi SEDLÁČKOVI, ktorý tak prebral zodpovednosť za plnenie všetkých

*Tzv. legenda PB „DUKLA“, ktorá mala slúžiť na zakrytie príchodov do bytu v prípade, že sa susedia budú pýtať na cieľ návštevy.
Zdroj: A ÚPN.*

XII. správa ZNB
Bratislava

ES PRÁVA
3/87

Bratislava 11. 3. 1985

PRÍLOHA
TAJNÉ

PROSTOR

LEGENDA

Užívateľ konšpiračného bytu "DUKLA" Spilný Pavel, krytie meno Igor, Bydlo Pavla z 1. odh. XII. S-SNB Bratislava, rozšíril v okolí bytu legendu, ktorú si bol v legalizácii schôdzkovej činnosti v konšpiračnom byte. V tomto smere bolo preto v domo rozšírení, že manžel, obojka býval a pracoval v Prahe, má široký okruh známych a priateľov, ako aj bývalých kolegov z predchádzajúceho zamestnania, ktorí ho pri príležitosti týchto dní v Bratislave často navštevujú. Okrem toho je operátorom v n.p. Slovnaft v Bratislave a pracuje v reprezentatívnej prevádzke na smere, že bytu dochádza veľak napríklad. Každý tuže rozšírení, že Spilný Pavel má v Bratislave manželku priateľov, ktorí ho často navštevujú do jeho bytu.

Okrem toho, užívateľ bytu tuže chcel do TS i v schôdzkovej činnosti a cieľom podporení bezpečnosti v tak predchádzajúceho dekonspirácii ES "DUKLA". Táto legenda platí pre TS. Pre informácijských TS tuže operátorom Bratislava.

Vypovedal: Igor, Bydlo P.,
Miroslav Sedláček

24) Agentúrny zväzok „KVETOSLAV“ k osobe Ing. Jozef KOZÁČEK (1926) bol zavedený 19. marca 1973 na Hlavnej správe ŠtB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 13717. Archivovaný bol 9. februára 1987 pod arch. č. 102194.

25) Agentúrny zväzok „PRESEDA“ k osobe Jaroslav TOMANDL (1946) bol zavedený 10. júla 1985 na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 25073. Dňa 28. októbra 1987 bol zväzok prevzatý 3. odborom Krajskej správy ŠtB Bratislava a k 1. aprílu 1988 opäť 3. odborom XII. správy ZNB Bratislava.

Bratislava 6.7.1988

J. odbor 2. oddelenie

Výtlačok č. 2

Schvaľujem

[Podpis]

Dist. inšpektor J. odbor XII, 6-200

Hlavň

na zavedenie TS TOMÁŠ, r. č. 31305 do PB ZUZANA, r. č. 28325

Predkladám návrh na zavedenie TS TOMÁŠ do PB ZUZANA.

Dôvody:

TS TOMÁŠ bol získaný k spolupráci na ideovom podklade v roku 1985 do problematiky ochrany čs. ekonomiky v oblasti palivovo-energetickej základne.

V KPB doposiaľ nebol obaluhovaný.

Práca TS v roku 1988 nebola získaná negatívne štb. poznatky. Styk na VC udržava len skľabný, z ktorého robí pravidelné skľabny. Je spoľahlivý, ochotný nájsť konšpiračné práce. V okolí PB ZUZANA nájsť nepozná.

Legenda pre vstup TS TOMÁŠ do PB ZUZANA

TS TOMÁŠ do PB ZUZANA bude dochádzať pod legendou prerokovanie odborných otázok s bratom matke majiteľ bytu, s ktorým pripravuje podklady pre vydanie vedeckej práce s odborom fyziky ropy.

TS bude nájsť upozornený, aby sa vyhýbal stretnutím so známymi osobami v okolí PB ZUZANA a legenda použil len v prípade nutnosti na schôdzku bytu, o čom musí informovať MO.

Vpracovaný v 2 výtlačkoch:

Výtlačok č. 1 sv. prameňa

Výtlačok č. 2 PB ZUZANA

S i h / x a s i f m :

YKŠ J. odbor

Predkladá: mjr. Sedláček

Návrh na zavedenie TS "TOMÁŠ" do PB "ZUZANA".
Zdroj: A ÚPN.

náležitosti súvisiacich s agendou prepožičaného bytu. Podľa Záznamu o prevzatí zväzku obsahoval zväzok 42 listov, zložka finančných dokladov 56 listov a zložka prevádzky v byte 9 listov.

V júli 1988 predložil kpt. RNDr. Peter SEDLÁČEK návrh na zavedenie, pod rovnakou legendou, do prepožičaného bytu „ZUZANA“ ďalších troch tajných spolupracovníkov.

1. TS „JANÁK“, r. č. 16021²⁶⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na základe dobrovoľnosti do problematiky CHÉMIA, kontrarozvedna ochrana investičnej výstavby, v roku 1974. Od roku 1984 sa stretával so svojim riadiacim orgánom v konšpiračnom byte AKVÁRIUM.²⁷⁾ V roku 1988, v súvislosti s prechodom tajného spolupracovníka

„JANÁK“ na GR SLOVNAFT, prevzala jeho riadenie XII. správa ZNB Bratislava. V návrhu na zavedenie tajného spolupracovníka do prepožičaného bytu uviedol jeho nový riadiaci operatívny pracovník kpt. RNDr. Peter SEDLÁČEK: „Vzhľadom na to, že TS poskytuje hodnoverné a pravdivé správy, je na pracovisku, kde má možnosť získavať štb. poznatky, ktoré je potrebné v klude a nerušene rozobrať a nedošlo k jeho dekonšpirácii, doterajší spôsob schôdzkovania v spoločenských miestnostiach mu nevyhovuje, navrhujem TS JANÁK zaviesť do PB ZUZANA.“ Prvá schôdzka sa konala 16. augusta 1988. Do konca roka 1988 sa potom uskutočnili ďalšie 4 a v priebehu roka 1989 absolvoval tajný spolupracovník „JANÁK“ minimálne ďalších 13 agentúrnych schôdzok. Podľa agentúrneho zväzku vedeného k jeho osobe sa posledná schôdzka uskutočnila 17. októbra 1989. V zložke finančných záznamov je však zároveň záznam o schôdzke z 18. decembra 1989, na ktorej vznikli výdavky na občerstvenie 21,- Kčs. V rokoch 1988 až 1989 vykonal v prepožičanom byte „ZUZANA“ minimálne 18 agentúrnych schôdzok.

2. TS „MIRO“, r. č. 28325²⁸⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na základe dobrovoľnosti do problematiky CHÉMIA v roku 1983. Od roku 1984 vykonával schôdzkovú činnosť v konšpiračnom byte SOKOL.²⁹⁾ V roku 1988, v súvislosti s prechodom tajného spolupracovníka „MIRO“ na GR SLOVNAFT, prevzala jeho riadenie XII. správa ZNB Bratislava. Prvá agentúrna schôdzka s kpt. RNDr. Petrom SEDLÁČKOM sa konala 16. augusta 1988, posledná je vyznačená 18. júla 1989. V rokoch 1988 až 1989 sa so svojím riadiacim orgánom v prepožičanom byte „ZUZANA“ stretol minimálne 11-krát.

3. TS „TOMÁŠ“, r. č. 31305³⁰⁾ bol získaný k spolupráci s československou kontrarozvedkou na ideovom základe do problematiky ochrany československej ekonomiky na úseku palivovo-energetickej základne v roku 1985. Kpt. RNDr. Peter SEDLÁČEK v návrhu na zavedenie tajného spolupracovníka do pre-

26) Agentúrny zväzok „JANÁK“ k osobe Ing. Ladislav PAPPY (1940) bol zavedený 19. novembra 1974 na 1. oddelení 3. odboru Krajskej správy ŠtB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 16021. Dňa 8. apríla 1988 prevzalo zväzok 2. oddelenie 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava. V registračnom protokole nie je vyznačený záznam o archivácii zväzku.

27) Zväzok konšpiračného bytu „AKVÁRIUM“ bol zavedený 2. mája 1967 na 1. oddelení 3. odboru Krajskej správy ŠtB Bratislava pod reg. č. 10530. Nachádzal sa v Bratislave na Steinerovej ulici č. 22.

28) Agentúrny zväzok „MIRO“ k osobe Rudolf HUDEC (1937) bol zavedený 7. novembra 1983 na 1. oddelení 3. odboru Krajskej správy ŠtB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 28325. Dňa 8. apríla 1988 prevzalo zväzok 2. oddelenie 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava. Skartácia zväzku je v registračnom protokole vyznačená dňa 12. decembra 1989.

29) Zväzok konšpiračného bytu „SOKOL“ bol zavedený 1. júna 1983 na 1. oddelení 3. odboru Krajskej správy ŠtB Bratislava po problematike CHÉMIA pod reg. č. 28440. Nachádzal sa v Bratislave na Športovej ulici č. 7.

30) Agentúrny zväzok „TOMÁŠ“ k osobe Ing. Vladimír MASÁR (1933) bol zavedený 19. decembra 1985 na 2. oddelení 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava po problematike ENERGETIKA pod reg. č. 31305. V registračnom protokole nie je vyznačený záznam o archivácii zväzku.

požičaného bytu písal: „V KPB doposiaľ nebol obsluhovaný. Previerkou TS v roku 1988 neboli získané negatívne štb. poznatky. Styk na VC udržiava len služobný, z ktorého robí pravidelné záznamy. Je spoľahlivý, dodržiava zásady konšpirácie práce. V okolí PB ZUZANA nikoho nepozná.“ Úlohou tajného spolupracovníka bolo „odhaľovať zábery kapitalistických firiem narušiť alebo negatívne ovplyvniť ekonomiku ČSSR a plnenie cieľov socialistickej integrácie krajín RVHP, plniť úlohy preventívno-výchovného charakteru. Získavať informácie k osobám, ktoré majú styky na kapitalistické zahraničie, najmä držiteľov ŠT (štátneho tajomstva - pozn. JS)“. Prvá schôdzka v prepožičanom byte sa uskutočnila 3. augusta 1988, posledná je vyznačená 18. júla 1989. V rokoch 1988 až 1989 uskutočnil v prepožičanom byte „ZUZANA“ minimálne 12 agentúrnych schôdzok.

Schôdzková činnosť v PB ZUZANA

Krycie meno	Reg. č.	Prvá schôdzka	Posledná schôdzka	Počet schôdzok
RADO	7974	13. 10. 1983	26. 11. 1986	24
HRONSKÝ	16172	02. 09. 1983	10. 11. 1989	105
MARTIN	21807	03. 10. 1983	15. 12. 1983	?
HURBAN	13464	30. 09. 1983	06. 06. 1989	46
HRIVŇÁK	13409	18. 11. 1983	26. 04. 1988	51
KVETOSLAV	13717	07. 10. 1983	21. 05. 1986	20
PREDESDA	25073	06. 06. 1986	27. 01. 1987	11
JANÁK	16021	16. 08. 1988	18. 12. 1989	18
MIRO	28325	16. 08. 1988	18. 07. 1989	11
TOMÁŠ	31305	03. 08. 1988	18. 07. 1989	12

Po tzv. vyvedení tajného spolupracovníka z prepožičaného bytu vypracoval riadiaci operatívny pracovník Záznam o ukončení obsluhy tajného spolupracovníka, krycieho mena ..., reg. č. ... v prepožičanom byte „ZUZANA“. Uvedol v ňom dátum zavedenia a vyvedenia tajného spolupracovníka a dôvod vyvedenia (strata možností, ukončenie spolupráce a pod.). Obsahoval tiež upozornenie o dodržiavaní zásad konšpirácie a sľubu mlčanlivosti aj po ukončení spolupráce.

Vyhodnotenie prepožičaného bytu

Operatívny pracovník kontrarozvedky

predkladal každoročne vyhodnotenie činnosti v prepožičanom byte, ktorý obsluhoval. Zo zväzku prepožičaného bytu „ZUZANA“ sa zachovali vyhodnotenia z rokov 1984 a 1988. Vyhodnotenia z rokov 1985, 1986 a 1987 boli podľa záznamu skartované 16. októbra 1989. Obsahovali údaje o počte a menách tajných spolupracovníkov a ich riadiacich orgánov dochádzajúcich do bytu, počet agentúrnych schôdzok uskutočnených v priebehu roka, výdavky súvisiace s udržiavaním prepožičaného bytu a schôdzkovou činnosťou, prípadne iné záznamy (ukončenie spolupráce s TS). Súčasťou vyhodnotenia boli tiež informácie, či bolo nutné použiť legendu, resp. či sa o cudzie osoby dochádzajúce do bytu zaujímali susedia. V závere sa nachádzala informácia o tom, že nebola zistená dekonšpirácia bytu, a tiež poznámka, že majiteľka bytu súhlasí s jeho ďalším prepožičiavaním kontrarozvedke. Vyhodnotenie schvaľoval vedúci starší referent 2. oddelenia.

Vo vyhodnotení prepožičaného bytu „ZUZANA“ za rok 1988 je uvedený: „V priebehu roka 1988 bolo v PB ZUZANA obsluhovaných 5 TS: HURBAN, HRONSKÝ, od augusta TOMÁŠ, MIRO, JANÁK. Z RO navštevujú PB s. ZÁMEČNÍK a s. SEDLÁČEK. Vyťaženie spolupracovníkov, ako i OP bolo zistené, že nebolo potrebné použiť legendu pre vstup do PB, nikto zo susedov neprejavil záujem o osoby prichádzajúce do PB. Pri pohovore s majiteľkou bytu taktiež nebolo zistené, že by niekto zo susedov prejavil záujem o uvedený byt,

alebo osoby, ktoré do neho prichádzajú. Na PB bolo uskutočnených 37 schôdzok. Poplatky za nájomné a inkaso činili 3624,- Kčs, za občerstvenie 319,- Kčs a preplatky činili 291,- Kčs. V apríli 1988 bola ukončená spolupráca s TS HRIVŇÁK a bol vyvedený z PB. Z dôvodov, že nebola zistená dekonšpirácia PB a majiteľka súhlasí s jeho požičaním na naše účely, PB je možné využívať pre KR účely 1. odboru XII. S-ZNB Bratislava.³¹⁾ V roku 1988 nedošlo k zmene inventára a zostáva v platnosti zoznam z predošlého roku.³²⁾ Predkladá: mjr. SEDLÁČEK.“

31) Rozkazom Náčelníka XII. správy ZNB Bratislava č. 7 z 20. marca 1989 bol k 1. októbru 1988 zlúčený 1., 2. a 3. odbor XII. správy ZNB Bratislava do 1. odboru. K 1. novembru 1988 preto zväzok formálne prevzalo 3. oddelenie 1. odboru XII. správy ZNB.

32) Súčasťou zväzku prepožičaného bytu „ZUZANA“ je aj Zoznam prideleného zariadenia, ktorý každoročne vypracoval obsluhujúci operatívny pracovník a schvaľoval jeho priamy nadriadený. Keďže prepožičaný byt „ZUZANA“ bol požičaný aj so zariadením, doplnili sa v priebehu rokov len drobné predmety. Viaceré boli preložené zo zrušeného konšpiračného bytu „SMUTNÝ“. Zariadenie sa dopĺňalo na základe návrhu na zakúpenie predmetov, ktorý predkladal obsluhujúci operatívny pracovník a schvaľoval jeho priamy nadriadený.

Finančné odmeny majiteľovi prepožičaného bytu

Koncom roka predkladal pracovník kontrarozvedky, ktorý byt obsluhoval „Návrh na udelenie finančnej odmeny majiteľovi PB ZUZANA, č. zv. 28987“. Obsahoval sumu navrhovanú ako odmenu, ako aj jej odôvodnenie: „PB ZUZANA, č. zv. 28987 je využívaný od septembra 1983. Do bytu dochádza na schôdzky celkom 5 tajných spolupracovníkov a traja operatívni pracovníci. PB ZUZANA je naďalej k schôdzkovej činnosti využívaný celý týždeň okrem soboty a nedele. Dekonšpirácia bytu doteraz zistená nebola. Majiteľ bytu je aj naďalej ochotný poskytovať byt pre potreby MV. Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam navrhujem pre majiteľa PB ZUZANA udeliť finančnú odmenu v sume 500,- Kčs. Predkladá: kpt. MIKOLÁŠKA.“ Návrh schvaľoval vedúci starší referent 2. oddelenia 3. odboru XII. správy ZNB Bratislava. V rokoch 1984 až 1988 dostala majiteľka prepožičaného bytu „ZUZANA“ odmeny v celkovej výške 2 400,- Kčs.

Návrh na uloženie zväzku do archívu

Návrh na uloženie zväzku prepožičaného bytu do archívu je posledným dokumentom vo zväzku. Obsahoval údaje o tom, kedy a od koho bol prepožičaný byt získaný, cieľ jeho získania, počet tajných spolupracovníkov

Návrh na udelenie finančnej odmeny majiteľovi PB „ZUZANA“.
Zdroj: A ÚPN.

a radiacích orgánov, ktorí dochádzali do bytu, celkové náklady spojené s prevádzkou bytu a dôvod predloženia návrhu uloženia zväzku do archívu. „PB „ZUZANA“ bol získaný v roku 1983 na základe dobrovoľného prepožičania s majiteľom MATAJASOVOU Zuzanou, nar. 1929. S majiteľkou sa podpísala dohoda, ktorá nadobudla účinnosť dňa 29. 9. 1983. Dôvodom bola možnosť uskutočňovať v uvedenom byte schôdzkovú činnosť pre potreby 3. odboru XII. S-ZNB Bratislava. Počas prevádzky bytu bolo do neho zavedených celkom 10 spolupracovníkov čs. kontrarozvedky (TS HRONSKÝ, HURBAN, HRIVŇÁK, KVETOSLAV, MARTIN, RADO, PREDSEDA, TOMÁŠ, MIRO, JANÁK). Do uvedeného bytu dochádzalo na schôdzku, resp. o jeho existencii vedelo 10 pracovníkov 3. odboru (MIKOLÁŠKA, RONČKEVIČ, TURZA, SEDLÁČEK, ZÁMEČNÍK, GUBO, STREDL, VALJENT, KOVÁČIK, ČEPEL). V priebehu previerok o konšpirácii bytu pred okolím a verejnosťou nebolo zistené, že by zo strany tajných spolupracovníkov, alebo iných osôb došlo k vyvradeniu pravého charakteru účelu PB „ZUZANA“. Počas jeho prevádzky vznikli náklady na úhradu nájomného a iné výdavky, ktoré boli hradené zo zvláštnych finančných prostriedkov. Na nájomné bolo zaplatených celkom 21.995,- Kčs, ostatné výdavky činili 13.266,90,- Kčs. Za preplatky elektrickej energie a plynu bolo vrátených do ZFP 981,25,- Kčs. Ukončenie prevádzky PB ZUZANA, r. č. 28987 je z dôvodu skončenia spolupráce s TS a preto navrhujem PB „ZUZANA“ uložiť do archívu, ako je vyššie uvedené. Predkladá: mjr. RNDr. SEDLÁČEK.“

Nasledujúcim dokumentom chceme ukázať časť činnosti Štátnej bezpečnosti súvisiacu s agendou konšpiračných a prepožičaných bytov. Ide o správu o využívaní konšpiračných a prepožičaných bytov z roku 1986, určenú pre Štáb náčelníka XII. správy ZNB Bratislava. Obsahuje zhodnotenie stavu agentúry obsluhovanej v konšpiračných a prepožičaných bytoch a jej vyťaženosť, zhodnotenie finančných nákladov, previerkovej činnosti, záverečné zhodnotenie agendy KPB a navrhované opatrenia k zlepšeniu využívania, konšpirácie a hospodárnosti konšpiračných a prepožičaných bytov. Za dokumentom sa nachádza zoznam konšpiračných a prepožičaných bytov využívaných operatívnymi odbormi XII. správy ZNB Bratislava v roku 1986 s uvedením registračného čísla zväzku, dátumu jeho registrácie, oddelenia, ktoré zväzok viedlo, problema-

tiky, na ktorú sa byť využíval a adresy, kde sa nachádzal.

1.

1986, 3. októbra, Bratislava. - Správa o využívaní KB a PB na XII. správe ZNB v návaznosti na prácu s agentúrou pre Štáb náčelníka XII. správy ZNB Bratislava, č. j. KR-0091/AN-86

Predkladá:

I. zástupca náčelníka XII. S ZNB
pplk. JUDr. Anton FAŤOL

ÚVOD

Hodnotenie úrovne práce s konšpiračnými a prepožičanými bytmi v podmienkach XII. správy ZNB Bratislava bolo naposledy prerokované v štábe N XII. správy ZNB dňa 17. mája 1985, kde boli prijaté konkrétne opatrenia na zlepšenie činnosti na tomto úseku operatívnej práce.

Bolo uložené komplexne prehodnotiť jestvujúci stav práce s konšpiračnými a prepožičanými bytmi, na všetkých operatívnych odboroch XII. správy, výrazne zlepšiť previerkovú činnosť na úseku využívania KPB, v nevyhovujúcich a dekonšpirovaných bytoch ukončiť schôdzkovú činnosť a dosiahnuť 60% obsluhovanosť tajných spolupracovníkov v KPB. Uvedené úlohy boli splnené len čiastočne v previerkach KPB, avšak ostatné úlohy splnené neboli.

V mesiaci apríl 1986 bola spracovaná z rozhodnutia náčelníka XII. správy ZNB „Správa o využívaní konšpiračných a prepožičaných bytov operatívnymi odbormi XII. správy ZNB v roku 1985“, ktorá však v štábe N XII. správy ZNB prerokovaná nebola.

Na základe Listu ministra vnútra ČSSR zo dňa 6. 12. 1984 bola v priebehu II. a III. štvrtroku 1986 na jednotlivých operatívnych odboroch XII. správy ZNB uskutočnená Inšpekciou náčelníka XII. správy ZNB následná previerka plnenia opatrení vyplývajúcich z tohto dokumentu. Bolo konštatované, že na úseku využívania KPB v podmienkach XII. správy ZNB naďalej pretrvávajú niektoré nedostatky, zistené už pri predošlých previerkach a ani úlohy uložené Listom ministra vnútra neboli v priebehu roku 1985 splnené. O výsledkoch previerky na úseku práce s KPB na jednotlivých odboroch XII. správy ZNB Bratislava bolo informo-

vané vedenie správy písomnými správami zo dňa 2. 10. 1986.

ZHODNOTENIE STAVU AGENTÚRY OBSLUHOVANEJ V KPB A ICH VYŤAŽENOSŤ

V období od začiatku roku 1986 do 31. 8. 1986 evidovali operatívne odbory XII. správy ZNB 31 konšpiratívnych a 19 prepožičaných bytov.³³⁾ Z tohto počtu nebolo k schôdzkovej činnosti využívaných 6 konšpiračných a 3 prepožičané byty, čiže sa využívalo operatívnymi odbormi len 25 KB a 16 PB a to z dôvodu nevyhovujúceho režimu dochádzky do bytov, nedostatočne zariadených bytov, prípadne pre emigráciu TS zavedených do KPB.

Ku dňu 31. 8. 1986 predstavoval stav tajných spolupracovníkov na XII. správe ZNB celkom 361. Z tohto počtu bolo zavedených a obsluhovaných v KPB 206 tajných spolupracovníkov, čo činí 57%.

ODBOR	POČET TS	Z TOHO OBSLUHOVANÝCH v KPB	%
1. odbor	57	33	57,9%
2. odbor	173	104	60,1%
3. odbor	131	69	52,7%
XIII. S ZNB	361	206	57%

Pozn.: počet zavedených a obsluhovaných TS dodali operatívne odbory;

Z počtu 50 KPB využívaných ku schôdzkovej činnosti s preverenou agentúrou v rámci XII. S ZNB predstavuje priemer počtu obsluhovaných tajných spolupracovníkov na jeden KPB 4,12 TS a 3 riadiacich orgánov, čo sa javí z hľadiska dodržiavania zásad konšpirácie a využiteľnosti KPB nízky priemer.

Skutočný stav zavedených a obsluhovaných TS v KPB však vykazuje rozdiely vo vyťaženi jednotlivých KPB na odbore čo do počtu obsluhovej agentúry, ale aj riadiacich pracovníkov dochádzajúcich na tieto byty. Po jednotlivých operatívnych odboroch je situácia nasledovná:

- Na I. odbore je napríklad v KB MÚZEUM obsluhovaných 7 TS, ktorých obsluhujú 4 riadiaci orgánovia (ďalej RO), pričom v KB METRO len 1 TS a 1 RO a v KB DUKLA 2 TS a RO. Priemer obsluhovaných TS na všetkých KPB 1. odboru je 2,35 TS, pri obsluhu 3,5 RO.

- Na II. odbore je v KB ČERVENĽ a BAŠTA obsluhovaných po 10 TS za riadenia 3-4 RO, v PB KNIHOVNÍK 10 TS a 4 RO, v KB KORZO 9 TS a 6 RO, v KB MALINA 8 TS a 4 RO. Na

33) Operatívne odbory XII. správy ZNB Bratislava v roku 1986: I. odbor - odbor pre boj proti vonkajšiemu nepriateľovi, II. odbor - odbor pre boj proti vnútornému nepriateľovi, III. odbor - odbor na ochranu ekonomiky.

VYUŽITIE KB V ROKU 1986 ZA ... 2. ... ODBOR
do 31.8.86

Parodové číslo	Krycie meno	Pohyb KB		Dôvody ukončenia - z viny OP - z viny TS - saigr. TS - iné dôvody	Využitie KB			Previerky (rok)		Poznámka			
		Dátum založenia	Dátum uloženia		Obsluha (TS/RO)		Počet schôdzok v roku 1986	Výlohy na KB v roku 1986	Náklady na jednu schôdzku v kôš		Dežné	Hľbková	
					K 1.1.1986	K 31.02.1986							
	MALINA	11.10.73	-	-	7/3	0/4	44	1 424	32	1905	1903		
	GAZO	31.1.73	-	-	5/4	6/3	30	1 764	46	1905	1902		
	MILAN	17.4.85	-	-	-	4/3	2	1 130	509	-	1905		KB bol v rekonštrukcii zavádzanie agentúry začalo v máji 1986
	ČERVEN	7.1.73	-	-	11/4	10/3	54	1 044	19	1905	1903		
	LIPA	1.10.73	-	-	6/2	5/1	22	1 467	67	1905	1903		
	DUNAJ	27.10.76	-	-	7/3	7/3	18	1 089	61	-	-	1985	
	KORZO	15.6.84	-	-	10/5	9/6	61	2 380	39	1985	1984		
	BAŠTA	15.6.84	-	-	9/4	10/4	47	2 070	44	1905	1984		
	SPORT	11.12.81	-	-	7/4	6/4	35	1 483	42	-	1985		
	ROSA	22.9.82	-	-	7/4	7/4	10	1 920	192	1905	1902		
				Spolu :	70/33		331	15 779	-	-	-		
							72/35						
	<u>KB evidované a nevyužívané</u>												
	PERLA	15.3.76	-	-	1/4	-	-	2 440	-	1905	1984		nevhodný režim
	JUH	9.3.86	-	-	-	-	-	975	-	-	1905		nový byt

Zdroj: A ÚPN.

odbore je v jednotlivých KPB zavedených najmenej 4 a viac TS k obsluhu. Celkový priemer obsluhovaných TS na 1 KPB je 5,77 TS pri obsluhu 3,5 RO.

- Na III. odbore je v PB DOLINA obsluhovaných 8 TS pri riadení 4 RO, v ostatných KPB, okrem KB RIEKA (získaný 21.3.1986) je obsluha TS vykonávaná v súlade s priemerom dosahovaným na XII. S ZNB. Priemer obsluhovej agentúry na 3. odbore čini 3,83 TS pri riadení 2 RO.

Veľmi rozdielne sú taktiež počty schôdzok uskutočnených v jednotlivých konšpiračných bytoch od začiatku roku 1986 do 31.8.1986.

Tak napríklad v KB OBCHOD a MÚZEUM, ktoré sú evidované na 1. odbore XII. správy ZNB bolo realizovaných v hodnotenom období 32 a 37 schôdzok s tajnými spolupracovníkmi, pričom na KB DUKLA len 4 schôdzky s dvomi zavedenými TS (získaný 11.3.1985).

Na 2. odbore XII. S ZNB bolo v KB KORZO uskutočnených 61 schôdzok, v KB ČERVEN 54 schôdzok a v PB JURAJ len 5 schôdzok s tajnými spolupracovníkmi (PB JURAJ získaný v novembri 1985).

V podmienkach 3. odboru je realizovaný najväčší počet schôdzok v KB VASIL, obsluha 5 TS a 3 RO, kde bolo uskutočnených v hodnotenom období 90 schôdzok, ďalej v KB STARKÁ 79 schôdzok (3 TS a 2 RO), pritom na KB RIEKA len 1 schôdzka (získaný 21.3.1986) a na KB CHATA 19 schôdzok (3 TS a 3 RO).

K hodnoteniu schôdzkovej činnosti v KPB evidovaných na XII. správe ZNB je nutné dodať, že okrem uvedených a využívaných KPB boli na 1. odbore XII. správy ZNB evidované byty, ktoré neboli využívané z rôznych dôvodov. Jedná sa o KB FLÓRA, ktorý bol získaný len 23. augusta 1986, čiže sa jedná o nový byt a KB CENTRÁL, v ktorom nebola uskutočnená schôdzková činnosť od roku 1984 z dôvodu emigrácie TS obsluhovaného v KB, avšak bol archivovaný až 30.6.1986. Ďalší nevyužitý je KB ZORA, ktorý bol získaný len v mesiaci máj 1986. Do mesiaca jún 1986 bol na I. odbore evidovaný PB NIVY, kde v roku 1986 nebola vykonávaná schôdzková činnosť a 30.6.1986 bol PB NIVY archivovaný.

Na 2. odbore XII. správy ZNB boli evidované a nevyužitú 3 KPB, v roku 1986 KB PERLA nie je využívaný pre nevhodný režim, KB JUH

je novozískaný byt dňom 9.5.1986 a PB AUGUSTÍN bol vyhodnotený ako nevyhovujúci s návrhom na jeho zrušenie.

3. odbor XII. S ZNB evidoval a nevyužíva v roku 1986 2 KPB z nasledovných dôvodov:

KB TITO bol získaný v novembri 1985 a doposiaľ nie je zariadený a PB AGÁT, ktorý bol získaný len v auguste 1986.

Vychádzajúc z analýzy zavedenej a obsluhovanej agentúry v KPB na XII. správe, ako aj ich vyťažnosti, je možné konštatovať, že počet bytov na správe zodpovedá súčasným potrebám. Javí sa však potreba urýchleného zavádzania preverenej agentúry do KPB, čím by sa dosiahlo minimálne 60% obsluhovanej agentúry do KPB. Najmä 1. a 3. odbor by mal zvýšiť počet zavedenej agentúry do KPB vzhľadom k nízkemu priemeru obsluhovanosti tajných spolupracovníkov v bytoch ku dňu previerky.

Pri zavádzaní agentúry do KPB by mala byť prijatá zásada, aby v KPB RO obsluhoval viac vlastnej agentúry a nie v pomere 1 TS – 1 RO. Ďalej je potrebné urýchlene doriešiť otázku existujúcich, ale nevyužívaných KPB na operatívnych odboroch vhodnou formou výmeny, resp. získaním nových a archiváciou nevyužívaných KPB.

Z hľadiska preťažnosti niektorých KPB a pri dodržiavaní zásad konšpirácie pri ich využívaní agentúrnym aparátom je potrebné dôsledne v zmysle platných smerníc včas zabezpečiť hĺbkové (každých 5 rokov) a bežné previerky (ročne).

V I. polroku 1986 ukladal Ročný plán práce na XII. správe ZNB získať 2 konšpiračné byty. Táto úloha bola prekročená navyše o 3 konšpiračné byty a 1 prepožičaný byt, pričom 1. odbor XII. správy ZNB získal v priebehu 1. polroku 1986 3 KPB a 1 PB, 2. odbor získal 1 KB a 3. odbor taktiež 1 KB.

V hodnotenom období bolo ukončené využívanie 2 KB a 5 PB uložením zväzkov do archívu (1. odbor – 1 KB, 2 PB; 2. odbor – 2 PB a 3. odbor – 1 KB a 1 PB).³⁴⁾

V porovnaní s rokom 1985 sa znížil celkový počet evidovaných konšpiračných a prepožičaných bytov na operatívnych odboroch XII. S ZNB o 1 KPB, čo vyplýva zo skutočnosti, že za hodnotené obdobie bolo získaných 6 KPB a uložených do archívu 7 KPB. Pozitívne je možné v tejto súvislosti hodnotiť skutočnosť, že pokles celkového stavu KPB sa neprejavil negatívne na percentuálnom výkaze obsluhovaných TS v KPB, kde došlo ku zvýšeniu

o 5,1% v porovnaní so stavom k 31.12.1985, na čo má značný vplyv pokles stavu agentúry na operatívnych odboroch XII. S ZNB v súvislosti s jej prehodnocovaním.

ZHODNOTENIE PREVIERKOVEJ ČINNOSTI

K výraznému zlepšeniu doterajšieho stavu, iba čo do počtu došlo pri vykonávaní bežných a hĺbkových previerok, avšak ako ukázala previerka vykonaná inšpekciou náčelníka XII. S ZNB, okrem 2. odboru boli plánované previerky nielen splnené (viď tabuľka), ale aj prekročené. Počas previerok vykonaných v I. polroku 1986 neboli zaznamenané žiadne poznatky signalizujúce dekonšpiráciu konšpiračných bytov, okrem previerky KB ZORA (3. odbor), kde bola schôdzková činnosť v I. polroku 1986 zastavená pre podozrenie z dekonšpirácie KB.

Popri uvedených kladoch bol tento úsek práce aj v hodnotenom období poznačený nedôslednosťou, hlavne pri plnení opatrení stanovených ministrom vnútra ČSSR, spisom zo dňa 6. 12. 1984 a to na všetkých operatívnych odboroch XII. správy ZNB, čo potvrdila previerka Inšpekcie náč. XII. S ZNB vykonaná v priebehu 2. a 3. štvrťroku 1986.

Jedná sa hlavne o tieto nedostatky:

- Bežné a hĺbkové previerky utajenia KB nie vždy smerujú k tomu, aby umožňovali prípadnú dekonšpiráciu zistiť. Previerky sú povrchné, formálne, sú používané rovnaké formy previerky (vyťaženie agentúry dochádzajúcej na KPB, návšteva domovníka, resp. suseda). U niektorých KPB záznam o previerke bytu len konštatuje, že KB nie je dekonšpirovaný, ale neuvádza sa akej formy bolo použité k jeho previerke. Tieto nedostatky sú charakteristické pre všetky operatívne odbory XII. S ZNB.

Vo zväzkoch konšpiračných bytov nie sú dostatočne aktualizované legendy pre dochádzky RO a TS na konšpiračné byty alebo legendy vôbec chýbajú. V niektorých prípadoch sú zachovávané pôvodné legendy napr. na pracovníkov, ktorí sú už niekoľko rokov mimo útvaru XII. S ZNB.

Vo všeobecnosti pretrvávajú nedostatky v administratívnom vedení zväzkov, ako napr. do KPB sú zavedení TS bez predchádzajúcich návrhov, v niektorých prípadoch chýbajú záznamy o vyvedení tajných spolupracovníkov

34) Archivované boli spisy konšpiračných bytov: „FIGARO“ r. č. 16865 a „ZDROJ“ r. č. 22728 a spisy prepožičaných bytov: „ZÁLUHY“ r. č. 26364, „HONZ“ r. č. 27509, „TRANZIT“ r. č. 17902, „GARÁŽ“ r. č. 21053 „DON“ r. č. 29799.

VYUŽITÍ PB od roku 1985 ZA ...A..... 0090R
do 31.8.1986

Poradové číslo	Krycí označení	Pohyb PB			Využití PB				Previery (rok)		Poznámka		
		Dátum založenia	Dátum uvoľnenia	Dôvody ukončenia + z viny OP + z viny TS + enigr. TS + iné dôvody	Obsluha (TS/RO)		Počet schôdzok v roku 1986	Výlohy na PB v roku 1986	Náklady na jednu schôdzku v Kčs	Bežná		Nízoková	
					K 1.1.1986	K 31.8.1986							
	HANZA	1.7.83	-	-	5/3	5/3	24	1 202,-	53	1986	1988		
	DOLINA	13.6.81	-	-	5/2	8/4	23	300,-	13	1986	1986		
	ZUZANA	2.11.1983	-	-	5/3	6/3	37	3 328,-	90	1986	1986		
	KANTOR	9.6.83	-	-	2/1	3/2	7	2 000,-	286	1986		od febr.1986 schôdzky obmedzené u 2 TT	
	LES	15.12.81	-	-	5/1	5/1	34	0	0	1986	1989		
	RIGA	20.6.83	-	-	3/2	5/2	29	2 860,-	99	1986	1985		
	MORE	8.10.85	-	-	6/2	5/2	16	3 017	189	1986		od júna 1986 prerušené užívanie	
	S p o l u :				31/18	57/27	170	12707					
	PB evidované a nevyužívané :												
	AGÁT	13.8.85	-	-	-	-	-	500,-	-	-	1985		nový byt

Zdroj: A ÚPN.

z KPB, schôdzky evidované v schôdzkovom liste TS nesúhlasia s dátumami uvádzanými v prehľade vedenom vo zväzku KB, u niektorých zväzkov KB chýbajú dokumenty o plnení úlohy z Listu ministra vnútra ČSSR vykonávať zo strany náčelníkov a vedúcich starších referentov špecialistov minimálne ročnú kontrolu každého zväzku i samotného KB, finančné výdaje sú v niektorých prípadoch účtované v rozpore s predpismi, atď. Zistené nedostatky sú podrobne konkretizované na jednotlivých operatívnych odboroch XII. S ZNB v Správach inšpekcie nác. XII. S ZNB z následnej previery na úseku práce s KPB, ktoré boli vykonávané v 2. a 3. štvrťroku 1986 a predložené vedeniu XII. S ZNB 2. 10. 1986.

ZHODNOTENIE FINANČNÝCH NÁKLADOV NA KPB

Finančné náklady potrebné na zabezpečenie prevádzky využívaných konšpiračných a prepožičaných bytov (okrem nákladov na zariadenie nových KPB) operatívnymi odborami XII. S ZNB predstavovali od začiatku roku 1986 do 31.8.1986 čiastku 64.554,-Kčs, pri-

čom ďalších 8.399,- Kčs bolo vyplatených na údržbu evidovaných, ale nevyužívaných KPB. Podrobné údaje sú uvedené v priložených tabuľkových prehľadoch.

Na základe vykonaného rozboru efektívnosti využitia jednotlivých KPB, pri zohľadnení kritéria finančných nákladov na jednu vykonanú schôdzku, dochádzame k záveru, že existujú naďalej veľké rozdiely v nákladoch na schôdzkovú činnosť. Tieto sa však netýkajú ani tak rozdielov pri posudzovaní priemerných výdavkov na jednu schôdzku medzi jednotlivými odbormi (u KB 48,- až 68,- Kčs, u PB 53,- až 78,- Kčs v roku 1986, kým v roku 1985 činili výdaje na jednu schôdzku u KB len 39,- Kčs až 59,- Kčs a PB 35,- Kčs až 59,- Kčs), ako rozdielov, ktoré boli zaznamenané medzi jednotlivými bytmi a to ako v rámci jedného odboru i v rámci celej XII. správy ZNB.

Na 1. odbore stojí jedna schôdzka v KB DUKLA 471,- Kčs, ale v KB OBCHOD len 29,- Kčs. V PB PANAMA bolo vykonaných 7 schôdzok bez akýchkoľvek nákladov.

Na 2. odbore stojí jedna schôdzka v KB MILAN 569,- Kčs, ale v KB ČERVENĚ len 19,-

Kčs, v PB JURAJ 400,- Kčs, v PB MIER 217,- Kčs, kým v PB KOMINÁR len 27,- Kčs.

Na 3. odbore predstavujú výdaje na 1 schôdzku v KB RIEKA 2.488,- Kčs (nový byt od marca 1986), v KB CHATA 127,- Kčs, ale v PB VASIL len 18,- Kčs, v PB KANTOR 286,- Kčs, kým v PB DOLINA len 13,- Kčs.

POZNÁMKA: Do hodnotenia finančných nákladov nie sú zahrnuté výdavky na pohostenie tajných spolupracovníkov a náklady agentúry spojené s plnením úloh.

„V správe o využívaní KPB na XII. S ZNB Bratislava“ za obdobie od začiatku roku 1986 do 31. 8. 1986 nebol hodnotený KB DIPLOMAT. Ten bol na operatívnom registri evidovaný na 1. odbore XII. S ZNB, ale vedenie evidencie, hradenie nákladov vykonával hospodársky pracovník Organizačného a operačného odboru XII. S ZNB.³⁵⁾

ZÁVER:

-V porovnaní s rokom 1985 sa v rámci XII. správy ZNB zvýšil podiel TS obsluhovaných v KPB z 51,9% na 57%, avšak následkom ukončenia spolupráce s TS a archivovaním zväzkov.

-Stav skutočne využívaných bytov poklesol v období od začiatku roku 1986 do 31.8.1986 o jeden KPB a to napriek tomu, že v priebehu hodnoteného obdobia bolo získaných ďalších 5 KPB a 2 PB.

-Zlepšila sa situácia vo vykonávaní previerok KPB, avšak naďalej pretrváva v tejto oblasti formalizmus a administratívne nedostatky.

-Na 1 KPB v rámci XII. správy ZNB pripadá v hodnotenom období t.j. za 8 mesiacov 25 schôdzok s tajnými spolupracovníkmi (v roku 1985 – 54 schôdzok, t.j. za 8 mesiacov cca 36 schôdzok).

-V niektorých KPB je zavedených pomerne veľký počet tajných spolupracovníkov, čo môže viesť k dekonšpirácii KPB popri prípade agentúry obsluhovanej v KPB.

-Nedostatočným využívaním niektorých KPB vzrastajú neúmerne náklady na schôdzkovú činnosť s tajnými spolupracovníkmi obsluhovanými v konšpiračných a prepožičaných bytoch, čím dochádza k neefektívnemu využívaniu zvláštnych finančných prostriedkov určených na túto činnosť.

Návrh opatrení:

-Prehodnotiť osobitne každý konšpiračný a prepožičaný byt z hľadiska optimalizácie jeho využitia, pri zachovaní zásad konšpirácie a hospodárnosti. Podľa výsledkov previerky prijať opatrenia k zníženiu, resp. k zvýšeniu počtu TS obsluhovaných v tom – ktorom byte, prípadne k jeho výmene za iný, vhodnejší konšpiračný alebo prepožičaný byt.

-Vo zvýšenej miere dbať o zachovanie zásady hospodárnosti pri zriaďovaní, údržbe KPB, ako aj pri dodržiavaní nákladov na agentúrne schôdzky.

-Zabezpečiť, aby v každom konšpiračnom a prepožičanom byte bola vykonaná bežná previerka dodržiavania konšpirácie minimálne jedenkrát za rok a hĺbková previerka jedenkrát za 5 rokov.

-Prijať opatrenia na urýchlené uvedenie nových KPB do prevádzky a nevyužívané, neperspektívne konšpiračné a prepožičané byty urýchlene uložiť do archívu.

-Všetky zväzky KPB uviesť do náležitého administratívneho poriadku v súlade s príslušnými smernicami a nariadeniami.

Zodpovední: Náčelníci 1., 2., 3. odboru XII. S ZNB Bratislava

35) KB DIPLOMAT bol zaevidovaný 26. novembra 1975 na 1. oddelení 1. odboru XII. správy ZNB Bratislava, dňa 18. júla 1986 ho prevzalo 5. oddelenie IV. odboru XII. správy ZNB. Byt sa nachádzal v Bratislave na Zochovej ulici č.12 a cieľom jeho využívania bola schôdzková činnosť s tajnými spolupracovníkmi. Bol zároveň oporným bodom pri realizácii spravodajsko-technických úkonov v akciách BŘECLAV II. a JUH (rozpracovanie zastupiteľských úradov Rakúska a Juhoslávie).

ZOZNAM konšpiračných a prepožičaných bytov využívaných operatívnymi odbormi XII. správy ZNB Bratislava v roku 1986:

Krycie meno	Reg. číslo	Dátum zavedenia	útvár	problematika	Adresa
KB DUKLA	31150	11. 3. 1985	XII-I-1	ZÚ USA	Pri Starej prachárni 7,
KB FLÓRA	33537	12. 8. 1986	XII-I-1	Rakúsko	Ul. Červenej armády 9
KB METRO	32840	19. 3. 1986	XII-I-1	Rakúsko	Ul. Feb. víťazstva 99
KB OBCHOD	12601	23. 6. 1972	XII-I-1	Nemecko	Dunajská 2
PB PANAMA	25949	29. 6. 1981	XII-I-1	ZÚ	Kúpeľná 5
PB TESLA	28882	1. 10. 1983	XII-I-1	ZÚ Francúzsko	Dunajská 18
KB CENTRÁL	13585	31. 1. 1973	XII-I-2	?	Miletičova 20
KB KOLIBA	17572	29. 7. 1975	XII-I-2	VC	Björnsonova 12
PB KYJEV	32895	28. 3. 1986	XII-I-2	VC	Hollého 9
KB MÚZEUM	24914	25. 9. 1980	XII-I-2	VC	Múzejná 2
PB NEPTÚN	25275	27. 4. 1981	XII-I-2	VC	Obchodná 24
PB NIVY	30066	1. 9. 1984	XII-I-2	VC	Svätoplukova 25
KB URBAN	26635	16. 2. 1982	XII-I-2	CK	Mickiewiczova 3
KB ZORA	33147	8. 5. 1986	XII-I-2	VC	Karadžičova 39
PB JURAJ	17166	23. 8. 1985	XII-II-1, od 22. 7. 86 XII-II-3	Pravica	Robotnícka 7
KB MALINA	14299	11. 10. 1973	XII-II-1	?	Malinovského 32
KB MILAN	31279	17. 4. 1985	XII-II-1	pravica	Karadžičova 55
PB NÁDRAŽIE	23883	22. 9. 1983	XII-II-1	pravica	Páričková 11
PB AUGUSTÍN	27003	13. 5. 1982	XII-II-2	Veda	Ul. 29. augusta 11
KB ČERVENĚ	18192	7. 1. 1975	XII-II-2	kultúra	Ul. Červenej arm. 52
KB DUNAJ	19679	27. 10. 1976	XII-II-2	kultúra	Janáčkova 4
KB GAJO	13586	31. 1. 1973	XII-II-2	?	Gajova 5
KB JUH	33084	9. 5. 1986	XII-II-2	kultúra	?
PB KOMINÁR	26076	21. 8. 1981	XII-II-2	kultúra	Kominárska 6
KB LIPA	14270	1. 10. 1973	XII-II-2	?	Justičná 11
PB MIER	28973	26. 10. 1983	XII-II-2	HOP	Ul. 1. mája 15
KB BAŠTA	30004	15. 6. 1984	XII-II-3	Organizácie NF	Koreničova 5
PB KNIHOVNÍK	28878	26. 1. 1984	XII-II-3	inštitúcie	Kapitulská 3
KB KORZO	30003	15. 6. 1984	XII-II-3	Organizovaná mládež	?
KB ŠPORT	26426	11. 12. 1981	XII-II-3	školsťvo	Suvorovova 1
PB PERLA	18638	15. 3. 1976	XII-II-4	r.k. cirkev	Trenčianska 44
KB ROSA	27487	22. 9. 1982	XII-II-4	r.k. cirkev	Heydukova 27
PB AGÁT	33544	13. 8. 1986	XII-III-1	ZO	Majerová 32
KB ALFA	30984	5. 3. 1985	XII-III-1	ZO	Staré záhrady 38
PB HANZA	28612	1. 7. 1983	XII-III-1	ZO	Hanzlíčkova 3
KB CHATA	23330	18. 6. 1979	XII-III-1	ZO	Kašmírska 23
PB LES	26433	15. 12. 1981	XII-III-1	ZO	Klemensova 5
PB MORE	23477	18. 10. 1985	XII-III-1	ZO	Palackého 6
KB PERLA	31903	18. 9. 1985	XII-III-1	ZO	Vysoká 6
PB RIGA	28539	20. 6. 1983	XII-III-1	ZO	Fosterova 9
PB DOLINA	26041	13. 8. 1981	XII-III-2	Zákl. výsk. tech. smerov	Legionárska 5
KB HAJTMAN	26453	30. 12. 1981	XII-III-2	Poľnohosp.	Palkovičova 10/B
PB KANTOR	28284	9. 6. 1983	XII-III-2	Výpočťová technika	Kúpeľná 3
KB PARK	13877	13. 1. 1976	XII-III-2	?	Hanzlíčkova 15
KB RIEKA	32848	21. 3. 1986	XII-III-2	stavebníctvo	Škultétyho 12
KB STARKÁ	26429	24. 12. 1981	XII-III-2	ZO	Svätoplukova 14
KB TITO	32168	12. 11. 1985	XII-III-2	Plánovanie a štatistika	Belehradská 11
KB VASIL	26948	20. 6. 1982	XII-III-2	stavebníctvo	Steinerova 22
KB ZORA	13616	14. 2. 1973	XII-III-2	?	Hanulova 3
PB ZUZANA	28987	2. 11. 1983	XII-III-2	chémia	Martinčekova 6

2.

PREHLAD o efektívnosti využívania konšpiračných a prepožičaných bytov v rámci XII. správy ZNB od začiatku roku 1986 do 31.8.1986

ODBOR	POČET KB		Priemer schôdzok na 1 KB	Priemer nákladov na 1 schôdzku	Priemer TS obsluhovaných v 1 KB	Priemer RO dochádzajúcich do 1 KB
	využívaných v r. 1986 do 31. 8. 1986	nevyužívaných v r. 1986 do 31. 8. 1986				
1. odbor	6	3	20	68,- Kčs	4	2
2. odbor	10	2	33	48,- Kčs	7	4
3. odbor	9	1	39	48,- Kčs	4	2
XII. S ZNB	25	6	36	54,- Kčs	5	3

ODBOR	POČET PB		Priemer schôdzok na 1 PB	Priemer nákladov na 1 schôdzku	Priemer TS obsluhovaných v 1 PB	Priemer RO dochádzajúcich do 1 PB
	využívaných v r. 1986 do 31.8.1986	nevyužívaných v r. 1986 do 31.8.1986				
1. odbor	4	1	19	53,- Kčs	3	3
2. odbor	5	1	18	78,- Kčs	6	3
3. odbor	7	1	24	75,- Kčs	5	2
XII. S ZNB	16	3	20	68,- Kčs	5	3

Poznámka: Výpočet priemerných hodnôt sa spracoval z údajov uvedených u využívaných KPB.

RESUME**Safe and Loaned Flats**

Safe and loaned flats, or assignment flats, became an integral part of intelligence and operative work by Czechoslovak counter-intelligence beginning in the 1950s. These were independent objects, flats or rooms that functioned as a place for appointment activities with agencies under consistent monitoring and that provided cover, giving credibility during appointments in the face of neighbours, family and relatives. The owners of loaned flats were secret collaborators who would loan their flats to operatives, arranged in an agreement whereby the owner had bound him- or herself to total secrecy about the counter-intelligence usage of flat. Counter-intelligence was obliged to defray all costs related to use of the flat. There was also a „legend“ as a part of agreement. The legend was a front story for neighbours, family members or relatives, used to cover up the real reason of the numerous foreign visits to the flat. Once a year, a complex appraisal of the ongoing ability to use the flat for secret exchanges would take place, and once every five years, the state undertook an in-depth check. The document from the year 1986 is a report about the use of safe and loaned flats by the XII. administration of the National Security Forces in Bratislava.

Archívne dokumenty k prenasledovaniu cirkvi v Archíve ÚPN

Mgr. Patrik Dubovský
(1965), absolvent Katedry
čsl. dejín a archívniectva
FiF UK Bratislava, pracuje
v Archíve ÚPN.

Štátna bezpečnosť (ŠtB) ako politická polícia komunistického režimu v Československu mala jeden zo svojich širokých záberov spravidajských a represívnych praktík namierený proti cirkvám, najintenzívnejšie proti cirkvi katolíckej.

Táto po februári 1948 pre ateistický a totalitný režim predstavovala jeden z najopozitnejších subjektov, formujúcich duchovné i politické vedomie. O to viac na Slovensku, kde vo voľbách v roku 1946 zvíťazila Demokratická strana (DS) podporovaná cirkevnými kruhmi, a kde komunistická ideológia zažila fiasko. Celostátne výsledky volieb však znamenali víťazstvo Komunistickej strany Československa, ktorá následne obsadila rezort vnútra, a tým aj dostala do rúk páky ŠtB.

Tento negatívny vývoj sa ukázal v prvej väčšej konfrontácii na jeseň 1947, keď komunistické špičky a ŠtB vykonštruovali tzv. protištátne sprisahanie, obeťami represálií ktorého sa stali aj mnohí duchovní, rehoľníci a laici.

Komunistická verchuška si uvedomovala, že nie je možné cirkev a štruktúry veriacich občanov úplne paralyzovať, preto zvolila taktiku postupného infiltrovania cirkvi „svojimi“ ľuďmi tým, že zaväzovala kňazov k spolupráci, získavala tajných spolupracovníkov a dôverníkov medzi laikmi, snažila sa o zlomenie odporu legitímnej hierarchie a neskorumpovaných duchovných.

Po definitívnom získaní politickej moci v májových voľbách 1948 sa komunistom na tieto likvidačné praktiky otvoril priestor. Útoky proti DS, a teda i proti politickému katolicizmu slávili úspech, politika tzv. Jednotného Národného frontu potlačila politický pluralizmus a ideológia tzv. ľudovej demokracie spolu s demagógiou a zastrašovaním vystavili cirkev enormnému tlaku.

Cieľom režimu sa stalo vtesnanie veriacich a kňazov do múrov kostolov, izolovanie hierarchie vernej pápežovi v biskupských sídlach pod dozorom tzv. zmocnencov režimu – tajných spolupracovníkov ŠtB, zrušenie kláštorov a reholí ako centier pestovania duchovnosti, a napokon vytvorenie tzv. československej národnej cirkvi – nezávislej od Svätej stolice.

ŠtB v týchto plánoch zohrávala úlohy od sledovania „reakčných“ duchovných, cez nasadzovanie tajných spolupracovníkov do cirkevných štruktúr, kompromitovanie kňazov,

biskupov... až po zatýkanie, vyšetrowanie a používanie násilných metód a praktík.

Cirkev a ŠtB v Archíve ÚPN

Tým, že ŠtB bola prakticky i administratívne aktívna vo všetkých fázach perzekúcií jednotlivcov alebo skupín osôb, nachádzajú sa v súčasnosti v archívnych fondoch a zbierkach Archívu ÚPN (A ÚPN) rôzne druhy archívnych dokumentov, charakter ktorých závisí od tejto inštitúcie, ktorá ich vytvorila (MV, ZNB, prokuratúra, súdy, väzenstvo, národné výbory...) a zasielala príslušnému pracovisku ŠtB.

Takto vznikali rôzne kategórie a typy písomností, neskôr i registratúrne celky, ktoré sa po skartácii, resp. delimitácii stali archívными fondmi A ÚPN.

Vysoko výpovedná je škála archívnych kníh, spisov a zväzkov, ktoré vznikli z proveniencie samotnej ŠtB ako súčasť FMV, resp. na všetkých úrovniach (XII. Správa, krajské správy (KS), okresné oddelenia ŠtB).

Podacie protokoly spisov príslušných odborov/oddelení, spravodajsky rozpracovávajúcich cirkvi, náboženský život... informujú o konkrétnych krokoch proti cirkvi, o administratívnych opatreniach, ktoré ich sprevádzali a ako sa uzavrel celkový obeh príslušného spisu. Využitelnými údajmi sú dátum zaevidovania, registrujúce oddelenie, meno (krycie meno operatívneho pracovníka, adresát, spôsob vybavenia a uloženia, údaj o skartácii, archivácia).

Hlavným vykonávateľom kontrarozviednej činnosti – tzv. boja proti vnútornému nepriateľovi – bola na Slovensku XII. Správa ZNB, podliehajúca FMV. O stupeň nižšími zložkami ŠtB boli na Slovensku tri krajské správy ŠtB:

- Správa ŠtB Bratislava a útvary ŠtB v Západoslovenskom kraji
- Krajská správa ZNB Správa ŠtB Banská Bystrica pre Stredoslovenský kraj a
- Krajská správa ZNB Správa ŠtB pre Východoslovenský kraj.

V rámci nich potom Okresné oddelenia alebo vysunuté pracoviská ŠtB, odbory letiskovej kontroly (OLK) a ŠtB mala svoje zastúpenie aj na hraničných oddeleniach ZNB.

Cirkvi, náboženské spoločnosti, ale i sekty v rámci spomenutého „boja proti vnútornému nepriateľovi“ rozpracovávalo 5. oddelenie II. odboru krajských správ, resp. 2. oddelenia okresných oddelení ŠtB.

Ku všetkým trom krajským správam ŠtB sú v A ÚPN k dispozícii inventáre k archívnym fondom pre obdobia:

-KS Bratislava: 1948 – 1960, (1963) – I. diel; 1962 – 1981 – II. diel

-KS B. Bystrica: 1945 – 1967 – I. diel; 1939 – 1978 – II. diel

-KS Košice: (1924, 1945) 1949 – 1961 – I. diel; 1951 – 1979 – II. diel.

Agenda, zachytená v inventároch, je k dispozícii na štúdium vo forme archívnych kníh a spisov.

V rámci štátno-bezpečnostného rozpracovania, sledovania a perzekvovania k problematike „Cirkev“ sú vo vecnom registri uvedené najmä témy:

Cirkev všeobecne, biskupi, klérus, bohoslovci, duchovní, Akcia K, Akcia R, správy o cirkevno-politickej situácii, aktivizácia náboženského života, prešetrovanie výstavby kostolov a fár, agentúrne rozpracovanie rádov a rehoľníkov, gréckokatolícka cirkev, žiadosti občanov o obnovu gréckokatolíckej cirkvi, Dieľo koncilovej obnovy (DKO), rokovania medzi ČSR a Vatikánom, Združenie katolíckeho duchovenstva PIT, rôzne akcie s kryciami menami, zasielanie náboženskej literatúry zo zahraničia, pobyt biskupov vo Vatikáne, činnosť emigrácie v prospech cirkvi v ČSR, činnosť laického apoštolátu, nepriateľská činnosť „reakčných síl“ v cirkvi, trestné oznámenia na protištátnu činnosť duchovných, prešetrovanie učiteľov po stránke náboženskej, šetrenie účasti na púťach, správy o zatýkaní duchovných, Slovenský katolícky krúžok, Akademický kresťanský krúžok, Rímskokatolícky dievčenský učiteľský ústav, vyučovanie náboženstva detí členov KSČ, birmovky detí členov KSČ...

K najstarším a historicky najhodnotnejším patrí tzv. Fond starých písomností – fond S, v ktorom sú operatívne zväzky ešte spred februára 1948, najmä z obdobia politickej krízy na Slovensku na jeseň 1947 a ktoré sú svojim obsahom zložené i z dokumentov z prvej polovice 40. rokov (nepravé priora). Týkali sa ľudí, komunistickej moci nepohodlných, častokrát spájaných s ich minulosťou počas vojnovnej SR alebo ich činnosti v HG a HSLS. Nachádzajú sa medzi nimi viaceré cirkevné osoby – kňazi, rehoľníci, ktorých ŠtB zaistovala a perzekvovala pre ich nekompromisné názory na obhajobu cirkvi a náboženských slobôd, a to práve po prevzatí MV komunistami, resp. počas vykonštruovaného „sprisahania proti ľudovodemokratickému zriadeniu“ v r. 1947.

Materiálovo najobjemnejší je fond vyšetrovacích spisov (fond V) vo všetkých troch kraj-

ských správach na Slovensku.

Vyšetrovacie spisy ŠtB sú hádam najplastickjším súborom dokumentov (archívnymi inventárnymi jednotkami), dokumentujúcimi praktiky a metódy ŠtB voči celému spektru odporcov režimu, osôb podozrivých z protikomunistického zmýšľania alebo činov či príslušníkov rôznych zoskupení, inštitúcií atď., ktoré komunistický režim prenasledoval z ideologických dôvodov.

Aj cirkev, cirkevná hierarchia, kňazi, rehoľníci a aktívni laici patrili k takýmto „vďačným vnútorným nepriateľom“. Popravde to boli však tí, ktorí viedli ľudí k cnostiam, duchovnému životu, morálke, hodnotám, resp. toto všetko sami žili.

Vyšetrovacie spisy na ľudí spätých s cirkvou ukazujú jasný zámer režimu takéto osoby paralyzovať, trestať a izolovať zo spoločnosti, aby domnelé ideové vákuum nahradil ideológiou triedneho boja, materializmu a ateizmu, kolektívneho vedomia, ideou más.

Jednotlivec, navyše ak bol členom či hodnostárom cirkvi, bol o to väčšou prekážkou, a preto režim nasadzoval svoju tajnú politickú políciu – ŠtB, aby takýchto ľudí názorovo lákala, väznila alebo zničila.

Vyšetrovacie spisy, zložené z protokolu o zatknutí osoby, z vykonštruovaného obvinenia, z vyšetrovacích protokolov, často ovplyvnených použitím násillia proti vyšetrovanému, posudkami na dotyčného človeka, obžalobami prokurátorov z režimu, rozsudkami sudcov

Redemptorista Ján Hutyra, jedna z prvých obetí komunistického režimu už na jeseň 1947.

Zdroj: A ÚPN.

z režimu a dokumentmi o väznení, sú archívne kvalitnými, no hĺbkou obsahu desivými dôkazmi o totalitných praktikách nielen voči oponentom z radov veriacich.

Agentúrno–operatívne rozpracovanie cirkvi Štátnou bezpečnosťou

ŠtB mala veľký záujem o preniknutie do cirkevných štruktúr, a to nielen takpovediac oficiálnej cirkvi (hierarchie), ale najmä utajenej časti cirkvi (skrytej cirkvi). Čo najpresnejšie informácie z tohto prostredia slúžili ŠtB na rozkladné opatrenia, profylaktické akcie, a najmä na zaisťovanie „reakčných“ duchovných, tajne vysvätených kňazov alebo tajne prijímaných rehoľníkov a rehoľníčok. Úzkou, ale o to dôležitejšou snahou ŠtB bol hon na tajne svätených biskupov, ktorí mali zaisťovať apoštolskú kontinuitu kňazských svätení v ČSR po tom, čo režim nedovoľoval inštalovanie Vatikánom odsúhlasených kandidátov na biskupov.

V agentúrno–operatívnom rozpracovávaní hralo dôležitú úlohu získavanie tajných spolupracovníkov ŠtB medzi kňazmi, zamestnancami biskupských úradov, laikmi, blízkymi farárom alebo medzi tajne prijímanými rehoľníkmi.

Škála takto zaviazaných „prameňov“ pre dôstojníkov ŠtB bola od dôverníka (D), cez kandidáta tajnej spolupráce – predstupeň agenta (KTS – kandidát tajnej spolupráce), cez vedomú spoluprácu z vlastných dobrovoľných ideových pohnútok (Agenti – A) až po zriedkavých, ale o to pre cirkev nebezpečnejších rezidentov ŠtB (R).

Takto zaviazaným osobám potom ŠtB vytvárala osobitné zväzky a registrovala ich v registroch zväzkov, ktoré sa viedli na príslušných krajských správach ŠtB. Tieto zväzky nazývame agentúrne. Založené zväzky evidoval Štatisticko-evidenčný odbor KS, u ktorého sa po uzavretí zväzku tieto aj archivovali.

Agentúrne zväzky, ak nie sú divoko preskartované ako napr. v skartácii v decembri 1989, sú významným prameňom poznania praktík ŠtB pri lámaní charakterov ľudí z rôznych, aj režimu neopozíčných prostredí. O to viac sa ŠtB snažila získať tajných spolupracovníkov v cirkevných radoch.

Archív ÚPN uchováva desiatky a stovky agentúrnych zväzkov laikov, rodinných príslušníkov, ale i kňazov a zopár prípadov i biskupov cirkvi (resp. budúcich biskupov), ktorí z rôznych pohnútok neodolali tlaku ŠtB na vytvorenie agentúrneho zväzku na ich osobu.

ŠtB si vytvárala aj z vlastnej iniciatívy a bez vedomia sledovanej osoby operatívne zväzky na tzv. pozorované osoby (PO) a nepriateľské osoby (NO, kategórie I, II). Zväzky PO vznikali

často na základe „signálu“ – informácie či podozrenia, že osoba vykonáva protištátnu činnosť. Po potvrdení ju ŠtB preregistrovala na PO. Takéto osoby mali aj svoje krycie meno zväzku (napr. Silvester Krčméry – „LEKÁR“, Vladimír Jukl – „MATEMATIK“...). Pozorovanú osobu mohla ŠtB buď zmeniť na nepriateľskú (NO) alebo opačne na KTS, ak sa ŠtB podarilo nájsť kompromitujúci fakt na túto osobu. Vydieraním, zastrašovaním či ponukou výhod a privilégií sa častokrát politicky neutrálny človek alebo oponent režimu stával jeho spolupracovníkom, donášačom na cirkevné osoby, udavačom.

Ak však PO pri kontaktoch s ŠtB kládla odpor, odmietala spoluprácu a ešte mala odvahu pokračovať vo svojom protirežimnom zmýšľaní a aktivitách, ŠtB ju preregistrovala na NO. Takíto ľudia boli potom vystavení represáliám režimu, vedúcim často k ich zatknutiu, vyšetrovaniu a bezdôvodnému väzneniu.

Zväzky NO boli na prelome 1989/1990 systematicky vyskartované v známej skartácii, nariadenej I. námestníkom FMV a šéfom ŠtB gen. Alojzom Lorencom.

ŠtB rozpracovávala aj skupiny svojich oponentov, a to i v radoch veriacich. I na tých zakladala zväzky – tzv. skupinovú. Pri nich nie sú v archívnych pomôckach vyznačené všetky mená ľudí, ktorých ŠtB zatkla, vyšetrovala, ale sú zaradené pod menom jedného zo skupiny, preto je potrebné pri ich vyhľadávaní vedieť toto meno (napr. Trstenský a spol.).

Podobne ŠtB rozpracovávala rôzne inštitúcie, organizácie, skupiny laického apoštolátu, tajne pôsobiace rehole. Aj tým udeľovala krycie mená (napr. „RIMANIA“, „KLÁŠTOR“...). V A ÚPN sú vedené ako objektové zväzky.

Stručne zrekapitulované: agentúrne zväzky predstavujú presilu režimu nad jednotlivcom alebo jeho dobrovoľnú spoluprácu s ŠtB. Objektové zväzky hovoria o zámere ŠtB na prienik do existujúcich alebo ňou vykonštruovaných „objektov“ rozpracovania. Operatívny zväzky ŠtB zaznamenávala svoje „operácie“ voči potenciálnym alebo tajne či verejne pôsobiacim oponentom alebo predstaviteľom nekomunistických ideológií. Vyšetrovacie spisy dokumentujú proces diskreditácie až likvidácie slobodných občanov, oddaných Bohu, viere a pomoci ľuďom, ktorí sa tak stali principiálnymi nepriateľmi režimu ateizmu a totality.

Postupne sa rodí zbierka digitálnych kópií dokumentov k prenasledovaniu cirkvi a cirkevnej politiky. V Archíve ÚPN sa nachádza takáto kópia fondu Komisie SNR na dohľad prešetrenia zásahu ZNB proti zhromaždeniu veriacich

25. marca 1988 v Bratislave (Sviečkovej demonštrácii).

Od roku 2007 bude k dispozícii aj výber digitalizovaných dokumentov z Národného archívu ČR, fond Predsedníctvo ÚV KSČ, generálny sekretariát ÚV KSČ a Fond Klement Gottwald k proticirkevnej politike KSČ v rokoch (1945), 1948 – 1953.

Podobne A ÚPN pripravuje výber digitalizovaných kópií k proticirkevnej politike KSS z fondu ÚV KSS, uloženého v SNA, za obdobia (1946), 1948 – 1956.

Hoci písomnosti, týkajúce sa spravodajského rozpracovávania cirkvi, tvoria v Archíve ÚPN súbor fondov od rôznych pôvodcov, väč-

šina z nich je z proveniencie ŠtB. Ich typová rozmanitosť, no najmä obsahová výpovednosť sú hodnotnými zdrojmi historických a politologických informácií o nerovnom boji „synov svetla“ so „služobníkmi tmy“, v ktorom napokon tí, vtedy silnejší, sa dnes ocitajú na historickom a morálnom pranieri. Tieto archívne dokumenty však nie sú čierno-biele. Hovoria veľa aj o zlomených charakteroch členov cirkvi či hierarchie, o snahe zachrániť aspoň torzá v mene prežitia cirkvi, no najmä o hrdinskom odpore tých veriacich, ktorých sa komunistickej mašinérii a jej „ocelovej pästi – ŠtB“ pokoriť nepodarilo.

RESUME

Archival Documents in the Nation´s Memory Institute Archive with Regard to Anti-church Politics

One of the main activities of State Security and its II. Administration during the fight against the internal enemy was the realization of anti-church politics of the Communist Party of Czechoslovakia. The party considered the church as its biggest ideological enemy. Persecutions started as early as autumn 1947.

The Nation´s Memory Institute Archive preserves a gamut of archival documents and fonds that demonstrate, on one hand, repressive anti-church policies as they clamped down on those in the church who stayed truthful to their religion and, on the other hand, address those people who were broken by State security.

State security created for these people or institutions in its agenda:

- intelligence (agency) files – showing a voluntary co-operation with State security;
- object files – oriented at various church and religious ensembles, clubs, monasteric orders;
- operative files – thanks to these people, state security was eliminating its opponents;
- and
- investigative files – document the discrimination process, investigative methods, deliverance from freedom and the disposal of people and monasteric orders... that stood squarely in the way of atheism and the totalism regime.

The Nation´s Memory Institute Archive preserves also a set of documents with State Security's administration agenda on anti-church practices made by the XII. Administration of National Security Forces, by country and district State security sections.

New acquisitions are digital copies of SNA fund – Committee for verification of the „Candle demonstration“ or the choice of documents from the NA ČR fonds: Klement Gottwald, P Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia (ÚV KSČ) and General Secretariat of ÚV KSČ with regard to realization of ÚV KSČ´s church politics during the period 1948 – 1953.

Knižnica Ústavu pamäti národa

Knižnicu Ústavu pamäti národa tvoria dve samostatné knižnice: Príručná knižnica ÚPN a Knižnica bývalého Ústavu marxizmu-leninizmu.

Mgr. Monika Mifkovičová

(1973), absolventka FiFUK
Bratislava,
odbor estetika - história,
pracuje v Archíve ÚPN.

Príručná knižnica Ústavu pamäti národa

Príručná knižnica ÚPN sa začala budovať krátko po vzniku samotného Ústavu pamäti národa na jeseň roku 2003. Cieľom bolo vybudovať kvalitný fond prevažne politologickej literatúry, vzťahujúcej sa k obdobiu fašizmu a komunizmu na Slovensku. Fond tvorí jednak propagandistická literatúra fašistického a komunistického režimu, vychádzajúca na Slovensku v rokoch 1939- 1989, ale aj súčasné politologické a filozofické diela a eseje, ktoré mapujú toto obdobie z pohľadu súčasníkov i pamätníkov.

Fond knižnice tvorí v súčasnosti celkový počet 2450 prírastkov, z toho je 1820 kníh a 630 periodík. Smutným konštatovaním zostáva fakt, že pre nedostatok financií bola len pätina fondu zakúpená. Prevažnú väčšinu, takmer 2000 prírastkov tvoria dary Pavla Žáčka a Radoslava Ragača, za čo im patrí srdečná vďaka.

Knižnica je neverejná a slúži výlučne vedeckému bádaniu pracovníkov ÚPN.

K dnešnému dňu bolo zaevidovaných približne 170 výpožičiek, čo však zďaleka nevyčerpáva kapacitu služieb knižnice. Dúfame, že v budúcnosti sa počet výpožičiek zvýši, najmä po sprístupnení prírastkových zoznamov na Internete.

Knižnica Ústavu marxizmu-leninizmu Komunistickej strany Slovenska

Ako vyplýva zo zákona 553/2002 Z. z., jednou zo základných úloh Ústavu pamäti národa je systematicky zhromažďovať a odborne spracovávať všetky druhy dokumentov, ktoré sa vzťahujú na dobu neslobody. Medzi takéto dokumenty sa zaraďujú aj knižné jednotky a periodiká.

Aj vzhľadom na tento fakt sa začiatkom roka 2005 pristúpilo k jednaniu o prevedení historickej knižnice Ústavu marxizmu-leninizmu Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska do majetku Ústavu pamäti národa. V septembri 2005 sa po príprave preberacích protokolov zo strany Knižnice Národnej rady Slovenskej republiky začal samotný proces prípravy knižného fondu, na ktorom sa podieľali všetci pracovníci Sekcie archívu Ústavu pamäti národa až do jeho ukončenia, t. j. do decembra 2005. Počas týchto mesiacov sa knihy viazali do balíkov, abe-

cedne a chronologicky sa usporadúvali zbierky periodík a vyčleňovali sa plesňou napadnuté tituly, ktorých bolo približne 5000. Tieto zväzky boli po dohode ošetrované v plynovej komore Slovenského národného archívu a až po tomto kroku boli prevezené do Archívu Ústavu pamäti národa. Proces prevozu knižných jednotiek prebiehal v 10 fázach – začal 21. októbra 2005 a ukončený bol 2. marca 2006.

Podľa preberacích protokolov bolo do Archívu ÚPN prevzatých vyše 44 000 titulov, presný počet však bude známy až po spisárni a evidencii všetkých jednotlivín, ktoré sa v priestoroch archívu nachádzajú.

Prebraté tituly boli rozdelené do štyroch kategórií:

1. bibliografia,
2. prohibíta,
3. periodická tlač,
4. nezaradené tituly.

Bibliografia

Bibliografia tvorila kompletnú časť bývalej knižnice ÚML ÚV KSS a takisto kompletne bola prebratá do Archívu ÚPN. V tejto kategórii je momentálne evidovaných 843 jednotlivín. Tento počet však nie je konečný, lebo jednotlivé bibliografické diela je možné nájsť aj medzi ostatnými kategóriami titulov.

Medzi najznámejšie prebraté tituly, ktoré patria do knižnice ÚPN, nepochybne patrí Čaplovičova *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*. Dvojzväzkové dielo bývalého riaditeľa Univerzitnej knižnice v Bratislave obsahuje 2602 základných bibliografických hesiel a je doplnené o 81 dodatkov.

Jedným z najcennejších diel, ktoré je možné medzi titulmi nájsť, je *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900* od zakladateľa slovenskej bibliografie L. V. Riznera. Dielo v 6 zväzkoch vydané v rokoch 1929 – 1934 v Turčianskom Svätom Martine patrí medzi najvýznamnejšie práce v dejinách slovenskej literatúry.

Prevažná časť bibliografií v zbierke ÚPN sa venuje vydaným knihám alebo článkom v časopisoch. Nachádzajú sa tu bibliografické diela, ktoré boli vydávané na našom území do roku 1994.

Prohibíta

Prohibíta tvorili podobne ako bibliografie kompletnú časť bývalej knižnice ÚML ÚV KSS. Diela, ktoré sú zaradené do tejto kategórie, boli v minulosti pri prírastkovom čísle označované písmenom „Z“. Pravdepodobne išlo o označe-

Bc. Jana Mičíková

(1979), absolventka
Knižnično-informačných
štúdií Žilinskej univerzity,
pracuje v Archíve ÚPN.

nie „Zakázanej literatúry“. V zozname prohibít je zaevidovaných 3 414 jednotlivín, ktoré boli vydané prevažne v Európe a Severnej Amerike, ale aj v Ázii, Austrálii či v Južnej Amerike. Diela, ktoré patria do tejto skupiny, sú najčastejšie písané anglicky, slovensky a francúzsky, ale dá sa nájsť aj taliansky či španielsky jazyk. Dôležitú časť prohibít tvoria slovaciká vydané v Amerike. Ich autormi sú Slováci, ktorí emigrovali a zakladali spolky s vydavateľstvami – ide predovšetkým o oblasť Cleveland, Middletown a aj Buenos Aires. Mnohé z týchto diel boli súčasťou listových zásielok určených slovenskému adresátovi.

Zaujímavým dielom je *Documents od British Foreign Policy 1919 – 1939*, kde autori podávajú chronologický prehľad o korešpondencii Ministerstva zahraničia Spojeného kráľovstva Veľkej Británie s ostatnými ministerstvami a štátnikmi z celého sveta.

Sedm pražských dnů (21. – 27. srpen 1968) vytvára časovo usporiadanú dokumentáciu vývoja udalostí, ktoré vyvolal vstup sovietskych vojsk na územie Československa.

Medzi tituly, ktoré boli vydané v Amerike a ich autormi sú Slováci, patrí napr. *Nový prapovis slovenský* (1954) od Dr. Barteka, ktorý sprístupňuje spisovnú slovenčinu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, alebo napr. *Literárny almanach Slováka v Amerike*.

Vo Francúzsku začali vydávať Slováci a Česi v roku 1956 štvrťročník *Svědectví*, v ktorom

sa autori venovali v prevažnej miere politike a kultúre.

Periodická tlač

Periodiká tvoria rozsiahlu časť knižnice ÚML ÚV KSS. Momentálne je evidovaných vyše 7000 jednotlivín, čo predstavuje približne polovicu všetkých získaných periodík, ktoré pochádzajú z 19. a 20. storočia. Medzi najväčšie unikáty určite patria Slovenskje národné noviny, New Yorský denník, Daily Worker alebo Kanadský Slovák.

Nezaradené tituly

Tieto tituly tvoria najpočetnejšiu časť prevzatej knižnice. Dajú sa medzi nimi nájsť rôzne literárne druhy a útvary. Súčasťou tejto časti knižnice je aj beletria, ale je možné v nej nájsť aj slovníky, encyklopédie alebo štúdie. Keďže ich evidencia ešte nezačala, zoznam by mohol byť prístupný najskôr v priebehu budúceho roka.

Všetky zaevidované tituly sú prezenčne k dispozícii v priestoroch Bádateľne Sekcie archívu Ústavu pamäti národa v čase jej úradných hodín. Kompletný zoznam prevzatých bibliografických diel a prohibít, ktoré sú momentálne k dispozícii, by mal byť prístupný na intranetovej a internetovej stránke Ústavu pamäti národa už v najbližšom čase.

RESUME

The Nation 's Memory Institute Library

The Nation 's Memory Institute Library consists of the Available ÚPN Library and the Adopted Library, formerly of the Marxism-Leninism Institute Library of the Central Committee of the Communist Party of Slovakia. Several tens of books, the majority of which are received as gifts, increase the fund of the Available Library every year. One part of the essay discusses the Library of the former Marxism-Leninism Institute of Central Committee of the Communist Party of Slovakia and explains the transfer of volumes from the original fund to the Nation 's Memory Institute Library fund. This fund was relocated from the library space of the National Council of the Slovak Republic to the ÚPN 's Section of Archive space at the turn of 2005 and 2006 and includes approximately 44 000 individual materials. All relocated titles are partitioned into four basic categories: 1 – bibliography, 2 – prohibitions, 3 – periodicals, 4 – not classified. The list of bibliographies and prohibitions is already finished and should not see any marked amendments in the future. However, there is potential for some bibliography units to be added to the list. Currently, the library is undergoing the inventory of periodicals, and then not classified titles will be registered and made available. These consist of all literary genres and were presented in the general Library of the Marxism-Leninism Institute of the Central Committee of the Communist Party of Slovakia. The lists of individual categories will be continuously published on ÚPN 's web. Book units at the Available Library are at the disposal of ÚPN 's employees. Separate volumes in the Adopted Library will be available in the Research room of ÚPN 's Archive.

Drobničky „majstrov“

V prvom tohtoročnom čísle Pamäť národa sme začali uverejňovať v rubrike Drobničky „majstrov“ úryvky so zaujímavých archívnych materiálov, ktoré charakteristickým a častokrát i kurióznym spôsobom vypovedajú o dobe, v ktorej vznikli. Texty sú autentické, bez jazykovej a redakčnej úpravy.

© © © © ©

Hlásenie agenta-informátora, 15. 6. 1950

„Dňa 7.6.1950 obdržal direktor biskupského úradu v Trnave Dr. Mitošinka dopis od r.k.farára Jozefa Šoku z Ardanoviec, okres Hlohovec, v ktorom ho prosí, aby mu vymohol vkladnú knižku a vklad z Úverového družstva v Ardanovciach, nakoľko nedostáva plat, nemá žiadnych príjmov a nemá z čoho žiť. Ďalej sa mu sťažoval, že je vo veľkej núdzi...“

Poznatzky boli zachytené z dopisu, zaslaného Dr. Mitošinkovi na biskupský úrad.

Keďže je farár Jozef Šoka v núdzi a uvolnenie vkladu mu vybaví Dr. Mitošinka pre izoláciu nemôže, bola by vhodná príležitosť na získanie menovaného ku spolupráci, nakoľko menovaný je už v najkrajnejšom prípade a je odkázaný na štátny plat. V danom prípade by bolo potrebné o tejto príležitosti upovedomiť KV ŠtB Nitru, aby si Jozefa Šoku, farára z Ardanoviec získala pre spoluprácu, za ktorú prácu by mu bolo zariadené uvolnenie vkladu, prípadne obdržanie štátneho platu.“

Poznámka písaná rukou (pravdepodobne od jedného z dvoch vyšetrovateľov, ktorí sú v spise uvádzaní: František Žabenský, podporučík, Pavel Slopovský, strážmajster).

„Nitru na vedomie s tým, aby využila situáciu farára a zaviazala ho k spolupráci s tou podmienkou, že mu vybaví plat.“

© © © © ©

„Úřední posudek komise znalců při radě Krjaského národního výboru v Žilině.

Posudek, který zhodnocuje část písemností zabavených po zatčení Rudolfa MIKUSĚ p r o k a z u j e, že jejich rozšířením, ať už jakýmkoliv způsobem, byl sledován cíl zničit a rozvrátit lidově demokratické státní zřízení a společenský řád ČSR.

Vztahuje se k protokolu o výpovědi obv. Rudolfa Mikuše ze dne 28.XI. 1955 na str. 1,2.

V Žilině, dne 29. listopadu 1955.

Podpísaný Jozef Daniš, vyšetř. referent“

(Jozef Mikuš, Spoločnosť Ježišova bol v r. 1955 odsúdený za velezradu a špionáž, pozn. red.)

„Komisia znalcov pri Tlačovom odbore rady KNV v Žiline boli predložené na posúdenie tieto knihy:

A./ „Taký bol ... Život sv. Ignáca z Loyoly. zák. S.J. (por. č.4)

B./ Meditácie I. (por. číslo 5)...

...

F/ Hodnota ľudského poznania (poradové č.9)...

... Komisia zhodnotila, že všetok zkúmaný materiál bol vypracovaný za tým cieľom, aby sa jeho obsah rozširoval a to buď kázňami, alebo iným spôsobom ústneho podania, no najčastejšie ilegálnou tlačou medzi širokými masami pracujúcich. Materiál uvedený pod F (určený je pravdepodobne ako tézy pre prednášky medzi vysokoškolským vzdelaným poslucháčstvom. Ideovým zámerom autorov je zneužiť náboženstvo na protištátne ciele. Pod náboženským rúškom osočuje sa v tejto literatúre naše ľudovodemokratické zriadenie a vládu ľudu prehlasuje za vládu teroru, napríklad:

„Celý človek je násilne zaradený do kolektívu, za cenu svojich osobných práv a slobody“. Koniec a či obrat kresťanstva, strana 37.“

„Komisia konštatuje, že vo všetkých prípadoch ode o materiál protištátneho obsahu, ktorý sleduje ciele: A/ osočovaním ľudovodemokratických zriadení, podryvať dôveru ľudu aj štátne zriadenie ČSR a v spravodlivosť jeho zákonov, B/ odvracať pracujúcich od budovateľských úloh a marí socialistickej výstavby ČSR, C/ propagovať fašizmus, monarchizmus a vojnu, D/ podkopávať autoritu predstaviteľov ľudovej moci a znevažovať vládu ČSR a jej politiku, ako aj vodcov ľudovodemokratických a socialistických krajín, E/ triešťať morálno-politickú jednotu pracujúcich v ČSR, šírením náboženskej a rasovej nenávisťi a tak znemožňovať základné podmienky pre socialistickej výstavbu a obranu socialistickej a ľudovodemokratickej vlasti, F/ pre vlastné protištátne zámery získavať pomocníkov, ktorí by boli slepými nástrojmi vôle Vatikánu a západných imperialistov.“

Podpísaní:

Predseda komisie: Miloš Strcula
predseda Krajskej pobočky Československej spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov

Členovia: Jozef Tomaník
Krajský školský inšpektor
Štefan Turčík
Vedúci tlačového odd.

© © © © ©

Žiadosť MVD. Milana Jánošíka ministrovi vnútra Barákovi, z r. 1956 o prijatie k spolupráci s ŠtB. (r.1956)

„Vážený súdruh minister Barák, Praha.

Podpísaný Dr. Milan Jánošík, nar. 7.X.1924 v Bánovciach n/Bebr., t.č. zamestnaný ako... lekár v OÚNZ Trnava, prosím o prijatie mojej spolupráce so Štátnou bezpečnosťou, čo odôvodňujem tým, že v čase, keď slovenský národ povstal do boja proti hitlerovským vrahom, ja v tom čase som sa dal do služieb fašistického režimu a to tým, že po potlačení povstania som vstúpil dobrovoľne do spravodajského kurzu HVMM v Bratislave, ktorý som vykonával po dobu dvoch mesiacov. ...Dnes, ako uvedomelý a čestný občan ľudovo-demokratickej republiky, odcudzujem túto svoju činnosť a chcem statočne dokázať na svojom poli pôsobnosti, ktoré mi dalo naše ľudovodemokratické zriadenie, čestnú prácu a svedomitú, na poli odhaľovania triedneho nepriateľa v našej ľudovodemokratickej republike. Prehlasujem na svoju česť, že svoje úlohy sverenými orgánmi ŠtB budem čo najsvedomitejšie plniť a týmto sa chcem zaslúžiť pri likvidovaní nepriateľa terajšieho zriadenia.

Prosím, aby moja žiadosť bola čo najkladnejšie vybavená.

Ostávam s pozdravom
Česť práci!“

Podpísaný Dr. Milan Jánošík

© © © © ©

Správa o stave a pomeroch na Zastupiteľskom úrade v Líbyi, ktorú napísal Paleček, spolupracovník Sasky z II. správy ZNB, 6. júna 1963.

„... A teď k našim: je to zoufalé. Každý si myslí, alespoň to tak pôsobí, že když dostal diplomatický pas, že už na něj nikdo nemůže, že má zásluhy nadosmrť a aby nic nezkazil,

vlastně sobě si to nepokazil, tak se vyhýbá práci, zůstává v pozadí a pak honí rozumy nepřimo všelijak. ...

... chargé d'affaires, žije z minulosti, vzpomíná, že typografové měli za první republiky k svačince 15 dkg uheráku a Plzeň. Nenaučil se na místě nějakou dorozumivací řeč a tak si na recepcích dá jednohubku, prcka a cigaretu a to je vše, nebo nejvýš se pozdraví se sověty a tím se vyčerpá. Kuloární záležitosti honí pak od sovětů, ale ty by jsme se mohli dozvědět o měsíc dříve z jejich zprávy do Moskvy. A bylo by to zadarmo. K závěrům z XII. sjezdu neví co se týká, nebo co je pro diplomaty. .. Jinak je nekritický, nepřipouští volnou diskusi a projevuje autoritu starého typu vyznívajícím výhrůžně .

A tak nemá náš úřad žádné jméno a to je špatné.

Vážený soudruh diplomat, obchodní předělenec: toho dostala, jak to vypadá na tuto funkci do které dosud nedozrál, jeho žena. Stále se klepe, ani už neví před čím, je nerozhodný a vše si ověřuje u své ženy a pak mění své původní rozhodnutí a působí to destruktivně na kolektiveček obchodního oddělení. ... Rád by ale stále někoho honil, nebo něco vytýkal, ale při jeho kvalitách jsou to blbůstky. Kurýra čte se svojí ženou, která mu ho pak cituje a roznáší. ... Mimo to se asi jednou podřekl, ale bral to jako něco extra, že jeden jeho strýc je zavřen. Rádi by byli oba nebezpeční, takže by to zabrzdilo život, aby s tou svou troškou rozumu prošli.“

Pod správou je rukou pripísaný text:

„Zpráva je od s.Sasky z II.SMV, kterou napsal jeho spolupracovník Paleček.

Kačer 6.6.1963“

© © © © ©

„Doplněk k dotazníku MV Štefana Sarnovského

V Prahe 10. 11. 1971

... Pretože moje politické stanoviska boli motivované obavami o osudy socializmu, internacionalnu pomoc socialistických krajín som očakával a privítal. Ako príslušník S-ŠtB v Košiciach som sa v prvých dňoch po príchode spojeneckých vojsk zúčastňoval (často aj iniciatívne) po dobu niekoľkých dní ochranu pomníkov sov. vojakov a iných objektov a počas nočných hliadok sme spolu s ďalšími príslušníkmi iniciatívne strhávali plakáty, ktoré hanobili ZSSR, komunistické strany a ich predstaviteľov.“

Podpísaný: Sarnovský

Smrť robotníka na elektrických drôtoch

Mgr. Lubomír Morbacher

(1973), absolvent
Pedagogickej fakulty
UK Bratislava,
pracuje v ÚPN.

Z protokolu o zatknutí, ktorý je súčasťou vyšetrovacieho spisu proti dvom mladým robotníkom Jozefovi Remžovi a Stanislavovi Štrbovi, vyplývajú veľmi podobné okolnosti zmarenia ich pokusu o útek na Západ ako v prípade stoviek iných utečencov. Ich sociálny status uvádzam hneď v úvode, aj keď sa v texte ešte viackrát objaví, aby som pripomenul, pre koho malo byť „ľudovodemokratické“ a „socialistické zriadenie“ „zasľúbenou“ krajinou. 27. júla 1959 vo večerných hodinách, presnejšie o 19.35 hod., boli títo dvaja mladíci zadržaní hliadkou PS hneď po vystúpení z vlaku na železničnej stanici v Devínskej Novej Vsi. Keďže nemali vtedy potrebné doklady – povolenie na vstup do hraničného pásma, boli predvedení na PS – útvar Devínska Nová Ves. Po „predbežnom vypočutí“ sa priznali k úmyslu dostať sa do Rakúska a boli zatknutí referentom spravodajského oddelenia 11. brigády Pohraničnej stráže npor. Vendelínom Vincúrom. Následne bolo voči nim vznesené obvinenie pre trestný čin pokusu o opustenie republiky podľa § 5,

95 ods. 1 trestného zákona¹⁾ a zahájené vyšetrovanie vyšetrovateľom ŠtB serž. Liptákom z Krajskej správy MV Bratislava. Obaja priatelia sa dostali do väzby a kým boli odsúdení na nepodmienečné tresty, nadobudli svoje prvé skúsenosti s vyšetrovateľmi ŠtB. Pre jedného z nich, vlastne pre iniciátora celého útoku Jozefa Remžu, sa celá vec neskončila len odpykaním si trestu, utvrdil sa v tom, že z takejto krajiny chce odísť a o útek sa pokúsil opäť, ale už sám a s tragickými následkami.

Kto boli títo dvaja mladíci, ktorí sa naivne pokúsili v júli 1959 nepozorovane pricestovať do pohraničnej obce Devínska Nová Ves?

Jozef Remža, vtedy 19 ročný mladík, narodený v Kátlovciach, okres Trnava, podľa vlastných slov uvedených do protokolu vyšetrovateľa ŠtB pochádzal z robotníckej rodiny. Jeho

otec Ján Remža pracoval v Bratislavských elektrotechnických závodoch ako robotník a matka na JRD Kátlovce ako robotníčka. Po ukončení základného vzdelania Jozef pomáhal rok doma na 2 ha poli, ktoré im ešte v tom čase patrilo. Od roku 1955 sa v Galante v učňovskom stredisku učil za traktoristu. Po vyučení najskôr pracoval dva mesiace na strojno-traktorovej stanici v Trnave, odkiaľ prešiel pracovať k čsl. Naftovým dolúm, průzkum Brno, kde sa zoznámil so Stanislavom Štrbom, rovnako robotníkom z Modranky. Keďže v zime sa práce pre čsl. Naftové doly skončili, odporučili im, aby si hľadali iné zamestnanie. Nevediac o sebe, opäť sa stretli v Bratislave vo vtedajších Chemických závodoch Juraja Dimitrova, kde obaja nastúpili do nového zamestnania.

Dvaja priatelia využili možnosť ubytovať sa na „slobodárni“ v Bratislave - Gaštanovom Háji, žiť v Bratislave a často sa stretávať. S nápadom utiecť do Rakúska z komunistického Československa prišiel Remža. Remža pracoval v chemičke ako robotník v oddelení oleum 2 vždy 8 hodín a 24 hodín mal voľno. S touto prácou nebol spokojný a vedel si predstaviť iné uplatnenie v slobodnom svete. Omylom by však bolo považovať ho za nejakého neprispôsobivého absentéru, ktorý má problém s ťažkou prácou a hodil by sa režimu do profilu „kopečkára“, ktorý „zradil robotnícku triedu“. Najlepšie o tom vypovedá posudok na Jozefa Remžu od jeho zamestnávateľa, Chemických závodov Juraja Dimitrova: „*Podľa vyjadrenia jeho nadriadeného, menovaný si svoju prácu vykonával dobre a svedomite. Tiež jeho dochádzka do zamestnania bola pravidelná, absenciu nerobil... Povahy bol tichej, uzavretej, v kolektíve spoluzamestnancov bol obľúbený.*“²⁾ Pri tomto, pre súčasníka už úsmevnom a šablónovitom posudku, je potrebné pripomenúť, ako boli občania neustále „kádrovani“ a posudzovaní (samozrejme nielen zo strany zamestnávateľa), hodnotili ich často ľudia nízkych morálnych kvalít – viac zdatní v straníckom schôdzovaní ako v odbornej práci, ktorí si riešili aj rôzne osobné spory. Posudky však boli nesmierne dôležité pre ďalšiu existenciu ľudí v zamestnaní, pri uložení trestu a v nespočetnom množstve otázok, o ktorých rozhodoval štát. V tomto prípade nezavážil ani dobrý posudok.

Ale späť k pokusu dvoch mladíkov. S Remžovým návrhom opustiť Československo sa

Jozef Remža
Foto: A ÚPN.

stotožnil aj jeho kamarát Štrbo. Priatelia mali veľmi naivné predstavy o riziku, ktoré hrozí utečencom len pri získavaní základných informácií o strážení a žienjno-technickom zabezpečení hranice so Západom. Rozhodne nemali predstavu o rozsiahlej udavačskej sieti Pomocníkov pohraničnej stráže a agentúrnej sieti Spravodajskej služby Pohraničnej stráže a ŠtB. Napriek tomu mali pomerne veľa času na rozmýšľanie o spôsobe úteku až do chvíle, keď boli zadržaní na železničnej stanici v Devínskej Novej Vsi, zvlášť, keď sa Remža vypytoval na situáciu na hranici jednak kolegov, ale aj neznámych ľudí. 7. augusta 1959 vypovedal Remža pred vyšetrovateľom ŠtB serž. Liptákom z Krajskej správy MV: „*Asi pred dvoma mesiacmi, keď sme sa dohodli spolu so Štrbom, že by bolo dobré odísť ilegálne do zahraničia sme za týmto účelom na druhý deň odišli na bratislavský hrad, aby sme získali určité vedomosti ako to vypadá na hraniciach. Ten samý deň som odišiel so Štrbom na Viedenskú cestu, aby [sme] získali poznatky o tom ako sú hranice strážené na tomto úseku a či by sa nedalo tadiaľto odísť ilegálne do zahraničia. Ako sme išli po viedenskej ceste sme stretli na pravej strane cesty jedného rybára, ktorý sa vracal späť z rybolovu. Tohoto Štrbo pristavil a opýtal sa ho, že ako sú ďaleko hraničiari, či majú psov. Na to tento rybár odpovedal, že hraničiari sú od tohoto miesta vzdialení asi 1 km a že nie každý hraničiar má psa. Potom sa ho Štrbo opýtal, či by sa nedalo prejsť do Rakúska cez les, ktorý je na pravej strane cesty.*“³⁾ Remža sa na hranicu pýtal aj mnohých iných ľudí. Jedno mu v tom predsa len pomohlo. Zvedavosť zdôvodnil čiastočne pravdivo – čoskoro mal nastúpiť na vojenskú základnú službu a pri otázkach na to, ako to vyzerá na hranici tvrdil, že má nastúpiť k Pohraničnej stráži. Keď sa Remža so Štrbom boli vo večerných hodinách 26. júla na hlavnej železničnej stanici v Bratislave pozrieť, kedy odchádzajú vlaky do Devínskej Novej Vsi, boli kontrolovaní príslušníkom ZNB. Ten však, keď zistil, že pochádzajú z okolia Trnavy rovnako ako on a Remža mu nahovoril, že nastupuje k Pohraničnej stráži, tak sa rozhovril. Ako Remža uviedol vo výpovedi: „On potom začal rozprávať o drátech na hraniciach, kde se tiež zmienil o tom, že je takéto zakázané pásmo a teprve potom jsou až dráty. Hovořil že od Bratislavy po Děvín je zakázané pásmo asi 20 km a dráty a okolo Děvínské Nové Vsi že je jen

Morava, tam že nejsou dráty [čo samozrejme nebola pravda – pozn. L. M.]. V rozhovore se zmienil o tom, že nejvíce osob utiká v prostoru Kutů. Též se zmienil o tom, že zde se státní hranice více střeží jak na Šumavě, nebo že tam sloužil a tam že sa stávaly i takéto případy, že přišel. Pohraniční stráže přímo z 10 metrové věže skočili na německé území, kde prý je tam dobře přijali, podávali jim ruce a pod.“⁴⁾ Příslušník ZNB za túto „uvravenosť“ samozrejme niesol následky, v totalitnej spoločnosti boli tieto skutočnosti prísne tajné a povinnosť mlčanlivosti sa od príslušníkov ZNB vyžadovala tým viac. 10. augusta 1959 navrhol vyšetrovateľ ŠtB vydať poučný rozkaz pre príslušníkov ZNB, aby sa takéto prípady neopakovali. Rovnako ako v drvinej väčšine prípadov zadržaných utečencov sa u Remžu ani u Štrba pri osobnej prehliadke po zadržaní nenašli žiadne zbrane. Skutočne „závažné“ vecné dôkazy boli pripojené k vyšetrovaciemu spisu: „*Remža so svojim spoločníkom k tomuto účelu si zadovážili ďalekohľad a 2 mapy, ktoré [im] mali slúžiť ako pomôcky k ilegálnemu prechodu štátnych hraníc.*“⁵⁾ Ďalekohľad mal Remža od 2. svetovej vojny a mapy južných a severných Malých Karpát si Remža a Štrbo kúpili v knihkupectve na Dunajskej ulici v Bratislave. O absurdnosti vtedajšieho totalitného režimu vypovedá aj potvrdenka z vyšetrovacieho spisu, v ktorej Hlavný tyl MV všeobecný odbor Praha 23. januára 1961 potvrdzuje prevzatie 2 kusov máp severných a južných Malých Karpát od Krajskej správy MV Bratislava z trestného prípadu Remža Jozef. Pri pečiatke a podpise je rukou pripísané: komisionálne zničené.⁶⁾ Aj keď to bolo presne v súlade s vtedy platným trestným poriadkom, nemožno sa ubrániť dojmu, že predstavitelia režimu by asi boli najspokojnejší, ak by sa bežným občanom nepredávali žiadne mapy. Banalitami však neboli tresty ukladané súdmi za nedovolené opustenie republiky ani zastrašovanie bezpečnostnými zločkami. Priamo z výpovede Jozefa Remžu zo dňa 28. júla 1959 vyplýva, ako mal skončiť každý „narušiteľ“ hranice, ak ho nechytia. Tieto vety, ktoré si príslušník ŠtB nechal nadiktovať do protokolu bez snahy o zmenu ich podstaty, jednoznačne dosvedčujú, že v prípade hranice bol zákon a interné normy jedna vec a prax druhá: „*V rozhovore na útvaru jsme se dozvěděli, opravuji dozvěděl, že na státních hranicích v prostoru Děvínské Nové Vsi jsou taktéž dráty, že je tam elektrika takže by nás*

3) Tamtiež.

4) A ÚPN, f. KS ZNB, V-1391, Pozorovací vyšetrovací svazek. Remža a spol.

5) A ÚPN, f. KS ZNB, V-1391, Osobní vyšetrovací svazek. Remža Jozef.

6) A ÚPN, f. KS ZNB, V-1391, Skupinový vyšetrovací svazek. Remža a spol.

Kľachiaci veliteľ 11. brigády PS mjr. Florián Čambal (vpravo) pred veliteľom Pohraničnej a Vnútornej stráže genmjr. Ludvíkom Hlavačkom v Bratislave v roku 1953. Foto: TASR.

zabilo, nebo že by nás zastřelili a neb, že by jsme se utopili. Toto hovořili jak vojáci, tak i důstojníci.“⁷⁾

Jozef Remža a Stanislav Štrbo, aj keď boli mladí a neskúsení, neboli určite samovrahovia. Ak by pre nich existovala možnosť slobodne opustiť svoju vlasť, určite by ju využili a neriskovali by svoj život, v lepšom prípade vyšetrovacie metódy ŠtB a väznenie. Aj po zistení, že legálne sa cez hranicu na Západ nedostanú, sa pokúšali najprv voliť cestu úniku mimo „zelenú“ hranicu. Ešte v júli 1959 sa pokúšali zistiť, či by sa nedostali na loď, ktorou odchádzala československá delegácia do Viedne na medzinárodný festival. Tam zistili, že aj prísne vybraných delegátov dôkladne kontrolujú príslušníci Pohraničnej stráže. Až po tejto skúsenosti začali plánovať útek cez „zelenú hranicu“. O tom, že mladý robotník Jozef Remža sa nepokúšal „chytráčiť“ ani pri vyšetrovaní, svedčí jeho úprimná odpoveď vyšetrovateľovi ŠtB: „*Co chcete ještě dodat ke své výpovědi; odpověď: Ke své výpovědi uvádím jen to, že jsem si to představoval jinak. Myslel jsem, že nás nezadrží a že se dostaneme do Rakouska a že v Rakousku se budeme mít lepší než v ČSR.*“⁸⁾ Za uvedenie pravdivého motívu svojho konania bol „zaslúžene“ potrestaný.

Ludový súd Bratislava okolie 10. septembra 1959 v trestnej veci proti Jozefovi Remžovi a spol. § 5/1, 95/1 trestného zákona - pre trestný čin pokusu o opustenie republiky vy-

niesol rozsudok pre Jozefa Remžu 10 mesiacov odňatia slobody nepodmienečne a pre Stanislava Štrba 8 mesiacov odňatia slobody nepodmienečne. Remžu a Štrba súdili: predseda senátu: prom. práv. Ján Mazúr, sudcovia z ľudu: Michal Gálik, Rudolf Neumahr, prokurátorom bol Dr. Šiška.

Po odvolaní Remžu a Štrba im bol Krajským súdom v Bratislave znížený trest pre každého na 6 mesiacov odňatia slobody nepodmienečne. O odvolaní rozhodovali: predseda senátu: Dr. Eugen Brestovanský, sudkyňa: Milena Hoferová, sudca: Ervin Polakovič, sudcovia z ľudu Júlia Lančaričová, Anna Gajarová. Aj po znížení trestu Remžovi a Štrbovi, za takpovediac vystúpenie z vlaku v Devínskej Novej Vsi, je z hľadiska poznania stavu komunistickej justície v danom období dôležité zaznamenať vetu z odôvodnenia rozsudku: „*Obžalovaní sa totiž dopustili veľmi závažného činu, nakoľko v prípade, ak by boli odchod za hranice uskutočnili, využila by ich nesporne nepriateľská cudzina k špionážnej činnosti proti našej republike, nakoľko ide o mladých a zdravých chlapcov.*“⁹⁾ V roku 1959, niekoľko rokov po smrti Stalina, je aplikovaný princíp notoriety.¹⁰⁾ Minulosť komunistického Československa je potom namiesto vnímať v celej realite nielen prostredníctvom relatívneho uvoľňovania v niektorých oblastiach spoločnosti, ako napr. v tvorbe a literatúre, ktorá opatrne odmietla stalinizmus. Na konci päťdesiatych rokov tvorili justíciu sudcovia s ideologickou výbavou konca 40. rokov a začiatku 50. rokov - teda zostreného triedneho boja. Z hľadiska vzťahu komunistického režimu zo začiatku 50. rokov a na ich konci k pojmom ako spravodlivosť a právny štát (v tom čase je realitou presný opak) nemožno hovoriť o žiadnych principiálnych rozdieloch. V marci 1950, po rozsudku nad vrch. strážm. SNB Martinom Šimkovičom, ktorý pomáhal niekoľkým utečencom pri úteku cez slovensko-rakúsky úsek hranice, boli v odôvodnení rozsudku vety o jednom z utečencov a jasne bol aplikovaný princíp notoriety, keď bolo zdôraznené, že je doslova jedno, či ide o tohto konkrétneho utečenca s týmto priezviskom, alebo akéhokoľvek iného, pretože ten sa musí po príchode na Západ nevyhnutne spojiť s nepriateľmi ľudovodemokratického zriadenia a slúžiť imperializmu.¹¹⁾ Na konci 50. rokov na odôvodneniach rozsudkov teda nebolo potrebné vôbec nič zmeniť.

Jozef Remža sa aj po odpykaní trestu rovnako túžil dostať na slobodu z dosahu to-

7) A ÚPN, f. KS ZNB, V-1391, Pozorovací vyšetrovací svazek. Remža a spol.

8) *Tamtiež.*

9) A ÚPN, f. KS ZNB, V-1391, Skupinový vyšetrovací svazek. Remža a spol.

10) Princíp notoriety v právnom zmysle je všeobecne známa skutočnosť, ktorú nie je potrebné dokazovať.

talitného štátu. To sa mu 15. augusta 1960 v bratislavskej Petržalke stalo osudným: „*podľa výpovedi hliadky PS-útvary vykonávajúcej službu v zakázanom pásme v priestor obce Petržalka - Kopčany zistili neznámeho muža za podozrivých okolností vniknúť do kukuričného porastu, ktorý mal so sebou drevenú palicu a ktorý postupoval smerom k dráteným prekážkam. Tohto muža hliadka PS-útvary začala prenasledovať po kukuričnom poraste, ktorého viackrát vyzvali, aby sa zastavil, avšak na vyzvanie sa nezastavil a pokračoval v úteku smerom k dráteným prekážkam. Počas prenasledovania bol [o] po bezvýslednej výzve hliadkou PS-útvary prikročené k použitiu zbrane na výstrahu prchajúceho, čo bolo taktiež bezvýsledné a po opustení kukuričné[ho] porastu Jozefom Remžom, tento sa dostal medzi drátené prekážky, kde narazil hlavou na elektrické vedenie, následkom čoho od elektrického prúdu bol usmrtený a zostal ležať odhodenej stranou medzi drátenými prekážkami...*“¹²⁾ Ešte niekoľko viet k dobe nedávno minulej, v ktorej štát usmrcoval svojich občanov len preto, lebo chceli slobodne opustiť svoju vlasť. Napriek faktom, na aký účel mali slúžiť drátené bariéry pod elektrickým napätím, terminológia používaná vo vyšetrovacích spisoch, označujúca príčiny úmrtí na hranici, svedectvom o strachu predstaviteľov režimu zo svojich vlastných činov a ich možnom ohlase medzi ľuďmi. V zápisniciach o obhliadke mŕtvol súdni lekári uvádzajú vety: „*Podľa zistenia orgánov bezpečnosti nebol utrpel úraz elektrickým prúdom vysokého napätia.*“

Zodpovední za smrť mnohých

Prvým veliteľom Pohraničnej stráže sa stal Ludvík Hlavačka, ktorý v roku 1953 navrhol a zorganizoval elektrifikáciu drátených zátaras, v dôsledku čoho na československých úsekoch hraníc so Spolkovou republikou Nemecko a Rakúskom zahynulo okrem Jozefa Remžu ďalších najmenej 60 občanov vtedajšieho Československa. 1. novembra 2005 bolo v Českej republike zastavené trestné stíhanie Ludvíka Hlavačku, ktorý zomrel. Tento komunistický zločinec, žiaľ, už nestihol niesť zodpovednosť za usmrtenie utečencov a sadistické metódy, ktoré používal ešte než sa stal veliteľom Pohraničnej stráže, ako veliteľ vyšetrovne ŠtB v

Uherském Hradišti, kde väzňov týral elektrickým prúdom.

Konkrétne v teréne táto obľudnosť komunistických „zlepšovateľov“ vyzerala takto: Transformátor bol umiestnený v osobitnej murovanej miestnosti pri strážnici na rote. Od transformátora po prvý stĺp bol vodič izolovaný, ďalej privodové vedenie pokračovalo priamo na drátenú zátarasu. Na strednej stene DZ boli 4 vodiče, vo vzdialenosti od zeme: prvý vodič 30 cm, druhý a tretí vodič po 50 cm nad sebou. Štvrtý vodič prechádzal povrchom strednej steny DZ. Cez prechody v DZ bol zakopaný elektrický podzemný kábel v hĺbke 60 cm, obložený a pokrytý tehliami. Automatický vypínač na elektrifikovanú drátenú zátarasu bol umiestnený v drevenej skrinke na strážnici, kľúč od tejto skrinky mal veliteľ roty a v jeho neprítomnosti zástupca veliteľa roty alebo dozorný dôstojník roty.¹³⁾

Elektrifikovaná drátená zátarasa tvorila strednú stenu trojstennej drátenej bariéry a bola nebezpečná utečencom svojim vysokým napätím. Transformátor premieňal nízke napätie z miestnej siete na vysoké 2000 – 4000 V. Ak sa utečenec dotkol čo i len jedného z vodičov, prišlo vo väčšine prípadov k usmrteniu v dôsledku napätia a priechodu skratového nadprúdu medzi drôtom pod napätím a zemou, alebo medzi drôtmi navzájom.¹⁴⁾

Vysokú mieru zodpovednosti za stráženie hranice a udržiavanie vytvoreného systému na hranici so Západom v konkrétnych úsekoch hranice mali velitelia brigád Pohraničnej stráže. Z dennej informačnej správy Hlavnej správy Pohraničnej stráže zo 16. júla 1960 vyplýva,

*Obet' EZOH (Elektrického zabezpečenia ochrany hraníc).
Zdroj: A ÚPN.*

11) SNA Bratislava, f. : Povereníctvo Vnútra – sekretariát, kar. 206. Šimkovič Martin, vrch. strážm. - hlavné pojednávanie.

12) A ÚPN, f. KS ZNB, V-1391.

13) A ÚPN, f.: VPS, inv. j. 180. Zápis o preskúmaní EZOH v úseku 3. roty Gajary – predloženie.

14) VANĚK, P.: K vývoji žienijnétechnického zabezpečení státní hranice v letech 1951 - 1955. In: *Sborník archivu ministerstva vnitra*, 2004, č. 2, s. 97-198.

že EZOH (Elektrické zabezpečenie ochrany hraníc) bolo v čase usmrtenia (teda v dennej dobe - pre energetickú náročnosť a nebezpečnosť sa v 60. rokoch zapínalo v nočných hodinách) Jozefa Remžu zapnuté na priamy príkaz veliteľa 11. brigády PS Floriána Čambala pre „velký tlak v prostoru“, čo znamenalo, že ide o úsek hranice s častými pokusmi utečencov o jeho prekonanie.¹⁵⁾ Opäť nie náhodou išlo o človeka, pod velením ktorého sa odohrali na slovensko-rakúskej hranici nesmierne tragédie. V neposlednom rade bol zodpovedný za zmasakrovanie utečencov v decembri 1952 na hranici v Petržalke, keď bola zastrelená rodina Ehrenfeldovcov, vrátane detí.

Elektrifikácia zátaras pretrvala až do polovice 60. rokov a odstránená bola v dôsledku vysokých finančných nárokov, nebezpečnosti pre príslušníkov PS, ale najmä preto, že bola nahradená technicky dokonalejším signalizačným zariadením. Svojím životom na ňu doplatili utečenci aj na úsekoch rôz 11. brigády PS. Jedným z nich bol úprimný mladík Jozef Remža, ktorý sa odmietal zmieriť s predstavou, že nemôže žiť v slobodnom svete.

**Zahynuli pri úteku
na elektro-drôtenej zátarase
na slovensko-rakúskom úseku hranice**
(Z dosiaľ zdokumentovaných usmrtení)

Walter Tibor, 18.5.1938 – † 30.11.1954

Pangracz Antal, 1936 – † 20.10.1955

Tóth Illés, 14.6.1937 – † 29.7.1956

Borka František, 17.1.1941 † 18.4.1957

Lukaszek František, 18.9.1930 –† 22.7.1958

Krivák Ján, 8.9.192 – † 6.8.1959

Neznámy muž, ? – † 4.6.1960

Mrohs Jan Ignacy, 29.5.1938 † 1.8.1960

Remža Jozef, 17.7.1940 – † 15.8.1960

Medwid Pawel, 3.5.1939 –† 11.7.1961

Kolarczyk Jozef, 9.3.1929 –† 20.7.1962

Holota Jozef, 27.9.1931 –† 6.6.1964

RESUME

Worker's Death at the Electric Wire

In the evening hours of July 1959 two young men, Jozef Remža and Stanislav Štrbo, were held by the Border Guard patrol just after disembarking the train at the Devínska Nová Ves railway station. Anyone without the papers necessary for entry in the border area was brought to the Devínska Nová Ves Department of the Border Guard. After „preliminary questioning“ the men in question confessed to their intention of reaching Austria. They were subsequently charged with attempting to desert, illegal under §5, article 95 of the first penal code. An investigation was begun by a State security interrogator of the Ministry of the Interior's Regional Administration of Bratislava. Both friends were taken into custody, and after sentencing and appeal, their sentences were finally lightened by the Regional Court in Bratislava to six months without parole. Hundreds of fugitives held far from the border itself underwent a similar fate. Young citizens of Communist Czechoslovakia came from working-class families and they themselves were workers; they should have been the ones for whom a „people's democratic“ and „socialistic“ establishment would be the „Promised Land“. For one of the men, the initiator of the escape, Jozef Remža, the case did not finish with serving time. He reconfirmed his desire leave by attempting another escape after one year, this time with tragic consequences. On 15 August 1960, he died on an electrified wire barricade. The electrification of wire barricades was one of the most roughshod practices by states sharing a border with West. The wire barricade systems consisted of three walls. The middle wall was a high-voltage electrified wire barricade (EDZ), which was soldered to a main transformer, available thanks to public distribution. This brutal mechanism took the lives of tens of fugitives. Directly responsible for these deaths is the „father“ of the Czechoslovak „Iron Curtain“ and first commander of Border Guard MNB colonel Ludvík Hlavačka, thanks to his direct order for the fences to be electrified.

Národní rada pro studium archivů Securitate (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

V Rumunsku padl komunistický režim v prosincové revoluci roku 1989. Moc ve státě převzalo uskupení zvané Fronta národní spásy, v němž měli rozhodující postavení komunisté z předrevoluční druhé garnitury, soustředění kolem Iona Iliesca, který se po dvě funkční období stal rumunským prezidentem. Za čas se Fronta národní spásy rozdělila na dva politické subjekty, Stranu rumunské sociální demokracie (Ion Iliescu) a Demokratickou stranu (Petre Roman), ale ani jedna z nich neměla zájem na odhalování minulosti. V tomto směru nebyly v prvních porevolučních letech úspěšné ani znovuoobnovené historické strany, tj. Národně liberální strana a Křesťanskodemokratická národně rolnická strana. Teprve vítězství jejich koalice a zvolení Emila Constantinesca do funkce prezidenta v roce 1996 přineslo změnu v orientaci domácí i zahraniční politiky a ochotu zabývat se dosud skrývanými stránkami vývoje rumunské společnosti v poválečném období. Se snahou o vytvoření instituce, jejímž posláním by bylo zabývat se činností bývalé politické policie, je spjato jméno senátora za Křesťanskodemokratickou národně rolnickou stranu Constantina Tica Dumitresca, který se pro tuto ideu dlouhodobě angažoval a připravil příslušný návrh zákona. Sám by na prosazení návrhu jistě nestačil, ale v polovině devadesátých let již začaly v Rumunsku – skromně, ale přece – fungovat struktury občanské společnosti. Z nich nejintenzivněji požadovala vznik společensky potřebné instituce bukureštská Občanská akademie, v jejímž čele stojí básnička Ana Blandiana a publicista Romulus Rusan, zakladatelé Memoriálu obětí komunismu a protikomunistické rezistence ve městě Sighetu v severním Sedmihradsku, na hranici s Ukrajinou (někdejší hranici s předválečným Československem). Tyto dvě osobnosti se již v roce 1993 obrátily na Radu Evropy s žádostí, aby zaštitila projekt přeměny bývalého žaláře předválečných politiků na památník zasvěcený obětím komunistického režimu. Jejich obdivuhodné úsilí bylo dovršeno v roce 2000 otevřením Memoriálu pro veřejnost. Poslání muzea a centra pro studium komunismu nejlépe vyjadřuje spisovatelčina věta, s níž se návštěvník setká ve vstupní hale, pod mapou Rumunska s vyznačenými místy politických vězení, pracovních táborů a deportací: „Jestliže se spravedlnosti nedaří být formou paměti, pak jedině paměť může být jistou formou spravedlnosti.“

Národní rada pro studium archivů Secu-

ritate, rumunsky Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (dále CNSAS), vznikla přijetím zákona č. 187/1999, přijatého rumunským parlamentem dne 7. prosince 1999. V oficiálním stanovisku CNSAS je tato událost hodnocena v optimistickém duchu takto: “Demokracie se v Rumunsku stala jistou a nezvratnou skutečností. Založení Národní rady pro studium archivů Securitate v roce 1999 dokazuje upevnění demokratických struktur v Rumunsku a sblížení s požadavky a standardy Evropské unie, v zájmu integrace do EU.” CNSAS je nezávislý úřad Ústřední veřejné správy (Administrația Publică Centrală), jakožto právní subjekt má sídlo v Bukurešti a jeho činnost spadá pod kontrolu Parlamentu.

Podle zákona č. 187 je posláním CNSAS odhalovat aktivity Securitate jakožto politické policie. Touto politickou policií se rozumí všechny represivní orgány, které byly vytvořeny komunistickou mocí a fungovaly v Rumunsku v době od 6. března 1945 do 22. prosince 1989 s cílem udržet totalitární režim při současném rušení či omezování základních lidských práv a občanských svobod. Centrální institucí byla od roku 1948 Ústřední správa lidové bezpečnosti (Direcția Generală a Securității Poporului, zkráceně „Securitate“).

Z hlediska občanů je podstatné, že CNSAS jim má zajistit přístup ke svazkům Securitate. V Rumunsku, na rozdíl např. od poslední zákonné úpravy v České republice, může občan požádat jen o zpřístupnění vlastního svazku, dostane ho však k nahlédnutí nikoli v kopii, nýbrž v originálu a bez dodatečných úprav. Podle zákona mohou o přístup ke svému svazku požádat jak rumunští občané, tak i občané jiných států, pokud měli rumunské občanství v letech 1945-1989. Zákon dále dává právo občanům, politickým stranám, nevládním organizacím atd. obdržet informaci, zda osoba vykonávající veřejnou funkci, anebo kandidující na takovou funkci, byla či nebyla v minulosti agentem nebo spolupracovníkem Securitate. Jde např. o tyto funkce: generální sekretář poslanecké sněmovny a senátu, poradci úřadu prezidenta a úřadu vlády, ředitel Rumunské informační služby, prefekti žup, starostové obcí, soudcové Nejvyššího soudu, personál zastupitelských a konzulárních úřadů, členové představenstva nadací apod. Konečně v širším smyslu je náplní práce CNSAS spravovat, analyzovat a uveřejňovat dokumenty bývalé Securitate, tak aby rumunská společnost získala co nejpřesnější

PhDr. Libuše Valentová, CSc.

(1945) absolventka FF
Karlovy Univerzity v Praze,
odbor francouzština-rumunčina.
Působí v Ústavě románských
studii Filozofické fakulty
Karlovy univerzity v Praze,
vedúca rumunského oddelenia.

a nejkompexnější představu o praktikách komunistického režimu.

Řízením instituce je ze zákona pověřeno Kolegium CNSAS, jehož předsedou byl do letošního roku historik Gheorghe Onișoru, docent Bukurešťské univerzity. Koncem března 2006 se přistoupilo k obnově tohoto orgánu a k volbě nového předsedy. Napříště je Kolegium CNSAS složeno z 11 členů jmenovaných Parlamentem na šestileté funkční období, přičemž jejich mandát je možné obnovit jen jednou. Od letošního jara má Kolegium tyto členy: Constantin Buchet (navržen Stranou Velké Rumunsko), Ladislau Csendes (navržen Demokratickým svazem Maďarů v Rumunsku), Mircea Dinescu (navržen Národně liberální stranou), Constantin Ticu Dumitrescu (navržen vládou), Florian Chirișescu (navržen Sociálnědemokratickou stranou), Cazimir Ionescu (navržen Sociálnědemokratickou stranou), Dan Lazea (navržen Demokratickou stranou), Dragoș Petrescu (navržen Prezidentským úřadem), Claudiu Secașiu (navržen Národně liberální stranou), Laurențiu Tănase (navržen Sociálnědemokratickou stranou), Corneliu Turianu (navržen Demokratickou stranou). Při volbě předsedy kolegia však došlo k manipulaci, kterou měla zřejmě na svědomí Demokratická strana. Ta nerespektovala vládní návrh na zvolení C. T. Dumitresca a za podpory nacionalistické Strany Velkého Rumunska se pokusila prosadit volbu Cornelia Turiana. Tento překvapivý výsledek (obecně se očekávalo zvolení C. T. Dumitresca jako nejzasloužilejšího a nejdůvěryhodnějšího člena Kolegia) vyvolal protesty jak mezi zaměstnanci CNSAS, tak ze strany devíti organizací občanské společnosti a několika studentských asociací. Situace se začala řešit po návratu prezidenta Traiana Băsescu (kandidoval za Demokratickou stranu) ze státní cesty do Číny. Vyjednáváním se po týdnu dospělo ke kompromisu, na jehož základě se 4. dubna předsedou Kolegia stal historik Claudiu Secașiu, přijatelný pro všechny strany zúčastněné v konfliktu.

Po organizační stránce řídí CNSAS generální ředitel a jemu podřízení ředitelé šesti následujících odborů: Pátrání (úřední a na vyžádání), Archiv, Výzkumná a vědecká práce, Komunikace (styk s institucemi a s veřejností, elektronický registr), Informační management (technika a informatika, ochrana informací), Ekonomický management (rozpočet, finanční prostředky, lidské zdroje). Celkový počet zaměstnanců v současné době je kolem dvou set.

Konkrétnější představu o činnosti CNSAS umožňuje podrobná zpráva za rok 2004, uveřejněná na webových stránkách instituce (zpráva za rok 2005 zatím není dostupná). Vyplyvá z ní, že počet žádostí občanů o přístup k vlastnímu svazku dosáhl v tomto roce čísla 2171, což znamená mírný nárůst proti předchozímu roku. Z těchto žádostí bylo vyřízeno celkem 1350. V ostatních případech nebylo možno vyhovět zejména proto, že CNSAS zatím nepřevzala všechny dokumenty Securitate od institucí, které je doposud spravovaly (Rumunská informační služba, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo národní obrany). Časový skluz ve vyřizování žádostí občanů byl vyvolán nutností zabývat se úředním prověřováním v souvislosti s prezidentskými, parlamentními a komunálními volbami, které se všechny konaly v průběhu roku 2004. Pro prezidentské volby bylo vystaveno ověření pro 12 osob. Před parlamentními volbami vyřizovala CNSAS žádosti o prověření celkem 2621 kandidátů, mezi nimiž objevila 2 agenty (důstojníky) Securitate a 8 spolupracovníků. V souvislosti s komunálními volbami bylo prověřováno celkem 32 540 kandidátů, z nichž 702 bylo označeno za agenty nebo spolupracovníky Securitate. V roce 2004 uveřejnila CNSAS další část seznamu důstojníků a poddůstojníků bývalé politické policie ve vládním zpravodaji *Monitorul Oficial al României*; tento složitý úkol je plněn od roku 2003 na základě rozhodnutí Kolegia CNSAS a v jeho realizaci se stále pokračuje (na stránkách *Monitoru* vyšly do letošního roku seznamy obsahující něco přes 130 osob). Archivní odbor umožnil přístup do archivu externím badatelům, kteří na základě své žádosti obdrželi povolení Kolegia, a předložil jim k prostudování celkem 7385 svazků. Interní badatelé se zabývali tématy ze schválených výzkumných záměrů a v roce 2004 publikovali několik nových vědeckých prací: *Trupele de Securitate 1949-1989* (Jednotky Securitate 1949-1989), *Membrii C.C. al P.C.R., 1945-1989. Dicționar* (Členové ÚV KSR, 1945-1989. Slovník), *Arhivele Securității*, vol. 2 (Archivy Securitate, 2. sv.), *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului N. Rădescu* (Čtvrt století sledování: dokumenty z tajných svazků vedených na generála N. Rădescu).

Na závěr několik praktických informací. Adresa rumunské Národní rady pro studium archivů Securitate (CNSAS) je: strada Dragoslavele nr. 2-4, 011024 Bukurešť (budova se nachází v centru hlavního města, poblíž

náměstí Victoriei, kde sídlí rumunská vláda); stránka: <http://www.cnsas.ro>.
e-mailová adresa: office@cnsas.ro; webová

RESUME

National Counsel for Securitate Archives Studies (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

After the 1989 December revolution, the National Salvation Front took power in Romania, at the head of which were neocommunists who were reluctant to disclose secret facets of the Communist regime. Transformation came only after the elections in 1996, which were won by the right coalition. Efforts concentrated on establishing the institution to investigate documents coming to light that, until that time, had been secret. The main effort was put forth by Christian Democratic National Agrarian Party senator Constantin Ticu Dumitrescu and also by nascent structures of civil society, especially the Bucharest Civil Academy (Academia Civică). In December 1999, Romanian Parliament passed law No. 187/1999, the basis for the foundation of the National Council for Securitate Archives Studies, known as Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) in the Romanian language. According to the act, the mission of CNSAS is to disclose the activities of the Securitate, or political police. This covers all repressive agencies created by communist power that were functional in Romania during the period from 6 March 1945 to 22 December 1989. The main aim of these agencies was to preserve the totalitarian regime in addition to breaking down and reducing the basic human rights and civil liberties. The main agency responsible was the Central Administration of People's Security (Direcția Generală a Securității Poporului, shortly „Securitate“). Today, it is essential for citizens that CNSAS supply access to their respective files. Romanian citizens (and also citizens of other states who had Romanian citizenship from 1945 to 1989) can ask for declassification of their own (and only their own) file. Citizen may receive the file and can examine the original, without any additional emendations. The act also gives permission for citizens, political parties, and non-governmental organizations to examine information about persons holding a public function or aspiring to such a function, to see if this person had or had not been an agent for or cooperator with Securitate in the past. In a broader sense, CNSAS's role is to administer, analyze, and publish the documents of the former Securitate to let Romanian society gain the most exact and complete image possible of communist regime practices. According to the act, the institution is managed by the CNSAS Collegium, whose chairman was until this year historian Gheorghe Onișoru, and from April 2006 was historian Claudiu Secașiu (arranged by National Liberal Party). The Collegium consists of 11 members named by Parliament for six-year terms in office; their mandate can be reinstated only once. Organizationally, CNSAS is conducted by a general director and six subordinate directors who direct the following sections: Investigation; Archive; Research and Academic Work; Communication; Informatics Management; and Economic Management. The number of employees nowadays is about two hundred. Citizen interest in file declassification is rising slowly, according to the CNSAS activity report for 2004: in this year 2 171 requests were filed and 1 350 were processed. The unprocessed cases remain open because CNSAS has not yet obtained all the Securitate documents from institutions that previously administrated them (Romanian Intelligence Service, Ministry of the Interior, Ministry of Justice, Ministry of National Defence). In 2004, CNSAS engaged mainly in official vettings in connection with elections: for presidential elections 12 candidates were vetted, for parliamentary elections 2 621 candidates were vetted, and for municipal elections 32 540 candidates were vetted. Beginning in 2003, CNSAS gradually published the lists of officers and noncommissioned officers of the former political police in government news-sheet *Monitorul Oficial al României* (the list, until now, includes over 130 persons). The archival section enables access to the archive for external researchers; internal researchers investigate topics covering accepted research aims. In 2004 CNSAS published new scientific works concerning the Securitate archives, Securitate military units, ÚV KSR post-war composition and others.

Ako štát a národ bez pamäti nedozrejeme

V nastupujúcej generácii nevyrastá elita, upozorňuje František Mikloško.

**Zhovárал sa
Michal Dzurjanin.**

Foto: P. Košícký

Po júnových voľbách do NR SR opäť zasadol do parlamentných lavíc, ktoré dôverne pozná od roku 1990. V súčasnosti je tiež podpredsedom Výboru NR SR pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien, do ktorého gescie spadá aj činnosť Ústavu pamäti národa. V rokoch 1972 – 1983 pracovník Ústavu technickej kybernetiky, neskôr až do Novembra '89 robotník a disident, organizátor Sviečkovej manifestácie v marci 1988. Rozhovor časopisu Pamäť národa poskytol František Mikloško.

Ste služobne najstarším poslancom slovenského parlamentu. Ako hodnotíte jeho vývoj od roku 1990 z pohľadu dekomunizácie spoločnosti?

V legislatíve dnes na tom nie sme najhoršie. Prijali sme zákony na odškodnenie všetkých perzekvovaných, reštitučné zákony, ale aj zákon o protiprávnosti a nemorálnosti komunistického režimu za Mečiarovej vlády, potom sme prijali zákon o pamäti národa a teraz zákon o protikomunistickom odboji. Z tohto pohľadu by som povedal, že sme naplnili legislatívne možnosti.

Otázka však je, čo s dôsledkami 40 rokov komunizmu, ale to už nie je celkom vec len komunistov a ich strany, to je vec všetkých obyvateľov krajiny, ktorí žili istým mentálnym spôsobom, istým spôsobom sa rozhodovali, naučili sa žiť. Táto vec bude trvať podstatne dlhšie ako 20 rokov, a nie je už iba záležitosťou

legislatívy, ale akéhosi generačného prežitia ľudí, ktorí sa už ťažko zmenia a na druhej strane je to vec pravidiel, síce často daných zákonom, ktoré by mali určovať nový typ spoločnosti. To nezáleží iba od legislatívy, ale aj od tlače, médií, cirkvi, čiže je to integrálna záležitosť celej spoločnosti. V zákonoch teda na tom nie sme až tak zle, mentálne sme asi tam, kde všetky krajiny okolo, to znamená, že sme sa asi precenili, keď sme si mysleli, že to pôjde rýchlo.

Nová generácia však bola formovaná tou predchádzajúcou, nie je v tom určité riziko, že k zmene nepríde?

V tomto prípade už dochádza k prelinaniu vplyvov: na jednej strane je to generácia odchovaná rodičmi, ktorí sú často frustrovaní, ale na strane druhej vyrastala pri cestách do zahraničia, naučila sa jazyky, pocítila nejakým spôsobom svoje možnosti, slovo komunizmus jej už nič nehovorí ako spomienka alebo nejaké mená či udalosti, ktoré boli aktuálne. Je to už generácia prechodná.

Pokiaľ ide o staršiu generáciu, je to taká nešťastná generácia a ja nakoniec tiež do nej patrí: ľudia, ktorí November '89 zažili ako 40-roční, dnes odchádzajú do dôchodku, a títo ľudia nezažili vo svojom živote žiadne zlepšenie, ani ten ťah, ktorí majú dnes mladí, nevedia jazyky, nevedia sa prispôbiť. Je to taká obeťovaná generácia, ale asi to ináč nebolo možné. A to už nehovorím o dôchodcoch, ktorí dnes majú malé dôchodky a sú naozaj chudáci.

Čo je však zaujímavé, v nastupujúcej generácii 20 aj 30-ročných sa neobjavuje nejaká elita, a myslím to v najširšom slova zmysle. To, čo je asi zákonitosťou nejakých hviezd, čo sa objavilo na Slovensku dvakrát v 20. storočí, to bola generácia, ktorá začala vyrastať v 30. rokoch ešte v I. ČSR, tá hviezdna generácia kultúry, umenia, ale aj politiky; to, že sa v nej potom zamotali, je druhá vec. A takisto si myslím, že aj generácia 60. rokov bola zaujímavá na tie možnosti, ktoré tu boli.

Nie je ani náznak, že by tu niečo takéto vyrastalo. Čiastočne to môže byť aj preto, že mnohí veľmi šikovní ľudia, ktorí by možno aj mali talent, nemajú podmienky: musia zarábať peniaze, idú často z prírodných vied do bankovej sféry, podobne je to s umelcami, ktorí idú do reklamných agentúr, ak sa chcú nejakou ujať, tak vlastne musia zakopať svoj talent.

Napriek tomu si myslím, že keby niekto v sebe mal silné povolanie umelca či básnika, asi by nedal prednosť týmto možnostiam a išiel by za svojím hlasom. Nakoniec taký Janko Silan, ktorý nikdy vlastne nič nezažil ľudsky, ani úspech, ale ani niečo iné, lebo bol slepý – mal 24 dioptrií a už sa mu to len zhoršovalo, ale keď som sa s ním stretol pred smrťou, tak povedal: „Síce mi nič v živote nevydali, ale mám pocit, že som všetko napísal, čo som mal napísať.“ Čiže to vnútorné volanie bolo silnejšie, to je volanie veľikána. A na toto ešte asi budeme musieť čakať.

Predsa len, ak mnohým z novej generácie už slovo komunizmus nič nehovorí, nie je to na škodu veci?

Asi sú to také prirodzené vlny. Peter Zajac mi raz spomínal, že v západnom Nemecku prišla vlna denacizácie, teda vyrovnaní sa s nacizmom až v 60. rokoch, čiže muselo prejsť 20 rokov. Nie je vylúčené, že ten záujem o komunizmus sa znovu nejakým spôsobom objaví a budú sa s tým chcieť mladí ľudia vyrovnávať radikálne, ale pravdepodobne to ešte neprišlo. Ale už sú tu zaujímaví ľudia, niektorí historici, a myslím, že v tomto smere Ústav pamäti národa, aj keď pomaly, ale začína robiť veľmi zaujímavú robotu; keď sledujem tento časopis, publikácie zatiaľ poredšie, už tam vidno systematickú prácu mladých historikov a právnikov, žurnalistov, a to je dobre. Čiže toto môže byť predpoklad, že raz k takejto vlne príde.

Vráťme sa ešte k úlohe spoločenských organizácií, tretieho sektora a cirkví pri premene spoločnosti; ako ju zvládajú?

Myslím, že ju zatiaľ nezvládajú. Cirkvi sú dosť stratené. Samozrejme, katolícka cirkev je tu 2000 rokov, protestantské 5 storočí, čiže majú zabehaný svoj vnútorný život, ktorý je večný. Neboli však schopné zachytiť problémy tohto času. Je to často vidieť aj na článkoch alebo odozvách v našich náboženských časopisoch alebo aj na tých listoch, ktoré človek môže počuť, že je tam určitá bezradnosť; sú to také všeobecné formulácie, ktoré možno hovoriť v každom čase a v každom storočí. Ale napríklad také problémy, ako je psychologický problém nezamestnanosti – to nie je problém len finančný, to je problém spoločenského zakotvenia, človek ráno potrebuje odísť do iného prostredia, aby sa potom normálne vracal domov; to je problém návykov, že človek stratí návyk pracovať; ja som za komunizmu nerobil,

takže to veľmi dobre poznám na vlastnej koži.

Potom taký problém modernej doby, ako je obrovský vplyv reklamy, ktorá ide do podvedomia ľudí: akým spôsobom k tomu pristupovať, aby ľudia nestratili svoju duchovnosť. Ďalej problém osamelých ľudí, ktorí sú absolútne naviazaní povedzme na televízor. Tieto problémy, ktorým sa nedá vyhnúť, dáva táto doba, doba možností; zároveň sú tu ľudia, ktorí sa môžu vyšvihnúť nad priemer životného štandardu. A toto všetko cirkvi nevedia zachytiť; stále sú v akejsi obrannej pozícii, a to je vlastne tiež dôsledok obdobia komunizmu, keď garnitúra terajších biskupov bola garnitúrou veľkých vyznavačov, to hovorím s najväčšou úctou, a v tomto smere bolo dobré, že dostali tie posty, lebo to bol veľký odkaz tomu 40-ročnému utláčaniu. Nové sa tam však rodí veľmi ťažko, rovnako ako v kultúre a umení, o čom som hovoril pred chvíľou.

Pokiaľ ide o tretí sektor, ten sa mi zdá byť na Slovensku zatiaľ stratený; ak má peniaze, pracuje, ak nie, tak je to pár nadšencov, ale veľmi ťažko sa zatiaľ presadzujú, tiež je to rodiaci sa svet, a zrejme kým sa nevytvoria legislatívne podmienky možného financovania, donátorstva, sponzorstva, odpisov z daní, ťažko sa to zmení, lebo tí ľudia musia z niečoho žiť.

Čiže, zatiaľ to Slovensko tak trochu vajatá; materiálne ide dopredu, mení sa kultúra krajiny, miest, veď to je úžasné, ako sa stavia, mení sa napríklad kultúra bývania – ja som nadšený, to je pekný jav súčasnosti, ale tu niekde akoby končila schopnosť posunúť veci ďalej.

Zákon o pamäti národa bol prijatý až po prezidentskom vete v auguste 2002, na sklonku 2. funkčného obdobia NR SR. Viacerí tento fakt považujú za malý zázrak, ako ho vnímate Vy?

Už zákon o protiprávnosti a nemorálnosti komunistického režimu bol malý zázrak, lebo zaň hlasovali všetci okrem tých, čo sa chceli uchádzať o hlasy komunistov. Podobne aj zákon o pamäti národa mal silnú podporu HZDS. To znamená, že strany, ktoré ho podporili, sa chceli dištancovať od komunistickej minulosti. Na jednej strane to bolo milým prekvapením, ale zároveň to bolo niečo prirodzené, veď napríklad Vladimír Mečiar bol svojím spôsobom aj obeťou komunizmu, lebo bol v 1968-om vyhodnený zo strany, čiže v tomto smere nemal problém vysporiadať sa s obdobím komunizmu.

Zákon o pamäti národa bol prijatý v zaujímavej podobe a tam zohrala veľkú rolu prirodzená autorita Jána Langoša: ľudia v parlamente si ho vážili, aj keď s nimi mal často

konflikty, ale bol to muž Novembra, federálny minister vnútra – už to vzbudzovalo úctu, bol to disident, priateľ Václava Havla, čiže mal prirodzený rešpekt, preto mnohí ľudia vlastne podporili ten zákon, ktorý navrhol. Jeho autorita a osobnosť znamenali, že zákon mal napokon tú podobu a že oni do neho veľmi nevstupovali.

Ústav a jeho predstavitelia počas tri a polročnej existencie museli čeliť atakom z rôznych strán; oponenti činnosti ÚPN argumentovali nedôveryhodnosťou materiálov, resp. veľkým časovým odstupom od Novembra '89. Zástancovia jeho práce sa však hľadali ťažko, možno najviac sa ich vynorilo pri smrti Jána Langoša. Prečo?

V tejto veci som s ÚPN trošku v polemike: myslím si, že pravda nie je ani na jednej, ani na druhej strane, teda ani v jednom extrémе, ani v druhom. V každom prípade si myslím, že ak hovoríme, že komunistický režim bol nemorálny, protiprávny a jeho najvýkonnejšia represívna zložka – ŠtB bola v tomto smere elitnou inštitúciou, potom nemôžem celkom dobre jedným dychom povedať, že všetky materiály, ktoré táto inštitúcia pripravila, sú podkladom pre históriu. Či sú pravdivé, môže najviac posúdiť iba ten, koho sa týkajú, to znamená, že do nich nahliadne a vie, čo tam je pravdivé a čo nie, a potom je to asi vec jeho svedomia, ale historik musí postupovať veľmi opatrne. Myslím si, že sa objavia prípady aj na súdoch, že niektoré ústavy, ktoré sa zaoberajú skúmaním podpisov, skonštatujú falošnosť podpisov, ale nevidím v tom nabúranie koncepcie Ústavu pamäti národa. Ak to má byť pamäť národa, tak to musí byť nielen pamäť o tom, kto tam bol nejakým spôsobom zatiahnutý, ale aj o tom, akým spôsobom pracovala Štátna bezpečnosť. A to, že používala rôzne spôsoby, by som v tejto chvíli nevylúčil. Čiže koncepcia práce ÚPN bude musieť prejsť ešte do nižšej roviny; k tomu príde vtedy, ak sa ukáže nejaký prvý falošný dokument, ktorý ŠtB vyprodukovala. Podľa mňa bude treba skúmať pamäť v jej celistvosti.

Iste, ŠtB spracovávala veci zo svojho podkladu, ale informácie, ktoré ÚPN prináša, by mali byť podkladmi na verejnú diskusiu. Tá však absentuje. Prečo podľa Vás na ňu nie je vôľa?

V prvom rade túto verejnú diskusiu môže otvoriť a usmerniť práve Ústav pamäti národa,

jeho historici a pracovníci, pretože oni musia poukázať na tieto nuansy. Budú sa musieť viac vnoriť do tých prípadov, aby diskusiu mohli potom usmerniť a poukázať, aké boli cesty ľudí a ŠtB, a tam sa bude musieť hľadať pravda; tá úloha v tomto smere bude naozaj komplikovanejšia.

To je samozrejmé, ved' pri štúdiu agentúrnych zväzkov sa dá zistiť, že nie je agent ako agent. ÚPN však podľa zákona nemôže o jednotlivých prípadoch hovoriť konkrétne. Na druhej strane ani osoby, evidované v registračných protokoloch ako nepriateľské, nemajú záujem hovoriť o ich skúsenosti s minulým režimom. Prečo?

V registroch je približne 100 tisíc mien, a toľko životných príbehov nie je možné nejakým spôsobom uchopiť. Mnohé tie príbehy boli rafinované, napríklad na úrovni dôvernika, a mnohé boli úplne jalové, že tí ľudia o tom ani nevedeli – to nie je také jednoduché. Myslím si, že práve tam sa dajú vymedziť rôzne možnosti; tam naozaj treba verejne zovšeobecniť niektoré prípady, nehovoriť o nich konkrétne, ale povedať, že aj takéto prípady mohli byť, a to si už každý musí nejakým spôsobom nájsť. Ale to sa zatiaľ neuskutočnilo, stále si myslím, že by do toho mali ísť pracovníci ÚPN. Oni do toho môžu ísť absolútne pokojne, tie prípady si môžu vytipovať, tie prípady im prinesie život, lebo tí ľudia sa budú brániť, pôjdu na súdy, čiže bez toho, aby zverejnili ich mená, môžu popísať ich príbeh. Tým sa otvorí škála celej problematiky, ktorá tu bola v danom období. Myslím si, že toto je jedna z úloh, ktoré stoja pred Ústavom pamäti národa: vstúpiť hlbšie do roviny práce Štátnej bezpečnosti.

Množstvo zámerov, ktoré sa ÚPN snažil naplniť pod vedením Jána Langoša, ešte len čaká na svoju realizáciu. Ide napr. o zverejnenie ďalších evidencií ŠtB, ale aj o údaje súvisiace s obdobím Slovenského štátu a arizáciou židovského majetku. V diskusii o ďalšej činnosti ústavu z úst predsedu poslaneckého klubu SNS tiež zaznel názor, že ÚPN by sa viac mal zaoberať históriou v rokoch 1938 - 1945, „keď bolo Slovensko okupované fašistickým horthyovským Maršalom“. K čomu by teda podľa Vás mal ÚPN smerovať?

Toto ďalšie obdobie Langošovho ústavu – a tým chcem vyjadriť kontinuitu s jeho osobou

a zámerom – by malo znamenať jeho ukotvenie vo viacerých oblastiach: prvou je zverejňovanie ďalších zoznamov, pretože ak sa urobil prvý krok, asi sa celkom dobre v tejto chvíli ten proces už nedá zastaviť. Je tam vojenská kontrarozvedka, pri rozvedke som už opatrnejší, to sa neodvážim posúdiť, a je tam samozrejme obdobie Slovenského štátu. Ďalšou úlohou je budovanie archívu, aby každý z občanov mohol nahliadnuť do svojich materiálov: verím, že už sa zabehol, ale ide o trvalú úlohu. Tretí je pilier registrácie: ak zadám do systému nejaké meno, mal by som v prípade osoby, ku ktorej existuje nejaký záznam, dostať informáciu, že bola napríklad odsúdená spolu s číslom súdneho zväzku, prokurátorského zväzku, vyšetrovacieho spisu, prípadne číslo rozpracovania, teda agentúrnych zväzkov, ktoré ŠtB viedla, prípadne dokonca až na politickej úrovni komunistickej strany. Bolo by ideálne, keby sa každý o sebe mohol dozvedieť: ak som bol väznený, kde všade sú moje materiály, alebo aj každý historik by to pri rôznych ľuďoch vedel, alebo som bol mimo toho všetkého, nebol som ani perzekvovaný, ani spolupracovník, ani nejaký kandidát a podobne. Takýto pilier by sa mal vybudovať. Zdá sa mi, že by to bola obrovská informačná databáza pre historikov aj pre občanov, aby vedeli, akým spôsobom život za vojnového slovenského štátu aj potom išiel. No a za posledný kľúčový pilier považujem historické bádanie. Tu by som veľmi chcel nahovárať pracovníkov ústavu, aby sa išlo do väčších projektov, nielen malých a čiastkových udalostí, ale aby sa venovali väčším obdobiam. A potom v rámci nich, samozrejme, sa dajú publikovať aj jednotlivé príbehy a prípady.

Podľa mňa je veľmi zaujímavým problémom pre pamäť národa, pre jeho povahu a charakter – obdobie prechodu: ja by som mapoval vývoj slovenskej spoločnosti od roku 1933 až po rok 1945 – na zákonoch, nariadeniach vlády, na správaní občanov aj elity. Tam boli politici aj ľudia, umelci, ktorí boli úplne bezúhonní a ktorí potom nejakým spôsobom, len aby sa prípadne zachránili, robili kultúrne rubriky v časopisoch a podobne, čiže v tej premene vidno charakter človeka. Druhá veľká premena bola od roku 1945 do roku 1960, kde znovu ľudia, ktorí boli veľkí básnici, s komunistami nemali vôbec nič spoločné, zrazu sa začali meniť, začali písať ináč – kvôli čomu to bolo? Boli kariéristi alebo ich ŠtB niečím vydierala, alebo ich zlomila, nastrašila? Čiže na ľuďoch, a zároveň na dobe treba zaznamenať tie veľké obdobia premeny s tým, že ich príbehy treba dotiahnuť

do konca, lebo vidieť príbeh v úplnom životnom priebehu je vždy úžasne zaujímavé. Preto by ústav mal ísť do väčších projektov, ktoré budú trvať dlhšie: môžu trvať 5 aj 10 rokov, ale potom sa dajú položiť na stôl publikácie, ktoré budú hovoriť naozaj o našej pamäti.

Vždy je ľahšie niečo konštatovať vo všeobecnej rovine, než prijať osobnú zodpovednosť za konkrétnu udalosť; svedčí o tom aj fakt, že zákon o protiprávnosti a nemorálnosti komunistického režimu v roku 1996 prešiel v parlamente bez problémov, kým prijatie zákona o pamäti národa bolo zložitejšie. Myslíte si, že niekedy dospejeme do štádia, keď si väčšina národa bude uvedomovať omyly a zlyhania, ku ktorým došlo v jeho histórii?

Mimochodom, aj ten zákon v roku 1996 bol vrátený vládou, ale vtedy ešte nebolo potrebné takýto zákon schváliť kvalifikovanou väčšinou. V roku 2002 zákon vrátil prezident Schuster v nových legislatívnych podmienkach, preto sa to zdalo byť o niečo komplikovanejšie.

Ale k Vašej otázke: keď vznikla Slovenská republika, navštívili sme staručkého, už takmer na smrteľnej posteli, profesora Ladislava Hanusa. Hovoril, že múdri tejto krajiny by sa v takomto čase mali stíšiť a nájsť v sebe aj v tejto krajine akýsi pevný bod, z ktorého by sa krajina mala ďalej odvíjať. Často som dlho rozmýšľal, čo je tým pevným bodom človeka, z ktorého vychádza, posudzuje a vníma svet, a v tom najširšom slova zmysle je to asi pamäť – vlastná, v pravom slova zmysle, zdedená cez generácie, ktorá sa človeku dostane vo výchove rozprávaním, pamäť genetická, zakódovaná nejakým spôsobom v zdraví, v predpokladoch a podobne, čiže akoby táto pamäť v najširšom slova zmysle tvorila v človeku akési východisko celého jeho poznávania, vnímania, celej jeho inteligencie a dospelosti. Čo platí pre človeka, platí aj pre národ a to zatiaľ Slovensko nemá, pretože tu sa nebudovala pamäť, nemohla sa budovať. Raz to bolo pre maďarizačné tlaky, potom zas ČSR skôr potláčala uhorskú históriu a chcela vytvoriť ideu štátu niekde od štúrovcov a podobne.

Myslím si, že pokým Slovensko cieľavedome nepôjde za budovaním tohto bodu, ktorým je pamäť v najširšom slova zmysle, tak nedozrejeme ako štát, ako národ. A to je jedna z obrovských úloh, ktoré Ústav pamäti národa má.

Západné rozhlasové stanice v boji za slobodu a demokraciu

Pri príležitosti 75. výročia založenia Vatikánskeho rozhlasu a 55. výročia začatia vysielania stanice Slobodná Európa do komunistického Československa prinášame príspevok Dr. Imricha Kružliaka.

Dr. Imrich Kružliak

(1914), absolvent FiF UK Bratislava, šéf slovenského kultúrneho vysielania Radio Free Europe 1951 - 1980; 20 rokov šéfredaktor a vydavateľ Horizontu.

Hitlerovou porážkou v roku 1945 začína nové obdobie slovenských dejín. Ak vo vojnovnej Slovenskej republike vidíme vyvrcholenie boja za slovenskú autonómiu, i keď vyhlásenie Slovenskej republiky bolo pod priamym tlakom nemeckej Tretej ríše, zánikom Slovenskej republiky (1939 – 1945) skončilo nádejné obdobie národného oslobodenia 1918. Počas druhej svetovej vojny platili ešte zásady starej Európy. Presunom sovietskej moci v roku 1945 do strednej Európy zásady začali strácať svoju platnosť a nastupovala tu nová civilizácia – pax sovietica, ktorá politicky platila do roku 1989, ale jej mnohé dôsledky pretrvávajú dosiaľ. Štyridsať rokov „studenej vojny“ zápasila západná civilizácia, čiže kresťanský, humánný a demokratický svet, o svoje korene a tradície. V tomto zápase zohrali významný zástoj západné rozhlasové stanice. Bola to revolúcia v éteri, v ktorej mnichovská *Slobodná Európa* za dlhý „studenej vojny“ vykonávala úlohu domácej politickej opozície.

„Volá rozhlasová stanica Slobodná Európa“

S takouto ohláškou sa *Radio Free Europe* (RFE), *Slobodná Európa*, prihlásilo po prvý raz 4. júla 1950 na krátkych vlnách z vysielacky na nákladnom aute neďaleko západných hraníc ČSR. Bolo to pokusné vysielanie. Takýchto vysielaní bolo od roku 1950 viacero. Pripravovali ich vtedy ešte neznámi ľudia, ktorí ich nakrúcali aj v bavorskom rozhlase v Mníchove. Boli to prví pracovníci *Slobodnej Európy*, ešte na dobrovoľnej báze. Niektorých prijal P. Tigrid, ktorý od roku 1948 už žil v Nemecku a niektorých pozval Š. Osuský, ktorý bol členom Národného výboru pre Slobodnú Európu (National Committee for a Free Europe). Tento Výbor bol založený Američanmi už v máji 1949, na jeho čele stál John Forster Dulles a C. D. Jackson. Za akciou stáli aj popredné americké osobnosti ako Dean Acheson, John Steinbeck, kardinál New Yorku Spellmann, odborári I. Brown a G. Meany a mnohí iní. Sídлом National Committee for a Free Europe (NCFE) bol New York. Tu v októbri 1945 začala svoju činnosť aj OSN, tu v júni 1946 prijali Chartu OSN a v decembri 1948 valné zhromaždenie prijalo i Deklaráciu ľudských práv. V takomto

sídle medzinárodnej činnosti povojnového sveta začala svoju prácu aj rozhlasová stanica *Slobodná Európa*, ktorá mala svoju hlavnú redakciu v New Yorku na čele s Ferdinandom Peroutkom. No organizácia rozhlasovej činnosti, jej programy a prijímanie zamestnancov sa diali v Mníchove, kde bol Američanmi za vedúcu osobnosť dosadený Pavel Tigrid, ktorý začal spolupracovať s americkou tajnou službou CIC (Counter Intelligence Corps) od svojho príchodu do Nemecka. Niektoré tvrdenia exulantov, že ich politické reprezentácie hrali v činnosti RFE dôležitú rolu, sú prehnané. Ak mali nejaký vplyv, tak len v tom, že poskytovali informácie. Za všetky rozhodnutia a za politickú líniu vysielania niesli zodpovednosť Američania. Aj za omyly a chyby, ktoré sa v tejto veľmi dôležitej práci stali. I vtedy, keď oficiálne vyhlásili: „*Pán Peroutka, táto stanica je teraz vašou stanicou.*“¹⁾

„Zvon slobody“

Symbolom myšlienok a programov, ktoré *Slobodná Európa* vysielala, nie len do ČSR, ale aj do Maďarska, Poľska, Rumunska, Bulharska a Albánska, bol „Zvon slobody“, ktorý v júli 1776 vo Philadelphii oznamoval vyhlásenie americkej nezávislosti. Kópia zvonu putovala potom po celých Spojených štátoch na podporu RFE.

Pôvodne bola *Slobodná Európa* financovaná zo súkromných zbierok organizácie Crusade for Freedom. Títo „križiaci slobody“ vytvorili miliónové „hnutie“, ktoré malo vyše 16 miliónov členov a na začiatku bolo silným sponzorom RFE. Keďže RFE sa stále rozširovalo nie len o nové krajiny, do ktorých vysielalo, ale aj o nové organizácie ako Free Europe University in exile a Free Europe College v Štrasburgu, ku ktorým pribudla aj agentúra Free Europe Press, bolo pochopiteľné, že sa muselo starať aj o nových spoľahlivých sponzorov, pre ktorých boj proti komunizmu bol otázkou ich presvedčenia a cti. Tak sa stalo, že po zániku CIC nová spravodajská agentúra CIA (Central Intelligence Agency) prevzala financovanie *Slobodnej Európy*. Vtedy sa rozšírila nielen jej publikačná činnosť, ale začala tiež organizovať medzinárodné kongresy, ktoré boli úspešnejšie ako „balónkové akcie“ a „ľu-

dová opozícia“ s bohatým tlačovým propagačným materiálom.²⁾

Radio Free Europe / Radio Liberty

Ešte pred založením RFE vznikla v USA aj organizácia pre oslobodenie z bolševizmu, American Committee for Liberation from Bolshevism, ktorá pod názvom „*Rádío Sloboda*“, *Radio Liberty* (RL), začala vysielat' do krajín Sovietskeho zväzu. RL sa v roku 1974 spojilo s RFE a vytvorili spoločnú rozhlasovú organizáciu RFE / RL. Jej vysielania takto pokryli celý priestor „sovietskeho bloku“ a všetky národy pod komunistickým režimom, okrem Juhoslávie,³⁾ mohli počúvať západné rozhlasové stanice.

Pri zlúčení RFE s RL v roku 1974 platili ešte Eisenhowerove slová z roku 1950, keď bol hlavným veliteľom NATO: „*Potrebujeme vplyvné rozhlasové stanice v zahraničí... Jedna taká vplyvná stanica, Slobodná Európa, je teraz v prevádzke v Západnom Nemecku... Slobodná Európa poskytuje pravdu. Križiacke ťaženie za slobodu umožní rozšírenie Slobodnej Európy v rozhlasovú sieť. Táto bude poskytovať to najjednoduchšie a najlepšie na svete. Bude hovoriť pravdu.*“ To platilo už aj o RL. „Zvon slobody“, ktorý inštalovali na Schöneberskej radnici v západnom Berlíne, bol ich spoločným symbolom. A slová Abrahama Lincolna, ktoré boli vyryté na zvone: „*Tento svet sa s Božou pomocou znovu zrodil v slobode,*“ sa stali sloganom RFE / RL. Tieto veľké idey pomáhali Američanom i západnému svetu bojovať proti komunistickej tyranii, ktorá v plnej nahote nebude asi odhalená nikdy.

Slávnostné otvorenie vysielania Slobodná Európa

1. mája 1951 začala svoju rozhlasovú činnosť *Slobodná Európa* v Mníchove, kde na jeseň 1938 Hitler stlačil Európu na kolena. Tu začalo posledné nešťastie Európy i sveta. Američania si možno ani neboli vedomí toho, že im pripadla úloha práve na tomto mieste vzkriesiť Európu. Privolať ju do života i do slobody. Ak nemecké „*Trümerfrauen*“ z trosiek zbombardovaných miest začali budovať nové Nemecko, tak Američania na mníchovskej kalvárii Európy jej postavili víťazný kríž. Otváranie vysielania RFE do Československa zostáva toho dôkazom dosiaľ. Aj vtedy, keď ľudia za-

búdajú, lebo to je v živote to najľahšie. Z tejto pohodlnosti však vyplýva najprv zábudlivosť a potom nevedomosť dejín, neznalosť toho všetkého, čo stojí za nami. Preto sa nám treba vracat' k významným kapitolám dejín. Jedna z nich – a veľmi dôležitá – začala v mníchovskom hoteli Bayerischer Hof, keď americký prezident NCFRE C. D. Jackson otváral rozhlasovú stanicu *Slobodná Európa*. Tým začala oficiálna propagácia myšlienky novej zjednotenej slobodnej Európy. Začala 1. mája, v deň sviatku práce, o jedenástej hodine na strednej vlne 417 metrov i na pripojených krátkych vlnách, keď na nich zaznelo oznámenie: „*Volá hlas slobodného Československa, rozhlasová stanica Slobodná Európa.*“

Prvý bol C. D. Jackson

Slávnostná ceremónia začala prejavmi C. D. Jacksona, Ferdinanda Peroutku a Pavla Tigrida. C. D. Jackson hovoril: „*V uplynulých ôsmich mesiacoch hovorila k vám rozhlasová stanica Slobodná Európa na krátkych vlnách... Naplnení sme však radosťou, že dnes sa splnila naša dávna túžba zriadiť silnú stanicu so strednými vlnami. Dnes k vám hovorím po prvý raz na tejto silnej novej vysielateľke, ktorá má všetky technické prostriedky, aby vám mohla denne tlmočiť úplný a bohatý program. Boli to dobrovoľné dary miliónov Američanov na celom území Spojených štátov. Riadia a financujú ju súkromní občania, ktorí už dávno túžili hovoriť k vám bez prekážky, v ušľachtilej tradícii slobodného slova a slobodného prejavu. Sme rozhodnutí poskytnúť vám s týmito novými prostriedkami deň čo deň živší a zaujímavejší program, než aký k vám môže preniknúť z ktoréhokoľvek iného prameňa. Počujete pravidelne svojich rodákov vo vyhnanstve, ktorí k vám budú hovoriť dôverným spôsobom. Budú nositeľmi hlasu slobodného Československa. A rozhlasová stanica Slobodná Európa bude vám prinášať správy a spoľahlivé americké názory o početných problémoch našich spoločných záujmov. Myslíme, že je to šťastná okolnosť, keď otvárame vysielanie na tejto novej vysielateľke na stredných vlnách v deň 1. mája. To je deň, ktorý je po starom zvyku venovaný tvorivému duchu a rastúcej sile a úspechom robotníckeho hnutia. Ako v iných ujarmených*

2) Odhaduje sa, že do ČSR bolo vypustených vyše 600 000 balónov. To vyvolalo aj oficiálny protest československej vlády vo Washingtone. Na druhej strane sa ukázalo, koľké hnutia robotníkov, vojnových veteránov, ženských klubov a rôznych odborov podporujú hnutie „križiaci slobody“.

3) Juhoslávia bola považovaná viac menej za „tichého spojenca“ Západu po rozchode Stalina s Titom. Je známe Churchillove vyhlásenie Titovi, keď bol na návšteve v Anglicku v roku 1953: „*Keby bol napadnutý náš /vojnový/ spojenec Juhoslávia, budeme bojovať a zomrieme s vami. To je posvätný sľub a nám to stačí. Nepotrebuje písané zmluvy.*“ Tento prísľub platil do rozpadu sovietskeho komunizmu.

krajinách urobili komunistickí vládcovia aj vo vašej krajine z tohto dňa jednoduchý paškvil. Títo vládcovia, ktorí sa nakrátko zmocnili vlády nad vami, žiadajú od vás, nie, nútia vás k tomu svojimi známymi metódami, aby ste prejavmi na májových oslavách oslavovali vlastné zotročenie. Avšak tento podvod neoklame nikoho na žiadnej strane Železnej opony... Slobodná Európa je hrdá na to, že americké robotnícke hnutie môže pomocou týchto našich technických prostriedkov podať bratskú ruku vašim robotníkom...“

Potom hovoril C. D. Jackson o vzniku Česko-Slovenska a vyslovil presvedčenie, že: „slobodné a nezávislé Československo povstane znova zo zrucanín minulosti...“. Ďalej priznal, že by bolo nezodpovedné hovoriť o tom, kedy sa tak stane a „za akých okolností sa sovietska moc stiahne za svoje predvojnové hranice. Jednako, v Spojených štátoch rastie presvedčenie, že vo svete nebude trvalý mier, kým sa tak nestane. Nebude na svete pokoj, kým národy strednej a východnej Európy zostanú väzňami tyranov... Je nepochybné, že vo chvíli keď sovietsky príboj bude zatlačený, budeme sa musieť snažiť vytvoriť niečo lepšieho ako bol staromódny predvojnový systém európskych štátov. Musíme mať niečo lepšie a plány na niečo lepšie na Západe už dozrievajú. Hľadiac do budúcnosti, vidíme postupný vývoj k spojenej Európe. A pokrok, ktorý nastal uskutočnením Schumannovho plánu, je dôkazom, ako ustupujú dejinné spory a nevráživosti pred nutnosťou politickej a hospodárskej integrácie. Nemusíme hovoriť, že spojená Európa je nemožná, kým platia terajšie neprirodzené hranice. Keď sa spojená Európa stane skutočnosťou, národy strednej a východnej Európy, znova slobodné a nezávislé, musia byť v stave privítať, čo ich čaká v tejto organizácii. Je možné, že Československo a jeho východní susedia pocítia nutnosť posilniť svoj význam v spojenej Európe regionálnymi federáciami. Takéto útvary by boli prekážkou, keby niektorá cudzia veľmoc chcela ovládnuť Európsku úniu. Takto by vznikla ďalšia výhoda, že by sa v rámci regionálnej federácie mohli vyriešiť rôzne hraničné, národnostné a hospodárske problémy, ktoré tak dlho strpčovali spolužitie v tejto časti sveta. Ale to sú otázky, o ktorých je vari predčasné už teraz špekulovať... Zatiaľ môžeme podať len nárys snov o zdravšom a trvalejšom usporiadaní týchto vecí – snov, ktoré v západnom svete už dožívajú pevnejšiu tvár...“

Spojené štáty si uvedomili nebezpečenstvo sovietskeho imperializmu. Vidíme tiež všade, kam sa pozrieme, že s naším prebudením zmenil sa tiež vývoj udalostí. Cesta, ktorá je pred nami, môže byť trnistá. Sme si vedomí aj toho, ako ťažké musí byť pre vás trpezlivo čakať, kým my pokračujeme na tejto ceste len pomaly. Že prídeme k cieľu, ktorý sme si určili, o tom už niet najmenších pochybností. A na konci tejto cesty pozdravíme vás opäť s radosťou ako druhov, ktorí spoločne a úspešne bojovali za nehynúcu vec ľudskej slobody.

A teraz, keď sa skončili úspešne dlhé mesiace technických príprav a naša vysielacia už naozaj vysielala, ja ako prezident Národného výboru Slobodnej Európy, s najväčšou radosťou odovzdávam túto stanicu slobodným Čechom a Slovákom, ktorí od tejto chvíle budú rozhodovať o jej programe. Muž, ktorý prijme toto venovanie, je skvelý publicista a veľký demokrat Ferdinand Peroutka. Pán Peroutka, táto stanica je teraz vašou stanicou. Viem, že je v dobrých rukách.“

Po C. D. Jacksonovi hovoril Ferdinand Peroutka

Bola to slávnostná chvíľa, akých býva málo v dejinách. Slávnostná a aj zriedkavá, lebo sa odohrala na cudzej pôde a patrila dvom národom, ktoré sa dostali pod cudziu nadvládu. Bolo to o to tragickejšie, že po očakávanom oslobodení prišlo zotročenie. Toho si bol vedomý aj Ferdinand Peroutka, ktorý s veľkým dojatím a vďačnosťou prevzal túto stanicu. Ako dar národa iným národom. Väčší dar Američania Slovákom a Čechom dať nemohli. Tým začal aj Peroutka svoj prejav, vari najvýznamnejší v jeho živote. Peroutka začal rozochveným hlasom: „... vari ešte nikdy nedal národ národu takýto dar... Viem z histórie, že vždy to bolo osudné pre nepriateľa slobody, keď sa váš národ takto spontánne rozhodol. To je veľká zmena v osude. Ako k tomu došlo, to je história čiastočne naša, ale ešte viac história vaša. Myslím, že mi prepáčite, keď budem konštatovať, že vy, Američania, ste v tejto svetovej kríze istú dobu váhali. Nie v tom, ako máte myslieť a cítiť, ale v tom, ako konať a akú veľkú mieru zodpovednosti vziať na seba... Ak niekto na tomto širom svete miluje mier a dáva prednosť darom života pred slávou na bojiskách, je to ľud Spojených štátov amerických. Keď ste roku 1945 skončili vojnu, protivilo sa vám premýšľať hneď o vojne novej. Vy ste sa istú dobu pokúšali dúfať

tam, kde vlastne – ako teraz vidíme – nebolo nádeje. ... Hoci výsledky vášho i nášho dúfania a snaženia nie sú žiadne, predsa tento pokus bolo treba urobiť v záujme ľudstva. Keď človek má na rozhodnutie, trebárs aj medzi najmenšou nádejou a katastrofou, je povinný vyskúšať najprv nádej. Ak nič iného, získa dobré svedomie, nech potom príde čokoľvek. A vo vašom váhaní bol ešte iný element. Element, ktorý ukazuje, že váš národ ako celok má vlastnosti gentlemana. V roku 1941 surové Hitlerove útoky urobili z vás a Sovietskeho zväzu spojencov a priateľov v zbrani. Ako som vás poznal, nezbavíte sa ľahko pocitu priateľstva, ak raz vo vás vznikne. Hovorili ste priateľstvo a mysleli ste priateľstvo. Bolo vám potom trápne, keď váš včerajší súdruh sa objavil ako zlomyseľný nepriateľ. Trvalosť vašich citov trochu prekážala rýchlejšej zmene, podľa politickej potreby. Ruskí komunisti nemajú ani jednu z týchto vlastností, ktoré charakterizujú gentlemana. Už vtedy, keď prijímali vašu pomoc, pomýšľali na okamih, kedy sa obrátia proti vám. Už vtedy posielali ku vám svojich špiónov a organizátorov rozvratu. Mali proti vám tú počiatočnú výhodu, ktorú vždy má neslušný človek proti slušnému.

Keď dnes odovzdávate túto rozhlasovú stanicu do našich rúk, tak pokračujete v aktívnych tradíciách svojej krajiny, ktoré sa vždy u vás uplatnia, keď nastane krízová situácia. Dva razy za môjho života prišli Američania do Európy, aby zachránili slobodu. Teraz, keď ste zriadili stanicu Slobodná Európa, dávate Čechom a Slovákom možnosť, aby aspoň niekde nazývali vznešené vznešeným a podlé podlým. Bez takejto základnej možnosti národ hynie. Vy, pán predsed, patríte k šťastnejšiemu národu. Samy ste nikdy nepoznali, čo to znamená, keď sú ľudia nútení koríť sa tým, ktorými z celého srdca opovrhujú. Vy ako občania ste nikdy nezažili onú tieseň, keď pud sebazáchovy a pud poctivosti stoja ostro proti sebe. Komunistická vláda v našej krajine znamená najväčší pokus, aký sa kedy stal, aby veci boli postavené na hlavu a aby slovám vzali ich význam. U nás je teraz podivne. Žalárnici tam spievajú pieseň slobody a agenti tajnej polície prednášajú o humanite. Strata slobody sa teraz u nás nazýva úradne samostatnosťou, útok mierovou akciou, podlosť cnosťou a čestnosť podlosťou, podlízavosť kritikou, drancovanie krajiny dobrodením, násilný vývoz do Ruska budovaním Československa, ztročenie ženy v ťažkom prie-

mysle sa nazýva jej oslobodením... Niet slova, ktoré by nebolo ukradnuté a znásilnené. Vyvlastnenie majetku, ktoré komunisti spravili, je nič proti vyvlastneniu pojmov, na čo sa odvážili. Pretože je to tak, pán predseda, som povinný vám povedať, čo budeme robiť so stanicou, ktorú nám dávate. Budeme sa snažiť, aby sme pojmom a slovám vrátili ich starý obsah, ktorý im ľudstvo dávalo... Budeme vydávať časopis... a budeme ho vysielat' vzduchom...

Teraz sa ukáže, kto má pravdu, až táto rozhlasová stanica rozbije komunistický monopol... Už teraz, keď zaznievajú prvé zvuky z tejto rozhlasovej stanice, komunistickí vládcovia v našej vlasti cítia, že sa priblížilo nebezpečenstvo, keď sa obzrú okolo, koho majú za sebou...

Povedal som, že budeme vydávať časopis a posielat' ho vzduchom. Pravda, oni naďalej budú mať všetky zbrane a celú políciu, jej všetky druhy a my budeme mať len prostriedok slova; ale aj keď všetka hmotná presila je na ich strane, predsa sú neistí. Nemôžu nevidieť, že sa postavili proti ľudskej prirodzenosti. To je vždy riskantný podnik... S nami v exile je ten starý spôsob, ako člo-

EMEF 5.197/55 Strana 443

účasť na odsunu, písané iniciatívne návrhy na zlepšenie práce na usku, na ktorých pred obchodom pracovali, doklady o jejich členstve a činnosti v pokrokových organizáciách, doklady o inštruktážach a rozporoch medzi jednotlivými činnosťami reakčných stran, kompromitujúci výpovedi pred bezpečnostnými orgánmi, kriminálnymi zločinmi, podvody, morálne poklesky atď./.

- Organizovať na základe shromažďovacieho materiálu kompromitujúci akce proti "Slobodná Európa" a jejím jednotlivým zástupcom, zejména vydancím.
- Organizovať rozpory medzi jednotlivými politickými skupinami a osobami ve "Slobodná Európa".

K sejitění tohoto akolu n a P i s u j i :

- Do 1. ledna 1956 prověřit ve všech krajích adresy příbuzných a spolupráci data zaměstnání "Slobodná Európa" podle seznamu, který je uveden v příložených orientačních zprávách; oplošně akolu kázat náčelníku I. správy NV, s. plk. J. Millerovi.
- Do 11. ledna 1956 zjistiti ve všech krajích další přátelské a příbuzenské svazky zaměstnanců "Slobodná Európa"; eplošně kázat s návrhy na rozpracování náčelníku I. správy NV, s. plk. J. Millerovi.
- Do 30. června 1956 soustřediti kompromitující materiál na zaměstnance "Slobodná Európa" a sepsati jej v významných návrhy na využití náčelníku I. správy NV, s. plk. Millerovi.
- Všechny poznatky kontrarozvědného charakteru, získané při plnění tohoto rozkazu, zaslati náčelníku I. správy NV, s. plk. V. Matouškovi. *Na 18.8.1956*
- Seznámit s tímto rozkazem a prokázat jej ve všech operativních orgánech operativních správ a odborech NV, krajských správ NV a správ NV Jáchymov.

Minitr vnitra
Rudolf B a r á k v. r.

Obdržel: ministr vnitra
náměstek ministra vnitra
operativní správy a odbory NV
krajské správy NV a 3-NV Jáchymov.

Tento výpis rozkazu ministra vnitra s originálem přerýval a za správnost vyšetření odpovídá: *for. J. Jachymov*

Příložením pracovníci s rozkazem seznáměni dne _____
kým /podpis/ _____ Sklelena dne _____
kontrolou písemně akolu pověřen _____

vek vždy cítil a myslel. Nuž, nechajme súťažiť naše číre slovo s ich násilím. Jeden časopis by znamenal málo v krajine, kde vládne sloboda, ale jeden časopis, jedna slobodná rozhlasová stanica v diktátorskom režime, to je revolúcia. Lebo takýto režim spočíva na tom a udržuje sa tým, že len vláda smie hovoriť a nikto jej nesmie odpovedať, že každý môže byť obžalovaný, ale nikto sa nesmie brániť. Ale nech akokoľvek a odkiaľkoľvek do tohto tichého a umelého systému zaznie čo len zlomok slobody, akonáhle vznikne možnosť postaviť argument proti argumentu, len čo už nemožno konať bez kritiky a je niekde miesto, odkiaľ možno odkrývať nepravdy, tak sa celý tento pyšný systém chvejie...

Niekoľkokrát sme už mysleli, že sme na konci cesty, a vždy, keď sme sa obrátili, sme videli, že sme len na začiatku... Keď táto stanica začína vysielat' do našej vlasti, je jedným z takých nových začiatkov po katastrofe. Pán predseda, Vy a vaši priatelia ste dnes

svedkom jedného z takýchto našich nových začiatkov. Ale vy ste viac ako svedkami. Vy ste toto umožnili. Je to príliš veľká vec, aby stačilo ďakovať vám obyčajným spôsobom. Poviem vám radšej, že sa vaše rady stretnú u nás s porozumením.

Hovorili ste o potrebe nahradiť predvojnový systém malých štátov v Európe nejakým lepším a organizovanejším systémom. Nadhodili ste myšlienku federácie a hovorili ste o tom trochu ustarostene, pretože ste nemali istotu, ako to bude prijaté. Dovoľte, aby som Vám povedal, že je nám jasné, že je treba poučiť sa zo skúseností. Milovali sme slobodu, takú aká bola, ale predsa nie natoľko, aby sme sa nevedeli nad ňou zamyslieť. Winston Churchill mal pravdu, keď vo svojich vojnových pamätiach napísal, že sloboda, ktorú získali malé stredoeurópske a východoeurópske štáty, priniesla im v krátkej dobe také muky, aké stredovekí básnici prisúdili len zatratencom. Nikto, zvlášť malý národ, si nesmie dovoliť nevidieť fakty. A fakty sú také, že naša sloboda sa dostala za ledva tridsať rokov do celkom barbarskej neslobody. Ak pravidelným výsledkom našej slobody po nejakom čase býva nesloboda, a ak sme v skutočnosti žili v rýchlom striedaní voľnosti a úplného otroctva, potom niet pochýb, že nejaká chyba v systéme bola. Je našou povinnosťou aj naším sebeckým záujmom, aby sme znova zvážili svoju situáciu. Iste potrebujeme nejaký odolnejší systém slobody než sme doteraz vytvorili. Ak nechceme byť žobrákmi, ktorí sa každých päť alebo desať rokov rozpráchnu do sveta prosíť a žobrať o navrátenie slobody, potom musíme nájsť svoju vlastnú cestu. A tá môže byť len v spojení menších celkov vo väčší.

A teraz sa obraciam a hovorím k vám - bratia doma. Chodíte medzi obrazmi Stalina a Gottwalda a nestaráte sa o ne, nosiac v sebe obraz Masarykov. On kedysi vyslovil našu hlavnú potrebu. „Otázka Československa“, hovoril, „musí sa stať otázkou svetovou“. Tým myslel, že máme myslieť ľudsky a demokraticky, že máme svoju vec postaviť do súvislosti so svetovou kultúrou a so svetovým pokrokom ľudskosti. Ak to dokážeme, vždy sa pohne svedomie i ľudskosť, keď na nás bude spáchané niečo brutálne. Po dnešku vám nikto nemôže nahovoriť, že naša otázka nie je svetovou. Z vôle a z príspevkov 16 miliónov Američanov bola vybudovaná táto stanica. To národ podáva ruku národu. To sa svetová demokracia stavia za svojich bojovníkov v prvej línii. Svet si vo februári

1948 uvedomoval, že z rodiny slobodných národov sa s nami stratilo niečo veľmi cenného. My sme tu zatiaľ písali správy o vašom dnešnom osude ohnivými písmenami na stenu sveta. Ale vy sami, nie my tu, rozhodnete, ako usporiadať veci v našom domove, až bude len zlou spomienkou to všetko, čo sa dnes deje. Nie je našou vecou radiť vám, čo máte robiť. Vaše je riziko, a preto len vy môžete rozhodovať o vašich činoch. Vieme, že sa komunisti pokúšajú zmeniť vašu dušu. Nemajú nič, keď nemajú dušu. Ale vieme tiež, že keď sa po útrapách dňa vrátite večer domov, ste zase tým, čím ste vždy boli: slobodne mysliacimi ľuďmi. Vo svojich štyroch stenách si každý deň vravíte: „Luhajú!“ Ale zachráňte deti! Viete lepšie ako my, ako to robiť. Ale zachráňte ich!“

Po Peroutkovi sa poslucháčom predstavil Pavel Tigríd

„Drahí poslucháči. Sme tu zhromaždení vo veľkom štúdiu, my všetci, čo pracujeme v tomto vysielacom, ktorého hrdé meno znie – Rozhlasová stanica Slobodná Európa, hlas slobodných Čechov a Slovákov. Sme tu všetci, ... ktorí odo dneška patria vám... Sme Česi i Slováci, konzervatívci i liberáli, veriaci katolíci i protestanti, mladí i starí, skúsení i menej skúsení, všetci spojení jednou myšlienkou a jednou úlohou: Slúžiť pravde a vám, svojim poslucháčom. Pomáhať vám zo svojich skromných síl v boji proti totalitnému komunizmu, v boji, ktorý nie je ničím iným ako ďalším dejinným zápasom, ktorý musíme zvíťaziť za slobodu, za slobodu ľudskú i národnú. A v tomto zápase dostávame dnes veľkú posilu a svoju mocnú zbraň. Odo dneška máte, drahí poslucháči, svoju slobodnú československú rozhlasovú stanicu. Máte svoj rozhlas, taký, akým by bol rozhlas pražský i bratislavský, keby v ňom dočasne nevládli komunisti. ...

Rozhlasová stanica Slobodná Európa bude vysielat' po česky a po slovensky... Je jednou z najsilnejších európskych staníc... Poslanie našej stanice je predovšetkým bojové a politické. Naš nápor je vedený proti komunizmu a sovietskej, proti predstaviteľom teroristického režimu, ktorý si hovorí ľudovo demokratický. Našou úlohou je odkrývať komunistické plány, vojnové i politické, hospodárske, sociálne či nekultúrne... našou úlohou je prispieť k tomu, aby bolo znemožnené ich uskutočnenie... Dnešným dňom povstáva hrozný nepriateľ všetkých komunistických denunciantov, agentov pro-

vokatérov, udavačov a fízlov, všetkých neľudských dozorcov vo väzniciach a pracovných táboroch, všetkých sudcov a členov komunistickej justície, všetkých propagátorov komunistickej ideológie. Rozhlasová stanica Slobodná Európa ich bude menovať jedného po druhom. Všetci pôjdu na čiernu listinu demokratického sveta a na smetisko opovrhnutia českého a slovenského ľudu. Našou úlohou ďalej je hovoriť priateľsky i k členom a funkcionárom komunistickej strany, červených odborov, poľnohospodárskych družstiev, Zväzu mládeže i ostatných organizácií, a radiť im, čo majú robiť a ako sa majú správať, aby – až príde čas, ich hlavy nepadli s hlavami komunistických predákov. Ale poslanie našej i vašej novej stanice je tiež informatívne. Chceme vás informovať pravdivo a pravidelne o tom, čo sa deje v slobodnom západnom svete. Budeme vás informovať, ako slobodný svet odporuje sovietskej agresii, ako sa zjednocuje politicky i vojensky, ako myšlienka zjednotenej Európy nachádza stále väčší ohlas. Budeme vám rozprávať o tom, čo je nové a zaujímavé vo vede, technike, v národnom hospodárstve, v odboroch, v sociálnych veciach, v literatúre, v divadle, vo výtvarnom umení a filme. Každý večer vám budeme čítať z kníh, ktoré sú v Československu zakázané.

Vo zvláštnych pravidelných reláciách budeme hovoriť ku ženám, ku mládeži, ku rodičom i ku deťom, ku študentom, robotníkom, verejným zamestnancom a pre všetkých budeme mať správy, ktoré ich budú zaujímať. Budeme s vami čítať komunistické noviny, dohodneme sa, ako im rozumieť. Zavedieme vás do táborov československých politických utečencov, ktorí vám povedia, čo ich prinútilo odísť z Československa. Zoznámime vás s najlepšimi dirigentmi a sólistami západného sveta, s novými divadelnými hrami i s dobrou tanečnou hudbou. Pokúsime sa zabaviť vás aj satirickými pásmami a pesničkami, ktoré sa u nás už nesmú hrať. Skrátka, budeme s vami dnes a denne jedinašť a pol hodiny. A prosíme vás, svojich poslucháčov, aby ste s nami mali strpenie, keď sa nám na začiatku hneď všetko nepodarí. Keď budeme robiť chyby a keď vás aj nejakým programom nahneváme. Verte, nie je to ľahké, budovať v exile takúto rozhlasovú stanicu. Verte nám však, že v tejto práci je celé naše srdce...“

Tigríd potom spomenul aj niektorých mŕtvych (Jan Masaryk, Milada Horáková), ktorých zavraždil komunistický režim. Predĺžili tak rady

tých, ktorí padli za obeť nacistickému režimu (Karel Čapek, Vladimír Vančura). A pritom spomínal aj na „desaťtisíce tých, ktorých komunistická justícia odsúdila na dlhé roky žalára, alebo na nútené práce v koncentračných táboroch. Našou povinnosťou je nielen na nich myslieť, ale predovšetkým aj účinne pomáhať všade, kde je to ľudsky možné. Treba, aby títo ľudia vydržali. Z týchto hrozných obetí, drahí priatelia, rastie aj naša viera a presvedčenie, viera v českého a slovenského národného génia, že režim, ktorý musí vraždiť, aby sa udržal pri moci, nemôže mať dlhé trvanie. Režim, ktorý musí držať v žalároch a v koncentračných táboroch desaťtisíce svojich občanov, musí naozaj spočívať na hlinených nohách. Režim, ktorého mocenskou oporou je banda fízlov a donášačov, je na tom skutočne zle. Režim, ktorý posielal svojich veľikánov z ministerských kresiel rovno na popravisko, musí vskutku byť zhnitý až do koreňov. Režim, ktorý vykorisťuje mnohých a okráda všetkých, ktorý gazduje od desiatich k piatim, ktorý šesť rokov po vojne obnovil lístky na chleba, taký režim, drahí poslucháči, je naozaj zrelý na likvidáciu. A potom, aké to sily stoja proti sebe? Kto sa to tu porovnáva s kým? Kto by čo len na chvíľu pochyboval o tom, kto zvíťazí v tomto zápase? A to je, drahí priatelia, hlavné poslanie našej vysielacky, utvrdzovať vás vo viere v konečné víťazstvo nad komunistickým režimom. My všetci, zhromaždení v tomto štúdiu, neoplývame pozemským bohatstvom a náš exulantský život nie je z najradostnejších. Jedno nám však nemôže nikto vziať – je to istota, pevná, jasná, radostná istota, že vec spravodlivosti opäť zvíťazí, že všetci Česi a Slováci, ktorí zostali verní odkazu Masarykovmu a Štefánikovmu, sú na správnej strane barikády, a že niet sily a prekážky, ktoré by sme neprekonali...

A teraz, priatelia moji, zhromaždení v tomto štúdiu, zaspievame si národné hymny.“

Takto to bývalo kedysi doma, keď sme sa stretali pri slávnostných príležitostiach a keď nám zvuk a slová národnej hymny mali dodať revolučnú silu, aby sme zostali verní sebe a kráčali svorne vpred. V Mnichove 1. mája 1951 bola tiež takáto radostná a odhodlaná chvíľa. Všetci sme verili, že touto rozhlasovou stanicou začína nová kapitola našich dejín. Že nie sme sami, ako sme boli po mnichovskom diktáte v roku 1938, ale že tentoraz stojí s nami celý slobodný západný svet. Na čele s Amerikou.

x x x

Po slávnostných prejavoch odznela modlitba k otvoreniu vysielania. Bolo to prvé slovenské slovo, ktoré z RFE zaznelo po oficiálnom otvorení. Imrich Kružliak prosil v nej o pomoc Božiu:

„Nebesía rozprávajú o sláve Božej a dielo rúk jeho zvestuje obloha. Deň do dňa prenáša reč, noc noci oznamuje správu. Nie je to slovo a nie sú to reči, ktorých hlas by nebolo počuť. Po celej zemi sa šíri ich správa, až do končín sveta ich slova.

Bože, Ty si dal ľuďom schopnosť využiť sily, ktoré si pri stvorení vložil do prírody. Preto dnes môžeme chápať nielen žiaru nebeských svetiel, ale aj kmitanie elektronických vln, prenášajúce ľudské slová. A tak sa aj na nás dnes splní, čo si dal napísať svojmu prorokovi: po celej zemi sa šíri ich správa, až do končín sveta ich slová. Z celého srdca sme Ti dnes vďační za tento dar, lebo nám dáva možnosť hovoriť aj k tým našim bratom a sestram, ktorých zloba Tvojich nepriateľov oddelila Železnou oponou násilia a ľží.

Cítíme, Pane, svoju zodpovednosť v tejto chvíli. Hlas prírody, prenášaný po celej zemi vlnením svetla rozpráva o Tvojej sláve. Daj, aby ľudský hlas, prenikajúci do končín sveta elektromagnetickými kmitmi, nikdy neurážal pravdu a sviatosť Tvoju. Daj, aby náš hlas prinášal ľuďom, ktorých si stvoril na svoj obraz, pravdu a nie lož, aby prinášal dobro, a nie zlo, aby prinášal život a nie smrť. Nauč nás, Pane, nenávidieť blud, ale milovať blúdiacich ľudí. Nauč nás statočne bojovať proti zločinu a želať si obrátenie poblúdených bratov. Daj, aby sme aj priamo i nepriamo vebili slávu Tvoju.

Zmiluj sa nad nami, Bože, a požehnaj nás. Nech žiarí Tvoja Tvár nad nami tak, aby sme poznali na zemi Tvoju cestu, medzi všetkými národmi Tvoje spasenie. Nech Ťa oslavujú národy, Bože, nech Ťa oslavujú všetci ľudia.

Spomíname si na našich v zotročenej vlasti, ku ktorým sa od tejto chvíle budeme prihovárať slovami pravdy, lásky a bratstva. Bože, ktorý dopúšťaš zlo, aby vzniklo väčšie dobro, pozri na našich bratov a sestry, ktorí tam skryte bojujú a trpia, ktorí azda klesajú na myslí, ale nevzdávajú sa. Nedaj im trpieť nadmieru. Daj im svetlo, aby videli a boli opatrní ako hadi. Daj im silu, aby sa nebáli a boli krotkí ako holubice. Vyslobod' ich a spas ich. Dopraj im šťastné stretnutie. Amen.“

Aj toto slovo bolo povzbudením, aby sme v ťažkej chvíli osudu vytrvali do víťazného konca. Išli sme po bolestnej ceste, ale s Tvojou pomocou, Pane, sme neustrácali nádej.

x x x

Aj rozhlasová stanica *Slobodná Európa* bola dielom Ameriky. Bola to nezárobková spoločnosť, ktorá vznikla zo súkromnej iniciatívy. Spočiatku bola financovaná z prostriedkov amerických spravodajských služieb, ale nakoniec ju financoval Kongres Spojených štátov. Čo to bola za obrovská morálna sila Američanov, keď politicky mysliaci ľudia na inom kontinente začali uvažovať o nebezpečenstve komunistickej agresie, ktorá sa chcela najprv zmocniť Európy, aby potom ohrozovala aj samú Ameriku. Možno si na konci vojny, najmä po konferenciách v Jalte a v Potsdame uvedomili aj Američania sami, že raz sa treba otvorene postaviť proti Stalinovmu vydieraniu a začať brániť ľudské práva, politickú a národnú slobodu, právo sebaurčenia národov, hospodársku a sociálnu spravodlivosť, tolerovanie rôznych národov a slobodu informovanosti.

Rozhlasová stanica *Slobodná Európa* začala do celej stredovýchodnej Európy šíriť demokratické politické idey. Pravda bola nosnou ideou jej informovanosti. Poslucháči jej programov si mali sami vytvárať vlastnú mienku a podľa toho sa rozhodovať. Bola to, ako povedal vo svojom otváracom prejave Ferdinand Peroutka, funkcia slobodnej tlače.

Na západe boli rôzne rozhlasové stanice, ktoré viac-menej tlmočili stanoviská svojich vlád. Ale *Slobodná Európa* sa identifikovala s túžbami komunizmom zotročených národov a za ne vyjadrovala svojim poslucháčom ich národné a politické túžby. Nestala sa tlmočnikom politických strán alebo ich exilových organizácií, stala sa hlásateľom demokratických zásad a slobody. Informovanosť bola jej hlavnou zbraňou, a to informovanosť podľa pravdy a objektívne overených faktov. Týkalo sa to medzinárodných záležitostí, rovnako ako aj vnútorných politických a občianskych práv jednotlivých národov. *Slobodná Európa* sa riadila potrebou „preskúmať spoločenské priority a riešiť najnaliehavejšie úlohy spôsobom, ktorý nedbá na ideologické hranice, ale vychádza zo spoločnej zodpovednosti a zo zreteľa na osud celého ľudstva“. To robilo *Slobodnú Európu* populárnou, aj keď nemôžeme zaprieť, že mala aj svojich politických kritikov a odporcov. Ale boli to hlasy osamelých bežcov, ktorí šíрили postoje a názory osobných

alebo regionálnych potrieb. *Slobodná Európa* pripúšťala aj „príťažlivé alternatívy“, o ktorých bolo rozumné všeobecne uvažovať. Nechcela však predurčovať vývoj, jedno, či sa to týkalo politickej formy alebo hospodárskeho či sociálneho systému. Tým si získavala rešpekt, lebo nikto nemohol poprieť objektivitu jej informácií. Takto si poslucháči mohli sami vytvoriť nezaujatý úsudok.

Najdôležitejšou zložkou vysielania *Slobodnej Európy* boli správy, ktoré prinášala každú hodinu, prehľady tlače, komentáre k udalostiam dňa, ale aj analytické rozbor situácie v rôznych oblastiach života. V tomto ohľade prinášala fakticky „kompletnú rozhlasovú službu“. Jedno, či sa to týkalo mládeže alebo intelektuálov, robotníkov alebo roľníkov, veriacich ľudí i vojakov, konzervatívcov či liberálov, priaznivcov športu, filmu i hudby. Nechýbali ani humor a satira, ani rozhovory okolo okrúhleho stola a ani programy venované členom komunistickej strany, ba dokonca aj jej udavačom a agentom tajnej polície. A samozrejme, širokú paletu programov obsahovali kultúrne vysielania a náboženské informácie a komentáre. Kresťanstvo bolo hlavným ideovým odporcom marxistického ateizmu, preto mu *Slobodná Európa* venovala veľkú a zaslúženú pozornosť. Náboženstvo bolo nositeľom mravných hodnôt a tie zas boli základňou demokracie, slobody, ľudskosti a práva. Možno povedať, že sa *Slobodná Európa* zaslúžila o zachovanie kresťanskej tradície a mravných zásad, čím pomáhala rozložiť ideovú bázu komunizmu i jeho politického totalitného systému.

Pretože vysielanie *Slobodnej Európy* sa dotýkalo kľúčových spoločenských i politických problémov, bolo nutné jej programy opakovať. To sa poslucháči dozvedeli vždy z prehľadu rozhlasového vysielania.

V krízových situáciách svetovej politiky i vývoja v stredovýchodnej Európe bolo treba veci vždy prejednať s riaditeľom RFE. Ako politická rozhlasová stanica mala aj *Slobodná Európa* svoje smernice a tie musela rešpektovať. Týkalo sa to najmä situácie vo východnom Berlíne za robotníckeho povstania roku 1953, za maďarskej revolúcie roku 1956, za situácie akú nastoľovala poľská „Solidarność“, za okupácie ČSR roku 1968 a po nástupe Gorbačova v Sovietskom zväze s heslami „glasnosti“ i „perestrojky“. Ak Chruščov v 60. rokoch ukázal možnosť a potrebu reformy sovietskeho komunizmu, Gorbačov už jednoznačne hovoril svetu, že Rusko vstupuje na cestu politickej liberalizácie, a tým aj rozpadu sovietskej moci v Európe.

Západné rozhlasové stanice v rokoch studenej vojny

Najstaršou rozhlasovou stanicou, ktorá na západe pracovala proti totalite bola britská BBC (British Broadcasting Corporation), ktorá vysielala z Londýna od roku 1939 do 2006. V BBC pracovali zo Slovákov V. Clementis, E. Steiner-Rosian, P. Víboch, H. Klačko, J. Paulíny Tóth, P. Prídavok, F. Markovič, O. Bazovský, A. Grébert, K. K. Neumann, Jozef Zvonár-Tieň, Štefan Chomistek, Ján Štípala, M. Majerčíková, T. Javorská, ktorá bola roky riaditeľkou vysielania a ďalší. Za druhej svetovej vojny BBC poskytovala poslucháčom neocenzurované služby.

Prvou slovenskou exilovou vysielateľkou bol *Hlas Slovenskej republiky*, ktorú viedol Rudolf Dilong. Bola hlásateľom politických názorov F. Ďurčanského. Vysielala od jari do leta 1947 zo severného Talianska. Hlásila sa ako *Radio Barcelona*. Medzi jej pracovníkmi boli D. Murgaš, E. Moščovič a iní. Zo Španielska od októbra 1949 do decembra 1975 vysielali slovenský program z *Radio Nacional España*. Zakladateľom bol Jozef Cieker. Vo vysielaní pracovali J. M. Kolmajer, F. Choma, J. Šiky, Š. Glejdura. Hlásali slovenskú štátnosť.

Najvýznamnejšou z týchto exilových slovenských vysielateľiek bola *Biela légia*, ktorú zorganizoval Jozef Vicen s pomocou americkej CIC. Mala pravidelný program a vlastnú redakciu (J. Vicen, J. Mikula, I. Kružliak, V. Karas, K. Murgaš ml., K. Šumichrast, Š. Fabera, J. Strečanský). K jej spolupracovníkom sa radil aj M. Lošonský a iní. Mala účinné heslá ako „*Vo dne za Stalina, v noci proti nemu*“, „*Konajte, ale nezatýkajte. Strielajte, ale netrafte*.“ Mala vlastný politický program, v ktorom hlásala: „*Biela légia je hnutie svojpomoci obyvateľstvu na ochranu ľudských práv proti komunistickému štátnemu teroru. Príslušníkom Bielej légie je každý, kto akýmkoľvek spôsobom prekazí takú akciu komunistov, ktorou by sa mohlo ohroziť základné ľudské a občianske právo ktoréhokoľvek občana.*“

Kto prezradí tajne plánovanú komunistickú akciu,

kto zavčasu varuje človeka, ktorému zo strany komunistov hrozí nebezpečenstvo,

kto poskytne úkryt alebo radu človeku, ktorý je na úteku pred komunistami,

kto zahladí alebo zvedie stopu, a tým zmarí prenasledovanie nevinnej obeť,

kto zničí kompromitujúci materiál...,

*kto falošne informuje komunistov,
kto úmyselne nedbalo vykonáva komunistické úpravy,*

*kto akokoľvek hatí komunistickú moc,
kto toto koná z odporu voči neľudskému komunistickému panstvu, je členom Bielej légie a slúži svätej veci ochrany Bohom stanovených prirodzených ľudských práv.“*

Vysielač *Biela légia* vysielal na krátkych vlnách v pásme 40 metrov od apríla 1950, s prerušením do roku 1953. Technicky v ňom spolupracovali K. Murgaš a H. Stowasser. *Biela légia* mala veľa stúpcencov a spolupracovníkov na Slovensku. Viacerí z nich za to zaplatili životom. Jozef Vicen sám bol 2. mája 1957 unesený z Viedne do Prahy, kde ho dlho vyšetrovali, postavili pred súd (hrozila mu smrť) a nakoniec ho odsúdili na 25 rokov väzenia.⁴⁾ *Biela légia* poznačila kus slovenských dejín. Bohužiaľ, strácajú sa z pamäti národa.

Veľkej pozornosti, menovite u katolíckeho obyvateľstva, sa tešilo *Vatikánske vysielanie*, ktoré malo prevažne náboženské programy a informácie z cirkevného sveta. Prvým jeho slovenským programom bolo vianočné posolstvo 24. decembra 1947. Pravidelné vysielanie Vatikánskeho rozhlasu začalo v júli 1949, hoci vysielalo už aj v roku 1948. V jeho redakcii pracovali P. Bajan, F. Litva, A. Kopilec, F. Osuský, V. Dančo, I. Kubeš, Š. Smržík, Š. Senčík, R. Ondruš, T. Masár, F. Sočufka, S. Labjak, S. Polčín, L. Pudiš a iní.

V rokoch 1948 až 1951 vysielal aj *Talian-sky štátny rozhlas* večerné a ranné spravodajstvo. Pracovali v ňom K. Murgaš a J. Martin-ka.

Francúzsky rozhlas (Radiodiffusion Nationale) vysielal do Československa od 1945. Mal slovenský a český program. Neskoršie program rozšírili a vysielala ho *RFI* (Radio France International). Po roku 1948 v slovenskej redakcii pracovali T. Šabo, T. Uškrt. V 60. rokoch tu začal pracovať R. Aigner, ktorý rozšíril slovenský program na dvadsať minút. Od 1969 sa česko-slovenské oddelenie rozdelilo na české a slovenské. Viedol ho R. Aigner. Pracovali tu aj K. Lieskovský a Ľ. Košovská.

V Nemecku po vojne pracovali dve stanice *Deutsche Welle* (DW) a *Deutschland Funk* (DF). Od začiatku mali české a slovenské vysielanie. V slovenskej redakcii pracovali K. Greiner, Š. Lukats, Juraj Kramer, Koloman Murgaš, M. Neoveský, I. Fábry, P. Rival a Z. Banghová.

Z amerických štátnych rozhlasov bol najznámejší *Voice of America* (VOA). Ako *Hlas Ameriky* bol veľmi počúvaný. Vysielal na stredných vlnách a bol tlmočníkom americkej štátnej politiky. Prinášal správy a informácie z celého sveta. Zo Slovákov v *Hlase Ameriky* pracovali Bohuš Vozárik, Branislav Lajda, František Lisý, Milka Rechtorisová, Angeša Gundová-Jergová (Marína Havranová), Juraj Sever, Miroslav Dobrovodský, Ernest Stredňanský, Erik Strážan a iní. VOA bol propagátorom modernej americkej hudby a amerického spôsobu života. Pre jeho objektívne spravodajstvo bol veľmi počúvaný.

V Kanade vysielal slovenské a české programy *CBC* (Canadian Broadcasting Corporation). Vysielal od roku 1943. Neskôršie celé spravodajstvo prevzal *RCI* (Radio Canada International). Šéfom kanadského programu pre Strednú Európu bol Peter Smolka. V rokoch 1964 – 1973 bol aj vedúcim slovenského vysielania. Istý čas tu pracoval aj Ivan Trebichavský. Od roku 1975 slovenské vysielanie viedol Miroslav Dobrovodský. A po ňom Vojtech Mirga. Pracovali tu aj Vesna Alinče, Ľubazum Felde a Rudolf Švidraň.

Všetky zahraničné vysielania vykonali v rokoch studenej vojny neoceniteľnú službu objektívnym spravodajstvom a hlásaním zásad slobody a demokracie ako základných hodnôt života.

Zo všetkých zahraničných vysielateľov mala najväčší počet zamestnancov *Slobodná Európa*. Dohromady sa tu za celý čas vystriedalo okolo 180 slovenských zamestnancov. RFE, ktoré vlastne suplovalo domáci slobodný rozhlas malo, aj vlastnú knižnicu, vyhodnocovanie správ a informácií, vlastný monitoring a vlastných dopisovateľov. Evaluation Section Departement bolo cenným zdrojom informácií nielen pre potreby redakcie RFE, ale aj pre potreby vonkajších záujemcov. Dejiny *Slobodnej Európy* a osudy jej zamestnancov tvoria pozoruhodnú kapitolu slovenských dejín. A keďže pod firmou FRE / RL boli aj vysielania do iných krajín strednej a východnej Európy, bolo tu aj sústredenie vedomostí a informácií pre celú stredovýchodnú Európu. Poznanie činnosti RFE je vlastne poznaním dejín komunizmom ovládaných národov za Železnou oponou za vyše polstoročie.

RESUME

Western Radio Stations' Struggle for Freedom and Democracy

This study written by authentic member and participant in broadcasting of Radio Free Europe Imrich Kružliak aims to examine those western radio stations which, during the period of the Cold War, played a significant role in the struggle for Christianity, humanism and democracy in Central and Eastern Europe. The study mainly gives the evidence of Radio Free Europe, which officially started broadcast transmission on middle and connected short airwaves on May 1st 1951. The Radio Free Europe station consisted of the central editorial teams, the head of which was Ferdinand Peroutka in New York, but the organization of broadcasting and programme preparation took place in Munich, where the leading person was Pavel Tigrid. The author of the study elaborately explains historical events that happened May 1st 1951 and brings illustrations of speeches of the central personalities of RFE: C. D. Jackson, F. Peroutka and P. Tigrid. After the festive speeches and official opening of the radio transmission, listeners could have heard the prayer for this historical event read out by Imrich Kružliak.

Tváře tajné policie na vratislavském Rynku

PhDr. Petr Blažek

(1973), absolvent FF UK
Praha, pracuje v Ústavě
pro soudobé dějiny AV ČR.

Dne 22. července 2006 byla v dolnoslezské metropoli otevřena pozoruhodná výstava, která se uskutečnila na nejvíce navštěvovaném turistickém místě Vratislavi – po celé severní straně hlavního náměstí. Název – *Twarze Wrocławskiej Bezpieki* – výmluvně vypovídá, jakému tématu byla expozice věnována. Na celkem čtyřiačtyřiceti panelech byla doslova pod širým nebem představena kariéra vedoucích funkcionářů tajné policie, kteří v různých etapách komunistického režimu řídili ve Vratislavi a dolnoslezském vojvodství bezpečnostní aparát.¹⁾ Jejich portréty byly na náměstí vystaveny pouze necelý měsíc, čtenáři je však snadno mohou nalézt ve výpravné stejnojmenné publikaci, kterou autoři představili při příležitosti otevření výstavy.²⁾

Na několika panelech byla také představena stručná historie tajné policie v komunistickém Polsku a základní údaje o důsledcích její činnosti. Rozsah politické represe naznačuje skutečnost, že komunistické soudy odsoudily jen do roku 1956 za antikomunistickou činnost k smrti tisíce osob (popraveno bylo více než pět tisíc lidí). Příslušníci tajné policie se významně podíleli nejen na rozbití politického a ozbrojeného podzemí, ale také například na represii proti katolické církvi či pacifikaci ven-

kova. Ačkoliv se používané metody a formy represe v různých etapách proměňovaly, zůstávala tajná policie až do konce osmdesátých let jednou z hlavních mocenských opor komunistického režimu.

Hlavní snahou organizátorů bylo podle jejich vlastních slov demytizovat tajnou policii a ukázat tváře osob, přímo odpovědných za organizování útlaču svých spoluobčanů: „Výstava i kniha způsobují, že [funkcionáři] přestávají být anonymní. Vedle informací o organizaci a personálním obsazení bezpečnostního aparátu ve Vratislavi, expozice a publikace obsahují také fotografie a informace o průběhu služby (80 v případě výstavy a téměř 250 v případě knihy) funkcionářů zastávajících vedoucí místa. Po prvé dostávají čtenáři zajímavější se o nejnovější historii Polska možnost poznat lidi, jejichž práce zanechala své tragické stopy na událostech Vratislavi a Dolního Slezska i na životech mnoha jeho obyvatel.“³⁾

Výstavu, které se setkala z velkým ohlasem po celém Polsku, připravili pracovníci Kanceláře veřejného vzdělávání místní pobočky Ústavu paměti národa ve spolupráci s kulturním odborem Městského úřadu ve Vratislavi v rámci projektu Muzeum Solidarity a boje s totalitarismem.

Fenomén politických procesov na základe vybraných problémov pohľadom historika Jozefa Jablonického

Mgr. Miroslav Vilhan

(1974), absolvent Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, odbor história a filozofia, venuje sa súčasným dejinám.

Na trh slovenských knihkupectiev sa už dávnejšie dostala kniha jedného z renomovaných slovenských historikov, a to Jozefa Jablonického. Jej názov je „Podoby násilia“ a vydalo ju nakladateľstvo Kalligram v roku 2000 v Bratislave. Venuje sa v nej svojej metóde, ktorá je aj s odstupom času v slovenskej historickej obci ojedinelá a svoj výskum jej plne podriaďuje. Je to postup, pri ktorom sa snaží fakty objektívne zhodnotiť a na základe prameňnej analýzy archívov Ministerstva vnútra Českej republiky prináša do problematiky fenoménu politických procesov zo začiatku 50. rokov 20.

storočia nové poznatky, čím nás zároveň obohacuje o nové aspekty. Mimochodom, bývalý riaditeľ Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave Dušan Kováč sa doslova vyjadril, že Jozef Jablonický je skutočný pátrač v slovenskej historiografii. Zaujima ho všetko, každý detail. Témy, ktoré spracováva, ovláda lepšie než akákoľvek encyklopédia. Zaujímajú ho ľudia, ich osudy. Pripomína to prácu detektíva, ktorého jeho nadriadení zbavia prípadu, ale on pátra ďalej na vlastnú päsť. Keďže sa pozornosť orgánov štátnej moci v období po februári 1948 zamerala najmä na likvidáciu

1) Roli politické policie plnila v komunistickém Polsku nejdříve Bezpečnostní služba (*Urząd Bezpieczeństwa* – UB), od r. 1956 Státní bezpečnost (*Služba Bezpieczeństwa* – SB). V roce 1945 zahrnovaly vratislavské struktury UB, které komunisté budovali podle sovětského vzoru, celkem 585 osob. O jedenáct let později již dosáhly počtu 1303 pracovníků. Počet příslušníků SB se od šedesátých let pohyboval okolo 700 osob a stoupl teprve na počátku osmdesátých let, kdy se Vratislav stala jedním z hlavních center protirežimní opozice v rámci celého Polska.

2) BALBUS, T. – PITROWSKI, P. – SZWAGRZYK, K. (eds.): *Twarze Wrocławskiej Bezpieki. Obsada kierowniczych stanowisk Urzędu Bezpieczeństwa i Služby Bezpieczeństwa we Wrocławiu 1945-1990. Informator personalny. IPN, Wrocław 2006.* Elektronická forma publikace je dostupná na internetovém portálu polského Ústavu národní paměti – <http://www.ipn.gov.pl/Twarze.wroclawskiej.bezpieki.pdf>

3) Fotografie z otevření výstavy a panely jsou dostupné na stránce http://www.ipn.gov.pl/a_070706_wyst_wroclaw.htm

cirkevných štruktúr, zaujíma nás v tejto súvislosti najmä hodnotenie osoby Tomislava Pogajena Kolakoviča, ktorou sa autor zaoberá v prvej časti práce.

Kniha je prehľadne rozdelená do piatich blokov. V prvom z nich sa venuje prípadu katolíckeho kňaza T. P. Kolakoviča. Na túto postavu by som chcel upozorniť, pretože vďaka nej sa na Slovensku dlhé roky formovala kresťanská inteligencia. V úvode uvedenej štúdie si autor kladie výzvu: „*Reagujem... bez náboženskej motivácie.*“ (s. 9) *Predkladaný medailón je len prvým výsledkom môjho záujmu o Kolakoviča.*“ Kolakovič bol výnimočnou postavou v časoch, keď Slovensko prechádzalo z jednej totality do druhej totality. Bol pozoruhodným fenoménom tejto doby. Narodil sa 8. septembra 1906 v Chorvátsku. Jeho otec bol učiteľ. Po maturite odišiel na dva roky do Francúzska. Súčasne sa v tej dobe zaoberal aj problémami kresťanstva v Rusku a veril, že Rusko sa vráti ku kresťanstvu (s. 11). Chcel byť aktívnym účastníkom tohto obratu. Nás z pohľadu širšieho kontextu zaujíma jeho pôsobenie na Slovensku. Na územie Slovenska sa dostal pre svoje antifašistické zmýšľanie. Profesor Kolakovič sa začiatkom decembra 1943 odsťahoval z kláštora jezuitov a ubytoval sa na inom mieste. Viacerí sa neskôr neoficiálne dozvedeli, že sa Kolakovič ubytoval v Bratislave na Jakubovom námestí č. 15. Silvester Krčméry, ako jeden z členov vtedajšej katolíckej inteligencie, sa dozvedel práve z prednášok a seminárov, ktoré sa tu konali, že práve na tomto mieste padol aj názov hnutia pre širšie spoločenstvo, ktoré vošlo do dejín ako „Rodina“ (s. 15). Začali sa tak podnikať kroky na založenie duchovného hnutia na Slovensku. Dôležitým aspektom, na ktorý na tomto mieste treba poukázať, je aj fakt, že na Kolakovičove prednášky, ktoré boli v čase druhej svetovej vojny veľmi populárne, chodili aj príslušníci Hlinkovej mládeže a medzi nimi aj Štefan Chalmovský a Jozef Vicen (s. 16). V tomto období si profesor Kolakovič získal dôveru mnohých mladých katolíckych kňazov, ktorých tiež trápili páľčivé duchovné otázky doby a s mnohými z nich sa stretával na duchovných cvičeniach. Jedno z nich sa konalo aj v Bardejove v roku 1944. Na tomto stretnutí bol prítomný aj biskup Pavol Gojdič a mnohí kňazi, ktorých postihli po februári 1948 represie za ich náboženské presvedčenie. Je známe, že okrem Gojdiča sa Kolakovič stretával aj s biskupmi Michalom Buzalkom a Andrejom Škrábikom, ktorý prevzal správu Banskobystrickej diecézy po smrti biskupa Mariána Blahu v roku 1943. Okrem cirkevných hodnostárov

Kolakovič v čase vojny udržiaval styky aj s povstaleckými dôstojníkmi a zoznámil sa aj s veliteľom povstaleckej armády Jánom Golianom, ktorý mal pre odbojové aktivity plnú podporu Edvarda Beneša. Po skončení druhej svetovej vojny ho zaistili a začala sa na neho razia. Podľa názoru historika Róberta Letza bol Kolakovič v centre záujmu bezpečnostných zložiek pre svoje aktivity, ktoré súviseli s hnutím obrodnej katolíckej akcie, ale Jozef Jablonický dospel výskumom k presvedčeniu, že sa štátna moc začala o neho zaujímať až v súvislosti s prípadom Štefana Chalmovského a mali ho využiť ešte pred februárom 1948 na pripravovanú diskreditačnú kampaň proti Vatikánu a biskupom. Začalo sa jeho prenasledovanie, a to na základe zmanipulovaných výpovedí niektorých svedkov. Začiatkom júna 1946, teda až po parlamentných voľbách, bol Kolakovič eskortovaný z Prahy do Bratislavy. Neskôr, podľa výpovedí, bol vystavený nátlaku. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave si o Kolakovičovi osvojilo názor, ktorý odzrkadľuje aj uvedené stanovisko: „*Všetci vypočutí svedkovia súhlasne udávajú o obvinenom Kolakovičovi, že ho poznajú iba ako duchovnú osobu z jeho cirkevných prednášok a jeho učenie nemôže žiaden zo svedkov označiť ako protištátne, alebo protikomunistické, ba naopak, svedkovia udávajú, že vo svojich prednáškach, zvrhujúc materializmus, poukazoval obvinený Kolakovič vždy na spoločné sféry katolicizmu a komunizmu a to hlavne na poli sociálnom*“ (s. 51). Kolakoviča prepustili na slobodu až po parlamentných voľbách v roku 1946. Vtedy mali komunisti sústredené ťaženie proti Demokratickej strane, ktorá vo voľbách zvíťazila. A tak sa otvárala cesta k vykonštruovaniu protištátnych sprisahání, do ktorých boli zakomponovaní niektorí činitelia Demokratickej strany. Vyústením boli kroky štátnej moci, ktoré mali represívnu povahu a prejavili sa najbrutálnejšie práve po februári 1948. To všetko prebiehalo už bez osobnej účasti Kolakoviča. Po prepustení z vyšetrovacej väzby sa pripravoval na odchod z Československa a čakal iba na vhodnú príležitosť. Podľa výpovedí sa neskôr dostal so skupinou repatriantov do Belgicka a odtiaľ potom do Francúzska, kde zomrel pravdepodobne v máji 1992 (s. 52).

Druhý blok publikácie sa zaoberá postavou kuriéra Rudolfa Komanderu. Jeho prípad zapadá do doby, keď boli po parlamentných voľbách, ktoré sa konali v máji 1946, komunisti pevne rozhodnutí dosiahnuť monopol moci a mimoparlamentnými zákrokmi zatlačovať a kriminalizovať čelných predstaviteľov Demokratickej strany (s. 53). Historici v minulej

ére prevzali o tejto dobe hodnotenie založené na desiatkach citátov, ktoré iba kopirovali stanoviská oficiálnej línie komunistickej štátnej moci a zabraňovali tak pokusom o objektívnejšie hodnotenia uvedeného obdobia. A tak sa začali aj hodnotenia v súvislosti s tým, že podľa oficiálnych zdrojov a informácií sa na jeseň 1947 púšťali bezpečnostné orgány do „odhaľovania protištátnych sprisahaní“. Vyššie citovaná osoba bola postavou, ktorá pochádzala z radov bývalej ľudáckej emigrácie a bola súčasťou udalostí, ktoré sú späté s obdobím jesene 1947. Na základe predbežných hodnotení po vypuknutí Slovenského národného povstania narukoval do povstaleckej armády. Jeho zotrvanie v radoch povstalcov bolo ohraničené niekoľkými dňami povstania na Liptove. Neustupoval s povstalcami, ale vrátil sa k rodičom. Bola to však epizóda, ktorá ešte rozhodujúcim spôsobom neovplyvnila jeho osobný život, ani politickú orientáciu (s. 55). Na zjazde mladej ľudáckej generácie 14. januára 1945 v Piešťanoch nadšene tleskal za program, ktorý ho osudovo spojil s prívržencom čiernej totality. Bol za rezolúciu, v ktorej sa vyznávalo spojenectvo s nacistickým Nemeckom, pričom sám osobne nikdy nezabudol zdôrazniť formulu, na základe ktorej „*bojujúc po boku Nemecka bojujeme za svoje prirodzené právo na štát a za svoje miesto medzi národmi*“ (s. 55). O uvedenú osobu sa postupne začal zaujímať aj VI. Odbor Povereníctva vnútra. Stalo sa to počas policajného záťahu proti spojeniam ľudáckeho exilu s domovom. Celkove podnikol Komandera na Slovensko dve cesty. Druhý raz prekročil štátne hranice pri Devínskej Novej Vsi (s. 65). Ani s odstupom času nie je až také jednoduché hodnotiť ho, pretože charakter stretnutí, ktoré podnikol, bol rôzny. S niektorými iba viedol diskusie o všeobecných politických pomeroch, s inými mal doslova konšpiratívne zámery. V tomto zmysle

sa nakontaktoval aj na čelných predstaviteľov Demokratickej strany, a to zložky štátnej moci neskôr zneužili na generálnu provokáciu proti uvedenej strane (s. 67).

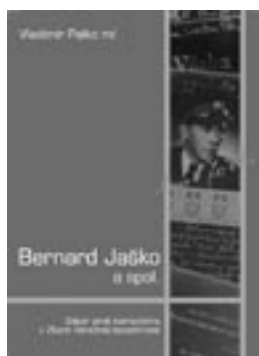
Na spomínaný problém kriminalizácie Demokratickej strany nadväzuje ďalšia časť práce. V periodickej tlači takmer pravidelne začali vychádzať články, ktoré nehoráznym spôsobom osočovali príslušníkov Demokratickej strany a podkopávali ich autoritu. Mimosúdnej a občianskej rehabilitácie sa mnohí z nich ani nedočkali.

Štvrtým blokom je blok, ktorý je venovaný partizánskeму veliteľovi Viliamovi Žingorovi. Prípado bol svojho času o to komplikovanejší, že mnohí z tých, ktorí bojovali po boku Viliama Žingora ešte v čase vojny a povstania, sa jednoducho stali po vojne „zradcami a komunistická štátna moc ich využila na svoje ciele. Proces s obžalovanými osobami v prípade Viliama Žingora a ďalších osôb, ktoré v mašinérii vykonštruovaných obvinení figurovali, sa konal v dňoch 19. - 21. októbra 1950. V súvislosti s Viliamom Žingorom bolo do procesu zapojených viac ako 150 osôb. Napokon sa proces skončil vynesením rozsudku smrti nad Viliamom Žingorom.

Posledný blok štúdie sa zaoberá prípadom, ktorý do dejín novodobého Slovenska vošiel ako „prípado Monaco“. Súvisel s veľkou aférou na francúzskom konzulárnom úrade. V súvislosti s ňou sa priamo úmerne zhoršili diplomatické vzťahy medzi Československom a Francúzskom. Uvedené skutočnosti názorne ilustrujú obraz doby, ktorá nepriala „politickým odporcom“ a „protivníkom“ oficiálnej štátnej moci.

Kniha Jozefa Jablonického je neobyčajne zaujímavým príspevkom k skúmaniu dejín 50. rokov 20. storočia a možno ju iba odporúčať. Poukazuje tiež na absurditu doby, dozvuky ktorej pociťujeme aj v súčasnosti.

Pripravujeme

V rámci *Edície MONOGRAFIE* Ústav pamäti národa vydá v najbližších dňoch publikáciu autora Vladimíra Palka ml. *Bernard Jaško a spol., odpor proti komunizmu v Zbore národnej bezpečnosti*, v ktorej sa zaoberá utajeným monsterprocesom s príslušníkmi Zboru národnej bezpečnosti Bernardom Jaškom, Pavlom Kalinajom a ďalšími. Boli súdení za zločiny ohrozenia obrany republiky a vyzvedačstva, pretože prostredníctvom Štefana Uhrína informovali biskupa Michala Buzalku o operáciách ŠtB namierených proti Katolíckej cirkvi. Rozsudok Štátneho súdu v Bratislave z 9. novembra 1949 obsahoval dva tresty smrti pre Kalinaja a Jaška, ostatných 20 osôb z vykonštruovanej skupiny odsúdil spolu na 93 rokov väzenia. Najvyšší súd oba rozsudky smrti potvrdil a tresty väzenia zvýšil spolu na 144 rokov.